

**FORUM
OF IDEAS**

**Tarptautinė mokslinė studentų konferencija
„Idėjų forumas“. Straipsniai**

**International scientific students' conference
"Forum of ideas". Articles**

Kauno kolegija
Menų ir ugdymo fakultetas

ISSN 2783-5855

2021 m.

TURINYS

HUMANITARINIAI MOKSLAI, FILOLOGIJA

RELEVANCE OF THE GERMAN LANGUAGE IN THE TOURISM INDUSTRY TODAY?	06
Andrea Meintjes , Anke Bertrem , Renata Sedliorienė Kaunas University of Applied Sciences	

SOCIALINIAI MOKSLAI, EDUKOLOGIJA

ANTANO MACEINOS TEORINIŲ DARBŲ ANALIZĖ, UGDYMO SENOVĖJE ASPEKTU	16
Monika Eidukevičiūtė , dr. Sigita Saulėnienė Kauno kolegija	

STEAM TAIKYMAS LAUKO DARŽELYJE	20
Aurelija Vidmantienė , Nijolė Meškeliėnė Kauno kolegija	

ŠIUOLAIKINIŲ LITERATŪRINIŲ PASAKŲ REIKŠMĖ UGDANT ANKSTYVOJO AMŽIAUSVAIKŲ KALBINIUS ĮGŪDŽIUS	28
Bernadeta Garmutė – Gaulienė , lekt. Deimantė Karalė Kauno kolegija	

ŠVIETIMAS, PEDAGOGINĖ MINTIS IR ŠVIETIMO SISTEMA LIETUVOJE 1918-1940 M.	35
Emilija Trepeikaitė , dr. Sigita Saulėnienė Kauno kolegija	

UGDYMO IDĖJOS NUO ANTIKOS IKI NAUJŲJŲ LAIKŲ EPOCHOS	43
Viktorija Rios , dr. Sigita Saulėnienė Kauno Kolegija	

SOCIALINIAI MOKSLAI, EKONOMIKA

COVID-19 PANDEMIJOS ĮTAKOS AKCIJŲ RINKOMS VERTINIMAS:S&P 500 AKCIJŲ INDEKSO ANALIZĖ	51
Skirmantas Stankevičius , lekt. Jurgita Stankevičienė Kauno technologijos universitetas	

LIETUVOS EKONOMINIŲ SEKTORIŲ FINANSINĖS SITUACIJOS ANALIZĖ IKIPANDEMINIU IR PANDEMIJOS LAIKOTARPIU	60
Gintarė Vilkaitė , Jurgita Stankevičienė Kauno technologijos universitetas	

VAIZDUOJAMIEJI MENAI, DIZAINAS

DIRBTINIO STOGLANGIO PRITAIKYMAS IR NAUDA BELANGĖSE PATALPOSE	71
Jonas Ramanauskas , dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	

IŠMANIŲJŲ INFORMACINIŲ PILONŲ DIZAINAS, FUNKCIJA IR REIKŠMINGUMAS KAUNO DAUGIABUČIŲ RAJONUOSE	78
Alina Fedorinina, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
KULTŪRINĖS BENDRUOMENINĖS ORGANIZACIJOS "MUILO LABORATORIJA" PREKĖS ŽENKLO IR FIRMINĖS PAKUOTĖS DIZAINAS	87
Vilma Bagdonavičiūtė, dr. Kristina Budrytė Genevičė, lekt. Gerūta Sprindytė Kauno kolegija	
MAŽAS IR FUNKCIONALUS: OPTIMALŪS DIZAINO SPRENDIMAI MAŽO PLOTO VONIOS KAMBARIUI	96
Ema Poškutė, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
MOKOMŲJŲ PLAKATŲ DIZAINO SPECIFIŠKUMAS	102
Andrijana Vansevičiūtė, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
NAUJO DIZAINO SKARDINĖS SU UŽDARYMO FUNKCIJA - ALTERNATYVA PLASTIKINIAMS BUTELIAMS	110
Elvina Gasparyan, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
PATIRIAMŲ PATYČIŲ PROBLEMOS SPRENDIMAS SPECIALIZUOTOMIS VIZUALINĖMIS PRIEMONĖMIS	116
Gabrielė Mončytė, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
PRODUKTYVUS DAUGIABUČIŲ BALKONŲ IŠNAUDOJIMAS: SODININKYSTĖ PRITAIKYTO DIZAINO PADĖKLUOSE	123
Ligita Kovalevskytė, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
REKLAMA – ĮRANKIS, TEIGIAMAM VISUOMENĖS POVEIKIUI KURTI	129
Viktorija Samėnaitė, Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	
TINKAMO ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO PASEKMIŲ INFORMACIJOS PATEIKIMAS SPECIALIOJE REKLAMOJE	135
Arnas Steponaitis, dr. Inga Valentiniėnė Kauno Kolegija	
VAZONŲ DIZAINAS KULTŪRINIŲ AUGALŲ AUGINIMUI DAUGIABUČIŲ BALKONUOSE	141
Radvilė Sarapinaitė, dr. Inga Valentiniėnė Kauno kolegija	

**FORUM
OF IDEAS**

Humanitariniai mokslai, Filologija

Humanities, Philology

RELEVANCE OF THE GERMAN LANGUAGE IN THE TOURISM INDUSTRY TODAY?

Andrea Meintjes¹, Anke Bertrem², Renata Sedliorienė³

Kaunas University of Applied Sciences

Abstract In the globalised world of tourism German is not the most obvious choice when it comes to the wide range of languages that tourism professionals are associated with studying. Languages like English, French, Spanish, and in more recent years Mandarin are much more sought-after language courses for tourism, professionals in training. But we think that there is another language missing from that list – German. Join us to find out why we think the German language is such a valuable asset to a tourism professionals language arsenal and what the possibilities and advantages of the German language in your professional career are.

Keywords: Business Sector, German, Global Languages, Language Learning, Most Spoken Languages, Tourism, Travel

Introduction. When asked what language they want to learn most, most English-speaking students would reply something along the lines of French, Spanish, Italian or Mandarin, depending on where they are from and in no specific order of preference. In most of the cases when the same question is posed to non-English speakers, depending on where they are from the answers vary from Japanese, Korean, French, Spanish, Mandarin or Portuguese. There are of course the exceptions who have hopes, dreams and ambitions to go live in a specific country or who have a love interest from a specific country who find themselves learning less-common languages like Swedish, Russian, Dutch, or Turkish to name but a few.

However, as travellers we (Anke and Andrea) feel that there is a language that everyone seems to discard or overlook when it comes to communicating with people that are not from your country or at least in the case of Europe when you are traveling to have in your back pocket so to speak. One of the reasons simple being that it does not sound sexy. The language we are referring to is German. We started this article after our German professor asked us if we thought the German language is still relevant in the Tourism industry today. We both replied with great passion – “Yes and of course!”. Our personal travel experiences had convinced us that it was, however on further thought we started to wonder if our opinion, formed from personal experience, could be backed by real data, research, and statistics. In the following analysis you can read our findings and conclusion on the topic.

Analysis. Global Languages

Over the years numerous studies have covered the topic of the most spoken languages, with the hope to determine which languages are best to learn to communicate easily. After all there is nothing quite as frustrating as not being able to make yourself understood. Translation technology has developed significantly over the years, but as the saying goes “a lot can get lost in translation” context, emotion and sometimes the point of what you want to make in the first place. This is one of the reasons, that most people just learn another language because less gets lost in translation that way. The advantage of this is that more people speak other languages meaning that at least in cities you will most probably find someone somewhere, who will understand you and who you will understand no matter where you are in the world.

From one of these global language studies stated that as far as science is concerned the lack of a global language is a barrier for scientific discoveries. Having both recently been on an ERASMUS exchange semester in Lithuania, where we did not speak the language, we can relate to the frustration of not being able to express yourself or communicate with people. The language did prove a barrier. The younger generation speak better English whereas the older generation did not, however the older

¹ Andrea Meintjes, andrea.mei071@go.kauko.lt, ERASMUS student at Kaunas University of Applied Sciences (from Thomas More University of Applied Sciences), Tourism and Hospitality Management.

² Anke Bertrem, anke.ber510@go.kauko.lt, ERASMUS student at Kaunas University of Applied Sciences (from Thomas More University of Applied Sciences), Tourism and Hospitality Management.

³ Renata Sedliorienė, renata.sedlioriene@go.kauko.lt, Teacher at Kaunas University of Applied Sciences – Head of the Language Centre (Supervisor).

generation speak better Russian, and the younger generation can not or at least not to the same level of proficiency.

Most Spoken Language in the World

According to the data provided by Statistics-and-Data.org from the year 1900 until 2021 the transition of most spoken languages in the world started in 1900 with Chinese Mandarin at the very top, Spanish, and English were not even close to the numbers of Chinese Mandarin, but they were close second and third, with Hindi not following too far behind. It is worth mentioning that both in the case of Mandarin and Hindi the statistics is high not because it is such widely spoken global languages but because the concentrated population within the respective regions (China and India) where these languages are spoken is so high.

By 1915 English took the place of Spanish for second most spoken language in the world, one of the primary contributing factors being the spread of films and music by soldiers during the world wars. By 1961 Hindi also surpassed Spanish, becoming the third most spoken language in the world. It is worth mentioning that now French and Russian were spoken almost equally as fifth and sixth most spoken languages in the world. By 2000 Chinese Mandarin and English were almost on the same level with Hindi and Spanish competing for second place. French, Modern Arabic, Bengali and Russian differ by a hair in the race for third place. 2014 brought the victory of English as the most spoken language in the world as it surpassed Chinese Mandarin, where it has remained to date. Throughout this global language timeline German remained in the constant position of being the thirteenth most spoken language in the world moving to twelfth place in 2014 where it still stands.

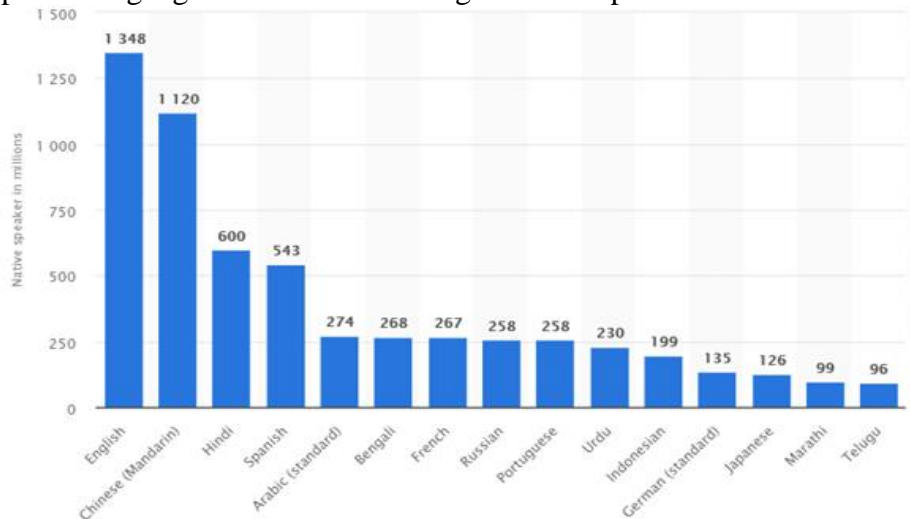

Figure 1. The Most Spoken Languages Worldwide In 2021. By Speaking in Million. STATISTA-2021

As mentioned before these statistics were mainly subject to the population as in the quantity of people who spoke a language and not so much by how widely a given language was spoken.

Most Spoken Language by Region. Europe

Taking the region of Europe and using the survey commissioned by the European Union regarding European countries and the languages spoken in them, the following maps were constructed by Jakub Marian. These maps clearly illustrate the distribution of second languages by country from 2019 data. English is the most popular language over all for second language education, however when you start analysing the distribution of the second and third most common languages for second language education (here by referring to any language you learn after your mother tongue regardless of whether you speak two or more languages already) German is the second most common second language studied in Europe.

Figure 2. Map 1 – Most Spoken Second Language in the Eu by County. Marian, J., 2014a, May

Figure 3. Map 2 – Second Most Spoken Second Language in the Eu by Country. Marian, J. 2014b, May

Figure 4. Map 3 – Third Most Spoken Second Language in the Eu by Country. Marian, J. 2014c, May

Particularly in the regions of Central and Eastern Europe (specifically Poland, Germany, Switzerland, Austria, Corsica, Hungary, Slovenia, Slovakia, Moldova, Romania, Bulgaria, Greece, Croatia, Czech Republic, and Lithuania), Scandinavia (specifically Denmark, Sweden, and Finland), Western Europe (specifically Belgium, Netherlands, France, Luxembourg, and United Kingdom). You should be able to communicate in German at least with the same ease or readiness as English.

For the rest of the world there are not a lot of other German speaking countries or countries where German is taught as a second language, the few that there are include regions in Italy, Namibia, regions in Russia and Kazakhstan, some regions in Spain and certain cities in Brazil, Argentina, Chile, and Paraguay, in areas of Venezuela there are even some German like dialects.

Africa

Analysing the region of Africa revealed that even among the 2 000 languages spoken on the continent the most common second languages are Swahili, French, and English. French and English being the main remnants of colonial history. Other European languages that remain from the same period include Italian, German, Portuguese, and Spanish. Arabic joined the ranking of non-African languages spoken on the continent during the rise of Islam in the 8th Century. Today, mainly French and English are counted amongst the national languages for most African countries with a few exceptions. One of these exceptions is the country of Namibia, which is the only African country, that has German as an official language. Generally speaking, French and English are also the main second languages taught in the respective sub-regions of Africa with the exception of the regions where Italian, Arabic, Portuguese or Spanish is preferred.

Asia

For the region of Asia, hereby including Russia and Indonesia, the most common languages are Chinese (Mandarin), Hindi, English and Russian. English and Chinese are the most common second languages in the region, both primarily (as is the case for the region of Africa) due to colonial history. In the case of Russian, it is mainly due to Soviet history. Hindi is an exception to the other languages since it is only spoken in India and statistically feature because of the sheer quantity of people who speak it. In the Western most part of the region languages like German, French and Arabic are also

spoken. Mainly either due to French or German association or due to religious education, hereby referring to sub-regions which are primarily Islamic of beliefs.

North America

North America has a rich history concerning the languages being spoken in that area. By the arrival of the Europeans, there were over 300 to 400 languages spoken by the native inhabitants. As illustrated on map 4, by Alejandro Gutman and Beatriz Avanzati, North American languages distribution. Eskimo-Aleut and Na-Dene were the two most spoken languages in the region of Canada and Greenland. Another dominant language was Algonkin, it was being spoken in Southern Canada and parts of the United States of America.

Due to several wars, cultural marginalization, diseases, and other huge impacts, only half or less of the indigenous languages of North America are still intact today. Southern Quechua is still the most widely spoken indigenous language in southern Peru and Bolivia, with 9 million speakers. The second most spoken indigenous language is Guarani, in Paraguay with 5 million speakers.

Figure 5. Map 4 - Former Language Distribution Before the Arrival of the Europeans. Gutman, A., Avanzati, B. - 2013

There is a wide history concerning the German language being spoken in North America. Around 1.06 million inhabitants of the United States of America speak the German language. It is also the second most spoken language in North Dakota.

German Americans are the largest heritage group in the United States of America. The language remains widely spoken across the different regions in the United States of America. There was Pennsylvania German, also known as Pennsylvania Dutch, it was a distinct language in the colonial period. The German immigrants settled in Pennsylvania and they infiltrated their own language. The German speaking immigrants came from a whole set of countries spanning western, central, and eastern Europe. There are a lot of German varieties spoken in North America such as Germanic, West Germanic, High German, German, and US-American German. German ancestry is claimed by over 50 million Americans. This makes them the largest ethnic group in the United States of America.

South & Central America

There are a lot of confusions concerning the languages being spoken in Southern and Central America. As illustrated on map 5, by Jakub Marian, official languages of South and Central American countries. There are two languages closely related to the Germanic languages and these are Hunsrik and Pomeranian (East Pomeranian). The Venetian language has a dialect called Talian or Brazilian Venetian. This is being spoken in Italy but also in Brazil. This is an officially recognized cultural heritage language.

Figure 6. MAP 5 - Official Languages of South America. Marian, J. 2014e, May

Besides these three non-indigenous languages of South America, we also have the two most common languages whom are Spanish and Portuguese. There are several countries with the native language of French and there is even one country who has the Dutch language as mother tongue, called Suriname.

Considering the German language, South America has over 2 million German speakers residing. That places the German language in the 4th place in the most spoken immigrant languages in South America. The biggest part of the German speaking population lives in Brazil with 1.5 million speakers, others live in Argentina, Ecuador, Paraguay, Uruguay, and the last country where they speak the German language is Chile with 20.000 speakers.

Oceania

An antonym for the Oceanic languages is Eastern Austronesian. It is a controversial language group of the Austronesian language family. It is spoken from New Guinea to Hawaii to Easter Island. This group consists of more than 450 languages, of which 400 are spoken in Melanesia and the rest are being spoken in Polynesia and Micronesia. As illustrated on map 6, by Encyclopaedia Britannica, major divisions of the Austronesian languages. After analysing this map, we can conclude that the most dominant languages being spoken in the region of Oceania are Cebuano of the Philippines, the Batak languages such as Balinese or Acehnese of western Indonesia and the language Malagasy being spoken in Madagascar. There are of course more languages being spoken in the whole Oceanic region, but too many to mention here. Each of the languages being spoken have more than 1 million speakers.

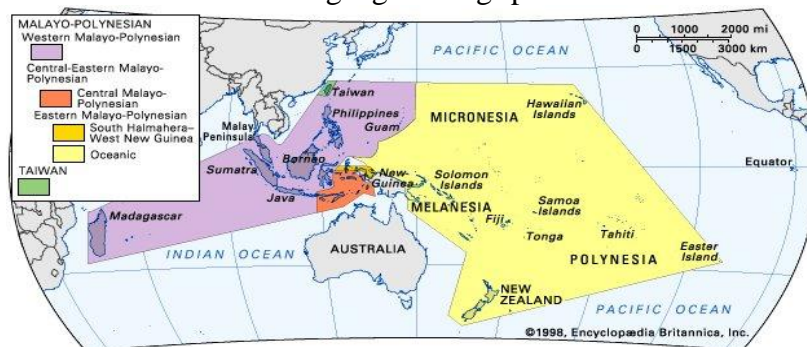

Figure 7. Map 6 - Major Divisions of the Austronesian Languages. Encyclopedia Britannica - 1998

If we are looking at the most spoken languages in Oceania in 2021, then we can conclude that Papuan languages are number one with 6.9 million speakers, followed by Fijian with 0.5 million speakers and Hindi with over 0.4 million speakers. The Papuan independent language families include 43 families, starting with Trans New Guinea, Torricelli, and Sepik.

Concerning the German language being spoken in Australia is not so popular. It is not widely spoken in regions of Australia, but it remains because of the immigrant communities.

Personal Views / Experiences. Anke Bertrem

If I am very honest with myself, I have never really realized how important the German language was, to this day. Ever since I was a kid, I spoke German with my mom and grandpa, they are big fans of this language. They have always told me how important the German language is in business life and the tourism sector as both my parents work there. Thinking it was just nonsense and that we did not need German at all, but no. In the beginning of my studies in International Tourism, I soon discovered that German is a very important language and that it is still spoken worldwide, this can be concluded from the analysis that Andrea and I did in the section 'most spoken language by region'.

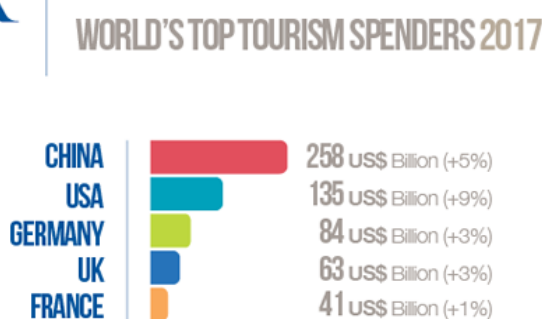
Looking at the tourism industry in general, German is definitely a very important language. Everywhere we went on a trip there were German speaking families, so the market is very big. That made me realise that we as tourism practitioners indeed need this language in our lives. I am very happy that I have picked up German again and hope that I can pass on this language with great passion to the next generations.

Andrea Meintjes

From personal experience traveling in the Central and Northern European countries German has personally made communication with locals considerably, more so than English in most cases. Particularly in more rural and remote areas people, both young and old, were able to communicate better in German. In large cities you can speak English, no problem, and be helped in the same language, no issues, but anywhere else German proved to be the better choice. From these experiences you can easily conclude that if people from those same regions decide to travel at least in Europe that they will be much more confident and comfortable to in turn communicate in German, a language, which they are already well familiarized with.

Perceived Relevance of the German Language Today

In a recent informal survey of simple asking our fellow classmates why or why not they were studying German the following answers emerged: “It sounds so aggressive” “Germany is one of the world’s strongest Economies I want to be able to work there” “Most businesses have dealings with Germany” “It sounds cool” “The grammar is too hard” and “I had no other choice”. The most business students were interested in the German language for the economic possibilities in e economically strong country it presented, however most tourism students considered it not sexy enough or too difficult, to quote one student “nobody wants to travel to a cold place, learning French or Spanish just makes more sense, I mean everyone wants to go there.” However, when speaking to middle aged non-Europeans who consider travelling to Europe places like Prague, Vienna, Berlin and Budapest; all of which fall in the “German speaking region” are much more sought-after locations than just the hot Spanish or French coast. If that is not enough proof according to an analysis done by the UNWTO (United Nations World Tourism Organisation) done in 2017 Germans tourists are the third largest spenders in the Tourism industry.

Source: © UNWTO Barometer 2018 - World Tourism Organization (UNWTO), April 2018

Figure 8. World’s Top Tourism Spenders 2017. UNWTO, 2017

Top Spenders 2018 (US\$ billion and % change)

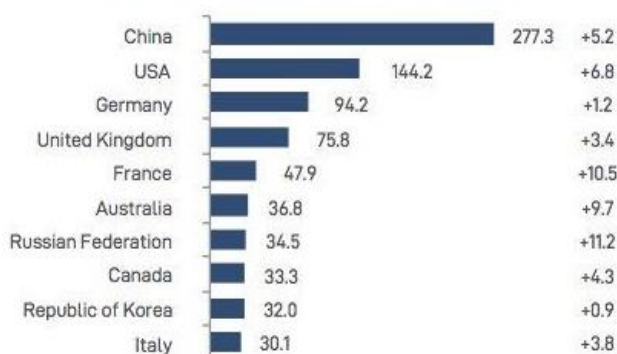

Figure 3 - Top Spenders 2018 (US\$ Billion And % Charge). UNWTO, 2018

Conclusion

Our personal experience combined with our analysis and research concerning the topic in question have led us to conclude that German is indeed still relevant in the tourism industry today, at least for anyone facilitating tourism experiences to European countries or who are focussing on travellers from European countries. German travellers are everywhere, the German language is still being spoken in a lot of countries and that makes us realise that we cannot practice our job for the full 100% if we don't know how to speak German. It is a common language, spoken worldwide and we as tourism practitioners need to know this beautiful language.

References

- Amano, T., González-Varo, J. P., & Sutherland, W. J. (2016). Languages Are Still a Major Barrier to Global Science. *PLOS Biology*, 14(12), e2000933. <https://doi.org/10.1371/journal.pbio.2000933>
- Britannica. (2021). Asia - Settlement patterns. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Asia/Settlement-patterns>
- Cartwright, M. (2021, April 11). The Spread of Islam in Ancient Africa. *World History Encyclopedia*. <https://www.worldhistory.org/article/1382/the-spread-of-islam-in-ancient-africa/>
- Catalinac, A. (2014). Quantitative Text Analysis with Asian Languages: Some Problems and Solutions. *Polimetrics*, 1(1), 14–16. https://scholar.harvard.edu/files/amycatalinac/files/catalinac_from_polimetricsv1n1.pdf
- CIA. (2021). The World Factbook - The World Factbook. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
- European Commissions. (2012, June). Special Eurobarometer 386 - Europeans and their Languages. [ec.europa.eu. https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_sum_en.pdf](https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_sum_en.pdf)
- European Union. (2019, December 18). Special Eurobarometer 386: Europeans and their Languages - European Union Open Data Portal. Publications Office of the EU. https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S1049_77_1_EBS386
- Good, J. (2009). Review of Childs (2003): An Introduction to African Languages. *Studies in Language*, 33(1), 215–222. <https://doi.org/10.1075/sl.33.1.07goo>
- Gutman, A., Avanzati, B. (2013). Northamer. Languagesgulper.Com. <https://languagesgulper.com/eng/Northamer.html>
- Havard. (2021). Introduction to African Languages. The African Language Program at Harvard. <https://alp.fas.harvard.edu/introduction-african-languages#:~:text=With%20anywhere%20between%201000%20and,more%20than%20one%20million%20speakers>
- Infoplease. (2021, March 22). Languages Spoken in Each Country of the World. InfoPlease.Com. <https://www.infoplease.com/world/countries/languages-spoken-in-each-country-of-the-world>
- Kästle, K. (n.d.). Official Languages of the Americas and the Caribbean - Nations Online Project. Nationsonline.Org., from https://www.nationsonline.org/oneworld/american_languages.htm
- Khan, S. (2018, June 21). 10 Most Spoken Languages in Africa | Mars Translation. Mars Translation. <https://www.marstranslation.com/blog/10-most-spoken-languages-in-africa>
- Kiprop, V. (2020, December 18). Major Languages Spoken In Asia. WorldAtlas. <https://www.worldatlas.com/articles/major-languages-spoken-in-asia.html>
- klaus kästle - nationsonline.org. (2020). National Languages of Asian Countries :: Nations Online Project. Nationsonline.org. https://www.nationsonline.org/oneworld/asian_languages.htm
- klaus kästle - nationsonline.org. (2021). Spoken languages of African countries - Nations Online Project. Nationsonline.org. https://www.nationsonline.org/oneworld/african_languages.htm
- Kobayashi, Y. (2013a). Europe versus Asia: foreign language education other than English in Japan's higher education. *Higher Education*, 66(3), 269–281. <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9603-7>
- Kobayashi, Y. (2013b, February 12). Europe versus Asia: foreign language education other than English in Japan's higher education. *Higher Education*. https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-012-9603-7?error=cookies_not_supported&code=d37e87a8-dcd7-4f0b-9b05-fa6a828954f5
- Lage-Otero, E. (2017). Innovative Second and Foreign Language Education in Southeast Asia. *Second and Foreign Language Education*, 265–286. https://doi.org/10.1007/978-3-319-02246-8_23
- Maps of World. (2020). List of Spoken Languages in the World | World Language Map. Mapsofworld.Com. <https://www.mapsofworld.com/world-language-map.htm>
- Marian, J. (2014a, May). Most spoken language in the EU by countries [Map]. Jakubmarian.Com. <https://jakubmarian.com/wp-content/uploads/2014/05/most-spoken.jpg>
- Marian, J. (2014b, May). Second most spoken second language in the EU by country [Map]. Jakubmarian.Com. <https://jakubmarian.com/wp-content/uploads/2014/05/second-most-spoken.jpg>
- Marian, J. (2014c, May). Third most spoken second language in EU by country [Map]. Jakubmarian.Com. <https://jakubmarian.com/wp-content/uploads/2014/05/third-most-spoken.jpg>
- Marian, J. (2014d, May). Map of the most spoken foreign languages in the EU by country. Jakubmarian.Com. Retrieved April 9, 2021, from <https://jakubmarian.com/map-of-the-most-spoken-foreign-languages-of-the-eu-by-country/>

Marian, J. (2014e, May.). Official languages in South and Central America. Jakubmarian.Com., from <https://jakubmarian.com/official-languages-in-south-america/>

Melitz, J. (2016). English as a Global Language. *The Palgrave Handbook of Economics and Language*, 583–615. https://doi.org/10.1007/978-1-137-32505-1_21

Nandasara, S. T., Kodama, S., Choong, C. Y., Caminero, R., Tarcan, A., Riza, H., Nagano, R. L., & Mikami, Y. (2009). An Analysis of Asian Language Web Pages. *International Journal on Advances in ICT for Emerging Regions (ICTer)*, 1(1), 12. <https://doi.org/10.4038/ictcr.v1i1.448>

Pakir, A. (2008). Innovative Second and Foreign Language Education in Southeast Asia. SpringerLink. https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007%2F978-0-387-30424-3_102?error=cookies_not_supported&code=a1ae4440-3a28-492a-999d-3c32905f8bc8

Pangeanic. AI-powered translation services, machine translation, anonymization. (2021, March 18). How many countries speak German? Pangeanic. <https://pangeanic.com/knowledge/how-many-countries-speak-german/#:%7E:text=The%20six%20countries%20that%20have,German%20speakers%20live%20in%20Germany.>

Putri Harahap, H. J. (2020). The Importance of German Language Skills in the Tourism Sector. *Britain International of Linguistics Arts and Education (BIoLAE) Journal*, 2(3), 817–824. <https://doi.org/10.33258/biolae.v2i3.335>

R. (2014, July 17). Essay on Asian Languages. *Geography Notes*. <https://www.geographynotes.com/essay/essay-on-asian-languages/376>

Salmons, J., Tabisz, C., Putnam, M. T. (2015, February 25). Heritage German in the United States. Nhlrc.Ucla.Edu. <https://nhlrc.ucla.edu/nhlrc/article/150269>

Sharma, B. K. (2018). Chinese as a global language: Negotiating ideologies and identities. *Global Chinese*, 4(1), 1–10. <https://doi.org/10.1515/glochi-2018-0001>

Statista. (2021, March 30). The most spoken languages worldwide 2021. Statista.Com. <https://www.statista.com/statistics/266808/the-most-spoken-languages-worldwide/>

Statistics and data of all countries in Oceania. (n.d.). *Worlddata.Info.*, from <https://www.worlddata.info/oceania/index.php>

Statistics and Data. (2021a, January 27). The most Spoken Languages in the World - 1900/2021 [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=XMf-XhqLlbo>

Statistics and Data. (2021b, February 13). The most Spoken Languages in the World 1900/2021. <https://statisticsanddata.org/data/the-most-spoken-languages-in-the-world-1900-2021/>

Team, G. E. (2018, April 29). UNWTO: World's Top Tourism Spenders in 2017 – Infographics. GTP Headlines. <https://news.gtp.gr/2018/04/24/unwto-worlds-top-tourism-spenders-2017-infographics/>

Team, T. (2021, January 30). Top 10 Most Spoken Languages in the World 2021. Top2World.Com. <https://top2world.com/most-spoken-languages-in-the-world/>

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2018, February 4). Oceanic languages. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Oceanic-languages>

The Free Dictionary. (n.d.). lost in translation. TheFreeDictionary.Com. Retrieved April 9, 2021, from <https://idioms.thefreedictionary.com/lost+in+translation>

Töre, Ö. (2019, June 6). World Tourism Organization Reveals Tourism Revenues and Top Spenders of 2018. Focus on Travel News. <https://ftnnews.com/other-news/37215-world-tourism-organization-reveals-tourism-revenues-and-top-spenders-of-2018>

Tryon, D. (2009, January). Language Distribution in the Pacific. Press-Files.Anu.Edu.Au., from <http://press-files.anu.edu.au/downloads/press/p60461/mobile/ch02s02.html>

UNWTO. (2017). Worlds Top Tourism Spenders 2017 [Stats]. News.Gtp.Gr. https://news.gtp.gr/wp-content/uploads/2018/04/UNWTO_2017_en-04.jpg

UNWTO. (2018). Top Spenders 2018 [Graph - Stats]. Ftnnews.Com. <https://ftnnews.com/images/stories/unwto/2019/top-spenders-2018.jpg>

UNWTO. (2021a). International Tourism Highlights, 2020 Edition. *International Tourism Highlights, 2020 Edition*, 1–23. <https://doi.org/10.18111/9789284422456>

UNWTO. (2021b). Barometer | UNWTO. <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>

**FORUM
OF IDEAS**

Socialiniai mokslai, Edukologija

Social Sciences, Education

ANTANO MACEINOS TEORINIŲ DARBŲ ANALIZĖ, UGDYMO SENOVĖJE ASPEKTU

Monika Eidukevičiūtė⁴, dr. Sigita Saulėnienė⁵

Kauno kolegija

Anotacija. Šiame straipsnyje, remiantis vieno žymiausių lietuvių filosofo Antano Maceinos darbais, aiškinamasi ugdymas senovėje. Aptariant senovės istoriją, kuri apima kultūros ir politinių įvykių raidą nuo rašto atsiradimo iki viduramžių, analizuojama aplinka, situacija bei tuometinis ugdymo supratimas ir jo taikymas. Pirmykštis ugdymas yra savaiminga asimiliacija, asimiliacija – (lot. assimilation) mokymasis paremtas jau turimomis žiniomis, sutapatinant naują informaciją su senesne. Pavyzdys, drausmė, bausmė tai pagrindinės pirmykščio ugdymo priemonės. Pirmykštis asimiliatyvinis ugdymas parodo, kad pedagoginiame vaidmenyje pirmumas atitenka gyvenimui. Pirmykštis žmogus ugdomas ne vien gyvenimo, bet ir pačiam gyvenimui. Ir tai vyksta šeimos pagalba. Gimdytojai atlieka ne vien tėvų pareigą, bet ir mokytojų bei auklėtojų. Jie suteikia vaikams gyvenimiškos patirties bei įgūdžių. Dažnai besimokantysis nežino praeities ištakų, kokį kelią turėjo nueiti mūsų protėviai, kad įvairios knygos, užrašai, ugdymas ir technologijos šiame amžiuje būtų taip išvystytos. Taigi, būtina gilintis į praeitį, ją analizuojant ir ieškant sąsajų su dabartinėmis ugdymo vertybėmis.

Reikšmingi žodžiai: asimiliacija, ugdymas, ugdymo vertybės

Įvadas. XXI amžius į mūsų gyvenimus atnešė daugybę naujovių, laimėjimų, atradimų. Tai naujasis eros amžiaus, kuriame klesti mokslas, naujosios technologijos. H. Heinė (1917) teigė: „Kiekvienos epochos savi uždaviniai, ir nuo to, kaip jie sprendžiami, priklauso žmonijos pažanga“. Jeigu mūsų protėviai nebūtų išsprendę savo laikmečio uždavinių, nebūtų pirmykštės kultūros, ir ugdymo. Kaip dabar atrodytų pasaulis – galime tik spėlioti. Lietuvių pedagogikos klasikoje (Šalkauskis, 1992; Laužikas, 1993; Bitinas, 2000) ugdymas akcentuojamas kaip sudėtinė socializacijos proceso dalis, veiksmingai keičianti asmenybės moralines nuostatas, jos visuomeninę sąmonę.

Šiais laikais dažnai jaunas žmogus vis rečiau susimąsto apie savo tautos, valstybės praeities įvykių seką, faktus. Istorijos žinojimas yra svarbus kiekvienam žmogui, nes būtent istorija, mus, jaunas žmones, supažindina su realybe, skatina domėjimąsi ieškoti, analizuoti. Praeitis tarsi akina mus pažvelgti į dabartį, pamąstyti, sustoti, suprasti ugdymo sėkmes, nesėkmes, patį ugdymo procesą. Praeities žinojimas padeda pamatus valstybės tęstinumui, neleidžia veiksniams pranykti istorinėse aplinkybėse. Lietuvių etnologas G. Beresnevičius (1990) teigia, jeigu žmogus istorinės atminties kratosi, jis yra net negimęs. Praeitis yra tarsi kelrodė žvaigždė, neįsigilinus į ją sunku suprasti, kodėl dabartis, šiuo atveju ugdymas, yra toks svarbus ir aktualus. Žmogus, kuris gilinosi į savo tautos praeitį, supranta ir šių dienų aktualijų svarbą.

Senovės istorija suprantama kaip istoriniai pasakojimai, atradimai, papročiai, tradicijos ir viskas, kas yra susiję su senove. Bendrąja prasme, senovės istorija yra vadinamas toks laikotarpis, kuris prasidėjo tuo metu, kai atsirado rašto šaltiniai, o baigėsi viduramžiais. Bendrai ši sąvoka apima kultūrinių ir politinių įvykių raidą tuo laikotarpiu (prieiga per internetą: <http://www.spalvotaistorija.lt/category/senoves-istorija/>).

Vienas ryškiausių ir įstabiausių filosofinės transcendentinės krypties pedagogų Lietuvoje – Antanas Maceina (1908–1987), aprėpęs ir analizavęs gana nemažai sričių – pedagogiką, filosofiją, kultūrą, religiją, dėjo tautiškumo pamatus. Maceiną jaudino ugdymo paskirties, ideologinių pagrindų, humanizacijos ir psychologizacijos, pedagoginio bendravimo problemos. Mums labai aktualios jo mintys apie ugdymą, kaip kūrybinį aktą, ypač jo dėmesys esamai ugdymo padėčiai ir tolesnėms jos raidos tendencijoms.

Šiandieninis ugdymas vyksta išmaniųjų technologijų pagalba, tačiau kaip ugdymas vyko Senovėje, kuo jis rėmėsi ir kaip pasikeitė galime suprasti tik giliau įsigilinę į A. Maceinos darbus.

Tikslas – remiantis A. Maceinos darbais, išsiaiškinti ugdymą Senovėje.

⁴ Monika Eidukevičiūtė, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos I kurso studentė, socialiniai mokslai, edukologija.

⁵ Dr. Sigita Saulėnienė, sigita.sauleniene@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros docentė (vadovė), socialiniai mokslai, edukologija.

Uždaviniai:

1. Aptarti senovės istorijos sampratą ir ugdymą Senovėje.
2. Išryškinti ugdymo Senovėje metodus ir priemones.

Metodai: mokslinės literatūros analizė.

1. Senovės istorijos samprata ir ugdymas senovėje

Senovės istorijos samprata. Prieš senovės istorijos laikotarpį buvusi istorija yra vadinama priešistorė. Priešistorės pabaiga yra siejama su senovės istorijos pradžia, tada kai atsirado raštas ir pirmieji rašto šaltiniai. Be abejo, kiekvienoje kultūroje senovės istorija prasidėjo skirtingai, kaip ir pasibaigė priešistorė, kadangi skirtingose šalyse, vietose, kultūrose skirtingu laikotarpiu atsirado raštas.

Istorija prasideda ~ 4000 metų prieš Kristų, atsiradus raštijai. Neolito epochoje atsiranda žemdirbystė. Žmogus įsikuria sėsliam gyvenimui. Neolito epochos žemdirbystė ir gyvulininkystė atsiranda skirtingu laiku ir greičiausiai viena nuo kitos nepriklausomose vietose.

Neolito epochos žmogus – ugnies šeimininkas, pradeda degti molį, taip pat turi keramikinių indų, pradeda lydyti metalą. Šiame laikotarpyje akcentuojamas būdingas vienintelis dalykas – egzistencinių poreikių tenkinimas (V. Jakavičius, 2002).

Ugdymas senovėje. Tauta ir tėvynė, sprendžia žmogiškąjį asmens buvimą. Ugdymas, būdamas integralinė kultūros dalimi, savaime patiria tautinės individualybės įtaką. Ugdymas visada – tautiškas, vadinasi, jis atsirado iš tautos dvasios ir atitiko tautos esmę. Ugdymas suvokiamas ne vien tik kaip pasaulėžiūra, ne tik vietos ar sąlygos reikalais, bet ir kaip tautybė, kaip savotiška sutelktinė būseną ir veiksmą. Tad šiuo atžvilgiu nėra tokios istorijoje tautos, kuri nebūtų palikusi tautiškumo žymių savo ugdymo sistemoje (Maceina, 1991a). Evoliucionistinė etnologijos mokykla manė, jog pirmykštės tautos ugdymo visiškai neturi, kad pirmykščių žmonių šeimos – palaidos. Vaikai auga saugojami, maitinami, kaip gyvuliukai, be jokių auklėjimo ar lavinimo metodų. Tai buvo apriorinė tezė, kuri jokių praktinių įrodymų neturėjo. Priešingai, naujoji etnologijos mokykla įrodė, kad kaip nėra tautų be kalbos, be dorovės, be religijos, taip pat jų nėra be ugdymo. Kiekviena tauta turi savus įsitikinimus, savus principus ir savus veikėjus. Pirmykščių žmonių vaikai anaipol nėra paliekami be auklėjimo, be dvasinės priežiūros, be įvedimo į giminės gyvenimą. Dauguma faktų liudija, kad pirmykštis ugdymas yra tikras pedagoginis veikimas (Maceina, 1939b).

A. Maceina (1939) teigia, jog pagrindinis pirmykščio ugdymo bruožas yra asimiliatyvinis pobūdis. Pirmykštis ugdymas yra savaiminga asimiliacija, kuri įvyksta savaimingo pasisavinimo keliu. Svarbiausios priemonės – pavyzdys ir pamėgdžiojimas. Pirmykščių žmonių vaikai išmoka visko, ką moka ir suaugusieji. Ugdytinis visiškai natūraliai ir organiškai įauga į savo giminę ir kultūrinę aplinką. Ž. Piaže (1990) intelektą suvokia kaip būdą prisitaikymo prie aplinkos. Sąveikoje su aplinka, asmuo susikuria daug įvairių elgesio schemų. Kiekvieną dieną žmogus susiduria su situacija, kurios sukelia žmogui atpažinimo ir elgsenos pasirinkimo sunkumų. Pažinimas vyksta tada, kuomet žmogus siekia atkurti suirusią pusiausvyrą tarp savęs ir aplinkos. Kai esama informacija neprieštarauja turimai informacijai, ji yra įtraukiama į jau turimą pažinimo struktūros rėmą. Tada vyksta asimiliacijos progresas. Mokymasis - nėra vien tik informacijos kaupimas. Jis apima ir tokius procesus kaip suvokimas, aplinkos interpretavimas, mokėjimas prisitaikyti, patirties įgijimas, naujų dalykų atradimas bei atpažinimas. Žibėnienė G., Indrašienė V. (2017) teigia, kad mokymasis yra pagrįstas jau turimomis žiniomis ir pažinimo struktūromis. Supratimas ugdomas egzistuojančią žinių struktūrą papildant ką tik sužinota, nauja informacija. Šis procesas vadinamas asimiliacija: naują medžiagą besimokantysis integruoja į įsisavintąją, paskui, aktyviai dirbdamas, toliau konstruoja savo žinias ir jas panaudoja ateityje.

Pasak A. Maceinos (1990), asimiliacijos pedagogikos žymiausias atstovas – E. Kriekas. Kriekas bandė suvokti ugdymo esmę neatsižvelgiant į filosofiją ir tuo būdu sukurti autonominių pedagogikos mokslą. Ši esmė, esą yra ugdymas – asimiliacija. Pedagoginio veikimo unikalumas yra tas, jog ugdymas kylas ne iš sąmoningumo ir tikslingo žmogaus pažiūrų ir įsitikinimų nusistatymų, o iš pirmykštės tarpasmeninės sąvokos funkcijų. Ugdymas, pasak Kriekio, visur ir visada yra vykstanti dvasinė funkcija. Ugdymas visur yra pirmykštis vyksmas. Pasak Kriekio jis yra suponuojamas kaip

pirmykštis faktas. Kaip ir religija, kalba, bendruomenė ir valstybė kilo ne iš kurių nors sąmoningų ir tikslingų nusistatymų, taip ir ugdymas. Visos gyvenimo funkcijos ir gyvenimo normos pačia savo esybe ir buvimu kildina ugdomąjį veikimą. Anot A.Maceinos (1990), todėl ir pačiam Krieckui (XX a. pradžia) ugdymas yra kiekviena rūšis žmogaus formavimo arba apipavidalinimo, kuris kyla iš dvasinės įtakos. Ugdytinis savaime asimiliuoja šią įtaką, elgiasi ir darosi panašus į tuos, kurie jį supa, ir tokiu būdu jis yra ugdomas. Planingas ir tikslinis ugdymo pobūdis yra tik atsitiktinis elementas, šalutinė jo apraiška.

Pirmiausia, asimiliacijos įtakoje lengviau atsiskleidžia ugdomojo žmogaus asmenybė ir individualybė. Bet koks sąmoningas ir planingas pedagoginio auklėjimo veikimas jau yra savaiminis ugdytinio suvaržymas. Reikia įdėti daug pastangų, apdairumo ir kantrybės, kad pedagoginė sistema nesužalotų išsivystančios vaiko savaiminės asmenybės ir individualybės. Senovės ugdyme tokio pavojaus tiesiog nėra. Pirmykščiame ugdyme vaikas auga laisvoje aplinkoje ir niekas jo nevaržo. Kita vertus, asimiliacija parodo, kad ugdytinis visiškai natūraliai ir organiškai įauga į savo gamtinę ir kultūrinę aplinką. Aišku, kad ir pati asimiliacija turi ir teigiamų ir negatyvių pusių. Pirmiausia, ji neleidžia išsiaiškinti, kas ugdytiniuose yra gera taip pat ir bloga. Pirmykščiame žmonių gyvenime yra daug netinkančių, žiaurių ir baisių giminės, šeimos papročių. Todėl, galima sakyti, kad asimiliacija negali ugdytinių tinkamai atsieti nuo netinkamų papročių. Ugdytiniai čia asimiliuoja visiškai viską. Sekant toliau, ji neskatina pedagoginės pažangos. Senovės ugdymas pasidaro per daug tradiciškas, per daug užsilikęs vienoje vietoje. Apibendrinant, pirmykščio ugdymo rezultatai yra ganėtinai patenkinami, kartais netgi labai gerai, ypač vadinamojoje pagrindo kultūroje (Maceina, 1939).

2. Ugdymo senovėje metodai ir priemonės

Pirmykštis asimiliatyvinis ugdymas parodo, kad pedagoginiame veikime pirmaeilis vaidmuo atitenka gyvenimui. Pirmykštis vaikas daugiausiai yra ugdomas paties gyvenimo. Gyvenimo vyksmas, esybės ir formos jį apsprendžia ir jį ugdo. Šis bendras ir konkretus gyvenimiškas pobūdis parodo, kad pirmykštis ugdymas yra utilitarinis, praktinis ir konkretinis, kitaip tariant, kad jis eina naudos, praktikos ir konkretumo linkme. Pirmykštis vaikas yra ugdomas ne tik gyvenimo, bet ir gyvenimui. Auklėjimas naudos linkme verčia pirmykštį žmogų pedagoginį savo darbą pakreipti praktiškumo linkme (Maceina, 1939a). Ugdymo priemonėmis yra vadinami visi tie konkretūs dalykai, kurių pagalba yra vykdomi ugdymo uždaviniai. Jomis paprastai laikoma: pamokymas, įkvėpimas, pavyzdys, įpratimas, pagyrimas, įsakymas, drausmės, bausmės ir dovanos. Ne visos jos reikalauja specialaus nagrinėjimo, Pavyzdys yra vienodos reikšmės tiek doriniam, tiek tautiniam auklėjimui. Bausmė, pagyrimas, dovanos, įsakymas taip pat nekeičia savo pobūdžio. Bet yra trys priemonės, turinčios tautiniam auklėjimui ypatingą reikšmę, būtent pamokymas, įkvėpimas ir įpratimas (Maceina, 1991b).

Asimiliacija parodo, jog svarbiausia, ryškiausia ir pagrindinė pirmykščio ugdymo priemonė – pavyzdys. Pirmykščiai vaikai, sekdami savo tėvų, senelių ar prosenelių pavyzdžiu ir pėdomis išsiugdo visas jiems reikalingas vertybes, visa ko gali prireikti tolimesniam gyvenimui. Šiais laikais, pavyzdys, kaip ugdymo priemonė nevertinama taip dėmesingai ir reikšmingai. Pirmykštėje kultūroje pavyzdys buvo žymiai svarbesnis mokslo prasme. Pirmykščiai žmonės supranta pavyzdžio reikšmę, todėl vaikų akivaizdoje elgiasi labai apgalvotai ir santūriai: nekalba negerų, nedorų žodžių, nesibara, nesielgia netinkamai, vengia ir nedaro nieko, kas vaikams darytų blogą, neigimą nuomonę apie artimuosius (Maceina, 1939).

A.Maceina (1939) teigė, jog viena iš pagrindinių pirmykščio ugdymo priemonių – drausmė. Kiek pavyzdys turi skatinti ir patraukti, tiek drausmė turi sulaikyti neapvaldytą pirmykščio žmogaus prigimtį. Tokio tarpsnio, kuriame nebūtų auklėjimo ir tuo pačiu drausmės, etnologija nežino. Kūno bausmės, kitaip sakant, fizinės bausmės pasitaiko labai retai. Svarbiausios drausminimo priemonės – įspėjimas, papeikimas ir pagąsdinimas. Už sunkesnius nusikaltimus vaikai yra baudžiami, tačiau ne fiziškai o morališkai - sugėdinimu, paprastai daromu viešai, atstūmimu, kada vaikas yra išvejamas iš savo šeimos, ir prakeikimu, kuris yra sunkiausia ir baisiausia bausmė. Prakeikimas, kaip bausmė, pirmykštėje kultūroje yra vartojamas labai retai ir taikomas tik sunkių nusikaltimų atveju, pavyzdžiui, nuolatinis atkaklus priešinimasis savo tėvams, nekaltybės nustojimas mergaitėse, pagrindo kultūroje.

Tai moralinio pobūdžio bausmės. Drausminimas priklauso prie pagrindinių ugdomųjų priemonių pirmą kartą kultūroje. Drausminimo būdai čia yra daugiau moralinio, ne fizinio pobūdžio. Esant gerai išsivysčiusiam garbės jausmui, tokios sankcijos, kaip teigia Maceina (iš Maceinos, 1939), turi geresnės įtakos, negu kūno baudimas.

Pamokymas – tai nesisteminis ir nenuolatinis auklėjimo būdas. Pamokymas tautiniame auklėjime tampa pagrindine priemone iššūninti. Pamokymo uždavinys nėra vien tik proto lavinimas, bet taip pat ir valios veikimas. Vienas pats, pamokymas, be dorinio momento yra tiesiog blogas mokymas. Kuo valios žadinimas yra galingesnis ir stipresnis, tuo pamokymas yra svarbesnis ir vaisingesnis. Teorinių žinių auklėtinis gauna iš objekto. Objektas lavina jo protą, mokytojas turi veikdyti jo valią. Pamokymai turi būti vaizdingi, planingi, aiškūs, paprasti, suprantami, trumpi ir aiški įdomūs, taip teigė Maceina (1991). T. Karlailas (Maceina, 1991) yra pasakęs, kad niekas taip nepamoko kaip savo klaidos suvokimas. Tai viena iš pagrindinių saviuoklos priemonių.

Išvados

1. Senovės istorija siejama su rašto atsiradimu, nuo maždaug 776 m. prieš mūsų erą, taip pat siejama su senovės Graikijos istorijos pradžia, tai sutampa ir su tradicine Romos įkūrimo data. Dėl senovės istorijos pabaigos datos vis dar diskutuojama. Tačiau galima daryti prielaidą, jog senovės istorijos pabaiga yra laikoma Vakarų Romos imperijos žlugimo datą – 476 metus.

Etnologijos faktai rodo, kad jau pirmą kartą visuomenei būdingas ugdymas kaip tikras pedagoginis veikimas. Pirmą kartą ugdymą charakterizuoja jo utilitarinis – praktinis bei asimiliatyvus pobūdis. Pagrindinis pirmą kartą ugdymo bruožas yra asimiliatyvinis pobūdis. Pirmą kartas ugdymas yra savaiminga asimiliacija, kuri įvyksta savaimingo pasisavinimo keliu.

2. Ugdymas Senovėje tradicinis, nes pakartoja tai, kas sukurta ankstesnių kartų. Gamta yra vienintelis ugdymo pagrindas. Pagrindinės ugdymo Senovėje priemonės – pavyzdys, drausmė, bausmė.

Literatūros sąrašas

1. Jakavičius, V. (2002). Edukologijos istorijos logografika: studijoms (p. 140). Kaunas: Technologija, [žiūrėta 2021-02-26].
2. Maceina, A. (1990). Raštai (p. t.). Vilnius: Mintis, [žiūrėta 2021-03-22].
3. Piaget, J. (2002). Vaiko kalba ir mąstymas: vaiko logikos tyrinėjimai (p. 327). Vilnius: Aidai, [žiūrėta 2021-02-25].
4. Maceina, A. (1991). Tautinis auklėjimas (2-asis leid., p. 315). Kaunas: Šviesa, [žiūrėta 2021-03-01].
5. Maceina, A. (1939). Pedagogikos istorija (p. d.). Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetas, [žiūrėta 2021-03-10].
6. Žibėnienė, G., Indrašienė, V. (2017). Šiuolaikinė didaktika: vadovėlis (p. 319). Vilnius: Registrų centras, [žiūrėta 2021-02-22].
7. Prieiga per internetą: <http://www.spalvotaistorija.lt/category/senovės-istorija/>, [žiūrėta 2021-02-06].

STEAM TAIKYMAS LAUKO DARŽELYJE

Aurelija Vidmantienė⁶, Nijolė Meškeliene⁷

Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnyje pateikiama lietuvių ir užsienio autorių mokslinės literatūros apžvalga, atskleidžia ugdymo lauke naudingumą vaiko psichologinei ir fizinei gerovei bei integralaus ugdymo galimybes. Lauke vaikus ugdantys ir lauko pedagogika besivadovaujantys lauko darželiai tampa vis populiariesni Lietuvoje. Šios ugdymo įstaigos vadovaujasi patirtiniu ugdymu (-si) bei lauko pedagogikos principais. Palyginus STEAM taikymo ugdymo procese ir lauko pedagogikos principus, galime rasti daug bendrų taškų: STEAM kompleksinis problemų sprendimas apjungia kelias mokslo šakas, o lauko pedagogikoje taikomas visaapimantis holistinis ugdymas; tiek vienu tiek kitu atveju ugdymas vykdomas per realias patirtis tyrinėjant ir eksperimentuojant bei ieškant atsakymų; ugdomos vaiko savybės kaip gebėjimas kritiškai mąstyti, veikti savarankiškai, kūrybiškai prisitaikyti prie kintančios aplinkos bendraujant ir bendradarbiaujant; svarbus pedagogo kaip mentoriaus vaidmuo; procesas yra svarbesnis už rezultatą; netradicinių lauko erdvių panaudojimas, išvykos ir žygiai padeda pažinti supantį pasaulį, kaip tyrinėjimų ir eksperimentavimų objektą. Todėl galima teigti, kad šios prielaidos sudaro galimybes lauko darželyje taikyti STEAM ir gali būti sėkmingai įgyvendinamos ugdymo procese.

Reikšminiai žodžiai: lauko pedagogika, patirtinis ugdymas, STEAM

Įvadas

Ikimokyklinis vaiko amžius pripažįstamas kaip svarbus etapas iš(si)ugdant daugelį reikalingų kompetencijų (Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas, 2014). Priešmokykliniame amžiuje įtvirtinamos vaikų jau įgytos kompetencijos ir įgyjamos naujos, kurios bus reikalingos mokyklos etape. Atnaujintoje Priešmokyklinio ugdymo bendrojoje programoje (2014) „pateikiamos priešmokyklinio amžiaus vaikų kompetencijos ir ugdymo gairės, keliančios šiuolaikinius reikalavimus priešmokyklinio ugdymo kokybei, ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tęstinumui bei vaikų mokyklinei brandai“ (Monkevičienė ir kt., 2014). XXI a. svarbūs tampa šie gebėjimai ir iššūkiai: kritinis mąstymas, prisitaikymas prie kintančios aplinkos, kūrybiškumas, bendravimas ir bendradarbiavimas, emocinis intelektas. Apie minėtų gebėjimų svarbą kalba autoriai Šlekienė (2018), Monkevičienė ir kt. (2018), Wahyuningsih ir kt. (2020). Norit ugdyti šiuos vaikų gebėjimus ikimokyklinio ugdymo įstaigose, yra ieškoma naujų, inovatyvių ugdymo būdų. Vienas iš tokių yra STEAM, kuris gali būti kaip viena iš ugdymo programos dalių.

Lietuvos mokslininkų edukologų tyrimo ataskaitoje „Pažangi pedagoginė praktika ir pedagoginės inovacijos Lietuvos vaikų darželiuose“ (2018) teigiama, kad integraliam vaikų ugdymui ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra kuriamos STEAM laboratorijos, kurios skirtos įvairioms tyrinėjimo ir eksperimentavimo inovatyvioms veikloms. Šiose erdvėse vaikai skatinami patirti, tyrinėti, eksperimentuoti, kurti, bendradarbiaujant su suaugusiais, kelti klausimus, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, spręsti problemas. Tam, kad ši ugdymo (-si) inovacija iš tiesų įgytų vis daugiau galimybių reikalingi ir kūrybiški pedagogai, dirbantys šioje srityje, turintys žinių apie STEAM mokymo principus.

Vis labiau Lietuvoje populiarėja lauko darželiai, kur vaikai ugdomi lauko aplinkoje ir jiems leidžiama įsisavinti žinias per gyvenimišką patirtį. Pagrindinė lauko pedagogikos idėja remiasi holistiniu (visa apimančiu) ugdymu (-si). Vaikai lauko aplinkoje nuolat bando, tyrinėja, ieško, eksperimentuoja, įveikia iššūkius. Kūrybinis problemų sprendimas, vaikų įtraukimas į kūrybinį darbą, kritinio mąstymo skatinimas, naujų metodų išbandymas, fizinis aktyvumas, stipri savivertė – tai skatina lauko darželis. Pedagogų kūrybiškumas bei žinos, sukurta palanki aplinka, skatinanti įvairių mokslų integralias veiklas lauko darželyje gali būti tinkama bazė STEAM taikymui ugdymo procese.

Kyla probleminis klausimas: Kokios yra galimybės taikyti STEAM lauko darželyje?

Darbo tikslas: atskleisti STEAM taikymo galimybes lauko darželyje.

⁶ Aurelija Vidmantienė, aurelija.vi7914@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos studentė, edukologijos mokslų tyrimų kryptis.

⁷ Nijolė Meškeliene, nijole.meskeliene@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros lektorė, edukologijos mokslų tyrimų kryptis (vadovė).

Darbo uždaviniai:

1. Aprašyti STEAM sampratą.
2. Apžvelgti STEAM taikymą ikimokyklinio ugdymo įstaigose.
3. Atskleisti STEAM taikymo galimybes lauko darželyje.

Darbo objektas: STEAM taikymo galimybės lauko darželyje.

Metodai: mokslinės literatūros analizė.

STEAM samprata

Vakarų Europos šalyse bei Jungtinėse Amerikos Valstijose STEAM žinomas jau daugiau kaip 50 metų, o Lietuvoje apie tai pradėta kalbėti tik prieš keletą metų.

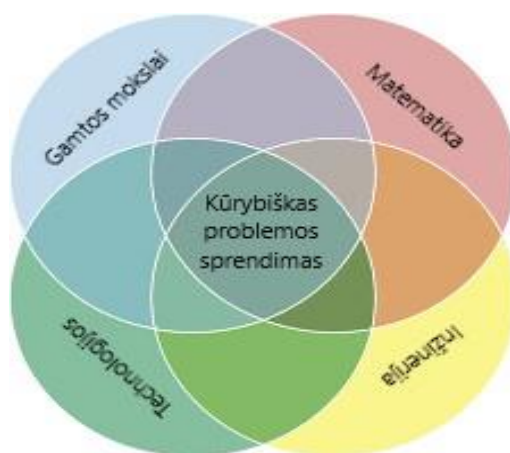
Mokslininkai pastebėjo, kad STEM taikymas ankstyvajame ugdyme padeda įsisavinti žinias, lavina ankstyvąjį kritinį mąstymą ir samprotavimą bei sustiprina vėlesnį susidomėjimą STEM studijomis ir karjera (Howard - Brown, Martinez, 2012). Paanalizuokime, kas gi slepiasi po akronimu STEM (1 pav.):

Gamtos mokslai (*Science* angl.) - tai gamtos mokslų sritis tyrinėjanti visatos ir gamtos dėsnius. Šis mokslas pagrįstas stebėjimais, eksperimentais, matavimais ir apibūdinantis šiuos faktus bendrais bruožais (White, 2014).

Technologijos (*Technology* angl.) - tai produktyvių žinių visuma, kuria remiantis kuriamos praktinės priemonės žmonių gyvenimui ir visuomeninei aplinkai palengvinti. Taip pat šios žinios naudingos industriniam menui, inžinerijai, taikomiesiems mokslams (White, 2014).

Inžinerija (*Engineering* angl.) - tai mokslas ir menas, kaip fizikos, chemijos ir kitų sričių žinias pritaikyti praktiškai (White, 2014).

Matematika (*Mathematics* angl.) - tai susijusių mokslų grupė (algebra, geometrija, skaičiavimas), nurodanti tarpusavio ryšius tarp skaičiaus, kiekio, formos, erdvės ir naudojanti specialų žymėjimą (White, 2014).

1 pav. STEM sampratos schema (pagal Howard - Brown, Martinez, 2012)

Norint STEM inovacijomis grįstą ugdymą padaryti patrauklesnį vaikams, į STE(A)M mokslų šeimą buvo įtrauktas ir meninis ugdymas, kaip tarpdisciplininis dalykas, kuris padeda kūrybiškai spręsti problemas. STE(A)M taikymas ugdyme akcentuoja kūrybišką, tarpdisciplininį problemos sprendimą (Howard - Brown, Martinez, 2012).

STEAM esmė - ugdyti smalsius, išsilavinusius, kritiškai mąstančius žmones, gebančius konkuruoti darbe, todėl būtina didinti ne tik mokinių, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų ugdytinių susidomėjimą gamtos mokslais, technologijomis, inžinerija, matematika, ugdyti jų kūrybiškumą ir iniciatyvumą, taikant integralius STEAM principus vaikų ugdyme.

STEAM taikymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose

STEAM inovacijų taikymas ugdymo procese Lietuvoje populiarėja. STEAM pagrįsto ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tikslas – ugdyti vaikus, naudojantis naujausia mokslinė informacija, spręsti problemas, kuriant inovacijas, pasitelkiant kritinį ir kūrybinį mąstymą, bendradarbiaujant tarpusavyje (Monkevičienė ir kt., 2018). Taigi, STEAM aktualus šiandien ir bus svarbus rytoj, nes integraliai apjungia skirtingas mokslo šakas tam, kad bendradarbiaujant, pasitelkus kritinį mąstymą, teorinės žinios būtų kuo greičiau pritaikytos praktikoje. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (2014) numatyta, kad sėkmingai besiuogdantis vaikas turi įgyti gebėjimus tose pasiekimų srityse, kurios tiesiogiai koreliuoja su STEAM veiklose ugdomais gebėjimais: iniciatyvumu ir atkaklumu, tyrinėjimais, problemų sprendimu, kūrybiškumu, mokėjimu mokytis.

Užsienio autoriai Mengmeng, Xiantong, & Xinghua, (2019) išskiria tokius STEAM projektavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje principus:

- *Tarpdisciplininio mokymo (-si) ir ugdymo (-si) principas.* Tai reiškia, kad dėmesys sutelkiamas ne į konkretų dalyką/temą, o į problemą, kuriai išspręsti reikia tarpdisciplininių žinių;
- *Kontekstualizavimo principas.* Tai reiškia, kad norint pagerinti vaikų gebėjimą spręsti problemas, jas reikia spręsti realiame pasaulyje, realiose situacijose (neatitolstant nuo tikrovės), t. y. per patirtį;
- *Susidomėjimo / įsitraukimo principas.* Tai reiškia, kad ruošiant STEAM veiklas ugdymo procese, svarbu, kad būtų skatinama vidinė vaiko motyvacija mokytis ir atrasti, būtų skatinamas vaiko susidomėjimas ir įsitraukimas į veiklą;
- *Tyrinėjimo principas.* Tai reiškia, kad pagrindinis rodiklis ar ugdomoji veikla pasiekė tikslą yra tai ar ugdytiniai atliko tyrimą bei rado problemos sprendimą. Atlikę tyrimą, vaikai patys turi padaryti išvadas ir rasti atsakymus;
- *Svarbu ne rezultatas, o procesas.* Tai reiškia, kad problemos sprendimas arba rezultatas taikant STEAM ugdyme neturėtų būti griežtai apibrėžtas. Svarbu yra palikti vietas vaikams tyrinėti ir rasti atsakymus patiems.

Siekiant gerinti vaikų įgūdžius taikant STEAM, svarbu išgirstą teoriją iš karto pritaikyti praktiškai, išsiaiškinant, kaip viskas veikia, t.y. kaip skirtingos disciplinos veikia kartu. STEAM skatina ugdytinius kaupti žinias stebint, tiriant ir užduodant klausimus.

Anot autorių Anisa ir Wulandari (2018), ypač svarbu yra kaip vaikai turi būti mokomi pagal STEAM inovaciją. Autoriai ikimokyklinio ugdymo įstaigoje siūlo remtis tokiais STEAM taikymo ugdymo procese etapais:

- *Stebėjimas* – tai pirmasis etapas (mokslinio tyrimo pradžia), kai vaikas renka informaciją pasinaudodamas savo pojūčiais (rega, klausia, uoslė, lietimasis, skonis) ir ima ją analizuoti;
- *Klausimų uždavimas arba smalsumas* - tai mokslinio tyrimo esmė. Vaikai natūraliai turi smalsumo jausmą, kad geriau suprastų pasaulį kelia klausimus. Jei šalia esantis suaugęs žmogus padeda vaikui susiformuoti klausimų uždavimo įgūdžius, tai skatina jo smalsumą ir padeda atrasti pasaulio dėsnius;
- *Palyginimo ir kontrasto etapas.* Tai etapas, kai vaikai palygina detales, įsigilina bei nustato panašumus ir skirtumus;
- *Klasifikavimo etapas.* Jo metu vaikai ima grupuoti objektus, žmones ar įvykius, atkreipdami dėmesį į jų panašumus ir skirtumus. Vaikai gali rūšiuoti pagal savybes: spalva, forma, tekstūra arba gali sugalvoti savo rūšiavimo kriterijus;
- *Numatymas arba nuspėjimas.* Šio etapo metu vaikai, suformulavę idėją, daro spėjimą, kas jų manymų turėtų nutikti. Spėjimai yra pagrįsti ankstesniais pastebėjimais ir patirtimi. Spėjimas padeda ugdyti priežasties ir pasekmės suvokimą (jei aš pasiilgsiu taip, tai tada nutiks tas ir tas);
- *Eksperimento etapas.* Maži vaikai gali atlikti paprastus eksperimentus, kurie kyla tiesiog spontaniškai;
- *Įrankių naudojimas informacijai rinkti.* Maži vaikai gali naudotis realiais įrankiais:

padidrinimo stiklais, termometrais, žiūronais, liniuotėmis, svarstyklėmis. Įrankius vaikai gali naudoti kasdieninėse savo veiklose ne tik tyrimams;

- *Matavimo etapas.* Matavimas yra stebėjimo kiekybinis įvertinimas. Maži vaikai gali matuoti ilgį, svorį, tūrį, laiką, temperatūrą. Matavimai turėtų būti nuoseklūs ir suprantami vaikams.

- *Išvadų etapas.* Interpretuodami stebėjimus ir eksperimentų rezultatus, vaikai prieina prie išvadų. Vaikų išvados dėl ribotos patirties ir žinių gali būti ir klaidingos. Tačiau įgūdį daryti išvadas patiems reikėtų skatinti nuo ankstyvosios vaikystės;

- *Bendravimas.* Tai etapas, kai vaikai dalinasi informacija, pristato savo išvadas vizualiais ar kitokiais būdais;

- *Modelių kūrimas (projektavimas).* Mokslininkai, kad geriau suprastų procesus ar perduotų savo idėjas, kuria įvairius modelius (pvz. Žemės modelis). Vaikai taip pat gali sukurti modelius, kurie jiems padėtų geriau suprasti procesus, kurių negali stebėti tiesiogiai.

Skatinat STEAM taikymą ikimokyklinio ugdymo įstaigose, būtina paruošti ir ugdymo aplinką. Monkevičienės ir kitų autorių (2018) apie Lietuvoje vykdomas ugdymo inovacijas tyrimo išvadose teigiama, kad ugdyti pagal STEAM ikimokyklinėse įstaigose yra įkurtos tyrinėjimo ir eksperimentavimo laboratorijos - „šiose erdvėse vaikai skatinami patirti, tyrinėti, eksperimentuoti, kurti, bendradarbiaujant su suaugusiais, kelti klausimus, kritiškai ir kūrybiškai mąstyti, spręsti problemas. Kuriamos netradicinės lauko aplinkos, į kurias perkeliamas ugdymo procesas“.

Taikant STEAM inovacijas ugdyme, kuriant laboratorijas, pedagogams reikėtų pasitikėti natūraliu vaikų smalsumu, kuris kyla, kai ugdytiniais yra suteikiama laisvė atrasti ir klausti. Reikia tikėtis, kad tas pažadintas smalsumas įžiebs aistrą mokytis ir užaugins savimi pasitikinčią asmenybę, sugebančią priimti novatoriškus sprendimus (Young, Heather, 2020).

STEAM sritims ikimokyklinio ugdymo įstaigose skiriamas nevienodas dėmesys, inovacijų kūrimas ir įgyvendinimas pasižymi fragmentiškumu. Dažniausiai taikomos technologinio ir gamtamokslinio tyrinėjimo priemonės ir veiklos, daug rečiau taikomos matematinio ir inžinerinio tyrinėjimo priemonės ir veiklos (Monkevičienė ir kt. 2018).

Taikant STEAM ugdymo procese yra ypatingas pedagogo vaidmuo, kuriam svarbu turėti žinių ir gebėti vaiką sudominti bei įtraukti. Ugdytojas yra tarsi vedlys, kuris padeda vaikui užduoti tikslingus klausimus ir pačiam rasti atsakymus. Svarbu, kad pedagogas būtų autoritetas ir pavyzdys ugdytiniui, nes vaikas siekia lygiaverčio santykio su suaugusiuoju (Visockė - Vadlugė, 2020).

Užsienio mokslininkai Howard - Brown, Martinez (2012) taip pat pastebi, kad ugdytojai dar nedrąsiai imasi taikyti STEAM vaikų ugdymo procese, nes jiems trūksta žinių, pasitikėjimo, priemonių ar tiesiog palaikymo.

STEAM taikymo galimybės lauko darželyje

Lietuvoje ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo pedagogai pripažįsta, kad naujovių diegimas turi įtakos vaikų pasiekimams ir kompetencijoms ugdyti, tačiau vis dar nedrąsiai imasi įgyvendinti STEAM inovacijas, o ypač tam mažai išnaudojamos netradicinės lauko erdvės. Ugdytinių buvimo lauke nauda pasinaudoja tik Lietuvos didmiesčių pedagogai (Monkevičienė ir kt., 2018).

Įgyvendinant STEAM ugdymo procese, dideles galimybes galima rasti netradicinėse lauko erdvėse. Anot autorių Monkevičienė ir kt. (2018) svarbu, kad ir Lietuvos ikimokyklinėse įstaigose vaikai turėtų galimybes kiekvieną dieną būti lauko erdvėse, kuriose būtų pakankamai iššūkių, tyrinėjimo objektų, gamtos objektų įvairovės. Taip pat ugdytiniai lauke turėtų galimybę manipuluoti objektais, darbo įrankiais ir tokiu būdu susipažintų su fizikos dėsniais, perprastų konstrukcinius sprendimus. Turėdami galimybę analizuoti mechanizmus, vaikai susipažins su inžineriniais sprendimais, o rūpindamiesi augalais ir gyvūnais, susipažins su gyvąja gamta. Taigi, STEAM skatina ugdytinius tyrinėti realias problemas, esančias pačiame kontekste.

Didėjant ugdymo inovacijų poreikiui ugdymo įstaigose populiarėja ir netradicinės lauko erdvės, skirtos įvairiems ugdymo tikslams siekti. Šios lauko aplinkos yra naudojamos jas suskirstant į atskiras skirtingoms vaikų veikloms skirtas erdves (darželio kieme įrengtas daržas, sodas miško aikštelė, skirti vaikų tiriamajai gamtamokslinei veiklai, įrengiamos erdvės, skirtos kūrybinei veiklai, vaikų

judėjimui, tyrinėjimų bei poilsio zonos). Dar viena sparčiai populiarėjanti ugdymo inovacija yra ugdymas be sienų, kai visas ugdomasis procesas perkeliamas į lauką, kai vaikai ne tik žaidžia ar kitaip aktyviai veikia lauke, bet ir gyvena palapinėse. Lauko aplinka vis dažniau naudojama kaip vaikų sveikatos stiprinimo, fizinio aktyvumo, tyrinėjimo, eksperimentavimo ir gamtos pažinimo erdvė (Monkevičienė ir kt., 2018). Taigi, galima teigti, kad gamtamoksliniam, inžineriniam ir technologiniam integralių gebėjimų ugdymui itin palanki natūrali lauko aplinka. Sampson (2015) savo knygoje teigia, kad visai paprasta suderinti technologijas ir buvimą gamtoje. Autoriai Finch, Bailie, (2015) teigia, kad natūrali lauko aplinka, daugiasensorinės veiklos, naujos patirtys ir aktyvus fizinis judėjimas, prisideda prie vaiko smegenų nervinių jungčių formavimosi. Gamtos žaidimai išmoko vaikus rizikos valdymo, kritinio mąstymo, lyderystės, augina jų savivertę. Be to, gamtoje ugdomi vaikai turi didesnę empatiją ir stiprų atsakomybės jausmą bei savikontrolę, nes kiekvieną dieną rūpinasi augalais ir gyvūnais.

Vis didesnį populiarumą Lietuvoje (ypač pandemijos sąlygomis) įgauna lauko darželiai, kuriuose taikoma lauko pedagogika. Čia vaikai visą dieną aktyviai leidžia gryname ore ir gamtos apsuptyje: žaidžia, tyrinėja eksperimentuoja, eina į žygius. Lauko darželiai Lietuvoje veikia jau septintus metus. Jie nepriklauso STEAM švietimo organizacijų tinklui, bet taiko panašius ugdymo principus ir metodus. Pagal miško ir lauko mokyklas pristatantį leidinį „Forest and Nature School in Canada: a head, heart, hands approach to outdoor learning“ (2014) yra išskiriami tokie pagrindiniai lauko pedagogikos principai:

- Ugdymas (-is) vyksta įvairiose natūraliose gamtinėse aplinkose (miške, paupyje, pievoje, žaidimų aikštelėse ir pan.);
- Tai ilgalaikis procesas, kuris vyksta natūralioje aplinkoje periodiškai arba visą laiką;
- Kuriama įtrauki, sveika, veikli bendruomenė;
- Skatinamas holistinis ugdymas (-sis);
- Akcentuojama, kad ugdytiniai yra kompetetingi ir gabūs;
- Rizikos valdymas yra svarbi ugdymo (-si) sritis, kurią valdo ir atpažįsta kompetetingas pedagogas. Vaikų galimybė patirti riziką gamtoje ir mokytis ją valdyti yra vertinama kaip neatsiejama mokymo (-si) ir sveikos raidos dalis;
- Reikalingi kvalifikuoti lauko pedagogikos ugdytojai;
- Pedagogas yra ne ekspertas, o tarpininkas ir vedlys;
- Naudojamos natūralios medžiagos;
- Procesas yra vertinamas kaip rezultatas;
- Pedagogas vadovaujasi patirtiniais, naujais, tyrimais pagrįstais žaidimo ir ugdymo (-si) metodais.

Lauko pedagogikoje taikomi principai skatina vaikų kritinį mąstymą, prisitaikymą prie kintančios aplinkos, kūrybiškumą, bendravimą ir bendradarbiavimą, emocinį intelektą. Čia vaikams suteikiama galimybė patirti įvairialypę mokymo (-si) aplinką bei galimybės derinti atskiras mokslo šakas, kūrybiškumą ir visa tai taikyti kasdieniniame gyvenime. Buvimas gamtoje, jos stebėjimas bei tyrinėjimas padeda vaikams ne tik pažinti gamtą, bet ir lavina vaizduotę, ugdo pastabumą, skatina kūrybiškumą, atrandami vis nauji dalykai. Ugdant vaiką natūralioje aplinkoje, yra mokoma matyti plačiau. Vienas iš pagrindinių STEAM taikymo ugdyme aspektų, kuris ryškiai koreliuoja su lauko pedagogika tai, kad aplinka ir joje vykstantys reiškiniai vaikui yra pristatomi kaip darniai funkcionuojanti visuma, o ne kaip atskiri dalykai.

Lauko pedagogika yra gretinama su patirtiniu ugdymu (-si), kaip ir ugdyme, kuriame taikomas STEAM. Patirtinis ugdymas yra vienas iš seniausių ir geriausių mokymo (-si) būdų. Autorė Citro (2015) savo knygoje pastebi, kad ikimokyklinio amžiaus vaikams pasaulis yra viena didelė laboratorija, o vaikai jau iš prigimties yra mokslininkai, kurie naudoja mokslinį metodą savo patirčiai kaupti. Apie tokį patį metodą seminaro “STEAM principų taikymas ikimokykliniame ugdyme” metu kalba ir Gintarė Visockė - Vadlugė, VŠĮ „Prasminga vaikystė“ vadovė ir lektorė (2020). Ji pateikia svarbiausius STEAM taikymo ugdyme etapus, kuriuos galima puikiai pritaikyti lauko darželio sąlygomis. Taigi, abi autorės kalba apie klausimų (mokslinį) metodą, kuris turi tokius etapus:

- Iškelti klausimą (pvz.: kas čia?);

- Padaryti hipotezę (pvz.: galbūt tai valgoma!);
- Eksperimento pagalba ją patikrinti (pvz.: paragaujama...);
- Išanalizuoti duomenis (pvz.: skonis keistas);
- Priesti prie išvados (pvz.: ne, tai nevalgoma!);
- Pasidalinti rezultatais (pvz.: tu šito nevalgyk, nes aš jau ragavau).

Patirtinio ugdymo pagrindu dirbantys lauko darželiai kursto vaikų smalsumą, leisdami jiems patirti tikrus dalykus (karstyti medžiais, dirbti su peiliais, pjūklais, kurti laužą, eiti į žygius ir pan.), o ne jų imitacijas. Ekspertai ir mokslininkai pritaria, kad emocijomis, eksperimentais, asociacijomis praturtinta žmogaus atmintis užsifiksuoja ilgam. Apie patirtinio ugdymo svarbą kalba autoriai Czisch (2009), Braslauskienė (2018), kurie teigia, kad „mokymasis yra intensyvi jutimo organų, perduodančių begalę informacijos smegenims, sąveika su pasauliu“. Reikia pastebėti, kad patirtinio mokymo (-si) pradininkai A. Kolb ir D. Kolb (2005) yra išskyrę 4 mokymo (-si) etapus: konkrečią patirtį, refleksyvų stebėjimą, abstrakčią konceptualizaciją, aktyvų eksperimentavimą.

Lauko darželiai, taikydami ugdymą per patirtį, taip pat įgyvendina holistinio ugdymo idėjas. Autorė Rudge (2016) teigia, kad šis visa apimantis ugdymas remiasi dvasinėmis ir filosofinėmis idėjomis. Jos apima ir humanistines idėjas, kurios įtvirtintos holistinėje švietimo paradigmoje. Pagrindiniai holistinio ugdymo principai anot Rudge (2016) yra 8: dvasingumas, pagarba gyvybei / gamtai, tarpusavio ryšys, žmogaus visuma, individualumas, rūpestingumas, laisvė / autonomija ir demokratija. Šios filosofijos principais vadovaujasi ir lauko darželis.

Lauko pedagogikoje, labai svarbus yra pagarbus vaiko ir suaugusiojo ryšys. Ugdytojas lauko pedagogikoje yra vedlys, kuris kūrybiškai išnaudoja lauko suteikiamą potencialą vaikų ugdymui (-si) ir kelia iššūkius savo ugdytiniams. Autorė Robertson (2014) teigia, kad pedagogui svarbu ne mokyti vaikus, o numatyti sąlygas, kuriomis jie gali išmokti. Lauko pedagogikos principai taip pat kalba apie tai, kad pedagogas vaiko ugdyme atlieka tarpininko, o ne eksperto vaidmenį ir skatina vaikus stebėti, tyrinėti, būti smalsiems, užduodamas klausimus, skatinančius vaikų samprotavimą bei kritinį mąstymą.

Atsižvelgiant į ugdymo aplinką lauko ugdymo įstaigoje naudojamos ugdymo priemonės, kurios leidžia vaikams patirti, eksperimentuoti, manipuluoti daiktai, tyrinėti (Robertson, 2014). Tai gali būti natūraliai aplinkoje esantys daiktai (medžiai, žemė, balos, akmenys), įvairios gamtinės medžiagos (lapai, kankorėžiai, spygliai, pagaliai), darbo įrankiai (kastuvai, grėbliai, pjūklai, peiliai), tyrinėjimo priemonės (padidrinimo stiklai, žemėlapiai, matavimo priemonės), antrinio panaudojimo žaliavos, knygos, piešimo ir rankdarbių priemonės.

Apžvelgiant STEAM taikymą ugdymo procese ir pedagogiką, kuri taikoma lauko darželyje, galime rasti daug bendrų taškų. Taigi, remiantis mokslininkų ir kitų autorių (Monkevičienė ir kt., (2018), Robertson (2014), Visockė - Vadlugė (2020), Mengmeng, Xiantong, & Xinghua, (2019), Howard - Brown, Martinez, (2012), „Forest and Nature...“ (2014), Anisa ir Wulandari (2018)) išvalgomis, galima daryti išvadą, kad lauko pedagogika ir STEAM taikymas ugdyme turi daug panašumų (1 lentelė):

1 lentelė. Lauko pedagogikos ir STEAM taikymo ugdyme panašumai (parengta darbo autorės)

STEAM principai	Lauko pedagogikos principai
Vaikų patirtis taikant STEAM ugdyme praplečia vizitai už ikimokyklinės įstaigos ribų esančias erdves, padedančias pažinti juos supantį pasaulį.	Lauko darželyje vaikai keliauja, kuo daugiau ir kiekvieną dieną patiria pasaulį už darželio vartų arba darželis neturi ribų ir yra miške (parke).
Taikant STEAM inovacijas ugdyme vaikams siūloma kuo daugiau laiko praleisti lauko erdvėse, kuriose būtų pakankamai iššūkių, tyrinėjimo objektų, gamtos objektų įvairovės.	Lauko darželyje vaikai ugdomi lauke visą dieną.
STEAM kompleksinis problemų sprendimų	Holistinis (visa apimantis) ugdymas

būdas apjungiantis kelias mokslo šakas.	taikomas lauko darželyje.
Taikant STEAM ugdyme vaikai kelia klausimus, tyrinėja, eksperimentuoja ir patys per savo patirtis ieško atsakymų.	Patirtinis ugdymas taikomas lauko darželyje, kur vaikai turi galimybę manipuliuoti objektais, darbo įrankiais ir tyrinėti bei daryti eksperimentus.
Ugdomas vaikų savarankiškumas, kritinis mąstymas, gebėjimas prisitaikyti prie kintančios aplinkos, kūrybiškumas, bendravimas ir bendradarbiavimas, emocinis intelektas.	Lauko pedagogikoje akcentuojamas vaikų savarankiškumas, gebėjimas prisitaikyti, fizinis aktyvumas, kūrybiškumas, bendradarbiavimas, emocinis intelektas, kritinis mąstymas, rizikos valdymas.
Ugdytojo vaidmuo: kūrybiškas pagalbininkas ir vedlys (mentorius).	Ugdytojo vaidmuo: kūrybiškas pagalbininkas ir vedlys (mentorius).
Procesas yra svarbesnis už rezultatą.	Procesas yra svarbesnis už rezultatą.

Galime teigti, kad principiniai aspektai, taikant STEAM ar lauko pedagogiką vaikų ugdyme, koreliuoja ir tai suteikia galimybę sėkmingai taikyti STEAM inovacijas lauko darželiuose.

Išvados

1. Užsienio ir Lietuvos mokslininkų publikacijose pabrėžiama, kad STEAM (gamtos mokslai, technologijos, inžinerija, menas ir matematika) inovacijomis grįsto ugdymo (-si) esmė yra integraliai ugdyti smalsius, išsilavinusius, kritiškai ir kūrybiškai mąstančius žmones. Šiuo metu daugelis pasaulio šalių STEAM laiko prioritetine švietimo sistemos inovacija.

2. STEAM inovacijų taikymas ikimokyklinio ugdymo įstaigose yra labai aktualus. STEAM projektavimui taikomi šie principai: tarpdisciplininio mokymo (-si) / ugdymo(-si), kontekstualizavimo, susidomėjimo / įsitraukimo, tyrinėjimo, proceso. Pats STEAM taikymo procesas ugdyme gali būti vykdomas šiais etapais: stebėjimas, klausimų uždavimas arba smalsumas, palyginimo ir kontrasto etapas, klasifikavimo etapas, numatymo arba nuspėjimo etapas, eksperimento etapas, įrankių naudojimo informacijos rinkimui etapas, matavimo etapas, išvadų etapas, bendravimas, modelių kūrimas (projektavimas). Įgyvendinant STEAM projektavimo principus ir įgyvendinimo etapus neretai susiduriama su įvairiomis kliūtimis. Tam būtina paruošti ugdymo aplinką, numatyti priemones, kurios padėtų įveikinti ugdytinius. Ypač svarbus STEAM taikymo procese yra kompetencijų turinčio pedagogo vaidmuo, kuris turi gebėti sužadinti vaikų smalsumą, būti vedliu, užduodančiu vaikui tikslingus klausimus ir padedančiam jam pačiam rasti atsakymus, tačiau susiduriama su opia žmogiškųjų išteklių problema, nes ugdytojai dar labai nedrąsiai imasi STEAM inovacijų taikymo ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

3. Ugdymas lauke yra labai naudingas vaiko psichologinei ir fizinei gerovei, gebėjimui vystymui (-si), o taip pat suteikia didesnes galimybes integraliam ugdymui. Lauke vaikus ugdantys ir lauko pedagogika besivadovaujantys lauko darželiai tampa vis populiariesni ir Lietuvoje. Šios ugdymo įstaigos vadovaujasi patirtiniu ugdymu (-si) bei lauko pedagogikos principais. Palyginus STEAM taikymo ugdymo procese ir lauko pedagogikos principus, galime rasti daug bendrų taškų: STEAM kompleksinis problemų sprendimas apjungia kelias mokslo šakas, o lauko pedagogikoje taikomas visaapimantis holistinis ugdymas; tiek vienu tiek kitu atveju ugdymas vykdomas per realias patirtis tyrinėjant ir eksperimentuojant bei ieškant atsakymų; ugdomos vaiko savybės kaip gebėjimas kritiškai mąstyti, veikti savarankiškai, kūrybiškai prisitaikyti prie kintančios aplinkos bendraujant ir bendradarbiaujant; svarbus pedagogo kaip mentorius vaidmuo; procesas yra svarbesnis už rezultatą; netradicinių lauko erdvių panaudojimas, išvykos ir žygiai padeda pažinti supantį pasaulį, kaip tyrinėjimų ir eksperimentavimų objektą. Todėl galima teigti, kad šios prielaidos sudaro galimybes lauko darželyje taikyti STEAM ir gali būti sėkmingai įgyvendinamos.

Literatūros sąrašas

1. Anisa, N., & Wulandari, R. T. (2018). Analysis of Science and Technology Elements in The Application of STEAM Based Learning (Science, Technology, Engineering, Art, and Mathematics). In *1st International Conference on Early Childhood and Primary Education (ECPE 2018)*. Atlantis Press.
2. Braslauskienė, R. (2018). *Patirtinis ugdymas(-is) vaikystėje: šiuolaikinės medijos ir informacinių komunikacinių technologijų galimybės: studijų knyga* (p. 92). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
3. Citro, A. (2015). *The curious kid's science book: 100+ creative hands-on activities for ages 4-8* (p. 224). Woodinville, WA: Innovative Press.
4. Czisch, F. (2009). *Vaikai gali daugiau: kitokia pradinė mokykla* (p. 375). Vilnius: Kronta.
5. Finch, K., & Bailie, P. (2015). Nature Preschools: Putting Nature at the Heart of Early Childhood Education. Occasional Paper Series, 2015 (33).
6. Forest and Nature School in Canada: a head, heart, hands approach to outdoor learning (2014). [Interaktyvus].
7. Howard-Brown, B., Martinez, D., & Times, C. (2012). Engaging Diverse Learners through the Provision of STEM Education Opportunities. Briefing Paper. *Southeast Comprehensive Center*.
8. *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas* (2-asis leid., p. 78). (2016). Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
9. Young, Heather D. (2020). an innovative setting for STEM education. *Elementary STEM Journal*, 24(3), 11–16.
10. Kolb, Alice Y, & Kolb, David A. (2017). *The experiential educator: principles and practices of experiential learning*. Kaunakakai, HI: EBLS Press.
11. Mengmeng, Z. , Xiantong, Y. , & Xinghua, W. (2019). Construction of STEAM Curriculum Model and Case Design in Kindergarten. *American Journal of Educational Research*, 7(7), 485-490.
12. Monkevičienė, Ona, Autukevičienė, Birutė, Kaminskienė, Lina, Rutkienė, Aušra, Tandzegolskienė, Ilona, Skerytė-Kazlauskienė, Monika, Monkevičius, Justinas, Stonkuvienė, Goda, & Vildžiūnienė, Elena. (2019). *Paslaugos „Tyrimo pažangi pedagoginė praktika ir pedagoginės inovacijos Lietuvos vaikų darželiuose atlikimas“ ataskaita*.
13. Monkevičienė, Ona, Banevičiūtė Ališauskienė, Birutė, Bujanauskienė, Vitalija, Galkienė, Alvyra, Gevorgianienė, Violeta, Glebuviene, Vitolđa Sofija, Jonilienė, Marija, Karkockienė, Daiva, Kazragytė, Vida, Mauragienė, Vijolė, Mazolevskienė, Aldona, Motiejūnienė, Elena, Valantinas, Antanas, Sičiūnienė, Viktorija, Stankevičienė, Kristina, & Ustilaitė, Stasė (2014). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas [elektroninis išteklius]*. Vilnius : Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
14. *Priešmokyklinio ugdymo bendroji programa, 2014* (2-asis leid., p. 75). (2016). Kaunas : [Vilnius]: Šviesa ; Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
15. Robertson, J. (2014). *Dirty Teaching: a beginner's guide to learning outdoors*. Crown House Publishing.
16. Rudge, L. (2016). Holistic pedagogy in public schools: A case study of three alternative schools. *Other Education: The Journal of Educational Alternatives*, 5(2), 169-195.
17. Sampson, Scott Donald. (2016). *Kaip užauginti gamtos vaiką: meilės gamtai menas ir mokslas* (p. 390). Vaga.
18. Šlekienė, V. (2018). Gamtamokslinio ugdymo iššūkiai: naujos kartos inovatorių ugdymas. *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*, 94–104.
19. Visockė-Vadluge, G. (2020). STEAM principų taikymas ikimokykliniame ugdyme. *Mokymosi mokykla*. Prieiga per internetą <https://www.e-mokymosi.lt/courses/STEAM-darzelyje>
20. Wahyuningsih, S, Nurjanah, N.E, Rasmani, U.E.E, Hafidah, R, Pudyaningtyas, A.R, Syamsuddin, M.M (2020). STEAM Learning in Early Childhood Education: A Literature Review. *International Journal of Pedagogy and Teacher Education (IJPTE)*.
21. White, D. W. (2014). What is STEM education and why is it important. *Florida Association of Teacher Educators Journal*, 1(14), 1-9.

ŠIUOLAIKINIŲ LITERATŪRINIŲ PASAKŲ REIKŠMĖ UGDANT ANKSTYVOJO AMŽIAUS VAIKŲ KALBINIUS ĮGŪDŽIUS

Bernadeta Garmutė – Gaulienė⁸, lekt. Deimantė Karalė⁹

Kauno kolegija

Anotacija. Ankstyvasis vaiko amžius - pats intensyviausias laikotarpis, per kurį vystosi vaiko kalba. Sėkmingai jos raidai yra svarbi aplinka, kurioje vaikas auga. Tik per patirtį vaikas gali ugdyti tam tikras kalbos taisykles. Šeima yra pamatas kalbos vystymuisi, pedagogas - sklandžios kalbos koreguotojas. Kad sėkmingai vystytųsi vaiko kalba, yra tam svarbūs ritualai šeimose ir ugdymo įstaigoje. Šiuolaikinė literatūrinė pasaka yra svarbus instrumentas vaiko kalbos raidai, ir ne tik. Pasaka turtina vaiko žodyną, ugdo teigiamas emocijas, formuoja problemų sprendimo būdų parinkimą, tam tikras elgesio taisykles. Tam, kad pasaka turėtų tam tikra poveikį vaiko kalbinei kompetencijai ugdytis, svarbu ją pateikti, pasitelkus sekimą, iliustracijas, dramą, vaiko kūrybą, bei leisti vaikui kuo daugiau kalbėti.

Reikšmingi žodžiai: ankstyvasis amžius, įgūdžiai, literatūrinė pasaka

Straipsnio įvadas. Anot O. Monkevičienės (2001), kūdikiai mokosi kalbos kaupdami patirtį iš suaugusiojo žmogaus. Ankstyvojo amžiaus tarpsnis yra pats svarbiausias laikotarpis vaiko kalbos vystymuisi, kalbos mechanizmo supratimui. Yra iškelta daug kalbos raidos teorijų, kurios iki šių dienų nėra nusistovėjusios. Anot R. Žukauskienės (2012), B. Skinneris aiškino, kad kalbos išmokimo mechanizmas – tai ryšys tarp stimulo ir atsako. N. Chomsky teigė, kad kalbos išmokimas yra įgimtas. J. Brunner teigė, kad vaiko kalbos raida susideda iš kelių komponentų, kaip semantika – prasmė ir sintaksė. Nors vaiko kalbos raidos teorijų yra daug, bet vaiko kalbos ugdymas /-is prasideda jo šeimoje. Vaikai iš suaugusiojo stengiasi gauti daugiau dėmesio. Nauji kūdikių psichologijos raidos tyrimai rodo, kad nė vienas žmogus tiek daug neišmoksta kaip vaikystėje. Vis dažniau kalbama apie tai, kad vaikų kalba <.....> skurdėja, lėtėja jos įsisavinimas, sunkiau įgyjama ne tik kalbinių, bet ir komunikacinių įgūdžių (Dabašinskienė, Garuckaitė 2009).

Vaikai, kurie yra gimę po 2010 m. iki 2025 m., yra alfa kartos vaikai. Anot Macijauskienės ir Norvilienės (2018), alfa kartos vaikai yra gabesni, imlesni technologijoms. Tai karta, kuri apsupta informacinių technologijų, trumpai išlaikanti dėmesį ilgesniam laikui, jų kalbos raida dėl to yra sulėtėjusi. Pasak autorių, šiems vaikams yra labai svarbus bendravimas. Dėl technologijų gausos šių laikų vaikas yra mažai kalbantis, todėl, anot Macijauskienės ir Norvilienės (2018), labai daug priklauso nuo suaugusiojo, pedagogo vaidmens. Svarbu žinoti, kas šiai kartai yra svarbu ir būdinga, kad pedagogas galėtų kurti vaiką skatinančią kalbėti aplinką.

Pasak Praninskienės (2016), ryšį su vaiku geriausiai ugdyti sekant, pasakojant, skaitant bei kuriant įvairias istorijas – pasakas. Autorė teigia, kad „gera literatūra turtina žodyną, lavina mąstymą, ugdo empatiją“. Šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmė yra įvairi. Tai apima kalbos raidos, ankstyvojo raštingumo skatinimą, dvasinių ir moralinių vertybių ugdymą, vaikas susikuria savo požiūrį į gyvenimą, vaikui padedama surasti tam tikrus problemų sprendimo būdus. Pasakos vaikui suteikia galimybę bendrauti su aplinkiniais ir bendradarbiauti. Daugelis mokslininkų (K. Urba, 2000; B. Kerbelytė, 2011; R. Skunčikas, 2007; B. Bettelheim, 2017 ir kt.) nuo seno tyrinėjo liaudies pasakas ir jų poveikį vaiko kalbos raidai ir kitų kompetencijų ugdymui. Bet šiuo darbu bus bandoma atsižvelgti į šiuolaikines literatūrines pasakas, jų skleidžiamą įtaką vaiko kalbos įgūdžiams ugdytis.

Šiuolaikinė literatūra pilna įvairovės, pradedant paveikslėlių knygomis, baigiant nuostabiomis šiuolaikinėmis literatūrinėmis pasakomis su gilia potekste. Paveikslėlių knygos lavina vaiko vaizduotę, fantaziją bei skatina kalbėti. Svarbu tai, kad šiuolaikinėje literatūroje yra gausu pažintinių knygų, kurios lavina vaiko požiūrį į save bei aplinkinius, kurios svarbios emocijų raidai. Taip pat yra ir pamokančių knygelių, kurios ugdo vaiko moralę, empatiškumo jausmą (Urba, 2000). Vaikų šiuolaikinė literatūra dabartiniu metu sparčiai auga, nes atsižvelgiama į vaikų poreikius. Knygos yra vienas gražiausių raktų į pasaulio supratimą, jų dėka galime iširti savo egzistavimo klausimą ir pasitelkiant fantaziją atrasti žmogaus gyvenimo turtus. Bendri skaitymo ritualai suteikia džiaugsmo

⁸ Bernadeta Garmutė – Gaulienė. Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros studentė.

⁹ Deimantė Karalė. Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros lektorė (vadovė).

kalbai ir skatina kalbinius bendravimo įgūdžius. Sakinio dėsningumai žaismingai įsimenami skaitant garsiai, todėl vaikai natūraliai pajaučia kalbos galimybes ir jų žodynas auga. (Praninskienė, 2016).

Aktualumas. Šia tema Lietuvoje nėra atlikta daug tyrimų, apibrėžiančių ankstyvąjį amžių, kurio kalbos raidai įtaką daro šiuolaikinės literatūrinės pasakos.

Tikslas: atskleisti šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmę ugdant ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinius įgūdžius.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos raidos ypatybes remiantis moksline literatūra.

2. Paaikškinti šiuolaikinės literatūrinės pasakos svarbą.

3. Išskirti šiuolaikinės literatūrinės pasakos naudojimo strategijas.

Darbo objektas: šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmė ankstyvojo amžiaus vaikų kalbiniam įgūdžiui.

Darbo metodai: mokslinės literatūros analizė, kurios tikslas atskleisti šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmę ugdant ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinius įgūdžius.

Straipsnį sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje pristatomi tam tikri teoriniai aspektai apie ankstyvojo amžiaus vaiko kalbos raidą. Antroje dalyje pristatoma šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmė ugdant ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinius įgūdžius.

Ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinių įgūdžių raida

Kalba, kalbos raidos teorijos. Kalba yra sudėtingas mechanizmas. Anot R. Žukauskienės (2012), Skinneris kalbos išmokimą aiškino kaip ryšį tarp stimulo ir atsako, tarp kurių ryšys susidaro paskatinus iš aplinkos. Jo teigimu, kalba išmokstama operacinio sąlygojimo metu. Tai toks mechanizmas, kai žmogus atlieka tam tikrą veiksmą, priklausomai nuo to – jis buvo skatinamas ar baudžiamas. Vaiko atžvilgiu jo skleidžiami pirmieji garsai sulaukia didelio dėmesio iš suaugusiųjų, kurie kalbindami ir bendraudami skatina jo kalbos augimą, todėl galima teigti, kad kuo daugiau aplinkiniai bendraus su vaiku, tuo labiau jis bus skatinamas mokytis kalbos. Chomsky'o teorija aiškina, kad kalbos dovana yra įgimta. Tai paaiškinama tuo, kad vaikas tik gimęs dar nemoka savo kalbai būdingų taisyklių, bet augdamas jas puikiai supranta ir teisingai panaudoja. Bandūros kalbos išmokimo teorija aiškinama kaip socialinio išmokimo teorija. Anot Staniškienės ir Lepšelytės (2017), Bandūra išskyrė keturis komponentus sėkmingam išmokimui: dėmesys, išlaikymas atmintyje, pakartojimas, motyvacija. Vygockis, pagal Žukauskienę (2012), teigė, kad kalba yra psichikos funkcija, bendravimo priemonė. Jo nuomone, kalbos raida prasideda nuo refleksinės kalbos raiškos, kuri yra įgimta ir perduodama į socialinę aplinką, sukurdama socialinį kontaktą. Refleksinė kalba nepriklauso nuo mąstymo, vaiko mąstymas nepriklauso nuo kalbos. Įdomu tai, kad nuo pusantrų metų vaiko mąstymas ir kalba tampa bendru objektu, po kurio kalba tampa intelektualiai ir vaikas geba išreikšti jam rūpimus dalykus žodžiu. Vaiko kalba tobulėja diferencijuojant žodžių prasmes, kurias pateikia suaugusieji savo kalboje. Tai yra sensorinė kalba, kai žodžio reikšmė yra tarsi užkoduota vaiką supančių žmonių kalboje. Vaiko kalbos raida priklauso nuo jį supančių žmonių kalbos. Kuo vaikas girdės daugiau kalbos, tuo greičiau įsisavins kalbos schemas. Vaiko kalbos raidos spartumui įtakos turi jį supanti aplinka.

Ankstyvojo amžiaus vaikų kalbos raidos įgūdžių ypatumai. Kalbos vystymasis anatominiu požiūriu prasideda nuo kalbos organų. Svarbu, kad jie būtų tinkamai išsivystę ir galėtų pasitarnauti kalbos garsų išgavimui. Ankstyvasis amžius – tai laikotarpis nuo 1 iki 3 metų amžiaus. Nors ir trumpiausias, bet pats svarbiausias laikotarpis žmogaus gyvenime. Šiuo laikotarpiu mažas žmogus bendrauja su jį supančiu pasauliu, atranda, kopijuoja šalia esančio suaugusiojo veiksmus, bando juos atkartoti, sparčiai vystosi vaiko kalbos raida. Anot Monkevičienės (2001), vaiko kalbos raida prasideda nuo pirmo žodžio, vėliau atsiranda dviejų ir trijų žodžių sakiniai, kurie su vaiko amžiumi ilgėja ir sudėtingėja. Medžio lapų vainike neatsiejamas ir kitas komponentas – bendravimas. Tai augančio vaiko klausimynas, dialogas su suaugusiuoju, pasakojimų raida. Svarbu paminėti, kad pačioje medžio viršūnėje – lapijoje – yra vaikas, kuris įstaigoje yra apsuptas specialistų, kurie gali ugdyti vaiką ar laiku pastebėti tam tikrus nukrypimus nuo kalbos raidos ir galėtų suteikti vaikui

tinkamą pagalbą. Svarbiausia augalo gero augimo prielaida yra šviesa ir šiluma bei tinkamos sąlygos. Vaiko raidoje tai yra aplinkinių žmonių supanti šiluma, meilė, artimųjų priėmimas.

Ankstyvojo amžiaus vaiko kalbiniai įgūdžiai ir aplinka. Pagal psichologijos terminų žodyną (1993) įgūdžiai – tai labai gerai išmoktas automatiškas veiksmas, kurio elementų nereikia sąmoningai kontroliuoti. Įgūdis įgyjamas kartojant. Taigi vaiko išmokta kalba yra įgūdis, kuris įgyjamas nuo gimimo skleidžiant tam tikrus garsus, palaipsniui juos sujungiant į žodžius, kurie keliauja į trumpus sakinius, vėliau - į ilgesnius ir sudėtingesnius (Monkevičienė O. 2001). Svarbu paminėti, kad kalbos įgūdžiams ugdytis vaikas turi gauti informaciją iš aplinkos, kuri skatintų vaiką kalbėti.

Vis labiau pamištamasis natūralus bendravimas šeimose. Dabartiniai tėvai baiminasi, kad nemoka sekti pasakų, bet yra galimybė jas skaityti. Anot Faszination Vorlesen Geschichten und Sprache gemeinsam erleben (2015), yra labai svarbus skaitymas garsiai, kuris gerina skaitymo gebėjimus ateityje bei turi įtakos kalbos augimui. Žodinės kalbos lavinimas yra vienas išpūdingiausių vaikų pasiekimų, kurie vyksta per pirmuosius trejus gyvenimo metus. Ankstyvoji vaikystė yra tinkamiausias laikotarpis praturtinti pačių mažiausių visuomenės gyventojų kalbą. Taip sukuriamą galimybę kalbos augimui ir palaikymui. Šiais laikais yra gausi įvairovė literatūrinių pasakų knygų, kurios gali šeimos aplinkoje sudaryti sąlygas kalbos ugdymui/-si. Norint, kad vaikas pradėtų domėtis knygelėmis, būtina sąlyga sukurti tai skatinančią aplinką (Lesen, S. 2008). Grigorjeva V. (2019) teigia, kad knygos su istorijomis turi būti prieinamoje vietoje, žinoma, svarbu paminėti, kad knygelės turi būti atitinkamos pagal vaiko amžių. Ankstyvojo amžiaus vaikų knygelės dažniausiai būna didelės, su storais lapais. Šio amžiaus vaikas gali knygeles paragauti, taip jis susipažįsta su ja. Svarbu ugdyti vaiko pagarbą knygai, kad knygelė nėra žaisliukas, ji turi turėti savo vietą ir būti labai saugoma. Anot Grigorjevovos V. (2019), norint, kad vaikais susidomėtų bet kuria literatūrine pasaka ar kitu literatūriniu kūrinium, yra svarbu, kad matytų skaitantį suaugusįjį. Tik taip vaikas atras norą imti ir vartyti knygą, kuri įdomi jo tėčiui ar mamai.

Į literatūrinę šiuolaikinę pasaką galima įtraukti ir pažintines, garsus skleidžiančias knygas, kurios yra priskiriamos prie pažintinių knygų. Šiose pasakose gausu iliustracijų, mažai teksto. Ankstyvojo amžiaus vaikams tokios knygelės yra naudingos, nes lavina kalbą ne tik klausantis tėvėlių skaitymo, bet ir pačiam kuriant istoriją. Skaitymas kartu su suaugusiuoju (ypač prieš miegą) turi turėti ritualą (Sozialministerium, H. 2007). Pagal Anderas Mark – Huter (2018) rekomenduojama skaityti ramioje, jaukioje aplinkoje. Kiekvieną vakarą skaitymas suartina tėvus ir vaikus, taip vaikas jaučiasi priimamas toks, koks yra, ir gauna tėvų artumą, kurio jam labai reikia. Kaip teigia autorius, jei vaiko ryšys su tėvais nėra patenkinamas, prarandamas ryšys su vaiku.

Žvilgsnis į alfa kartos vaikus. Šios kartos vaikai yra gimę po 2010 metų. Kaip teigia Macijauskienė ir Norvilienė (2018), alfa kartos vaikai yra imlūs šiuolaikinėmis technologijoms, vienu metu geba atlikti keletą užduočių. Jie sunkiau sukaupia dėmesį į ilgesnės trukmės veiklas, todėl jas reikia dažnai keisti. Anot Nellio (2017), alfa kartos vaikai turi glaudų ryšį su informacinėmis technologijomis, nes jų gyvenimas prasideda su skaitmeniniais įrenginiais. Tai emociškai jautresni ir uždaresni vaikai, todėl yra labai svarbu dėmesį skirti bendravimo įgūdžių lavinimui. Šios kartos vaikai gabūs kelioms veikloms iš karto, todėl yra svarbu žinoti, kad jiems yra sunku apsistoti tik ties viena veikla.

Šiuolaikinių literatūrinių pasakų reikšmė ugdant ankstyvojo amžiaus vaikus

Šiuolaikinėje XXI a. vaikų literatūrinių pasakų pasaulyje gausu įvairovės. Galima paminėti Lietuvos autorius - E. Daciūtė, L. Žutautė, R. Dmuchovskienė, M. Marcinkevičius, R. Kazlauskaitė, S. Paltanavičius ir kiti. Šių autorių knygos yra pelniusios ne vieną apdovanojimą pasauliniuose konkursuose bei yra išverstos į keletą užsienio kalbų. Užsienio autoriai taip pat yra verti dėmesio, tokie kaip G. Volpe, H.D. Hovarth, R. Brighi, I. Down, N. Kinnear, P. Bartikova, D.D. Mackall, P. Mancini ir kt.

**UŽSIENIO RAŠYTOJŲ
ŠIUOLAIKINIŲ LITERATŪRINIŲ
PASAKŲ REIKŠMĖ ANKSTYVOJO
AMŽIAUS VAIKAMS**

1. Per šias pasakas lavinami tarpusavio santykiai;
2. Ugdomas saugumo jausmas;
3. Skatinamas pažinimas, tyrinėjimas, atradimas;
4. Ugdomos dvasinės vertybės;
5. Pasaka padeda atrasti tam tikrus problemų sprendimo būdus;
6. Ugdomas estetiškas skonis;
7. Ugdomas savivertės jausmas;
8. Ugdomi kalbiniai gebėjimai, žodyno plėtimas;
9. Lavinama klausa;
10. Ugdomas gebėjimas išklausti kūrinio iki galo;
11. Lavinama atmintis;
12. Lavinama emocijų suvokimas bei jų raiška.

Literatūrinių pasakų pavyzdžiai

1. Giorgio Volpe ir Paolo Proietti "Pnieš užmiegant" (2020); 2. Heidi ir Daniel Hovarth "Namai tenkur gyvena mano širdis" (2020); 3. Rachel Bright ir Jim Field "Peštukai vovenukai" (2020); 4. Izzy Down, Guliver ir Nncy Armo "Tėtis mane myli" (2020); 5. Nicola Kinnear "Šiši! Tyliu! Kaip žvėreliai mokėsi klausyti" (2020) ir "Kaip kiškis mokėsi drašos" (2019); 6. Peta Bartikova ir Martin Sojdr "Avilya" (2019); 7. Dandi Daley Mackall ir Marta Alvarez Migoens "Mažasis asilukas" (2017); 8. Paolo Mancini ir Luca de Leone, Silvia Forzani "Atkerkis sužinok Acii ir praišau" (2019).

**LIETUVIŲ RAŠYTOJŲ
ŠIUOLAIKINIŲ LITERATŪRINIŲ
PASAKŲ REIKŠMĖ ANKSTYVOJO
AMŽIAUS VAIKAMS**

1. Pasaka skatina vaizduotės lavinimą;
2. Pasaka skatina atrasti, pažinti, tyrinėti;
3. Pasaka padeda atrasti problemų sprendimą;
4. Pasaka lavinama sakinė kalba;
5. Per pasaką ugdomos emocijos;
6. Ugdoma savireguliacija ir savikontrolė;
7. Lavinama smulkioji motorika;
8. Lavinama klausa;
9. Lavinamas estetiškas skonis;
10. Stiprinami tarpusavio santykiai tarp bendraamžių ir suaugusio asmens;
11. Ugdomi aktoriniai gebėjimai, meninė raiška, gebėjimas įsikūnyti į personažą;
12. Ugdomos dvasinės vertybės.

Literatūrinių pasakų pavyzdžiai

1. Marius Marcinkėvičius ir Agnė Nanazai "Kaip pelėdžiukas iš namų pabėgo" (2020); 2. Salemonas Paltanavičius ir Marija Šmirnovienė "Kaip miega gyvūnai" (2020); 3. Rasa Dmuhovskienė ir Gintaras Jocius "Škrudėliukas Nežiniukas" (2019); 4. Rugilė Kazlauskienė ir Vytautas Tautlovičius "Drakonuko Jono nuotykių - Kaip nugalėti drakonigę" (2019); 5. Marius Marcinkėvičius ir Lina Dūdaitė "Sivūžas" (2018); 6. Evelina Daciūtė ir Auira Kidulaitė "Laimėyra Laps" (2016); 7. Dalia Vaicenavičienė ir Ingrida Umbrasienė "Dainuoj Zulkis, dainuoj Laps" (2004); 8. Lina Zutautė vienos Kalėdų knygelės

**XXI a. LITERATŪRINIŲ PASAKŲ
REIKŠMĖ ANKSTYVOJO AMŽIAUS
VAIKO RAIDAI**

1. Girdimo teksto iškodavimas į vaizdinius - vaizduotės lavinimas, identifikacija ir įžvalgos patyrimas;
2. Psichinių procesų įjungimas - regimųjų, girdimųjų, atminties;
3. Emocinių reakcijų įjungimas - užuojauta, džiaugsmas, simpatija, antipatija, baimė, nuojauta, laukimas;
4. Atrandamas pažinimo džiaugsmas (rašto, gyvūnų, gamtos, jausmų, žodyno plėtimas);
5. Lavina sakinė kalba (vaiko pasakojimas pagal iliustracijas, komentarai po pasakos sekimo, pokalbis su vaiku);
6. Atranda situacinėse problemose tinkamus sprendimo būdus;
7. Sustiprina tarpusavio santykius (tiek su suaugusiuoju tiek su bendraamžiais);
8. Atranda tam tikras elgesio normas ir taiko kasdieniniame gyvenime;
9. Ugdome meninę raišką (vaidinimuose, gali įsikūnyti į jam patikusį vaidmenį, kurti meninius kūrinius).
10. Ugdomos dvasinės vertybės.

1 pav. XXI a. literatūrinių pasakų reikšmė ankstyvojo amžiaus vaiko raidai bei naujausios literatūros rekomendacijos šiam amžiaus tarpsniui.
Sudaryta darbo autorės pagal Valantiną V. (2013) ir Isabell R.T (2002), Savickytę K.(2018); Šmitienę G., Klaniene I. Pavalkytę – Vasiliauskienę G. (2020)

Bandant atrasti, kokią reikšmę turi šiuolaikinės literatūrinės pasakos ankstyvojo amžiaus vaiko kalbiniam įgūdžiams vystytis, išskirti pagrindiniai literatūrinių pasakų (tiek lietuvių, tiek užsienio autorių) komponentai, darantys įtaką vaiko kalbiniam vystymuisi. Vaikų literatūra yra svarbus ugdymo komponentas, kuris yra naudojamas kaip priemonė, skatinanti įvairovę siejančias vertybes. Vaikiškos šiuolaikinės knygos formuoja vaiko mąstymą apie kitus žmones, turinčius individualių savybių – panašumų ir skirtumų. Vaikai turi gebėjimą įsisavinti tai, kas juos supa aplinkoje. Suaugusieji yra vaiko gyvenimo pavyzdys, jo gyvenimo kūrėjai. Pasakų sekimas, skaitymas prasideda nuo suaugusiųjų. Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų apraše (Monkevičienė, O., Banevičiūtė, B., Bujanauskienė, V., Galkienė, A., Gevorgianienė, V., Glebuviene, V. 2014) yra aprašomos vaiko pasiekimo sritys ir kompetencijos. Šios sritys apima socialinę, pažinimo, komunikavimo, sveikatos saugojimo, meninės raiškos kompetencijas. Yra siekiama, kad vaikas augtų sveikas, orus, bendraujantis, smalsus, kuriantis bei sėkmingai besivystantis. Kaip teigia Airijos knygų iliustratorė Sarah Leigh – Wills (2020) ir Lubinaitė (2020), skaitymas yra svarbus norint padėti vaikui tobulėti. Vaikai į tai, kas yra skaitoma suaugusiųjų, reaguoja visai kitaip nei suaugusieji. Klausydami suaugusiųjų vaikai girdi ne tik žodžius, bet ir geba susikurti tų žodžių reikšmes. Kai vaikams yra skaitomos knygos, yra formuojami pirmieji vaiko raštingumo žingsniai. Šiuolaikinėje literatūrinėje pasakoje labai svarbus vaidmuo atiduotas iliustratoriams, kurie turi turėti tam tikrų žinių apie ankstyvojo amžiaus vaiko raidą, supratimą, kad galėtų vaikui perduoti užkoduotą žinutę per paveikslėlius. Svarbi ir literatūros įvairovė, kuri yra tiltas, jungiantis vaikus su neribotu sėkmės kiekiu per visą gyvenimą. Tas tiltas – tai tėvai, pedagogai, šeima bei bendruomenė.

Ankstyvojo amžiaus vaikams yra labai svarbu susipažinti su medicinine, kūrybine bei istorine literatūra. Per šią prizmę vaikas gauna tam tikrą gyvenimo perspektyvą ankstyvajame amžiuje ir išmoksta pats formuoti mintis, nuomonę, remdamasis gautomis žinioms iš skaitomos literatūros.

Šiuolaikinė literatūra svarbi tuo, kad gali suartinti vaiką ir suaugusįjį, nes yra užmezgamas pokalbis su vaiku apie perskaitytą tekstą. Šiuolaikinė literatūrinė pasaka neapsiriboja tik eilinėmis pasakų istorijomis, bet ir turi pažintinį aspektą. Svarbu pasaką ne tik skaityti, bet ir pasakoti – sekti. Ši sąveika, kontaktuojant akimis, daro patirtį asmenišką. Pats pasakojimas yra svarbus vaiko klausos lavinimui, padeda ugdyti/ -s kantrybę išklausti ir klausytis, tai yra labai svarbu bendravimo, rašymo įgūdžių lavinimui ateityje. Vadinasi, pasakojimas yra labai svarbus vaiko kalbos raidai, žodyno turbinimui bei reikšmingas žmogaus egzistencijai apskritai. Pasakojime vaiko dėmesys yra nukreiptas į pasakotoją, nes dėmesio neblaško knyga ir jos iliustracijos. Čia užsimezga asmeninė patirtis tarp vaiko ir pasakotojo. Labai svarbu vaikui leisti susikurti patirtį ir fantazuoti girdint pasakojimą, kur vaizduotės paveikslas suteikia galimybę mėgdžioti kalbą. Vaikų literatūra suteikia galimybę sužinoti apie kultūrą, kuri yra svarbi tolimesniam socialiniam ir asmeniniam tobulėjimui. Literatūrinė pasaka – tai tokia pasaka, kuri turi savo autorių (Urba, 2000).

Vaikų literatūra yra daugiasluoksnė, nes turi dvejoją auditoriją: vaikus ir suaugusius. Ši literatūra turi didžiulę kultūrinę įtaką. Ugdytiniai skatinami vaikų literatūra, kuri yra gyvybiškai svarbi vaiko augimui, tobulėjimui, kurianti švietimo potencialą tolimesniam gyvenimui bei vaiko tapimui ateityje geru skaitytoju. Vaikai, kuriems buvo skaitoma, dažniau panaudoja sudėtingesnius sakinius ir turi spalvingesnę žodyną. (Erini V. 2016). Lubinaitė (2020) rekomenduoja susikurti pasakų sekimo ritualą, kad šia veikla būtų užsiimama kiekvieną dieną tuo pačiu laiku, nes tai lavina vaiko įvairius gebėjimus.

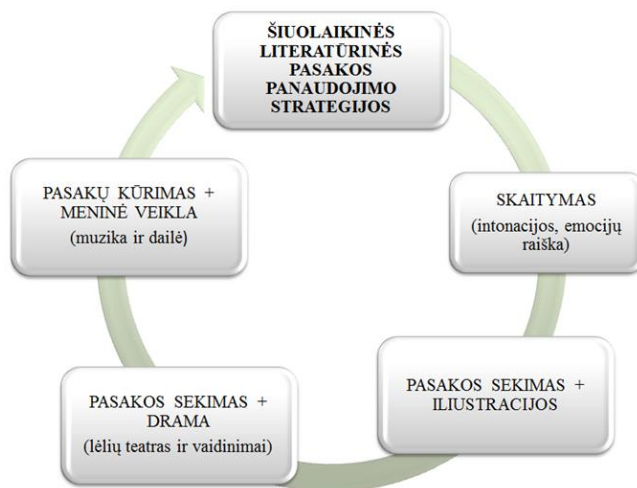
Šiuolaikinės literatūrinės pasakos panaudojimo strategijos ugdant ankstyvojo amžiaus vaikų kalbinius įgūdžius. Pedagoginiu požiūriu šiuolaikinės literatūrinės pasakos yra svarbios vaikų ugdymui. Šiuo laiku, kai intensyvus gyvenimo tempas, iš vaiko tėvelių pareikalauja daug laiko, didžioji dalis vaiko ugdymo priklauso nuo ugdymo įstaigos. Čia ikimokyklinio ugdymo pedagogas, kaip teigia Majzub R, Abu S. (2010), turi užtikrinti tokią aplinką, kuri skatintų vaiko norą domėtis pasaka.

Skaitymas intonacijos ir emocijų raiška. Čia pedagogas turi panaudoti mimiką, intonaciją, emociją, trumpą akių kontaktą, kad pasakos klausymu susidomėtų ugdytinis. Anot Grigorjevės V. (2019), vaikai, kurie dažnai susiduria su pasakų knygų skaitymu, dažniausiai vartoja ateityje sudėtingus sakinius. Skaitant knygą vaikų kontakto būna mažiau nei pasakojant, bet tai nėra didelė knygos skaitymo klaida. Skaitant vaikas girdi žodžius, jų skambesį, ritmą. Ankstyvojo amžiaus vaikui skaitymas turi būti tik kaip malonumas, poilsis. Skaitant ar sekant pasaką vaikui galima leisti veikti ką jis nori, kol suaugęs skaito. Vaikas geba klausyti ir veikti, judėjimo metu jis priima tik tokią informaciją, kuri jam yra svarbi. Labai svarbu pasakos metu suaugusiajam pasidomėti apie vaiko patiriamas emocijas, jausmus, svajones. Per pasakas galima mokyti vaiką išreikšti savo emocijas, baimes, bandyti jas įveikti išklausančiam pasakos iki pabaigos.

Pasakos sekimas ir iliustracijos. Knygų iliustracijos leidžia plėtoti dialogą, atrasti, tyrinėti matomus objektus. Labai svarbu pažymėti, kad gebėjimas kurti istorijas iš iliustracijos sustiprina vaiko savivarbos ir pagarbos lygį, kai jis paauga (Grigorjeva, 2019).

Pasakos sekimas ir drama. Anot Isabell R.T. (2002), pedagogas turi efektyviai pasakoti istorijas, jas koreguoti savais žodžiais, naudoti mimiką bei balso pokyčius, pasitelkti gestus, animaciją, lėles ar elementarius aplinkoje esančius daiktus, kurie atstotų tam tikrus personažus. Visi šie elementai padeda vaikui įsijausti į pasakos turinį, esmę. Pedagogo vaizdingu pasakos sekimu yra padedama vaikui aktyviai klausytis ir dalyvauti sekamoje pasakoje, kur vaikas ugdomi klausymo įgūdžius. Kaip teigia Isabell R.T. (2002), vaikai įgyja kalbą per aktyvų dalyvavimą, ugdytojai, tėvai turi skatinti vaikų įsitraukimą per pasakos istoriją. Vaikas, vaidindamas personažą, gali ugdyti savikontrolę. Ankstyvojo amžiaus vaikas, dar neturintis pakankamai didelio žodyno, gali vaidinti taip, kaip moka, o suaugęs jam padėti įvardyti emocijas, svarbius pasakos momentus (Grigorjeva, 2019).

Pasakų kūrimas ir meninė veikla. Su vaiku galima kurti savo knygelę. Anot aktorės Savickytės (2018, 16 psl.) sekant pasaką, galime naudoti ir muziką ar dainą, kuri pagyvina pasakojimą, sužadina norą vaikui jos klausytis. Su muzika nepamirštame ir fizinio aktyvumo veiklos, kuri su judesiu dar labiau skatina istorijos klausymąsi. Svarbu paminėti, kad šiais laikais knygai alternatyva yra elektroninė knyga, kuri, pasak Korat O., Kozlov-Peretz O., Segal-Drori O. (2017), tampa vis dažnesnė ir gali taip pat suteikti galimybę tobulinti vaikų žodyną.

2 pav. Šiuolaikinės literatūrinės pasakos naudojimo strategijos
Sudaryta darbo autorės pagal Isabell R.T. (2002), Grigorjeva V. (2019)

Išvados

1. Kalba - tai svarbiausia tarpusavio bendravimo priemonė. Jos raida prasideda nuo to momento, kai vaikas geba girdėti, ir tai tęsiasi jam gimus. Pirmaisiais trejais vaiko gyvenimo metais jo kalba vystosi sparčiausiai, jau trečiųjų metų pabaigoje vaikas gali būti sukaupęs iki 1000 žodžių. Žodynu augti svarbi yra vaiką supanti aplinka, šeima, bendruomenė, kurioje vaikas auga. Kuo vaiko edukacinė aplinka palankesnė kalbos lavinimui, tuo spartesnis vaiko kalbos raidos vystymasis.

2. Šiuolaikinė literatūrinė pasaka, kuri yra turtinga iliustracijomis, pagal amžių pritaikytu žodynu, turi svarbią reikšmę vaiko kalbiniam įgūdžiams vystyti. Matydamas knygos tekstą, vaikas atranda rašto ženklus, skaitymo būdą. Sekimas, skaitymas, kūrimas, vaidyba ugdo sakytinę, rašytinę bei meninę sritis. Literatūrinės šiuolaikinės pasakos lavina empatiškumo jausmą ir sustiprina ryšius tarp vaiko ir suaugusiojo, bei atvirksčiai. Šios pasakos vaikui padeda suprasti nesuprantamus dalykus, ugdo gebėjimą klausytis kito asmens, lavina kūrybiškumą, vaizduotę. Taip pat skatina pažinti gamtos reiškinius, gyvūnus, spalvas, savo kūną, ugdomos vaiko tam tikros elgesio normos ir estetinis skonis. Elektroninė knyga taip pat turi ugdomąją vertę. Šių laikų vaikai labai aktyvūs, turi tam tikrų bruožų, į kuriuos atkreipus dėmesį suaugusiam asmeniui yra lengviau ugdyti reikiamas kompetencijas, kurios apima įvairias gyvenimo sritis.

3. Šiuolaikinės literatūrinės pasakos panaudojimo strategijų yra daug - tik suaugusiajam reikia pasitelkti kūrybiškumą. Skaitymas ir emocijų raiška, kurias išreiškia skaitantis asmuo, skatina vaiko susidomėjimą klausytis skaitomos pasakos. Pasitelkus iliustraciją vaikas gali pats kurti savo istoriją, taip komunikuodamas su aplinkiniais. Įtraukus menines veiklas – dramą, muziką ir dailę – suteikiama galimybė identifikuoti save pasakoje ir tapti visaverčiu pasakos kūrėju.

Literatūros sąrašas.

1. Bartikova, P., Šojdr, M., (2019), Avilys, Vaiga, Kaunas;
2. Bettelheim, B. (2017). Kodėl mums reikia stebuklo. Pasakų reikšmė ir svarba. Vilnius: Tyto Alba.
3. Brighi, R., Field, J., (2020), Peštukai voveriukai, Baltos lankos, Vilnius;
4. Dabašinskienė, I., & Garuckaitė, R. (2009). Ankstyvasis užsienio kalbos mokymas-neatsakyti klausimai. Kalbos kultūra, 294-307.
5. Daciūtė, E., Kidulaitė, A., (2016), Laimė yra Lapė, Tikra knyga, Vilnius;
6. Dmuchovskienė, R., Jocius G.(2019). Skruzdėliukas Nežiniukas, Flintas, Kaunas;
7. Down, I., Gulliver, A., Armo N., Tėtis mane myli, Egmont, Vilnius (2020);
8. Faszination Vorlesen Geschichten und Sprache gemeinsam erleben,2015, Austrija
9. Grigorjeva V. (2019). Pasakų terapijos metodai vaikų skaitymo skatinimo procese;
10. Hille, K., Evanschitzky, P., Bauer, A. (2015). 3-6 metų vaiko raida. Psichologijos pagrindai ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytojams. Vilnius: Tyto alba.
11. Hovarth, H., D., (2020), Namai ten kur gyvena mano širdis, Tautodailė, Vilnius;
12. Isbell, R. T. (2002). Telling and Retelling Stories: Learning Language and Literacy. Supporting Language Learning. Young Children, 57(2), 26-30;
13. Kazlauskienė, R., Tautkevičius, V. (2019). Drakoniuko Jono nuotyčiai - Kaip nugalėti drakonligę, Debesų ganyklos;
14. Kerbelytė, B. (2011). Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės, Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, Kaunas;
15. Kinnear, N., (2019), Kaip kiškis mokėsi drąsos, Alma littera, Vilnius;
16. Kinnear, N., (2020), Šššš! Tyliau! Kaip žvėreliai mokėsi klausyti, Alma littera, Vilnius;
17. Korat, O., Kozlov-Peretz, O., & Segal-Drori, O. (2017). Repeated e-book reading and its contribution to learning new words among kindergartners. Journal of Education and Training Studies, 5(7), 60-72. [žiūrėta 2020 – 11 – 15] <https://doi.org/10.11114/jets.v5i7.2498>
18. Lesen, S. (2008). Wachsen mit Büchern & Medien Tipps für die Kindertagesstätte. Freiburg: Velber.
19. Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija. (1989). Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija
20. Lubinaitė I. (2020). Šeimos laikas skaitant: knyga ne tik ugdo, bet ir padeda sustiprinti ryšį su vaiku.; Prieiga per internetą: <https://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/bendri-straipsniai/psichologas-apie-skaityma-ir-vaiku-knygas/16047>
21. MACIJAUSKIENĖ, A., & NORVILIENĖ, A. (2018). Alfa kartos vaikų bruožai ir ugdymo (-si) ypatumai: pedagogų nuomonė. Scientific Research in Education, Vol. 2, 76.
22. Mackall, D.D., Miguens, M., A., (2017), Mažasis asiliukas, Lietuvos biblijos draugija, Vilnius;
23. Majzub, R., & Abu, S. (2010). The practice of reading books and reading to children in the context of peer-groups in the preschool classroom. Procedia-social and behavioral sciences, 9, 753-757, [žiūrėta 2020 – 11 – 15] <https://doi:10.1016/j.sbspro.2010.12.229>
24. Mancini, P., de Leone, L., Forzani S., (2019), Atverk ir sužinok Ačiū ir prašau, Alma littera, Vilnius.
25. Marcinkevičius, M., Dūdaitė, L., (2018). Sivūžas, Tikra knyga, Vilnius;
26. Marcinkevičius, M., Nananai, A., (2020). Kaip pelėdžiukas iš namų pabėgo, Alma littera, Vilnius.
27. Markt – Huter, A. (2018) . Bilderbücher und ihre Bedeutung für die Entwicklung von Kindern. [Žiūrėta 2020 – 11 – 05], prieiga per internetą <https://lesen.tibs.at/node/5207>
28. Monkevičienė, O. (2001). Ankstyvojo ugdymo vadovas: tėvams, globėjams, pedagogams: vaikas iki trejų metų.
29. Monkevičienė, O., Banevičiūtė, B., Bujanauskienė, V., Galkienė, A., Gevorgianienė, V., Glebuvienė, V. S., ... & Mazolevskienė, A. (2014). Ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimų aprašas.
30. Nellis, J. (2017). What does the future hold for Generation Alpha? Prieiga per internetą. [žiūrėta 2020 lapkričio 11 d.] <https://www.cranfield.ac.uk/som/thought-leadership-list/what-does-the-future-hold-for-generation-alpha>
31. Paltanavičius, S., Smirnovienė, M., (2020). Kaip miega gyvūnai, Tyto alba, Vilnius;
32. Praninskienė, R.; 2016, Knygos, vaikai ir skaitymo džiaugsmas, Vilnius, Žuvėdra;
33. Psichologijos žodynas (1993). V.: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Sarah Leigh-Wills [žiūrėta 2020 – 11 – 03] <https://www.happydesigner.co.uk/about/importance-of-childrens-books/?fbclid=IwAR3dm64W3pfSrtCc8TpbVqJrII5B35YvAIYXfqzvFp0dTJMKHw93dOei9c>
34. Savickytė, K. (2018). Kuriame pasaką su aktore Kristina Savickyte. Vilnius: Alma littera.
35. Skunčikas, R. (2007). Vaikų literatūros etiudai, Klaipėdos universiteto leidykla, Klaipėda;.
36. Stančikaitė, I., Lepeškaitė, I. Psichologija, 2017, Alma litera, Vilnius.
37. Urba, K. (2000). Literatūrinės pasakos įvairybė (bandymas apibrėžti). [žiūrėta 2020 – 11 – 14]. Prieiga per internetą: <https://rubinaitis.lnb.lt/index.php>
38. Volpe G., Proietti P., (2020), Prieš užmiegant, Nieko rimto, Vilnius;
39. Žukauskienė, R.,2012, Raidos psichologija: integruotas požiūris, (2012). Vilnius, Margi raštai;
40. Žutautė, L. (2015), Kakė Makė ir didelė tamsa, Alma littera;

ŠVIETIMAS, PEDAGOGINĖ MINTIS IR ŠVIETIMO SISTEMA LIETUVOJE 1918-1940 M.

Emilija Trepeikaitė¹⁰, dr. Sigita Saulėnienė¹¹

Kauno kolegija

Anotacija. Straipsnyje aptariama švietimo ir švietimo sistemos samprata, apžvelgiama pedagoginė mintis 1918-1940 m. ir pristatomos to laikmečio švietimo sistemos pakopos. Straipsnyje akcentuojama, kad praeities pažinimas sudaro sąlygas pratęsti teigiamas ugdymo tradicijas bei formuoti stabilią švietimo politikos strategiją, laiduojančią kokybiškai naujo ugdymo rezultata - žinių visuomenę. Aptarus pedagoginę mintį Lietuvoje 1918-1940 m. galima teigti, kad susiformavo sudėtinga bei įvairi pedagoginė mintis, kuri buvo skleidžiama mokslo darbuose, pedagoginėje spaudoje ir mokytojų rengimo įstaigose bei turėjo poveikį būsimiems pedagogams, mokytojams, kuriant mokyklų programas ir tuo pačiu formavo viešąją nuomonę ir požiūrį. Tuometinėje Lietuvoje veikė tokios švietimo institucijos: ikimokyklinės įstaigos (vaikų darželiai), pradinės mokyklos, vidurinės mokyklos, gimnazijos ir progimnazijos, bei aukštosios mokyklos. 1922 m. pradinis mokslas (4 klasės) tapo privalomas. Atgavus nepriklausomybę, trūko kvalifikuotų specialistų ir įstaigų jiems rengti, todėl 1920 m. Kaune buvo įsteigti Aukštieji kursai, kurie tapo pagrindu Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitetui.

Reikšminiai žodžiai: pedagoginė mintis, švietimas, švietimo sistema

Įvadas. Kiekviena nepriklausoma valstybė turi savo švietimo sistemą. Tai turbūt vienas iš pagrindinių dalykų, kuris yra būtinas, kad šalis gyvuotų ir funkcionuotų. Lietuva nėra išimtis. Nors Lietuvos kelias nepriklausomybės link ir nebuvo lengvas, bet galiausiai ji tapo nepriklausoma, o tai paskatino švietimo sistemos sukūrimą.

Pasak M. Lukšienės (1970), švietimu laikome kultūros pagrindų perteikimą jaunajai kartai, o jo rezultatu — išsilavinimu — tų pagrindų perėmimą ir kartu išsiugdytą sugebėjimą kuo plačiausiai naudotis kultūros vertybėmis ir kūrybiškai dalyvauti, jas kuriant. Taipogi ji teigia, kad svarbiausia ir pagrindinė mintis buvo ta, kad švietimas yra būtina visuomenės pažangos vystymosi sąlyga. Jis turi apimti visus visuomenės sluoksnius, sudaryti vientisą laipsnišką sistemą ir vieną mokymo planą; valstybės globojamas ir vadovaujamas, jis nebegali būti religinis, o turi būti pasaulietiškas — nuoseklus ir atitikti mokymo turinio bei žmonių poreikius. Taigi, švietimas pamažu darosi vis reikšmingesnis politinis faktorius, ypač stiprinantis valstybę (Lukšienė, 1970).

Nors prabėgo daugiau nei 100 metų nuo LR švietimo sistemos sukūrimo, daug kas pakito, bet principai išliko panašūs. Vis dar galima išvengti nemažai panašumų ir šių dienų švietime. Išliko švietimo pakopų sistema (pradinis, vidurinis, gimnazijinis ir aukštasis mokslas), pedagogų rengimas specializuotose įstaigose. Pasak M. Barkauskaitės (2002), atsakyti į XX a. pabaigos ir XXI a. pradžios švietimo iššūkius galima remiantis unikaliomis tautos kultūros ir švietimo tradicijomis, švietimo patirtimi Nepriklausomoje Lietuvoje 1918-1940 m.. Pasitelkti to laikotarpio pedagoginės minties analizę naudinga daugeliu atvejų: praeities pažinimas sudaro sąlygas pratęsti teigiamas ugdymo tradicijas ne tik kuriant dabarties ir ateities mokyklą, bet ir formuojant stabilią švietimo politikos strategiją, laiduojančią kokybiškai naujo ugdymo rezultata - žinių visuomenę (Barkauskaitė, 2002). Gana nemažai dalykų galima pasimokyti iš praeities. Nepriklausomos Lietuvos švietime buvo ypač akcentuojamas tautiškumas, skatinamas patriotizmas, išreiškiama meilė tėvynei bei jos kalbai. Negalime teigti, kad šiuolaikiniai žmonės savo šalį brangina mažiau, tačiau tai yra mažiau akcentuojama ar išreiškiama kitaip.

Tikslas: Išsiaiškinti pedagoginės minties problematiką ir švietimo sistemą Lietuvoje 1918-1940 m.

Uždaviniai:

1. Aptarti švietimo ir švietimo sistemos sampratas.
2. Apžvelgti pedagoginę mintį 1918-1940 m. Lietuvoje.
3. Pristatyti švietimo sistemos pakopas tarpukario Lietuvoje.

Metodai. Mokslinės literatūros, straipsnių ir dokumentų analizė.

¹⁰ Emilija Trepeikaitė. Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos I kurso studentė, socialiniai mokslai, edukologija.

¹¹ Dr. Sigita Saulėnienė, sigita.sauleniene@go.kauko.lt. Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros docentė (vadovė), socialiniai mokslai, edukologija.

1.Švietimo ir švietimo sistemos samprata.

Jaunosios kartos rengimo gyvenimui klausimai visais laikais neramino visuomenę. Pasak V. Rajecko (2004), jaunosios kartos ugdymas, tai ypatinga visos visuomenės funkcija, pareiga ir neišvengiama būtinybė, visuomeninis – socialinis reiškinys, kuriame ypač reikšmingą vaidmenį vaidina tam tikrame visuomenės raidos etape atsiradęs ir nuolat besikeičiantis bei tobulėjantis švietimas, palaipsniui apėmęs visą visuomenę ir darantis jos raidai vis didesnę poveikį. Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme teigiama „Švietimas, kaip asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas“ (LR Švietimo įstatymas psl.8).

V. Rajeckas (2004) teigia, kad švietimas dažniausiai suprantamas dvejopai: kaip mokymas, veikla, žinių teikimas, tenkinantis asmenybės ir visuomenės poreikius (šviesti – tai mokyti, mokytis) ir kaip mokymo ir auklėjimo (ugdomųjų) įstaigų, organizuojančių arba teikiančių išsilavinimą, esmės apibūdinimas, pvz. švietimo ministerija, švietimo įstaigos ar institucijos. LR švietimo įstatyme rašoma: „Švietimas – veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus“ (LR Švietimo įstatymas, psl. 8).

Kaip teigia V. Rajeckas (2004), kiekviena šalis turi savitą švietimo sistemą. Žodis „sistema“ reiškia iš tam tikrų elementų, dalių ar grandžių susidedančią struktūrą ir įvairius tos struktūros elementų ryšius. Teigiama, kad švietimo sistema – tai įvairių vienos ar kitos valstybės ugdomųjų (mokamųjų ir auklėjamųjų) įstaigų visuma. Švietimo sistemai priklauso ikimokyklinės įstaigos, įvairių tipų ir lygių mokyklos, papildomos įstaigos, užsiimančios kryptingu ir sistemingu besimokančiųjų ugdymu, taip pat ir kvalifikacijos kėlimo institucijos. Dažniausiai tam tikros švietimo sistemos grandys yra tarpusavyje susiję, remiasi vientisumu ir perėmimu – natūraliai pereinant iš vienos pakopos į kitą.

Reiktų paminėti, kad asmenybę ugdo ne tik įvairios švietimo įstaigos, bet ir visuomenė, supanti aplinka, šeima, religinės konstitucijos, masinės komunikacijos priemonės, visuomeninės organizacijos ir kt. Todėl galima teigti, kad šalies švietimo sistema yra tik dalis visos ugdymo sistemos dalis. Kiekvienos šalies švietimo sistemą sąlygoja ekonominiai, socialiniai, politiniai, nacionaliniai ir kultūriniai aspektai. Anot V. Rajecko (2004), švietimo sistema - istorinės raidos rezultatas, nes ji organizuojama bei plėtojama ir remiasi tam tikrais principais, atitinkančiais tos šalies ar tautos interesus, išsivystymo lygį bei raidos perspektyvą.

V. Lamanauskas (2010) teigia, kad globalizacijos, žinių visuomenės iššūkiai, technologinės plėtros proveržis yra vieni svarbiausių veiksnių, paskatinsiu švietimo sistemų diversifikaciją daugelyje šalių, nes keičiantis visuomenei, keičiasi ir švietimas. Jis teigia, kad švietimas yra pajėgus veikti visuomenę, t. y. provokuoti ir skatinti jos pokyčius. Keliami nauji uždaviniai, visų pakopų ir tipų švietimo įstaigoms, ypač didelis dėmesys yra skiriamas bendrojo lavinimo mokykloms, kurių svarbiausia misija – į gyvenimą išleisti žmogų, ne tik turintį akademinį žinių, bet ir gebantį mokytis visą gyvenimą, būti pilietišku ir surasti savo vietą gyvenime.

Kaip teigia L. Jovaiša (2012), žmonių ugdymą organizuoja šeima ir švietimo institucijos. Joms abiem sąveikaujant, švietimas teikia tiesą, grindžiamą kultūros laimėjimais. Profesorius pabrėžia, kad tokia tiesa turi pasinaudoti absoliučiai visi krašto žmonės bei jų vaikai. Taip pat teigiama, kad visi turėtų įgyti bent vidurinį bendrąjį išsilavinimą, nes tai žygio į kultūros pasaulį pamatas. Deja, ne visi žmonės siekia tokio išsilavinimo, o tai pasak prof. L. Jovaišos (2012), daro žalą tautos klestėjimui. Todėl mokyklos turi būti patrauklios, prieinamos, pritaikytos jaunimo poreikiams, interesams, gabumams. Prof. L. Jovaiša (2012) teigia, kad jeigu tauta nori klestėti tarp kitų tautų, tai ji, visų pirma, turėtų padėti jaunimui kurti savo dvasinę ir materialinę kultūrą, siekti veiklos kompetencijos, kad galėtų įsilieti į suaugusiųjų kūrybinį darbą „vardan tos Lietuvos“. L. Jovaiša (2012) pažymi, kad pats didžiausias patriotinis darbas yra mokymasis tautos labui.

2. Pedagoginės mintis Lietuvoje 1918-1940 m..

1918-1940 m. pedagoginė mintis Lietuvoje nebuvo vientisa, ją formavo ir didelę įtaką darė Vakarų Europos ir Rusijos tradicijos. T. Bukauskienė (1996) teigia, kad ji buvo tarsi natūralus tęsinys lietuviškos pedagoginės minties, kuri kartu brendo su lietuviška mokykla XX a. pradžioje.

Pedagoginės minties įvairumą Lietuvoje rodo tuometinė spauda. Buvo leidžiama daugybė žurnalų ir leidinių švietimo tema. Žurnalas „Švietimo darbas“ (1919-1930), nuo 1931 m. pradėtas vadinti „Švietimo ministerijos žinios“, katalikų mokytojų sąjunga leido „Lietuvos mokyklą“ (1918-1940), o Tautininkų partija įkūrė Lietuvos mokytojų sąjungą ir leido žurnalą „Tautos mokykla“ (1927-1940), susikūrusi Lietuvos mokytojų profesinė sąjunga leido „Mokykla ir gyvenimas“ (1921-1941), taipogi egzistavo ir kairiųjų pažiūrų grupė, kuri leido žurnalą „Mokykla ir visuomenė“ (1933-1936). Buvo nepamirštos ir ikimokyklinės įstaigos, buvo leidžiamas jiems skirtas leidinys „Motina ir vaikas“ (1929-1940). Iš gausios tuometinės spaudos, galima daryti prielaidą, kad vyravo šioks toks ideologinis pasidalijimas, tačiau pedagoginės minties kryptis buvo ta pati (Bukauskienė, 1996).

V. Rajeckas (2004) teigia, kad Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir sparčiai formuojantis švietimo sistemai, pedagogų dėmesio centre buvo nei tik jaunimo ugdymo tikslo bei paskirties, bet ir svarbiausios auklėjimo bei didaktikos problemos, tokios kaip mokymo turinio ir metodų, mokymo organizavimo bei mokytojų bei mokinių sąveikos klausimai. Nuo pat pirmųjų nepriklausomybės metų Lietuvoje, pradėti leisti įvairūs mėnesiniai pedagoginiai žurnalai, nors pedagoginių straipsnių būdavo ir kitoje periodinėje spaudoje. Taip pat ugdymo teorijos klausimais rašė pedagogai J. Ambraška, A. Busilas, J. Geniušas, A. Jakučionis, Esmaitis, P. Mašiotas, A. Purėnas, V. Ruzgas, M. Vasiliauskas, ir kt., filosofai ir pedagogai S. Šalkauskis ir A. Maceina, psichologai ir pedagogai J. Vabalas-Gudaitis, J. Laužikas, A. Gučas ir kt..

T. Bukauskienės (1996) antologijoje išdėstyta toks pedagoginės minties skirstymas (kaip teigia ji pati, remiasi tarpukario metų skirstymo tendencijomis Lietuvoje) : prigimties ir aplinkos poveikio kryptis, eksperimentinės pedagogikos kryptis, „naujojo“ auklėjimo, sociologinė kryptis bei kultūros pedagogikos kryptis.

Viena iš paminėtų krypčių buvo eksperimentinė pedagogika. T. Bukauskienė (1996) teigia, kad būtent šiai krypčiai buvo teikiamos didelės viltys. Manoma, jog pasitelkus eksperimentus, stebėjimus bei kitus tyrimus, bus lengviau ir geriau pažinti mokinį, o tai padės išvengti ugdymo ir auklėjimo klaidų. Būtent eksperimentinės pedagogikos klausimais pasaulyje pradėta domėtis XX a. pirmajame dešimtmetyje. Sklandė nuomonė, kad į vaiką nederėtų žiūrėti kaip į suaugusįjį ir reikalauti iš jo rezultatų, kuriems jis dar yra nesubrendęs ir tai lėmė, kad buvo nustatyti vaiko raidos ir amžiaus tarpsnių dėsniumai. Taipogi pagarsėjo A. Binė metodai skirti žmogaus intelektui, atminčiai ir protinėms galimybėms nustatyti. Be to, jis parengė testus, pritaikytus vaiko amžiui ir to amžiaus psichologinei brandai nustatyti.

Pasak T. Bukauskienės (1996), eksperimentinės pedagogikos kryptis 1918-1940 m. Lietuvoje buvo gana ryški. Minima, kad šios idėjos pasklido iš Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinių mokslų ir teologijos-filosofijos fakultetų, kuriuose veikė psichologijos ir pedagogikos katedros. Vienas iš žymesnių eksperimentinės pedagogikos atstovų J. Vabalas-Gudaitis bei V. Lazersonas. Teigiama, kad eksperimentinės pedagogikos ir psichologijos tyrinėjimai Lietuvoje buvo labiau teorinio pobūdžio, bet sprendžiant iš to meto parengtų vadovėlių ir programų, galima teigti, kad eksperimentinė pedagogika ir psichologija, buvo ne tik nagrinėjama, bet darė poveikį mokymo turiniui ir metodams (Bukauskienė, 1996).

Lietuvos pedagogai aktyviai domėjosi užsienio pedagogika, kas lėmė Vakarų Europos pedagoginių idėjų pasklidimą Lietuvoje. Ypač buvo svarstomi vaikų pažinimo, jų veiklos ir aktyvinimų klausimai, darbo mokyklos bei kitos įvairios pedagoginės idėjos. Anot, V. Rajecko (2004), M. Vasiliauskas ir A. Jakučionis savo knygoje išdėstė kompleksinio ugdymo esmę ir parodė, kaip planuoti mokomąją medžiagą, kaip susieti rašymą bei skaitymą su vaikui artima aplinka, kaip organizuoti pamokas. Taip pat teigiama, kad buvo siūlomas ir kraštotyris principas, kuris reikalavo mokymą grįsti artimiausios aplinkos ir krašto pažinimu. Taipogi buvo domimasi M. Montessori pedagogika, bei P. Petersono sukurtu Jenos planu, kuriuo remiantis, vietoj klasių buvo sudarytos mokinių grupės. Minima, kad

buvo bandoma ieškoti būdų, kaip skatinti mokinių savarankišką darbą, todėl buvo propaguojami mokinių referatai, diskutuojami laboratorinio metodo taikymo klausimai ir kt. (Rajeckas, 2004).

Reikėtų paminėti, kad ypač daug įdomių idėjų, mokymo organizavimo klausimais paskelbė J. Geniušas, kuris paveiktas „veiksmo“ pedagogikos, kaip ir V. Lajus, teigė, kad vaikai turi ne tik suvokimo bet ir išraiškos poreikį. Nors V. Rajeckas (2004) teigia, kad J. Geniušas kiek pervertino išraiškos poreikį, ypač humanitarinių dalykų pamokose, siūlydamas per istorijos pamokas piešti, lipdyti bei vaidinti, tačiau jo itin didelis dėmesys raiškiajam skaitymui, dramai ir inscenizacijai, dėstant literatūrą, buvo ypač vertinamas teigiamai. Taip pat J. Geniušo mintis, kad lavinant mokinių protą, reikia žadinti ir jų emocijas, buvo laikoma labai svarbia ir teisinga. J. Geniušas, atkreipė dėmesį ir į tarpdalykinius ryšius, bei pasisakė už įvairių mokymo metodų taikymą mokymo procese, už žodinių metodų derinimą su savarankišku mokinių darbu, skatindamas juos būti aktyviais ir sąmoningais proceso dalyviais. V. Rajeckas (2004) rašo, kad J. Geniušas teigė, jog ypač svarbu mokinius sudominti ir išlaikyti jų dėmesį, bei pasisakė prieš nuolatinę individualią apklausą pamokos pradžioje, sakydamas, kad tai yra laiko švaistymas ir visai nereikalinga tų dienų mokiniams.

Tikslinga paminėti, kad buvo domimasi ir mokinio gabumais bei kitomis psichologinėmis problemomis, susijusiomis su ugdymu. Šioje srityje ypač daug nuveikė J. Vabalas-Gudaitis, kuris įrengė eksperimentinės psichologijos laboratoriją, išvertė Binė-Simono testus. Kaip teigia V. Rajeckas (2004), jo sukurta pedagogikos ir etikos teorija, pagrįsta sąveikos principu, iškelta grįžtamojo ryšio tarp mokytojo ir mokinio reikšmė, mokinių mokymui ir auklėjimui, buvo ypač svarbi ir reikšminga. Jis teigė, kad būtent šis paminėtas sąveikos principas yra visos pedagogikos pagrindas ir reikalavo, kad ši sąveika tarp mokinio ir mokytojo būtų teigiama, o tėvai ir mokytojai būtų humaniški ir mylėtų vaiką.

Būtina paminėti ir labai žymų to meto pedagogą S. Šalkauskį, kuris savo darbuose nagrinėjo bendrosios pedagogikos, auklėjimo teorijos, didaktikos ir švietimo sistemos organizavimo klausimus. Anot V. Rajecko (2004), S. Šalkauskio pedagogikos etinis pagrindas buvo religija ir jo darbuose buvo pateikta pilnutinio ugdymo sistema, kuri buvo grindžiama universalumo ir harmonijos principais. Būtent pilnutinis ugdymas buvo laikomas priemone pasiekti aukštąją kultūrą, tautos gyvybei išlaikyti bei tautai tapti vieninga. Todėl buvo akcentuojama mokyklų veiklos kokybė, o ypač didelis dėmesys skiriamas mokytojo asmenybei. S. Šalkauskis yra laikomas tautinio auklėjimo pagrindėju, tautinio auklėjimo sistemos įkūrėju, tautinio auklėjimo koncepcijoje išskyrusiu tautinį, patriotinį ir nacionalinį auklėjimą. Taip pat, S. Šalkauskis daug pasisakė ir didaktikos srityje, kurią jis laikė pirmaeilės reikšmės pedagogikos šaka. Jis nagrinėjo protinio lavinimo problemas, išryškinant vidines ir išorines sėkmingo mokymo sąlygas ir metodus (Rajeckas, 2004).

Kitas svarbus asmuo, daug prisidėjęs prie pedagoginės minties raidos, buvo filosofas ir pedagogas A. Maceina, kuris laikomas S. Šalkauskio idėjų tęsėju, sukūręs savitą kultūros filosofiją ir kultūrą laikęs žmogaus kūrybine veikla. Pasak V. Rajecko (2004), A. Maceina ugdymą suprato kaip žmogaus auginimą žmoguje, todėl ugdomąją sąveiką laikė pedagogikos teorijos ir pedagoginės praktikos centru. Toliau plėtodamas tautinio auklėjimo teoriją, parašė veikalą „Tautinis auklėjimas“ (1934), kuriame atskleidė tautinio auklėjimo esmę ir tikslą, taip pat išanalizavo tautinio auklėjimo veiksnius ir metodiką. Teigiama, kad jis, kaip ir S. Šalkauskis, išskyrė tris tautinio auklėjimo sritis: tautiškąjį auklėjimą, kuriantį tautinę individualybę, kuri pasireiškia tautinėmis ypatybėmis, patriotinį ugdymą, kuris ugdo tinkamus santykius su tautine individualybe ir jos apraiškomis, bei nacionalinį auklėjimą, kuris pakelia tautą į aukštesnį lygį ir nulemia jos vieta pasaulinėje kultūroje (Rajeckas, 2004).

T. Bukauskienės (1996) teigimu nepriklausomoje Lietuvoje valstybinis auklėjimas buvo paremtas savo krašto kultūra. Vienas žymiausių kultūros pedagogikos kūrėjų buvo V. Storosta-Vydūnas, kuris teigė, kad kurdamas savo krašto kultūrą, žmogus tobulėja ir kartu įsitraukia į pasaulio kultūros kūrimo procesą bei dvasinį tobulėjimą.

Galima pritarti T. Bukauskienės (1996) daromai išvadai, kad Lietuvoje 1918-1940 m. susiformavo sudėtinga bei įvairi pedagoginė mintis, kuri buvo skleidžiama mokslo darbuose, pedagoginėje spaudoje ir mokytojų rengimo įstaigose ir veikė būsimus pedagogus, mokytojus, mokyklų programas ir tuo pačiu formavo viešąją nuomonę ir požiūrį.

3. Švietimo sistema 1918-1940 m. Lietuvoje.

1918 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, kartu buvo gauta suirusi švietimo sistema, kurią reikėjo kuo skubiau atstatyti. Atgyjant šalies ekonomikai, atsirado būtinybė atkurti ir suformuoti švietimo sistemą bei švietimo įstaigas. Tuometinėje Lietuvoje ypač trūko kvalifikuotų specialistų, mokytojų bei švietimo įstaigų ir institucijų.

1918-1940 m. Lietuvoje keliais etapais buvo sukurta visa valstybinė švietimo sistema. 1918 m. lapkričio 11d, įsteigta Lietuvos Respublikos Švietimo ministerija. Įvesta tokia vieninga bendrojo lavinimo mokyklų struktūra : 4+4+3, t. y. 4metų (mažoji) pradinė, 4 metų vidurinė (progimnazija) ir 3 metų didžioji (aukštesnės gimnazijos klasės) (Bukauskienė, 1996).

Lietuvoje privalomas pradinis mokslas įvestas 1928-1931 m., pradėdant nuo miestų ir turtingesnių apskričių bei valsčių. Mokymo turinys pradinėje mokykloje buvo platus, o reikalavimai griežti. Daugiausiai dėmesio skirta gimtajai kalbai, aplinkos ir tėvynės pažinimui bei aritmetikai. Žemesnėse klasėse propagauta iš dalies kompleksinė, aukštesnėse – koreliacinė mokymo turinio struktūra, pabrėžiami „naujosios mokyklos“ ugdymo principai. Laikotarpio pabaigoje padaugėjo pradinį mokyklų, pagerėjo materialinė jų bazė. Mokyklą lankė 90% mokyklinio amžiaus vaikų. Pradžios mokykla buvo privaloma ir nemokama (Bukauskienė, 1996).

Lietuvoje 1939-1940 m., veikė 61 valstybinė lietuviška progimnazija ir gimnazija. 11 privačių lietuviškų, 14 privačių žydų, 3 lenkų, 1 vokiečių ir 1 rusų privati gimnazija. 18 valstybinių lietuviškų progimnazijų, 2 lietuvių, 4 žydų ir 1 vokiečių privati progimnazija. 1936 m. įstatymas pabrėžė, kad mokykla turi suteikti mokslo žinių pagrindus, ugdyti jaunimo dvasios ir kūno jėgas, mokyti mylėti, branginti ir aukotis Lietuvai. O gimnazija dar turėjo ir parengti aukštajam mokslui. Taip pat buvo daug ir įvairių profilių specialiujų aukštesnių vidurinių ir žemesnių mokyklų: komercinės, techninės, žemės ūkio, miškininkystės, meno, muzikos, medicinos, buhalterijos, mašinarščio bei amatų (Bukauskienė, 1996).

Ikimokyklinis ugdymas nepriklausomoje Lietuvoje.

T. Bukauskienė (1996) teigia, kad ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo klausimais Lietuvoje, pradėta rūpintis tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Pirmasis vaikų darželis buvo įsteigtas 1920 metais. 1938 m., vaikų darželius lankė iki 5000 vaikų. Dauguma darželių įsteigta didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kuriuose daugiausiai dirbančių piliečių, tokiuose kaip Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys. Kadangi vaikų darželius išlaikyti buvo brangu, todėl pirmenybė buvo teikiama žemiausiojo sluoksnio dirbančių tėvų vaikams, kuriems jie labiausiai reikalingi, todėl valdininkų, aukštuomenės vaikai dažniausiai buvo auklėjami namuose. Priemiesčiuose, kuriuose gyveno daugiausiai dirbančių ir pačių neturtingiausių žmonių, darželiai buvo ypač populiarūs, juos lankydavo iki 70 vaikų. Dėl didelio populiarumo ne visi vaikai gaudavo vietą darželyje. Labiausiai buvo nuskriausti kaimo vaikai. Kaimuose vaikų darželiai nebuvo steigiami, nes dauguma šeimų gyveno vienkiemiuose (Bukauskienė, 1996).

Ikimokyklinėmis įstaigomis rūpinosi ir jas steigė įvairios draugijos ir privatūs asmenys. Labiausiai priešmokyklinio amžiaus vaikų auklėjimu rūpinosi Lietuvos vaiko draugija, kuri įsteigė apie trečdalį visų darželių tuometinėje Lietuvoje. Ši draugija gyvavo 1924-1940 metais, žymiausi jos veikėjai M. Nemeikšaitė, J. Vabalas-Gudaitis ir kt. (Bukauskienė, 1996).

1940 m. Lietuvoje veikė 197 vaikų darželiai. Jų programomis ir ugdymo turiniu rūpinosi Švietimo ministerija. Lietuvos darželiuose buvo vadovaujamosi Montessori, Decroly programomis, tačiau būta ir mišrių programų darželių. Taip pat bandyta sukurti lietuviško darželio auklėjimo metodus. O svarbiausias dalykas, kad vaikams buvo suteikiamos tokios sąlygos, kokių jie dažniausiai neturėdavo namuose, šilta, švari, draugiška aplinka, kur būtų ugdoma jų siela ir kūnas (Bukauskienė, 1996).

Pasak T. Bukauskienės (1996), kita labai svarbi organizacija tai „Šv. Vincento a Paolo“ (gyvavo 1920-1940m.) katalikiška draugija. Ji įsteigė kelias dešimtis darželių. Taip pat steigė prieglaudą ir nemokamas valgyklas. Viena svarbiausių veikėjų O. Narušytė (Bukauskienė, 1996).

Pradinės mokyklos Lietuvoje 1918-1940 m.

1922 metais buvo priimtas Pradžios mokyklų įstatymas, kurį priėmė Steigiamasis seimas. Pradinis mokslas tapo privalomas visiems 7-11 metų vaikams. Mokslas truko ketverius metus, po 1936 metų švietimo reformos pradinės mokyklos pertvarkytos į šešiametes. Mokslas buvo nemokamas.

Įstatymas pradėtas įgyvendinti 1927–1928, oficialiai įgyvendintas 1930 metais. Dauguma pradinių mokyklų buvo valstybinės. 1926 metais buvo 2360 pradinių mokyklų, kuriose mokėsi 131 700 mokinių, 1929-1930 – 2386 pradinės mokyklos iš kurių jų buvo 2158 lietuvių, 122 žydų, 25 lenkų, 16 vokiečių, 13 rusų, 7 latvių, 45 mišrios, 3777 mokytojai, 150 288 mokiniai. 1938 buvo 2599 pradinės mokyklos su 301 200 mokiniais (Bukauskienė, 1996).

Nesant pakankamam mokyklų skaičiui, privalomas pradinis mokslas buvo įvedamas visoje Lietuvoje palaiptinai. Teigiama, kad privalomo mokslo įvedimas, ryškiai pakėlė mokinių skaičių pradinėse mokyklose ir švietimo lygiu, Lietuva tapo arčiau kitų valstybių (Bukauskienė, 1996).

1936 metais išleistame naujame Pradžios mokyklų įstatyme buvo daug aiškiau pabrėžiamas pradinių mokyklų tikslas - teikti Lietuvos jaunimui pradžios mokslo žinių, ugdyti jo dvasios bei kūno jėgas, mokyti jį mylėti Lietuvą, branginti ir jai aukotis. Pradinėse mokyklose buvo dėstoma tikyba, lietuvių kalba, skaičiavimas, tėvynės pažinimas, istorija, geografija, gamta, dailė, rankdarbiai, muzika ir dainavimas, kūno kultūra. O ypač akcentuojamas savo krašto pažinimas ir tautinis auklėjimas, kuriam ankščiau nebuvo skiriama tiek dėmesio (Bukauskienė, 1996).

Kartu su Pradžios mokyklų įstatymu atsirado ir naujovių, tokių kaip mokytojų laipsniavimas. Mokytojai buvo skirstomi į : jaunesnius mokytojus, I ir II laipsnio mokytojus, vyresnius mokytojus I ir II laipsnio. Iki šio įstatymo visi mokytojai buvo daugmaž lygūs, skyrėsi tik jų atlyginimai (Bukauskienė, 1996).

Lietuvoje veikė gimnazijos ir progimnazijos. Gimnazijos buvo 5 tipų: humanitarinė gimnazija (sustiprintas lotynų kalbos mokymas); realinė gimnazija (sustiprintas gamtos ir matematikos mokslų mokymas), gimnazija, kurioje sustiprintai mokoma užsienio kalbų; gimnazija, kurioje dėstomi komercijos dalykai; klasinė gimnazija (sustiprintas senųjų kalbų mokymas). Iki 1936 metų švietimo reformos mokslas gimnazijoje trukdavo 8 metus, ir į ją galėdavo patekti baigusieji 4 klases pradžios mokykloje. Po reformos mokslas gimnazijoje truko 7 metus ir į ją priimdavo tik baigus 6 klases pradinėje mokykloje.

Vykstant švietimo sistemos reformai, progimnazijos taip pat nebuvo pamirštos, nes jos padėdavo įgyti vidurinį mokslą ir jose mokslas trukdavo metais trumpiau. Programa jose buvo tokia pati kaip ir pirmose trijose gimnazijos klasėse.

Vidurinės mokyklos buvo steigiamos mergaitėms ir berniukams atskirai, arba mišrios. Mokyklos buvo valstybinės ir privačios. Pastarosios buvo steigiamos savivaldybės, visuomenės organizacijos, vienuolynų ir privačių asmenų. Visos mokyklos buvo pavaldžios Švietimo ministerijai (Bukauskienė, 1996).

Aukštųjų mokyklų pradžia Lietuvoje 1920-1940 m.

Kaip teigiama A. Pūraitės (2010) straipsnyje, Lietuvai atkūrus nepriklausomybę 1918 m. išaugo poreikis aukštojo mokslo institucijoms. Aukštasis mokslas tapo reikalingas ne tik dėl švietimo tikslų, bet ir dėl to, kad atsirado būtinybė kurti savarankišką politinę, ekonominę, teisinę, sveikatos apsaugos sistemas bei organizuoti valstybės valdymą. Tam reikalingi kvalifikuoti, išsilavinę asmenys, o jų trūko. Kaip teigiama T. Bukauskienės (1996) antologijoje išspausdintame A. Voldemaro (1921) straipsnyje, nepriklausomybė yra ne tik politinė, bet ir ekonominė, o svarbiausia kultūrinė, kad pasiekti dvasinės nepriklausomybės, pirmiausia reikia pasivyti kultūrinį pasaulį.

Raštingumo rodiklis tuomet buvo gana žemas. A. Pūraitės (2010) straipsnyje paminėti statistiniai duomenys yra tokie - 1923 m. neraštingi gyventojai sudarė 32,64 proc. surašytųjų. Tokie duomenys atskleidžia ne tik aukštojo mokslo, bet ir visos švietimo sistemos reformos spragas nepriklausomoje tarpukario Lietuvoje (Pūraitė, 2010).

Lenkams okupavus Vilnių, Kaunas tapo politiniu ir švietimo centru. 1919 m., rugsėjį Z. Žemaitis subūrė organizacinę grupę, aukštajai mokyklai steigti. Grupei priklausė T. Ivanauskas, A. Janulaitis, J. Vabalas-Gudaitis ir L. Vailionis. 1919.12.27 Lietuvos švietimo ministras J. Tūbelis, patvirtino Auštųjų kursų įstatus. 1920 m. sausio 27 d. iškilmingai atidaryti Auštieji kursai Kaune. Juose buvo įsteigti 6 skyriai – Humanitarinių mokslų, Teisės, Matematikos-fizikos, Gamtos, Technikos ir Medicinos. Pirmaisiais metais jiems vadovavo Z. Žemaitis, antraisiais J. Vabalas-Gudaitis. Aukštieji kursai tapo pagrindu, Lietuvos universitetui (PIRMOJI Aukštoji Lietuvos Mokykla, AUKŠTIEJI KURSAI, 1920).

1922 m. vasario 13 d. Ministrų kabinetas, vadovaujamas E. Galvanausko, nutarė atidaryti universitetą Kaune, remdamasis Valstybės tarybos 1918 m. gruodžio 5 d. priimtu Vilniaus universiteto statusu. To pasėkoje, 1922 m. vasario 16d. buvo atidarytas Lietuvos universitetas. Universiteto rektoriumi paskirtas prof. J. Šimkus. Lietuvos universitetą sudarė 5 fakultetai : teologijos, socialinių mokslų, medicinos, gamtos-matematikos, technikos. Kovo 1 d., universitetas priima pirmuosius studentus, kurių buvo 493 (Vytauto Didžiojo universitetas. Mokslas ir visuomenė 1922-2002, 2002)

1930 m. Prezidentas Antanas Smetona paskelbia, kad Lietuvos universitetas yra pervadinamas Vytauto Didžiojo garbei ir bus vadinamas Vytauto Didžiojo universitetu. Tuo metu jį sudarė jau 7 fakultetai : Teologijos-filosofijos, Evangelikų teologijos, Humanitarinių mokslų, Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos ir Technikos. Juose mokėsi apie 4000 studentų (Vytauto Didžiojo universitetas. Mokslas ir visuomenė 1922-2002, 2002).

Pagrindinis aukštojo mokslo uždavinys – ruošti aukštos pakopos specialistus. Tačiau Vytauto Didžiojo universitetas, nebuvo sukurtas vien tam, kad ruošų mokytojus, tam puikiai pasitarnavo mokytojų seminarijos, bet universitete įgytas aukštasis išsilavinimas, turėjo užpildyti seminarijų spragas, pakeisti nekvalifikuotus specialistus ir sudaryti aukštesniųjų mokyklų pedagogų pagrindą.

Išvados

1. Švietimas, tai visuotinis reiškiny tenkinantis asmenybės ir visuomenės poreikius bei būtinybę kiekvienai nepriklausomai valstybei. Švietimas yra privalomas, kad šalis, šviesdama jaunąją kartą, galėtų plėstis ir klestėti. Švietimo sistema tai - švietimo įstaigų ir institucijų visuma, kurią sudaro ikimokyklinės įstaigos, mokyklos bei kitos įstaigos, užsiimančios kryptingu ir sistemingu besimokančiųjų ugdymu, taip pat ir kvalifikacijos kėlimo institucijos. Švietimo sistema yra ugdymo sistemos dalis, nes asmenybę formuoja visuomenė, aplinka ir šeima, kurioje ji gyvena. Švietimo sistema – istorinės raidos ir globalizacijos produktas, formuojama atsižvelgiant į šalies ekonominius, kultūrinius laimėjimus bei politinius aspektus.

2. 1918-1940 m. pedagoginė mintis Lietuvoje nebuvo vientisa, ją formavo ir didelę įtaką darė Vakarų Europos ir Rusijos tradicijos. Suprasti ir įsivaizduoti kokia buvo pedagoginė mintis 1918-1940 m. Lietuvoje, padeda tuometinė spauda ir įvairūs leidiniai. Ypač daug prie pedagoginės minties prisidėjo ir tuo klausimu pasisakė G. Petkevičiūtė-Bitė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, J. Ambraška, A. Busilas, J. Geniušas, A. Jakučionis, Esmaitis, P. Mašiotas, A. Purėnas, V. Ruzgas, M. Vasiliauskas, ir kt., filosofai ir pedagogai S. Šalkauskis ir A. Maceina, psichologai ir pedagogai J. Vabalas-Gudaitis, J. Laužikas, A. Gučas ir daug kitų. Lietuvoje 1918-1940 m. susiformavo sudėtinga bei įvairi pedagoginė mintis, kuri buvo skleidžiama moksliniuose darbuose, pedagoginėje spaudoje bei mokytojų rengimo įstaigose ir veikė būsimus mokytojus, mokyklų programas ir tuo pačiu formavo viešąją nuomonę ir požiūrį į ugdymą.

3. 1918-1940 metai Lietuvai buvo ypač sudėtingi. Reikėjo skubiai atkurti visą švietimo sistemą, atstatyti įvairias švietimo įstaigas. Buvo įsteigta švietimo ministerija, kuri rūpinosi visais švietimo klausimais. Įvesta 4+4+3 bendrojo lavinimo mokyklų pakopų sistema struktūra. Tuometinėje Lietuvoje veikė tokios švietimo institucijos : ikimokyklinės įstaigos (vaikų darželiai), pradinės mokyklos, vidurinės mokyklos, gimnazijos ir progimnazijos, bei aukštosios mokyklos. 1922 m. pradinis mokslas (4 klasės) tapo privalomas. Atgavus nepriklausomybę, trūko kvalifikuotų specialistų ir įstaigų jiems rengti, todėl 1920 m. Kaune buvo įsteigti Aukštieji kursai, kurie tapo pagrindu Lietuvos (vėliau Vytauto Didžiojo) universitetui.

Literatūros sąrašas

1. Barkauskaitė, M. (2002). Švietimo reformos Lietuvoje 1918-1940 metais. *Pedagogika*, 26-30.
2. Bukauskienė T. (1996), *Lietuvos mokykla ir pedagoginė mintis 1918-1940 m.*, Vilnius.
3. Jovaiša L. (2012), *Edukologija II tomas*, Vilnius.
4. Jovaiša L., Vaitkevičius J. (1987), *Pedagogikos pagrindai*, Kaunas.
5. Lamanauskas V. (2010), *Švietimo štrichai*, Šiauliai.
6. LR švietimo įstatymas. 1 straipsnis.
7. Lukšienė, M. (1970). Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje.
8. PIRMOJI Aukštoji Lietuvos Mokykla (1920), *Aukštieji kursai*, Kaunas.
9. Pūraitė, A. (2010). Lietuvos aukštojo mokslo institucijų veiklos teisinis reglamentavimas 1918- 1940 m.
10. Rajeckas V. (2004), *Pedagogikos pagrindai*, Vilnius, 11. Vytauto Didžiojo universitetas. *Mokslas ir visuomenė 1922-2002*, Kaunas.

UGDYMO IDĖJOS NUO ANTIKOS IKI NAUJŪJŲ LAIKŲ EPOCHOS

Viktorija Rios¹², dr. Sigita Saulėnienė¹³
Kauno Kolegija

Anotacija. Šiame straipsnyje apžvelgiamas ugdymas trejose epochose: Antikoje, Viduramžiais ir Naujaisiais laikais. Aptariamos pirmosios švietimo užuomazgos, nulėmusios tolimesnę jos plėtros eigą. Aptariamos ugdymo idėjos, vyraujančios kiekvienoje epochoje, nes jos praturtina ugdymo sampratą. Apžvelgus ugdymą nuo Antikos iki Naujųjų laikų, galima sakyti, kad pagrindinę ugdymo idėjų plėtrą nulėmė istorinės aplinkybės, kultūriniai šalių skirtumai, krikščionybės atsiradimas bei svarbiausią vaidmenį atliko pedagogai ir filosofai. Šių laikų pedagogas turi neribotą galimybę pasisemti įkvėpimo ir žinių iš praeities ir kūrybingai integruoti tai į ugdymo procesą, neatmetant laiko patikrintų tiesų. Laikotarpių skirstymas remiasi prof. V. Jakavičiaus nurodytomis apytikrės chronologijos ribomis (Jakavičius, 2002).

Reikšminiai žodžiai: Antika, Naujieji laikai, ugdymo idėjos, Viduramžiai

Įvadas

Šių dienų pasaulis yra smarkiai įtakojamas globalizacijos veiksnių. Viskas greitai keičiasi ir yra sunku suspėti suprasti permainas ir išgyventi informacinę visuomenę lydinčius pokyčius. Šie veiksniai neaplenkia ir ugdymo proceso (Melnikas, Banelienė, Chlivickas, Jakubavičius, Lobanova, Žemaitis, 2018).

Kaip teigia L. Duobienė (2009), pagrindinės problemos, lemiančios ugdymo turinio kaitą, yra globalios ir lokalinės kultūros dermė. Įsivertina hibridinio tapatumo fenomenas, todėl būtina skatinti kritinį mąstymą ir gebėjimą atpažinti ideologijas. Globalizacija atveria duris daugiakultūriškumui, keičia nusistovėjusias normas, atveria kelius tarptautiniams santykiams, kultūros mainams, tačiau kelia ir įvairias problemas, susipriešinimą ar net konfliktus dėl siekio sukurti etniškai vienaalytes teritorijas. Tam, kad nepasimesti didelės informacijos sraute, neprarast savo tapatumo, būtina turėti žinių ir tinkamai jas panaudoti. Ugdymui, globalizacijos veiksniai, naujos idėjos, žinių srautas irgi daro įtaką, todėl šiuolaikiniam pedagogui yra būtina suprasti ugdymo idėjų raidą ir kaitos priežastis bei jų įgyvendinimo galimybes įvairiose švietimo sistemose pasaulyje.

Tam, kad tinkamai integruotųsi naujovės, svarbu suvokti jų atsiradimo kilmę, raidą ir jų diegimo prasmę. Analizuojant ugdymo naujovių atsiradimą ir plėtrą, tampa aktualu įsigilinti į ugdymo istoriją, nes tai vienintelis būdas suvokti ugdymo esmę. Suprantant ugdymo filosofijos kilmę ir raidą, galima susidaryti platesnį šiandieninio ugdymo paveikslą ir tikslingiau pasirinkti ugdymo metodus pedagoginėje veikloje.

Šiame straipsnyje aptariamos trys epochos: Antikos, Viduramžiais ir Naujieji laikai. Apžvelgiamos pirmosios švietimo užuomazgos, nulėmusios tolimesnę jos plėtros eigą. Iš pradžių nusakoma istorinė charakteristika, vėliau išryškina ugdymo idėjos, vyraujančias kiekvienoje epochoje, nes jos praturtina ugdymo sampratą. Šių laikų pedagogas turi neribotą galimybę pasisemti įkvėpimo ir žinių iš praeities ir kūrybingai integruoti tai į ugdymo procesą, neatmetant laiko patikrintų tiesų.

Tikslas: Išsiaiškinti ugdymo idėjų kaitą ir raidą nuo Antikos iki Naujųjų laikų epochos.

Uždaviniai:

1. Apžvelgti ugdymo idėjas Antikoje.
2. Aptarti ugdymo idėjas Viduramžiais.
3. Išryškinti ugdymo idėjas Naujaisiais laikais.

Metodai: Mokslinės literatūros ir straipsnių analizė.

1. Ugdymo idėjos Antikoje.

Antikoje susiformavo pirmosios švietimo užuomazgos. *Ugdymas Graikijoje*. Graikai buvo naujos kultūros nešėjai. Pasak A. Maceinos (1932), filosofai ir poetai buvo atsakingi tiek už dorovingo elgesio

¹² Viktorija Rios. Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programos I kurso studentė, socialiniai mokslai, edukologija.

¹³ Dr. Sigita Saulėnienė. Kauno Kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Pedagogikos katedros docentė (vadovė), socialiniai mokslai, edukologija.

ir moralės, tiek už ugdymo ir mokslo formavimą. Saviraišką ir asmeninį originalumą jie vertino kaip naudingą, praturtinantį visuomenę reiškini. Tradiciškai, graikai buvo visuomeniški, todėl individualios raiškos siekis netrukdė jiems būti ir gerais visuomenės nariais. Šios dvi charakteristikos buvo organiškai susipynę žmogaus kaip individo ir žmogaus kaip piliečio sąmonėje. Kultūros centre svarbiausias buvo ugdymas, jis buvo bendrinio pobūdžio. Kaip teigia A.Maceina (1990), graikai neruošdavo mokinių tam tikrai profesijai, jie norėjo išugdyti visas prigimtinės žmogaus galias, apimant visas gyvenimo sritis. Graikams svarbiausia buvo lavinti dvasią, o ne gilinti materialųjį pažinimą.

Kaip teigia S.Jankevičius (2008), ugdymas Antikos Graikijoje plaukė iš dviejų šaltinių: Spartos ir Atėnų. Pasak A. Maceinos (1990), Spartos charakteristikos labiau panašios į pirmykščio žmogaus: vyriškumas, valstybingumas ir karingumas. Vyravo fizinis, karinis mokymas, kurio tikslas buvo paversti mokinius tvirtais kariais.

Kaip teigia S. Jankevičius (2008), Antikos centre – Atėnuose buvo daug uostų, vyko tarptautinė prekyba, kuri lėmė ir kultūrinius mainus, tai paspartino ir mokslo, meno, literatūros sklaidą. Pasak A.Maceinos (1990), Atėnuose svarbiausia vertybė – ideališkumas ir šeima. Ugdomos ne tik laisvos ir visuomeniškos asmenybės, bet fiziškai, protiškai, dorovingai ir estetiškai išlavinti piliečiai. Kaip teigia A.Maceina (1932), ugdymas Atėnuose puoselėjo pirmykštes liaudies tradicijas. Pasak B. Šilienės (2008), svarbiausia buvo ugdyti mokinių gerą būdą, charakterį, mokinio gabumus, puoselėti fizinį ir dvasinį grožį. Taip filosofų – mąstytojų Pitagoro, Sokrato, Platono, Aristotelio dėka buvo sukurta vaikų ugdymo teorija.

Pasak A. Maceinos (1932), Pitagoras sujungė rytų ir graikų filosofijas, įkūrė mokyklą pavadinimu „Ratelis“. Joje mokė religijos filosofijos, fizikos ir matematikos. Pasak V. Jakavičiaus (2002), vaikai mokėsi savarankiškumo ir veiklumo principu. Ši mokykla vadinama autokratine. Pitagoras ne tik sujungė individualinį ir visuomeninį ugdymą, bet į ugdymo turinį įvedė religijos pagrindus bei į mokomuosius dalykus - matematiką. Jis skatino mokinius atsiskirti, susikaupti ir taip iškelė žmogaus asmenybės stiprinimo svarbą.

Sokratas - vienas iš didžiųjų graikų filosofų ir mokytojų. Jis buvo Platono, Euklido, Alkibiado, Kritijo mokytoju. Pasak S. Jankevičiaus (2008), mokytojo pašaukimas buvo jo gyvenimo tikslas. Svarbiausia mintis tai, kad žmogus yra asmenybė, o jo auginimas tampa tikslu. Pasak V. Jakavičiaus (2002), pagrindinis metodo bruožas tai – klausimai ir atsakymai bei tiesos ieškojimas bendromis jėgomis. Tokiu būdu jis prakalbindavo savo mokinius ir padėdavo atsiskleisti aukštesniajam pažinimui. Pasak A Maceinos (1990), tai – metodai, kurie yra naudojami moderniojoje pedagogikoje, o Sokratą galima laikyti moderniosios pedagogikos pradininku.

Platonas – Sokrato mokinys, buvo garsus filosofas ir pedagogas. Pasak A. Maceinos (1932), jis buvo pirmasis teoretikas, plačiai vystęs pedagogines savo idėjas. Parašė daug įvairių knygų filosofijos, estetikos, etikos ir religijos temomis. V. Jakavičius (2002) teigia, kad jo pagrindinė idėja - ginti mokymo laisvę ir nenaudoti jokios prievartos mokiniams ugdytis. Jis buvo idealizmo ir intelektualaus mokymo pradininkas, neigęs kūno bausmes ir skatinęs mokinti žaidimu.

Romėnų ugdymas (nuo 8 a. pr. kr. iki 5 a.). Pasak A. Maceinos (1990), reikšmingą vaidmenį ugdymo filosofijų formavimesi atliko romėnai. Kaip teigia V. Jakavičius (2002), Roma – įkurta 753 m. Pr. Kr. vis užkariaudavo naujus plotus, kol ketvirtame amžiuje skilo į rytų ir vakarų, o nuo 392 m krikščionybė tapo valstybine religija. Pasak A. Maceinos (1990), romėnai labai daug perėmė iš Graikų. Kultūrine prasme romėnai buvo praktiško, racionalaus požiūrio šalininkai, mokslą pritaikydavo praktikoje. Ypatingai rūpinosi, kad žmogus galėtų išreikšti savo mintis, buvo retorikos pradininkai. Ugdymas Romoje skilo į du periodus: tautinį (egzistavo iki Graikijos užkariavimo) ir helestinį – graikiškai romėnišką. Romoje vyravo privatus ugdymas. Šeimos buvo didelės, tėvo sprendimai svarbiausi, motina gerbiama, o santykiai tarp vyro ir žmonos laikomi šventais. Pasak B. Šilienės (2008), ugdymas pasižymėjo tautiškumu, šiurkštumu, o auklėjimas patriarchališkas. Pasak A. Maceinos (1990), šeima buvo ypač svarbi, todėl galėdavo spręsti kaip ugdyti vaikus, valstybė nesikišo, ypač tautinio periodo metu. Kaip teigia S. Jankevičius (2008), romėnams kare sutriuškinus graikus, įvyko dideli pokyčiai. Graikų kultūra, kuri buvo aukštesnio lygio, pradėjo daryti įtaką didžiajai daliai romėnų gyvenimo sričių ir ugdymui taipogi. Atsirado helenistinė mokykla, ji nuo pirmykštės mokyklos smarkiai skyrėsi. Pasak A. Maceinos (1990), ji buvo griežtai struktūruota, palaipsniui

susikūrė mokymo planus, aiškiai suskirstė mokomuosius dalykus. B.Šilienė (2008) pabrėžia, kad helenizmo laikmečiu klestėjo valstybinės įstaigos.

Garsus tuometinis filosofas, pasak A. Maceinos (1990), buvo Ciceronas, savo parašytais raštais tapo ilgaamžiškiausiu mokytoju („Apie oratoriaus paruošimą“). Savyje puikiausiai apjungęs graikišką ir romėnišką kultūrą, sukūrė helenistinį gyvenimo būdą. Kaip teigia V. Jakavičius (2002), Ciceronas manė, kad paskaitose svarbiausia sužadinti dėmesį, įtikinti, pasakyti ką nors naujo, palikti įspūdį, suteikti malonumą. Jis iškėlė visuomenės svarbą virš individo interesų.

Pasak A. Maceinos (1990), tikslinga išskirti pedagogą Kvintilijaną - pirmąjį retorikos profesorių, kuriam valstybė mokėjo atlyginimą. V. Jakavičius (2002) teigia, kad jis prašė pirmą didaktikos knygą „Institutio Oratoria“, jo pedagogika rėmėsi giliu gyvenimo pažinimu ir pedagoginiu patyrimu. Daug metų dirbdamas pedagogu, jis iškėlė mintį, kad svarbu mylėti vaikus, o vaikai per mylimą mokytoją gali atrasti ir mylimą dalyką moksluose. Kvintilijanas tikėjo, kad prigimtiniai gabumai yra labai svarbūs.

Ugdymo idėjos patristikoje (nuo 2 iki 5 a.). Šis laikotarpis dar vadinamas „Bažnyčios tėvų“ laikotarpiu ir apima laikmetį nuo Kristaus gimimo iki viduramžių. Pasak S. Jankevičiaus (2008), Kristaus gimimas savotiška nuskriaustųjų ir visuomenės atstumtųjų revoliucija. Pradžioje žudomi ir kankinami, ilgainiui vis daugiau žmonių atsivertė į tikėjimą. A. Maceina (1990) teigia, kad patristikos laikotarpyje helenizmas ir krikščionybė susijungė į bendrą visumą. Visos gyvenimo sritys nusidažė krikščionybės spalvomis. Pasak A. Maceinos (1990), šeima ugdyme buvo svarbi, bet antroje vietoje, po bažnyčios. Tėvai buvo atsakingi ir už religinį vaikų auklėjimą. Vyravo protinis ir dvasinis lavinimas. Šeima ir mokykla – stipriai įtakojama bažnyčios.

Kaip teigia V. Jakavičius (2002) Klemensas Aleksandrietis, to meto garsus filosofas, apjungė krikščionybę ir helenizmą. Krikščionis, vadovavęsis humanizmu, išaukštino šeimos svarbą.

Pasak V. Jakavičiaus (2002), Šv. Chrystomas buvo žymus pedagogas, kuriam svarbiau – dorinio ugdymo momentas, negu pats lavinimas. Išskyrė du lavinimo tarpsnius: vieną – šeimoje, kitą – vienuolyne. Naudojo švelnias ugdymo priemones, bausmėms nepritarė, teigė, kad svarbiausia – vaiko savarankiškumas. Pritarė vaikų pasninkui ir maldoms, tai rodo aiškų polinkį į viduramžių dvasiškumą.

Šv. Jaronimas pasak A. Maceinos (1990), tapo pirmuoju Vakarų bažnyčios tėvu – pedagogu. Pirmasis pradėjo ugdyti ir mergaites. Svarbiausia jam buvo neprievartinis mokymas. Jo ugdymo metodikoje galima įžvelgti romėniško ugdymo modelio atspindžių, bet daugiausiai priminė viduramžių asketinių mokymą.

Kaip teigia A. Maceina (1990), Šv. Augustinas, gimęs 354 metais, tapo pirmuoju metodininku, aiškiai apibrėždamas religijos ugdymo metodą. Jam buvo svarbi pedagoginės meilės idėja, individualus ugdymas. Jis sukūrė krikščioniškąją filosofiją, sukrikščionino Platono idėjas ir jomis gyveno bei ugdė.

Visi šie patristikos pedagogai buvo krikščionys, kunigai, o daugelis vėliau tapo šventaisiais (Maceina 1932, Jakavičius 2002).

2. Ugdymo mintis viduramžiais.

Viduramžiai tai – ilgas, beveik tūkstantį metų trukęs laikotarpis (500 m. iki 1500 m.). Tai krikščioniškos kultūros pradžia. Antikinis gyvenimas po truputį traukėsi. Pasak A. Maceinos (1990), kertiniu įvykiu, kuris simbolizuoja viduramžių pradžią, tapo antikinės filosofinės mokyklos uždarymas Atėnuose 529 metais. Lygiai tais pačiais metais Vakaruose atsirado pirmasis vienuolynas, kurio steigėjas buvo Šv. Benediktas.

Viduramžiais bažnyčia dominavo ugdymo organizacijoje. Pasak V. Jakavičiaus (2002,) turinyje dominavo susitelkimas apie dieviškąjį pradą – vadinamas teocentrizmu. A. Maceina (1990) teigia, kad svarbiausia būdavo užmegzti santykį su Dievu ir galvoti apie pomirtinį gyvenimą. Žmogus turėjo tapti tobulu krikščioniu. Šeimos viduramžiuose buvo gausios, vaikus tėvai auklėdavo griežtai, dažniausiai tai išsukdavo didžiulį vaikų pasipriešinimą ir veiktavo neigiamai. Jaunimas mokytis nenorėjo, galbūt, ir dėl to, kad ugdymo priemonės buvo gan griežtos, vyravo fizinės bausmės, pasninkas, savęs išsižadėjimas ir ilgos maldos. Pasak V. Jakavičiaus (2002), viduramžių mokyklos buvo verbalinės, scholastinės ir dogmatinės bei pagrįstos bausmėmis. Viduramžiuose paplito ir riterių mokymas,

ankščiau laikomi paprasčiausiais kariais, bažnyčios įtakoje, tapo kilnumo, orumo, pagarbos moteriai pavyzdžiais. Vakarų bažnyčia Europoje dominavo ugdydami gan ilgą laiką, vienuolynai tapo savotiškais mokslo židiniais, kur buvo ne tik steigiamos mokyklos, bet ir perrašomos knygos, rengiami perrašinėtojai, steigiamos bibliotekos. Mokymo laikas mokyklose neturėjo aiškių ribų, neegzistavo ir skirstymas klasėmis. Mokslas vyko lotynų kalba. Naudojamas metodas buvo mokytojo tariami lotyniški žodžiai, o vaikai, net jų nesuprasdami turėjo juos kartoti. Mokyklose, kur vaikai mokėjo rašyti, buvo naudojama vaškinė lentelė, kur galima buvo pasižymėti ir išmokti žodžius. Mokytojo paklausti mokiniai privalėdavo atsakinėti neužsikirdami. Knygos buvo parašytos įvairiomis technikomis (žąsies plunksna), o turinys vaikams nesuprantamas, todėl mokslas nebuvo efektyvus. Didžiausias viduramžių laimėjimas buvo universitetai. Jie tapo savotišku viduramžių dvasios atspindžiu. Mokyklos buvo nesistemos, neaiškiais lavinimo tarpsniais, o universitetai labiau struktūruoti. Universitetai išugdė daug žymių žmonių ir paruošė kelią renesansui (Maceina 1932).

Kadangi viduramžiai gan ilgas laikas, galima teigti, kad laikui bėgant filosofinės idėjos nuo stipriai asketiškų, pagrįstų bažnyčios normomis, keitėsi, švelnėjo, žmonėms atsirado poreikis filosofiskai pagrįsti bažnyčios mokymą. religingumas slopo, sudarydamas sąlygas atgimimui.

Pasak A. Maceinos (1932), to meto pedagogai buvo žemiški, tokių plačių pažiūrų, kaip Platonas ir Aristotelis, neturėjo. Pedagoginės problemos tiesiog nebuvo. Ugdytas buvo smarkiai susietas su pasaulėžiūra ir jis vyko praktiškai. Pasak V. Jakavičiaus (2002), vienas iš Viduramžių teoretikos atstovų buvo H. Mauras (776 m.), kuriam svarbiausias buvo auklėjimas, o lavinimas sekė po jo. Hugo A. St. Victore tapo viduramžių metodininku, jis susiejo dorinį ir lavinamąjį dalyką. A. Romanas buvo susikcentravęs į tėvų ir vaikų santykius, mergaičių lavinimą ir pedagogo atsakomybes. Jam dora buvo ypač svarbi.

Leonardo Brunne buvo garsus italų mokytojas. Pasak V. Jakavičiaus (2002), jo idėja aprašyta knygoje „Jaunuolių auklėjimas“ buvo apie auklėtinio sielos ir kūno evoliuciją. Jam atrodė svarbu mokytojo pavyzdys, nes turint gerą pavyzdį nebereiktų bausmių. Bausmes jis taikė, bet labai mažai. Pasak V. Jakavičiaus (2002), Brunne kalbėjo, kad svarbu pažinti individualias auklėtinio savybes ir taikyti kiekvienam atskirus metodus.

Vitorinas da Feltre (1378 m.) buvo Antikos žinovas ir, remdamasis humanistikos principais, atidarė mokyklą „Džiaugsmo namai“. Pasak N. A. Konstantinovo (1978), mokykla buvo gamtoje, joje buvo daug oro ir šviesos. Pastatas buvo pritaikytas mokymosi reikmėms. Vaikai mokomi klasikinės literatūros ir kalbos bei astronomijos ir matematikos. Dažnai keliaudavo į gamtą, žaisdavo įvairius žaidimus tam, kad vaikų gyvenimas taptų maloniai veiklus. Ypatinga svarba – metodams kurie rėmėsi žaismingumu ir vaizdumu. Buvo pirmasis, pabandęs įgyvendinti humanizmo idėjas praktikoje (Jakavičius 2002, Konstantinovas 1978).

3. Filosofinė-educologinė mintis Naujaisiais laikais.

Tai naujųjų atradimų laikotarpis: Kolumbas atranda Ameriką, Vasko de Gama – Indiją (1497–1499 m.), Magelanas apiplaukia pasaulį. Pradedama žlugti baudžiava, atsiranda buržuazija (valdžioje Nyderlanduose), gimsta humanizmo idėjos. Vyksta bažnyčios reformacija, ją pradeda vykdyti Liuteris 1517 metais. Tai humanistinės pedagogikos metas. Vėliau (1600 m.–1700 m.) atsiranda sensualistinė pedagogika. Toliau žlunga feodalizmas, buržuazija atsiranda valdžioje Anglijoje. Centralizuojama Anglija, Prancūzija, įvyksta Vokietijos padalinimas. 1600–1700 metais išivyrėja racionalistinė pedagogika. Europoje pirmąją anglai ir prancūzai. Europa toliau kūrė ryšius su pasaulio valstybėmis. 1776 metais įkuriamos Jungtinės Amerikos Valstijos. Rusijoje vykstantys procesai ją priartina prie Europos. Naujieji amžiai skirstomi į tris laikotarpius (Jakavičius, 2002).

Humanizmo pedagogika. Pasak N. Konstantinovo (1987), humanistai sukilo prieš bažnyčios mokymą, atgaivino graikų idėjas žmogaus, kaip individo sampratoje. Pakeitė aketizmo ir kitų suvaržymų idėjas, išivyravo sąžinės laisvės, nepriklausomumo, kritiško protavimo idėjos. Žmogus atsigręžė į gamtą, žemės turtus bandė panaudoti gyvenimo reikmėm. Reali tikrovė tapo svarbesnė nei pomirtinis gyvenimas. Pasikeitė ir ugdymo idėjos. Pasak V. Jakavičiaus (2002), siekta palengvinti patį mokymosi procesą, jį labiau pritaikant prie vaiko galimybių, grindžiant supratimu. Humanistai pasisakė prieš scholastinį mokymą nepateisino fizinių bausmių, gerbė vaiką ir skatino prigimtinių vaiko

norą mokyti. Visos šios idėjos buvo pritaikytos mokyklose, kur mokėsi kilmingųjų ir turtingųjų vaikai. Reformatai įsteigia visuotines mokyklas, kur vaikai mokomi gimtąja kalba (Konstantinovas 1987, Jakavičius 2002).

Renesanso epochos visuomeniniai pokyčiai palietė ir švietimą. Švietimas tapo vis svarbesniu, toliau plėtėsi, susiformavo trijų pakopų sistema. Universitetuose pasklido humanizmo idėjos.

Pasak S.Jankevičiaus (2008), Chuanas Luisas Vivesas, gimęs 1492 metais, buvo ispanų kilmės. Pirmosios humanizmo bangos pedagogas. Įgijęs mokslininko laipsnį, parašė knygą „Apie mokslus“. Joje atskleidė psichologijos ir etikos svarbą ugdyme. Jam atrodė svarbu sieti mokinio auklėjimą ir mokymą. Knygoje „Siela ir gyvenimas“ aprašė vaiko individualumo svarbą. Taikė pagarbius ir švelnius mokymo būdus (Jakavičius 2002, Jankevičius 2008).

Anot S.Jankevičiaus (2008), antrosios atgimimo bangos pedagogas Mišelis de Montenis, gimęs 1533 metais Prancūzijoje, buvo rašytojas, filosofas ir pedagogas. Kaip teigia V.Jakavičius (2002), jis parašė knygas „Apie vaiko auklėjimą“, „Apie tėvų meilę vaikams“, kuriose nurodė, kad ugdymo tikslas – praktiškas, visapusiškai išsilavinęs, doras, tinkamo būdo, t.y. sugebantis išmintingai ir maloniai gyventi žmogus. Jam buvo svarbi žmogaus prigimtis ir, kad būtų ugdomas visas žmogus (Jakavičius 2002 m.).

Sensualistinės pedagogikos laikotarpis 16a.-17a. Pasak V.Jakavičiaus (2002), tai savotiška, 15 amžiuje susiformavusios, humanizmo bangos tęsa. Toliau šios idėjos diegiamos praktikoje, vis dėl to nepavyko visiškai atsisakyti prievartinio mokymo. Pasak N. Konstantinovo (1987), išryškėjo katalikų ir reformatų priešiškus dėl ugdymo kalbos ir prieinamumo. Atsirado dvi ugdymo pakraipos: demokratinė ir aristokratinė. Švietimo sistema išliko tokia pati, ji toliau buvo plėtojama ir tobulinama. Didžiulį įnašą švietimo sistemoje padarė J. Komenskis.

Kaip teigia N. Konstantinovas (1978), Janas Amosas Komenskis buvo slavų kilmės, gimė 1592 m. čekų šeimoje. Pasak V. Jakavičiaus (2002), buvo vienas iš žymiausių sensualistinės pedagogikos atstovų. Jo sukurta ugdymo sistema buvo demokratinė. Svarbiausias A.Komenskio parašytas darbas - „Didžioji didaktika“, jame išdėstė mokslo apie mokymą pagrindus. Ugdymas, anot Komenskio, priklauso nuo vaiko prigimties, amžiaus ir dvasinio išsivystymo. Akcentavo protinį ir dorovinį lavinimą. Vaikus mokė naudoti savo galvą mokantis, tam kad susiformuotų asmeninė pasaulėžiūra. Anot N.Konstantinovo (1978), A.Komenskis parašė pirmąjį pasaulyje specialų vadovėlį, skirtą ikimokyklinio amžiaus vaikams - „Motinos mokykla“, vėliau sukūrė ir kitų vadovėlių: gramatikai ir gamtos pažinimui, kurie buvo plačiai naudojami. Pasak V. Jakavičiaus (2002), tuo metu mokytojo prestižas išaugo, pedagogas tapo pavyzdžiu, iš kurio vaikai mokosi Taip atsirado reikalavimai mokytojo dorumui, veiklumui ir orumui. Komenskis suskirstė mokslo metų laikus ketvirčiais, nustatė atostogų trukmę Jis įkūrė klasinę – pamokinę sistemą (Konstantinovas 1978, Jakavičius 2002).

Kaip teigia N. Konstantinovas (1978), Džonas Lokas, gimęs 1632 metais Anglijoje, atstovavo aristokratinės ugdymo pažiūras. Jis nubrėžė ribas tarp mokymo ir auklėjimo, pats tapdamas liberalaus politinio veikėjo lordo Šefstberio anūko auklėtoju. Pasak V. Jakavičiaus (2002), jo manymu svarbiausia auklėjimo priemonė yra pavyzdys, tinkama aplinka, draugija ir, žinoma, pedagogas. Kaip teigia N. Konstantinovas (1987), anot Džono Loko, norint išauklėti džentelmeną, svarbu suformuoti draugišką charakterį, stiprią valią, drausmę, dorovingumą. V. Jakavičius (2002) teigia, kad auklėjimo tikslas - kad mokinys pasiektų savo laimę, kartu gerbdamas ir kitų šį asmeninį siekį (Konstantinovas 1978, Jakavičius 2002).

Racionalistinės pedagogikos laikotarpis 1600 -1700 m.. Pasak V. Jakavičiaus (2002), švietimu pradeda rūpintis valstybė, atsiranda privalomasis pradinis ugdymas. Į vidurines mokyklas atkeliauja realinis ugdymas. Atsiranda specialiosios aukštosios mokyklos. 18 amžiaus pradžioje susiformuoja protinį išsilavinimą pabrėžianti, švietėjiško racionalizmo samprata. Įsivyrąja laisvas ugdymas, atsigręžiama į prigimtinių vystymąsi, paisoma vaiko noro (Jakavičius 2002).

Kaip teigia N. Konstantinovas (1978), Žanas Žako Ruso gimė 1712 metais Šveicarijoje, Ženevoje. Pagrindė laisvojo auklėjimo samprata, atmesdamas bausmes. Ruso iškėlė natūralių pasekmių metodą. Pasak V. Jakavičiaus (2002), vaikai auklėjami gamtos, aplinkinių žmonių ir daiktų pagalba. Mokytojo vaidmuo – sudaryti tinkamas sąlygas mokytis, bet neturi jam viršenybės.

Kaip teigia N. Konstantinovas (1978), kitas, reikšmingus darbus parašęs pedagogas - Johanas Henrikas Pestalocis, 1746 metais gimė Šveicarijoje. Pasak V. Jakavičiaus (2002), jis sukūrė pradinio mokslinio didaktiką. Jam atrodė, kad svarbu išugdyti įgimtas jėgas ir sugebėjimus. Susistemino ugdymą, pradedant nuo paprastų dalykų iki sunkesnių. Išvystė pradinio mokslo metodikas, išplėtė turinį. Svarbiausias metodas auklėjimui ir mokymui yra fizinis darbas (Jakavičius 2002 m.).

Pasak V. Jakavičiaus (2002), dar vienas žymus filosofas padarė reikšmingą poveikį pedagogikai. Tai Imanuelis Kantas. Jis teikė svarbą žmogaus prigimčiai, jausmams bei tikėjimui. Laisvę suprato kaip gebėjimą paklusti protui. Poelgiai, anot Kanto, atskleidžia žmogaus dorovę, kitaip sakant, darbai liudija apie žmogaus asmenybę. Tikėjo žmogaus prigimtimi ir manė, kad asmenybe tampama natūraliai, gyvenimo eigoje.

Išvados

1. Apžvelgus Antikos istoriją, galima teigti, kad tai yra svarbus laikotarpis, nulėmęs ugdymo ir švietimo sistemos atsiradimą. Graikams svarbiausia buvo protas, o ne religija ar papročiai. Didelę įtaką ugdymui darė valstybė. Graikų individualumas susipynė su visuomeniškumu, todėl buvo pasiekta reikšmingų pasiekimų mene, mokslo šakose ir visuomeniniame gyvenime. Svarbiausias buvo žemiškasis, o ne pomirtinis gyvenimas. Žmogus buvo asmenybė, o gyvenimo tikslas jį ugdyti. Romėnai, patobulinę graikų filosofiją, įdiegė daugiau praktiškumo mokyme. Susistemino mokyklų veiklą, įprasmino mokytojo profesiją bei sukūrė ir dabar labai vertinamą, retorikos meną. Patristika padėjo, ir šiomis dienomis mokomos, teologijos mokslo pagrindus.

2. Viduramžiais svarbiausia buvo išugdyti Dievo baimingą krikščionį ir tam buvo naudojami griežti, bausmėmis pagrįsti, metodai. Ilgainiui susiformavo scholastika, kuri organiškai apjungė Aristotelio mokymą ir krikščioniškąją teologiją. O didžiausias viduramžių laimėjimas, žinoma, tapo universitetai.

3. Naujieji amžiai atnešė tikrą atgimimą – ieškomi nauji keliai pedagogikoje. Atsirado nauja mokymo praktika, atgimė Antikos filosofų idėjos ir susiformavo humanistinės renesanso idėjos. Be abejonės, švietėjų idėjos ne tik formavo ugdymo raidą, bet ir naujas kultūrinės sroves, kurios iš esmės lėmė ir epochų formavimosi kryptį.

Apžvelgus ugdymą nuo Antikos iki Naujųjų laikų, galime sakyti, kad pagrindinę ugdymo idėjų plėtrą nulėmė istorinės aplinkybės, kultūriniai šalių skirtumai, krikščionybės atsiradimas bei svarbiausią vaidmenį atliko pedagogai ir filosofai.

Taigi, tik žinojimas, individualizmas, visuomeniškumas, kritinis mąstymas, refleksija ir platus požiūris į pasaulį, gali padėti nepasimesti šiuolaikinės informacijos sraute.

Literatūros sąrašas

1. Jakavičius, V., (2002). *Edukologijos istorijos logografika studijoms*. Technologija.
2. Jankevičius, S., (2008). *Užsienio šalių ugdymo raida*. Vilniaus pedagoginis universitetas.
3. Konstantinovas, N. A., Medinskis, E. N., Šabajeva, M.F., (1960). *Pedagogikos istorija*. Mokslas.
4. Konstantinovas, N. A., Medinskis, E.,N., Šabajeva,M.,F., (1978). *Pedagogikos istorija*. Pergalė.
5. Maceina, A. (1990). *Pedagoginiai raštai*. Šviesa.
6. Maceina, A. (1932). *Pedagogikos istorija*. Žaibas.
7. Melnikas, B., Banelienė, R., Chlivickas, E., Jakobuvažius,A., Lobanova, L., Žemaitis, E., (2018). *Intelektinis potencialas: globalizacija ir žiniomis grindžiamos visuomenės kūrimas*. Technika.
8. Šilienė, B., (2008). *Pedagoginės minties raida nuo priešistorės iki Naujųjų laikų*. VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.
9. Duoblienė, L., (2009). Ar pavyks išvengti hibridinio tapatumo formavimo (si) informacinėje visuomenėje?. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (23), 79-91.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=191567>
10. Jovaiša, L., (2010). Ugdymo praktikologijos klausimu. *Acta Paedagogica Vilnensia*, (25), 9-18.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=191860>
11. Vaitekaitis, J.,(2016). Ugdymo turinio kaita Lietuvoje: globalizacijos padariniai. *Acta paedagogica Vilnensia*, (37), 18-34.
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=524931>

FORUM OF IDEAS

Socialiniai mokslai, Ekonomika

Social Sciences, Economics

COVID-19 PANDEMIJOS ĮTAKOS AKCIJŲ RINKOMS VERTINIMAS: S&P 500 AKCIJŲ INDEKSO ANALIZĖ

Skirmantas Stankevičius¹⁴, lekt. Jurgita Stankevičienė¹⁵

Kauno technologijos universitetas

Anotacija. Šio tyrimo metu bus siekiama išsiaiškinti, kokią įtaką akcijų rinkoms ir akcijų kainoms turėjo COVID-19 pandemijos pradžia Jungtinėse Amerikos valstijose. Analizei atlikti buvo naudojama mokslinė literatūra ir grafinė duomenų analizė. Analizuojamas laikotarpis – 2011-2020 m. Tyrimo metu buvo naudojami Jungtinių Amerikos valstijų akcijų rinkos S&P 500 akcijų indekso duomenys. Analizės metu buvo naudojami šie rodikliai: akcijų indekso vertė, akcijų indekso kapitalizacija ir akcijų, iš kurių sudarytas akcijų indeksas, pardavimai. Siekiant įvertinti COVID-19 pandemijos poveikį skirtingiems rinkos sektoriams, analizės metu buvo ištirti skirtingų rinkos segmentų akcijų indeksai – informacinių technologijų, sveikatos, komunikacijos ir prabangos prekių sektoriai. Tyrimo rezultatai parodė, kad akcijų kainoms didelę įtaką turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai. Vidiniai veiksniai yra susiję su įmonės vidiniais rodikliai, tokiais kaip akcijų kainos ir pelno santykis, pelno marža, turto grąža ir nuosavybės grąža. Išoriniai veiksniai, įtakoiantys akcijų kainą yra infliacija, bendrasis vidaus produktas, naftos kaina, nedarbo lygis ir palūkanų norma. Siekiant įvertinti, kaip keičiasi akcijų kaina įvykus rinkos pokyčiams, svarbu išanalizuoti visų veiksnių poveikį skirtingomis situacijomis. Didžiausią įtaką akcijų kainoms per analizuojamą laikotarpį turėjo JAV kredito reitingo sumažėjimas 2011 m., 2015 m. rekordiškai nukritusi naftos kaina ir neramumai dėl Graikijos skolų derybų Europos sąjungoje, 2018 m. prasidėjęs JAV prekybos karas su Kinija ir 2020 m. prasidėjusi ir besitęsianti COVID-19 pandemija. Akcijų rinkos reakcija į COVID-19 pandemiją buvo neigiama ir tai darė įtakos staigiam akcijų kainos kritimui. COVID-19 pandemijos sukeltas akcijų kainos kritimas buvo laikinas kaip ir daugelis kainų kritimų per analizuojamą laikotarpį. Tačiau, atsižvelgiant į akcijų kainų svyravimą per analizuojamą laikotarpį, akcijų kainos sugrįžo į tą patį kainų lygį greičiau negu nuo bet kurio kito akcijų kainoms poveikį turėjusio įvykio.

Reikšminiai žodžiai: akcijų indeksai, akcijų rinka, techninė analizė

Įvadas. Kiekvieno investuotojo pagrindinis tikslas – uždirbti maksimalų pelną, Vienas iš labiausiai žinomų investicinių instrumentų yra įmonių akcijos. Akcija – vertybinis popierius, suteikiantis jos turėtojui suteikiantis turtines ir neturtines teises, tokias kaip teisė dalyvauti bendrovės valdyme, teisė gauti pelno dalį dividendais ir teisė į dalį įmonės turto. Pagrindinis būdas uždirbti iš investavimo į akcijas – akcijų kainos augimas. Vienas iš pagrindinių iššūkių, su kuriuo susiduria akcijų rinkos dalyviai šiuo metu, yra COVID-19 pandemija. Apie šią COVID-19 grėsmę Pasaulio sveikatos organizacija paskelbė sausio pradžioje, tačiau į šį išspėjimą nebuvo sureaguota rimtai. Dėl šios perspektyvos nepaisymo Pasaulio sveikatos organizacija kovo 11 dieną paskelbė pasaulinę COVID-19 pandemiją. COVID-19 pandemijos pradžia paveikė daugelio verslų veiklos modelius. COVID-19 pandemija yra didžiausias ekonomiką sukrėtęs įvykis per pastarąjį dešimtmetį. COVID-19 ligos protrūkis paveikė visas gyvenimo sritis, tad dėl šių pokyčių pasikeitė ir akcijų kainos. Ištiriant akcijų rinkos reakciją į COVID-19 pandemijos nuspėjamumą, galima įvertinti potencialius pokyčius akcijų rinkoje. Įvertinus dabartinę COVID-19 įtaką akcijų rinkoms galima lengviau nuspėti akcijų kainos pasikeitimo riziką. COVID-19 pandemija dėl naujų viruso mutacijų gali tęstis toliau, todėl svarbu įvertinti galimas tolimesnės pandemijos pasekmes akcijų rinkoms, kad esami ir potencialūs investuotojai galėtų priimti faktais pagrįstus sprendimus.

Tyrimo tikslas. Įvertinti COVID-19 įtaką akcijų rinkos kainoms bei išanalizuoti galimą tolimesnį pandemijos poveikį akcijų kainoms.

Tyrimo objektas. 2011-2020 metų Jungtinių Amerikos valstijų akcijų indekso S&P 500 vertė, kapitalizacija, akcijų pardavimo apimtis.

Uždaviniai.

1. Mokslinės literatūros analizės metu identifikuoti kokie veiksniai turi poveikį akcijų kainoms;
2. Ištirti COVID-19 įtaką akcijų rinkoms.

Tyrimo metodai. Tyrimui atlikti naudojama techninių veiksnių, turinčių įtakos akcijų kainai, analizė. Tyrimui atlikti naudojami 2011-2020 metų Jungtinių Amerikos valstijų akcijų indekso S&P

¹⁴ Skirmantas Stankevičius, Kauno technologijos universiteto studentas.

¹⁵ Jurgita Stankevičienė, Kauno technologijos universiteto lektorė (vadovė).

500 akcijų rinkos duomenys. Analizei bus naudojama sisteminė mokslinės literatūros ir informacijos šaltinių analizė. Siekiant įvertinti akcijų indekso pokyčius tyrimui pasirenkami didžiausi į akcijų indeksą įtraukiami rinkos sektoriai.

Vidinių veiksnių įtaka akcijų kainoms

Akcijų rinka yra tarpininkavimo rinka, kurioje pirkėjai ir pardavėjai iš viso pasaulio gali prekiauti savo turimu turtu – akcijomis. Akcijų rinka yra svarbi nustatant turimo turto vertę, atsižvelgiant į daug kompleksinių veiksnių, priklausančių nuo turimos informacijos (Jakpar ir kiti, 2018). Akcijų rinka yra viena iš esminių komponentų kiekvienoje augančioje ir klestinčioje ekonomikoje. Kiekviena iš investicijų šioje rinkoje yra atliekama dėl pagrindinio tikslo – siekio gauti maksimalią naudą ir pelną, tačiau kartu siekiant sumažinti riziką, susijusią su investavimu į akcijas (Drakopoulou, 2016).

Akcijų kainų kitimo priežasčių nustatymas yra viena iš sudėtingiausių problemų, su kuria susiduria finansų analitikai (Picasso ir kiti, 2018). Šis procesas tampa sunkesnis, kadangi kiekvienais metais atsiranda vis daugiau ekonominės ir finansinės informacijos, kurią reikia apdoroti, o dėl šios informacijos gausos vis sunkiau darosi priimti investicinius sprendimus (Emir, Dinçer ir Timor, 2012). Siekdami įvertinti ir nuspėti akcijų kainas, investuotojai ir finansų analitikai naudojami dviem akcijų analizės metodikomis – technine ir fundamentalia analize. Abi analizės rūšys yra skirtos akcijos kainai įvertinti ir galimoms prognozėms parengti, tačiau skiriasi pagrindinis jų taikymo tikslas (Jakpar ir kiti, 2018).

Techninė analizė yra suprantama kaip analizė, padedanti nuspėti ateities rinkos tendencijas atsižvelgiant ir analizuojant praeities rinkos duomenis, įprastai akcijų pirkimo kainą, pardavimo kainą ir rinkoje parduotus kiekius. Įprastai praktikoje ši informacija yra naudojama investuotojų. Investuotojai siekia numatyti akcijų pirkimų ir pardavimo signalus (Nazário ir kiti, 2017).

Akcijų kainą paveikia daugybė veiksnių. Tai gali būti rinkos rodiklių pasikeitimas, dėl kurio gali sumažėti įmonės akcijų patrauklumas. Pačios įmonės veiklos rezultatai ir veiklos rodiklių pasikeitimai, atsižvelgus į rinkos situaciją, gali padaryti įmonę patrauklesnę arba mažiau paklausią. Įmonės dydis irgi turi įtakos akcijų kainai, kadangi didesnę turtą sukaupusios įmonės lengviau pritraukia investuotojų, o jų akcijos dėl padidėjusio dėmesio tampa patrauklesnės (Murniati, 2016).

Akcijų kainų pasikeitimai gali būti sukelti veiksnių, kurie gali būti skirstomi į vidinius veiksnius ir išorinius veiksnius (žr. 1 lentelė.).

1 lentelė. Vidiniai ir išoriniai akcijų kainą veikiantys veiksniai. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Subing ir Kusumah (2017), Emir, Dinçer ir Timor (2012), Akbar ir Afiezan (2018)

Vidiniai veiksniai	Išoriniai veiksniai
<ul style="list-style-type: none"> • Pelnas, tenkantis vienai akcijai • Akcijos kainos ir pelno santykis • Pelno marža • Turto grąža • Nuosavybės grąža • Finansinio sveto rodikliai • Dividendų lygis 	<ul style="list-style-type: none"> • Bendrasis vidaus produktas • Infliacija • Palūkanų norma • Pasaulinė naftos kaina • Valiutų kursas • Nedarbo lygis • Vartotojų kainų indeksas

Vidiniai veiksniai yra susiję su pačia įmone – tai įmonės veiklos rodikliai, kapitalo struktūra, įmonės vertė, esamos įmonės perspektyvos ateityje ir kitokie veiksniai. Vidiniai veiksniai pasižymi tuo, jog gali būti pakeisti, kontroliuojami ir gerinami pačios įmonės, tad dėl šios priežasties investuotojai ir akcininkai tikisi ir laukia kuo geresnių rezultatų iš įmonės, taip siekdami tapti naudos gavėjais. Išoriniai veiksniai yra susiję su ekonomine situacija. Ekonominę situaciją parodo makroekonominiai rodikliai, šie rodikliai gali rodyti šalies ekonominį augimą, infliaciją, palūkanų normą, pasaulinę naftos kainą ir kitus svarbius ekonominius pokyčius. Įvertinęs ekonominius rodiklius ir naudodamas istorinius duomenis investuotojas gali įvertinti, ar investavimas į pasirinktas akcijas yra tinkamiausias pasirinkimas siekiant gauti maksimalią naudą. Tiek vidiniai, tiek išoriniai

rodikliai gali būti naudojami investuotojų siekiant nuspėti akcijų kainų pokyčius (Subing ir Kusumah, 2017).

Ryšių tarp akcijų rinkos indeksų ir makroekonominių rodiklių vertinimas tapo svarbiu ir aktuali mokslininkų tyrinėjimo objektu. Nepaisant to, jog yra atlikta daug tyrimų, kurie analizuoja akcijų kainų pasikeitimą, niekas nežino, kaip vienas ar kitas veiksnys paveiks akcijų kainą skirtingomis rinkos sąlygomis. Šių ryšių tyrimai ir susidomėjimas jais ypač padidėjo per pastaruosius du dešimtmečius. Tyrejai nustatė, kad egzistuoja reikšmingas ryšys tarp akcijų rinkų indeksų ir įvairių makroekonominių rodiklių (Marcišauskienė ir Cibulskienė 2013). Išorinių veiksnių ryšys su akcijų kaina yra išnagrinėtas skirtingais tyrimų modeliais, kurių tyrimo rezultatai parodė, jog tarp jų visada egzistuoja ryšys. Dėl to svarbu išanalizuoti ir akcijų kainos ir išorinių veiksnių ryšius skirtingų sektorių įmonėse (Bhuiyan ir Chowdhury, 2020). Dėl to yra svarbu analizuoti tokių išorinių veiksnių poveikį, kadangi kuo daugiau istorinės informacijos yra išanalizuojama, tuo lengviau galima nuspėti galimą makroekonominių veiksnių poveikį akcijų kainai.

Akcijų kaina įprastoje situacijoje atspindi ir rinkos ekonominę situaciją, kadangi akcija reaguoja į fundamentalių veiksnių pokyčius. Taip yra dėl to, jog akcijų kainos augimas yra susijęs su padidėjusia paklausa ir pinigų kiekiu, dėl kuriu išauga poreikis pinigais kažkur investuoti. Tačiau matomas ir toks ryšys, jog akcijų kaina gali pasikeisti ne tik dėl išorinių veiksnių akcijos rinkos šalyje, tačiau ir dėl kitų ekonomikų augimų (Chittedi, 2015).

S&P 500 akcijų indekso prekybos rodiklių tyrimas

Siekiant įvertinti akcijų kainų pasikeitimą per analizuojamą laikotarpį, analizuojamas akcijų indekso vertės (taškais) kitimas, kadangi jis parodo, kaip kinta indeksą sudarančių akcijų kainos. Analizei atlikti naudojami pačią didžiausią įtaką S&P 500 indekse turintys rinkos segmentai. Šiuo atveju pasirinktame S&P 500 indekse (SPX) didžiausią įtaką turi šių keturių sektorių indeksai: informacinių technologijų (SPX IT (SSINFT)), sveikatos (*SPX Healthcare* (S5HLTH)), prabangių prekių (*SPX consumer discretionary* (S5COND)) ir komunikacijos (*SPX communication* (S5TELS)).

Vertinant indekso vertę (žr.

1 pav.) per analizuojamą laikotarpį matoma augimo tendencija. 2011 m. S&P 500 indekso vertė nesikeitė. Vienas iš jų – Fukušimos branduolinės elektrinės avarija. Vis dėlto akcijų kainos kritimas buvo laikinas ir akcijų indekso vertė sugrįžo į seną lygį. Kitas įvykis, dėl kurio smarkiai sumažėjo akcijų indekso vertė, buvo rugpjūčio mėn. nuo AAA iki AA+ sumažėjęs JAV kredito reitingas, dėl to akcijų indekso vertė 2011 m. rugpjūčio gale krito iki 1049,33 taškų – žemiausios vertės per analizuojamą laikotarpį. Ši diena akcijų rinkoje vadinama juodoju pirmadieniu. Apskritai per 2011 m. S&P 500 akcijų indekso vertė išliko beveik tokia pati kaip ir metų pradžioje, o vertinant sektorių akcijų indeksų vertę visi analizuojami sektoriai augo. Tai lėmė skirtingi kiekvieno sektoriaus rinkos rezultatai ir skirtingi investuotojų lūkesčiai. Labiausiai išaugo sveikatos sektoriaus akcijų indekso vertė – 37,12 taškais, arba 10,18 proc. 2012 m. akcijų indekso vertė nuolat augo, išskyrus antrą ketvirtį. Vertė nukrito dėl tuo metu skelbtos prognozės apie lėtesnį, nei planuota, rinkos atsigavimą ir tebesitęsiančios Euro zonos skolos krizės. Be to, metų gale akcijų indekso vertė nukrito 28,51 taškais dėl tuomečių planų didinti mokesčius ir vyriausybės sumažintų išlaidų. Iš viso 2011–2012 m. akcijų indekso vertė išaugo 168,58 taškais, arba 13,4 proc. Vertinant sektorių rodiklius, labiausiai augo prabangos prekių sektoriaus indeksą sudarančių įmonių akcijų kainos – 21,87 proc., arba 67,48 taškais, per metus.

2013 m. buvo vieni geriausių analizuojamo laikotarpio metų pagal akcijų indeksų vertės augimą. Jį paskatino politiniai susitarimai, padėję išvengti mokesčių augimo. Akcijų kainos krito tik birželio mėn., kai padidėjusios Kinijos palūkanų normos trumpalaikėms paskoloms signalizavo galimą vienos iš didžiausių ekonomikų perkaitimą. Labiausiai akcijų indekso vertė nukrito rugpjūčio mėn. dėl spekuliacijų, susijusių su JAV federalinio rezervų banko taikoma pinigų pasiūlos politika, kai buvo spėjama, jog pradės mažėti pinigų pasiūla. 2013 m. S&P indeksas išaugo 422,17 taškais, arba 29,6 proc. Labiausiai augo sveikatos sektorius (179,35 taškai, arba 38,74 proc.) ir prabangos prekių sektorius (154,04 taškai, arba 40,96 proc.). 2014 m. didžiausias akcijų indeksų vertės kritimas įvyko dėl paskelbtų žinių apie mažinamą ekonomikos skatinimo priemonių naudojimą. Tačiau rinka po šios

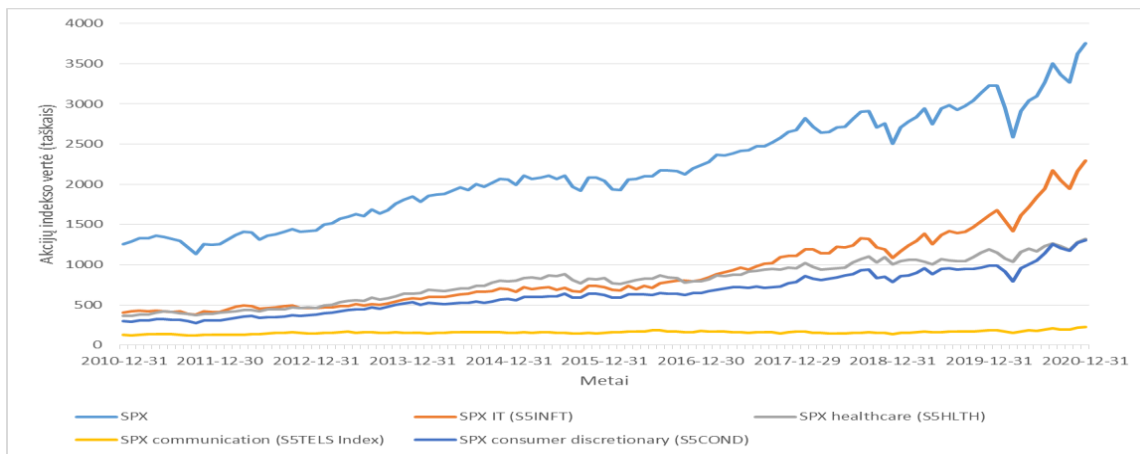
žinios greitai atsigavo. 2014 m. rugsėjo mėn. be jokios aiškios priežasties pradėjo kristi akcijų kainos. Manoma, jog toks pokytis galėjo įvykti dėl augančios automatinės akcijų prekybos. Per 2014 m. S&P indeksas išaugo 210,54 taškais, arba 11,39 proc. Labiausiai augo sveikatos sektorius (149,67 taškai, arba 23,3 proc.).

2015 m. buvo vieni prasčiausių akcijų rinkoje per analizuojamą laikotarpį. Metų pradžioje JAV federalinė rezervų sistema pakėlė palūkanų normas, dėl to iškart nukrito akcijų kainos. Rugsėjo mėn. akcijų rinka patyrė vieną iš didžiausių šokų per analizuojamą laikotarpį. Kinijos centrinis bankas atpigino nacionalinę valiutą, tai signalizavo, kad viena iš didžiausių pasaulio ekonomikų turi problemų, rekordiškai nukrito naftos kainos, Europos sąjungoje kilo neramumai dėl Graikijos skolų derybų. Per pora mėnesių akcijų indekso vertė nukrito 183,81 taškais. Per 2015 m. S&P indeksas sumažėjo 14,96 taškais, arba 0,73 proc. Vėl labiausiai augo sveikatos sektorius (41,26 taškai, arba 5,21 proc.). Po trumpalaikio akcijų kainų atsigavimo 2016 m. pradžioje akcijų indekso vertė ir vėl smuko, to priežastis – dar smarkiau krentanti naftos kaina. JAV rinkimai turėjo neigiamos įtakos akcijų indekso vertei, tačiau paskelbus rinkimų rezultatus akcijų kainos ir indekso vertė pradėjo augti ir augo nuolat iki 2017 m. Per 2017 m. S&P indeksas išaugo 434,78 taškais, arba 19,42 proc. Labiausiai augęs sektorius – informacinių technologijų (298,23 taškai, arba 36,91 proc.).

2018 m. vasarį investuotojai išsigando augančios infliacijos, žadamų darbuotojų algų kėlimo ir galimai kilsiančių palūkanų normų, dėl kurių galėtų sumažėti įmonių pelnas. Po šio akcijų kainų kritimo akcijų rinka pradėjo atsigauti, tačiau per 2018 m. mažėjo visų akcijų indeksų, išskyrus sveikatos sektorių, vertė, labiausiai nukentėjo komunikacijų sektorius. Bendra tokio mažėjimo priežastis – prasidėjęs JAV prekybos karas su Kinija. 2018 m. S&P 500 akcijų indeksas krito labiausiai – 6,24 proc. arba 166,76 taškai. Pastebėtina, kad nors daugelio analizuojamų sektorių vertė sumažėjo, sveikatos sektorius išliko stabilus ir augo – 4,69 proc. arba 44,86 taškai.

2019 m. – rekordinio augimo metai, tačiau akcijų indekso vertė labai sumažėjo gegužės mėn., kai buvo bijoma dėl JAV ir Kinijos naujų prekybos sandorių sudarymo, tačiau vėl pradėjo kilti. Rugsėjo mėn. JAV ekonomikoje įvyko unikalus reiškinys – JAV vertybinių popierių trumpalaikė palūkanų norma tapo didesnė už ilgalaikę palūkanų normą, o tai rodo ekonominės situacijos prastėjimą. Tačiau per 2019 m. S&P indeksas išaugo 434,78 taškais arba 19,42 proc. Labiausiai augo informacinių technologijų sektorius (298,23 taškai arba 36,91 proc.).

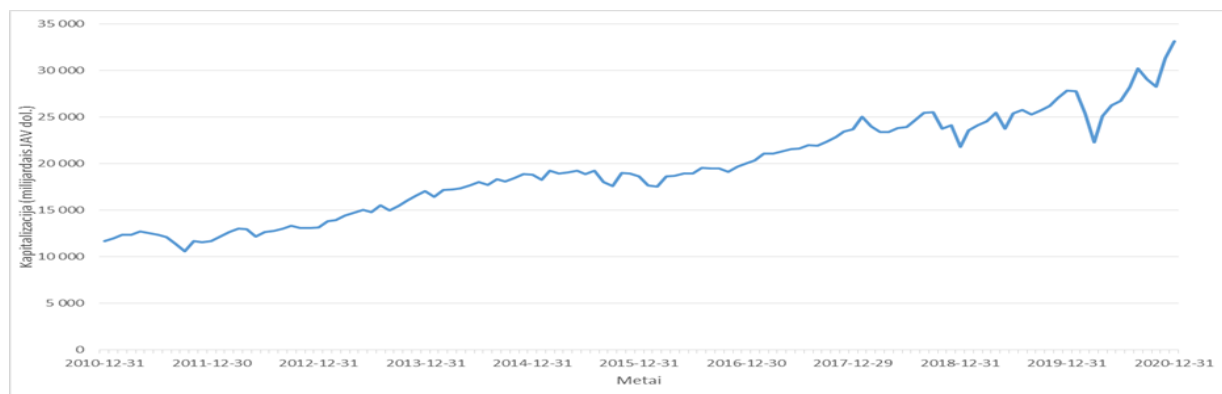
Nors JAV prasidėjus nesuvaldomai Covid-19 pandemijai staigiai krito tiek S&P 500 indekso vertė, tiek beveik visų sektorių, išskyrus komunikacijų sektorių, subindeksai. Pandemijos pradžioje labiausiai krito S&P 500 indekso vertė, kovo mėn. – 369,63 taškais arba 12,51 proc., palyginti su vasario mėn. Per pirmąjį ketvirtį visų analizuojamų indeksų vertė nukrito, tačiau nuo balandžio mėn. beveik visi indeksai atgavo pradinę vertę. Manoma, jog investuotojai manė, jog pandemijos sukelti nedarbas ir kiti padariniai bus greitai suvaldyti. Per analizuojamą 10 metų laikotarpį labiausiai augo informacinių technologijų sektoriaus indeksas (1886,73 taškais, arba 4,66 karto), prabangos prekių sektoriaus indekso vertė išaugo 1007,02 taškais, arba 3,41 karto, sveikatos sektoriaus – 959,23 taškais, arba 2,63 karto, SPX indeksas – 2498,43 taškais, arba beveik dviem kartais, o komunikacijų indekso vertė – tik 93,18 taškais, arba 72,38 proc. Galima teigti, jog didžiausia investicijų į akcijas grąža gaunama investuojant į informacinių technologijų, sveikatos ir prabangos prekių sektoriaus įmones.

1 pav. S&P 500 indeksų vertės (taškais) pokytis 2011–2020 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Bloomberg“ duomenimis.

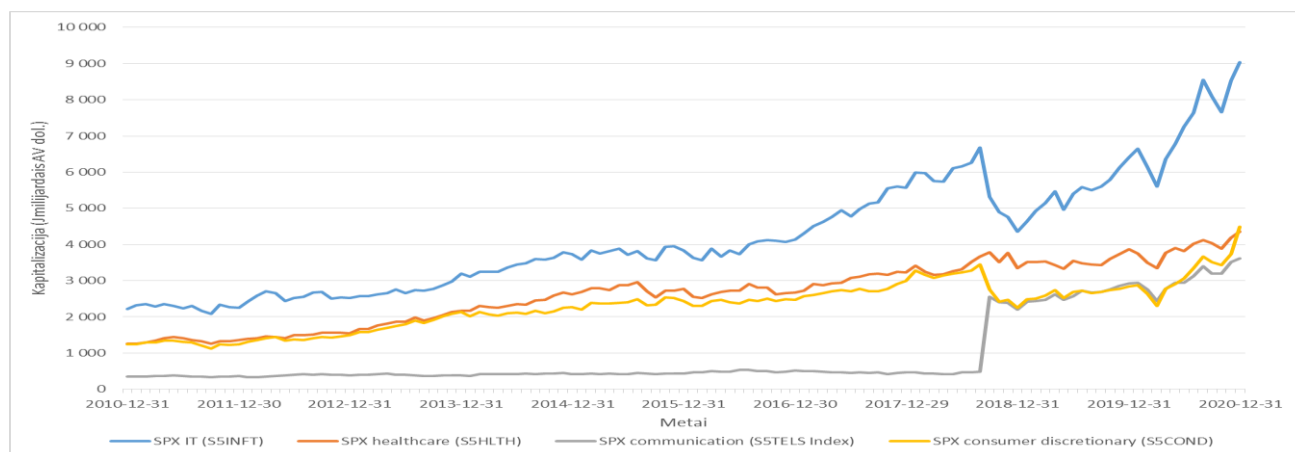
Akcijos kapitalizacija parodo, kiek yra vertos visos rinkoje esančios akcijos, jei būtų parduodamos už tuometę rinkos kainą. Ji turi daug sąsajų su akcijos indekso verte taškais ir padeda įvertinti tikrąją indeksą sudarančių įmonių vertę nepaisant galimų indekso vertės skaičiavimo metodų pasikeitimų. Indekso kapitalizacija gali kisti dėl dviejų priežasčių – akcijų kainos pasikeitimo arba naujos akcijų emisijos išleidimo. Pagrindinė priežastis, dėl kurios keičiasi akcijų indekso kapitalizacija, – akcijų kainų pasikeitimai. Vertinant S&P 500 indekso kapitalizaciją (žr.

2 pav.) matoma, jog indekso kapitalizacija 2011–2020 m. išaugo 21,5 trln. USD (1,84 karto.). Analizuojamu laikotarpiu matomi keli akcijų kapitalizacijos mažėjimo laikotarpiai – 2011 m. pabaiga, 2015 m. svyravimai, 2018 m. svyravimai ir 2020 m. pandemija. 2011 m. JAV kredito reitingas sumažėjo iki AA+, dėl to akcijų indekso kapitalizacija sumažėjo 0,04 trln. USD. Didžiausias santykinis augimas įvyko 2012–2013 m., kai indekso kapitalizacija išaugo 29,53 proc. (3,89 trln. USD). Tai lėmė palankios sąlygos verslui ir neįvykdytas planuotas mokesčių kilimas. 2015 m. dėl rinkos sukrėtimo (nukritusios naftos kainos ir Kinijos centrinio banko veiksmų) S&P 500 akcijų indekso kapitalizacija sumažėjo 0,24 trln. USD. 2018 m. dėl pesimistinių ekonominių prognozių ir prasidėjusio prekybos karo su Kinija akcijų kainos svyravo, dėl to akcijų indekso kapitalizacija sumažėjo 1,87 trln. USD, arba 7,88 proc. Didžiausias indekso kapitalizacijos prieaugis buvo 2018–2019 m.: ji išaugo 6,04 trln. USD (27,67 proc.), tai lėmė palankios sąlygos verslui, nesustojantis ekonominis augimas ir optimizmas dėl JAV ir Kinijos prekybos susitarimų. Didžiausias indekso kapitalizacijos kritimas matomas 2020 m. kovo mėn., prasidėjus COVID-19 pandemijai. Per pirmąjį 2020 m. ketv. S&P 500 indekso kapitalizacija sumažėjo 5,6 trln. USD. 3 ketv. akcijų kainas paveikė antrosios COVID-19 bangos baimė, dėl jos sumažėjo akcijų kainos. Tačiau akcijų kainų nuosmukis dėl rinkos lūkesčių įmonėms nebuvo ilgas, o indekso kapitalizacija pasiekė aukščiausią lygį – 33,16 trln. USD.

2 pav. S&P 500 indekso kapitalizacija 2011–2020 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Bloomberg“ duomenimis.

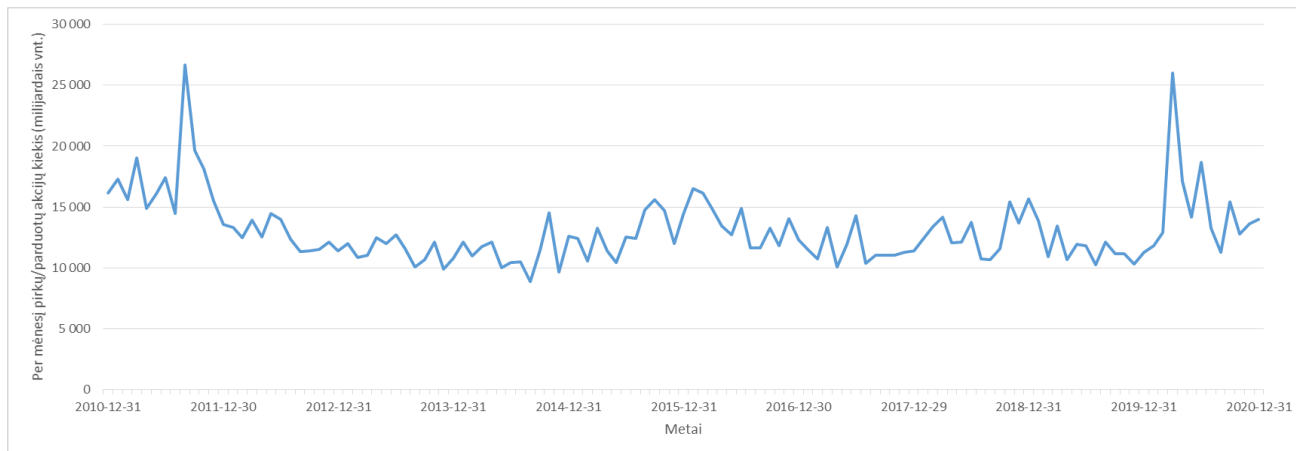
Vertinant skirtingų sektorių kapitalizaciją (žr. 3 pav.), visiems sektoriams būdinga ilgalaikė augimo tendencija. Labiausiai kapitalizacijos vertė augo informacinių technologijų sektoriuje, tačiau kartu ji ir labiausiai svyravo. 2011 m. prabangos prekių sektoriaus įmonių kapitalizacija patyrė beveik didžiausią nuosmukį iš visų lyginamų sektorių (0,22 trln. USD), nors pagal kapitalizaciją tai vienas iš mažesnių S&P indeksą sudarančių sektorių. Didžiausias kapitalizacijos pokytis matomas 2018 m., perklasifikavus indeksą sudarančius sektorius, dėl to padidėjo ir komunikacijų sektoriaus indekso kapitalizacija. Pakitus įmonių pasiskirstymui skirtinguose sektoriuose, komunikacijų sektorius pradėjo labiau reaguoti į akcijų rinką ir akcijų kainas veikiančius veiksnius. 2018 m. gale, prasidėjus JAV prekybos karui su Kinija, labiausiai nukentėjo informacinių technologijų sektorius (indekso kapitalizacija sumažėjo 1,22 trln. USD, arba 21,85 proc.) ir prabangos prekių sektorius (indekso kapitalizacija sumažėjo 0,73 trln. USD, arba 24,51 proc.). Vertinant COVID-19 pandemijos pradžios įtaką sektorių kapitalizacijai, kol kas ilgoju laikotarpiu nemažėjo nė vieno iš sektorių kapitalizacija. Didžiausias santykinis augimas stebimas prabangos prekių sektoriuje, o didžiausias kapitalizacijos prieaugis – informacinių technologijų sektoriaus įmonėse. Prabangos prekių sektoriaus kapitalizacijos augimas aiškintinas lūkesčiais, kad po pandemijos išaugs prabangos prekių vartojimas. Informacinių technologijų sektoriaus kapitalizacijos augimas grindžiamas išaugusiu informacinių technologijų poreikiu. Manoma, jog pandemija pakeitė žmonių darbo įpročius, o nuotolinis darbas išliks populiarus ir po pandemijos. Vertinant indekso kapitalizacijos prieaugį per analizuojamą laikotarpį, santykinai labiausiai išaugo komunikacijų indeksas (9 kartais) dėl sektorių perklasifikavimo. Absoliučia verte labiausiai augo informacinių technologijų indeksas (6,78 trln. USD) dėl augančios informacinių technologijų svarbos. Labiausiai į įvairius įvykius, veikiančius akcijų kapitalizaciją, reagavo prabangos prekių sektoriaus įmonės, kadangi dėl sektoriaus specifikos įmonių rezultatai būna geriausi ekonominio pakilimo metu.

3 pav. S&P 500 indekso sektorių kapitalizacija 2011–2020 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Bloomberg“ duomenimis.

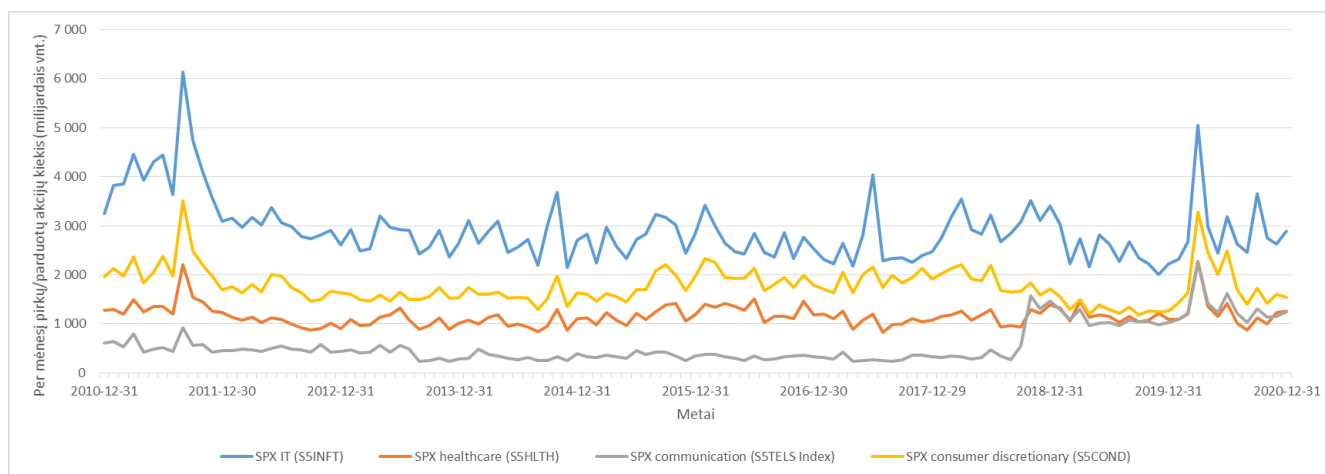
S&P 500 indekso akcijų pardavimai (žr. 4 pav.) parodo, kiek per mėnesį buvo parduota į indekso sudėtį įtrauktų įmonių akcijų. Padidėję akcijų pardavimai gali parodyti tiek išaugusią akcijų paklausą, tiek nestabilią rinkos situaciją, kai bijodami akcijų kainos kritimo investuotojai parduoda turimas akcijas. Pagrindiniai prekyjamų akcijų kiekio pasikeitimai matoma 2011 m. pabaigoje, 2014–2015 m. ir 2020 m. 2011 m. pabaigoje pardavimų augimą lėmė JAV kreditų reitingo sumažėjimas, tada akcijų prekyba išaugo beveik dvigubai, lyginant su praeitu mėnesiu (per rugpjūtį parduota 26,66 mlrd. S&P 500 akcijų indekso akcijų vienetų), ir tai buvo pats didžiausias mėnesis pagal pardavimus per visą analizuojamą laikotarpį. 2014 m. pabaigoje, kaip jau minėta, dėl manomai išaugusios automatinės prekybos apimtys prasidėjo didesni akcijų pardavimo svyravimai. Akcijų kainų ir pardavimų svyravimai yra veikiami tų pačių veiksnių akcijų rinkoje, 2015 m. tokie veiksniai buvo naftos kainos pokyčiai ir užsienio ekonomikų prastų rezultatų grėsmė. Pastebėtina, jog rinkoje akcijų pardavimus teigiamos naujienos veikia ne taip stipriai kaip prastos naujienos ir spekuliacijos. Po 2018 m. prasidėjusio JAV prekybos karo su Kinija 2019 m. rinkoje akcijų pardavimai buvo stabilesni nei

kitais metais, nes akcijų rinkoje būta mažiau sukrėtimų. 2020 m. kovo mėn. matomas didelis akcijų pardavimų kiekio augimas. Jis kilo dėl COVID-19 sukeltos panikos akcijų rinkose. Tačiau nuo 2020 m. antrojo pusmečio akcijų pardavimai sugrįžo į panašų lygį kaip praėjusiais metais.

4 pav. S&P 500 akcijų indeksą sudarančių akcijų prekybos apimtis 2011–2020 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Bloomberg“ duomenimis.

Vertinant skirtingų sektorių akcijų pardavimu (žr. 5 pav.), matyti, jog skirtingi sektoriai į akcijų rinkos signalus reaguoja panašiai ir visi sektoriai reaguoja į rinkos sukrėtimus. Nors akcijų pardavimai reaguoja į tuos pačius signalus, kiekvienas rinkos sektoriaus įmonių akcijomis prekiaujama skirtingai. 2011 m. antros pusės rinkos naujienos veikė visus sektorius vienodai, tad matomas visų skirtingų sektorių akcijų pardavimo augimas. Didžiausias santykinis pardavimų augimas matomas komunikacijų sektoriaus įmonėse – 1,05 karto. Tokia pati tendencija matoma ir 2014 m., komunikacijų sektoriaus akcijų pardavimai 2014 m. gale išaugo 16,75 proc. 2020 m. pandemijos metu pastebima, jog nors informacinių technologijų sektoriaus akcijų pardavimai išaugo labiausiai, pokytis buvo santykinai mažesnis nei kituose sektoriuose – informacinių technologijų sektoriaus įmonių pardavimai išaugo 88,43 proc., prabangos prekių sektoriaus – 1,01 karto, sveikatos sektoriaus – 87,6 proc., o komunikacijų sektoriaus – 87,5 proc. Tad akcijų pardavimai visuose sektoriuose priklauso nuo rinkos naujienų, tačiau kiekvieno sektoriaus akcijų pardavimai kinta skirtingais tempais ir priklausomai nuo sektoriaus specifikos.

5 pav. S&P 500 akcijų indeksą sudarančių akcijų prekybos apimtis pagal sektorius 2011–2020 m. Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Bloomberg“ duomenimis.

Apibendrinant galima teigti, jog akcijų indeksas atspindi akcijų rinkos situaciją. Auganti akcijų indekso vertė įprastai rodo, jog auga ir akcijų kainos. S&P 500 akcijų indeksas per analizuojamą 2011–2020 m. laikotarpį išaugo beveik 2 kartus. Didžiausią įtaką akcijų kainoms per analizuojamą laikotarpį turėjo JAV kredito reitingo sumažėjimas 2011 m., 2015 m. įvykiai, susiję su Kinijos centriniu banku, rekordiškai nukritusi naftos kaina ir neramumai dėl Graikijos skolų derybų Europos sąjungoje, 2018 m. prasidėjęs JAV prekybos karas su Kinija ir 2020 m. prasidėjusi ir besitęsianti COVID-19 pandemija.

Išvados

1. Tyrimo rezultatai parodė, kad akcijų kainoms didelę įtaką turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai. Vidiniai veiksniai yra susiję su įmonės vidiniais rodikliais, tokiais kaip akcijų kainos ir pelno santykis, pelno marža, turto grąža ir nuosavybės grąža. Išoriniai veiksniai, įtakojantys akcijų kainą yra infliacija, bendrasis vidaus produktas, naftos kaina, nedarbo lygis ir palūkanų norma. Tik įvertinus abiejų veiksnių kategorijų įtaką akcijų kainoms galima įvertinti COVID-19 pandemijos įtaką akcijų rinkoms.

2. Dėl priverstinių užsidarymų, įvairių sektorių įmonių akcijų kainos COVID-19 pandemijos metu svyravo skirtingai. Nepaisant to, jog su COVID-19 pandemija aktyviausiai kovoja sveikatos sektoriaus įmonės, šių įmonių akcijų indekso vertė augo mažiausiai, to priežastis – stabdomos planinės operacijos. Informacinių technologijų sektoriaus indekso vertė išaugo daugiausiai, to priežastis – išaugęs informacinių technologijų poreikis. Pastebėtina, jog kiekvieno iš analizuojamų sektorių indeksų vertės ir analizuojami rodikliai į rinkos įvykius reagavo skirtingai. Rinkos kapitalizacija parodo, jog nepaisant pastarųjų ekonominių įvykių įmonių vertė toliau kyla, o prasidėjusi COVID-19 pandemija išaugino įmonių vertę iki tuo metu didžiausios vertės. Pastebėta, jog įmonių parduodamų akcijų kiekis išauga reaguojant į rinkos naujienas, įprastai daugiausia akcijų yra parduodama, kai jų kaina staigiai krinta. To priežastis – siekis apsaugoti nuo portfelio vertės mažėjimo. Pardavus akcijas, jų vėl galima nusipirkti už mažesnę kainą ir taip gauti didesnę naudą, nei laikant akcijas žinant, jog jų kaina sugrįš į ankstesnį lygį. COVID-19 pandemijos pradžia akcijų kainoms neturėjo ilgalaikio poveikio, o akcijų indeksų vertė 2020 m. pabaigoje išaugo iki didžiausio lygio per indekso istoriją. Pagrindinė priežastis, kodėl akcijų kainų kritimas nebuvo ilgalaikis – nežinomybė. Šiuo metu manoma, kad COVID-19 sukeliama liga išliks ilgai, tačiau žmonės ir verslai pradeda prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo. Tačiau ilgalaikis COVID-19 pandemijos poveikis dar nežinomas, kadangi šiuo metu JAV valdžia skatina ekonomiką įvairiomis priemonėmis. Be to, COVID-19 virusas yra nenuspėjamas ir jau dabar turi daug mutacijų, tad yra tikimybė, jog sukurtos vakcinos gali neapsaugoti nuo ligos ir dėl to gali kilti dar daugiau ekonominių sunkumų. Tad investuotojams būtina sekti naujienas apie virusą, siekiant sumažinti investavimo riziką.

Literatūros sąrašas

1. Chittedi, K. R. (2015). Macroeconomic variables impact on stock prices in a BRIC stock markets: an empirical analysis. *Journal of Stock & Forex Trading*, 4(2), 1-7.
2. Jakpar, S., Tinggi, M., Tak, A. H., & Chong, W. Y. (2018). Fundamental analysis vs technical analysis: The comparison of two analysis in malaysia stock market. *UNIMAS Review of Accounting and Finance*, 2(1).
3. Drakopoulou, V. (2016). A review of fundamental and technical stock analysis techniques. *Journal of Stock & Forex Trading*, 5.
4. Emir, S., Dinçer, H., & Timor, M. (2012). A stock selection model based on fundamental and technical analysis variables by using artificial neural networks and support vector machines. *Review of Economics & Finance*, 2(3), 106-122.
5. Nazário, R. T. F., e Silva, J. L., Sobreiro, V. A., & Kimura, H. (2017). A literature review of technical analysis on stock markets. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 66, 115-126.
6. Murniati, S. (2016). Effect of capital structure, company size and profitability on the stock price of food and beverage companies listed on the Indonesia Stock Exchange. *Information Management and Business Review*, 8(1), 23-29.
7. Akbar, T., & Afiezan, A. (2018). Determination of Sharia Stock Price through Analysis of Fundamental Factors and Macro Economic Factors. *Account and Financial Management Journal*, 3(10), 1739-1745
8. Subing, H. J. T., & Kusumah, R. W. R. (2017). An empirical analysis of internal and external factors of stock pricing: Evidence from Indonesia. *Problems and Perspectives in Management*, 15(4), 178-87.
9. Bhuiyan, E. M., & Chowdhury, M. (2020). Macroeconomic variables and stock market indices: Asymmetric dynamics in the US and Canada. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 77, 62-74.
10. Marčišauskienė, J., & Cibulskienė, D. (2013). Baltijos šalių makroekonominių rodiklių ir akcijų rinkos kainų tarpusavio ryšio vertinimas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 51-61.
11. Picasso, A., Merello, S., Ma, Y., Oneto, L., & Cambria, E. (2019). Technical analysis and sentiment embeddings for market trend prediction. *Expert Systems with Applications*, 135, 60-70.

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON EQUITY MARKETS: S&P 500 EQUITY INDEX ANALYSIS

Summary. This study will seek to determine the impact of the onset of the COVID-19 pandemic in the United States on stock prices. Scientific literature and graphical data analysis were used for the analysis. The data of S&P 500 stock index was used in this study. The following indicators were used in the analysis: stock index value, stock index capitalization, and sales of the shares that make up the stock index. COVID-19 had different effect on each market sector. In order to assess the impact of the COVID-19 pandemic on different market sectors, this study examines stock indices of different market segments - information technology, health, communication and luxury goods sectors. The results of the study showed that stock prices are strongly influenced by both internal and external factors. Internal factors are related to the company's internal metrics such as stock price to earnings ratio, profit margin, return on assets and return on equity. External factors influencing stock prices include inflation, gross domestic product, oil prices, unemployment, and interest rates. In order to assess how the stock price changes during COVID-19, it is important to analyze the impact of all factors in different situations. The main events that had an impact on stock prices during the analyzed period were the downgrade of the US credit rating in 2011, record drop in oil prices in 2015, unrest over Greek debt negotiations in the European Union in 2015, the start of the US trade war with China in 2018 and the ongoing pandemic of COVID-19. The stock market reaction to the COVID-19 pandemic was negative and this contributed to a sharp drop in prices of all shares. However, the fall in stock prices caused by the COVID-19 pandemic was temporary, as were many price falls during the analyzed period. It is worth mentioning that stock prices have recovered faster than before. That means that so far COVID-19 pandemic hasn't affected stock prices negatively in long term. However, the unpredictability of COVID-19 disease may influence stock prices in the future, so monitoring of COVID-19 pandemic is extremely important for any stock market participants.

LIETUVOS EKONOMINIŲ SEKTORIŲ FINANSINĖS SITUACIJOS ANALIZĖ IKIPANDEMINIU IR PANDEMIJOS LAIKOTARPIU

Gintarė Vilkaitė¹⁶, Jurgita Stankevičienė¹⁷

Kauno technologijos universitetas

Anotacija. Šiame straipsnyje analizuojama, kaip keitėsi ekonominių sektorių finansiniai rodikliai prieš prasidedant pandemijai (2019 m.) ir pandemijos laikotarpiu (2020 m.) Lietuvoje ir iš to padaroma išvada, kaip analizuojami sektoriai buvo pasiruošę ekonominiams pokyčiams. Pasirinkti ekonominiai sektoriai – apdirbamoji gamyba, statyba, didmeninė ir mažmeninė prekyba, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla. Tyrimo metu nustatyta, kad bendrai vertinant geriausius finansinius rodiklius turėjo apdirbamosios gamybos ekonominis sektorius, o prasčiausius didmeninė ir mažmeninė prekyba.

Raktiniai žodžiai: ekonominis šokas, finansiniai rodikliai, pandemija

Aktualumas. Visame pasaulyje siaučiant pandemijai daug įmonių atleidžia darbuotojus, skelbia prastovas ar net bankrutuoja. Iš to galime spręsti, kad įmonės susiduria su sunkumais įveikiant susiklosčiusią situaciją. Kalbų, kad pasaulį gali sukursti naujas ekonominis šokas buvo jau seniai, todėl įmonės galėjo tai numatyti ir pradėti ruoštis esančiai situacijai. Pokyčiai aplinkoje dažniausiai paveikia visus ekonominius sektorius. Paskelbus karantiną daug įmonių turėjo sustabdyti savo veiklą. Daugiausia iš jų yra paslaugų įstaigos, kuriose neįmanoma atlikti paslaugos neturint kontakto su kitu žmogumi. Lietuvoje 2020 m. vasarą šios ir kitos įmonės, kurios buvo sustabdžiusios savo veiklą ir sugebėjo nebankrutuoti pirmosios epidemijos bangos metu, vėl pradėjo savo veiklą, todėl aktualu įvertinti, kaip keitėsi šių ir kitų Lietuvos ekonominių sektorių finansiniai rodikliai.

Tyrimo objektas – Lietuvos statistikos departamente pateikti ekonominių sektorių finansiniai duomenys.

Darbo tikslas – išsiaiškinti, kaip skirtingi ūkio sektoriai buvo pasiruošę ekonominiam šokui ir kaip keitėsi jų finansiniai rodikliai pandemijos metu.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą, kurioje pateikta finansinių rodiklių reikšmė bei svarbumas ir priešpandeminė situacija.

2. Ištirti, įvertinti ir palyginti skirtingų ekonominių sektorių finansinius rodiklius prieš prasidedant pandemijai ir pandemijos metu.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė, palyginamoji statistinių duomenų bei grafinė analizė.

Finansinių rodiklių reikšmė

Rodikliai, apibūdinantys pokyčius finansų rinkose, finansų struktūrose, finansų įstaigų veikloje ir parodantys pokyčius realiajame ir viešajame sektoriuje, kuris yra pagrindinis finansinių institucijų skolininkas, yra naudojami finansiniam stabilumui analizuoti (Geršl and Hermanek, 2006). Finansinių rodiklių yra daug ir įvairių rūšių, tačiau pasiruošimą artėjančiam ekonominiam šokui ir jo laikotarpiu įvertinti geriausiai padeda mokumo rodikliai, taip pat gali būti naudojami ir pelningumo rodikliai.

Mokumo rodikliai yra skirstomi į likvidumo (trumpalaikio mokumo) ir finansinio stabilumo (ilgalaikio mokumo). Pasak Rauch ir Wende (2014) dabartiniai mokumo koeficientai yra patikimi rodikliai prognozuojant finansinę situaciją net jei ir ištiktų krizė. Mokumo koeficientai parodo, kaip įmonė savo turimomis priemonėmis gali padengti išsipareigojimus ir įvykdyti kitus mokestinius reikalavimus, todėl prieš prasidedant ekonominiams pokyčiams turėtų būti laikomi geresni, kad įmonei nebegaunant pelno, ji sugebėtų išsimokėti savo kreditoriams. Šie rodikliai yra naudojami norint priimti įvairius sprendimus, įskaitant rizikos vertinimą, mokumo kapitalo pakankumą ir kainų tinkamumą rizikos ir gražos požiūriu (Richter, Wilson, 2020).

¹⁶ Gintarė Vilkaitė, Kauno technologijos universiteto studentė.

¹⁷ Jurgita Stankevičienė, Kauno technologijos universiteto lektorė (vadovė).

Trumpalaikio mokumo (likvidumo) rodikliai susiję su trumpalaikiu turtu ir trumpalaikiais įsipareigojimais, terminą „trumpalaikis“ traktuojant kaip pinigų gavimą arba įsipareigojimų vykdymą per vienerius metus (Aleksnevičienė, Aleksnevičiūtė, 2010). Analizuojant trumpalaikio mokumo rodiklius prieš ekonominį šoką, daug didesnius šansus nebankrutuoti turi ta įmonė, kurios likvidumo rodikliai yra geresni, nes prasidėjus pokyčiams daug įmonių gali nebegauti iki tol gaunamo pelno ir todėl gali kilti sunkumų atsiskaitant su kreditoriais. Jei įmonė turi gerus trumpalaikio mokumo rodiklius, ji gali išgyventi ekonominį šoką net ir visai negaudama pajamų, nes trumpalaikius įsipareigojimus gebės vykdyti iš sukaupto turto. Likvidumo rodikliai vertina įmonės galimybę sumokėti trumpalaikius finansinius įsipareigojimus naudojant turimą trumpalaikį turtą (Jan, 2019). Šie rodikliai yra svarbiausi analizuojant įmonių pasirengimą ekonominiam šokui, nes trumpalaikiai mokėjimai turi būti sumokami per vienerius metus, o ilgalaikius mokėjimus įmonė gali susimokėti ir pasibaigus nepalankiai ekonominei situacijai.

Pelningumo rodikliai padeda įvertinti galutinius įmonės veiklos rezultatus ir yra labiausiai naudingi akcininkams, nes parodo, kokią naudą akcininkas gautų investavęs savo turimas lėšas. Akcininkui naudingesni yra didesni pelningumo rodikliai, tačiau didesnius pelningumo rodiklius turinti įmonė yra rizikingesnė už tą, kurioje pelningumo rodikliai yra mažesni, todėl ruošiantis ekonominiam šokui įmonė turėtų gerai įvertinti situaciją ir palaikyti mažesnius pelningumo rodiklius.

Žemiau esančioje 1 lentelėje yra pateikti pagrindiniai finansiniai rodikliai, naudingi analizuojant pasirošimą ekonominiam šokui ir jų apskaičiavimo formulės. Šie rodikliai bus naudojami ekonominių sektorių finansinių rodiklių palyginamajai analizei.

1 lentelė. Finansiniai rodikliai

Finansinių rodiklių grupė	Finansinių rodiklių pavadinimas	Finansinių rodiklių apskaičiavimo formulė
Likvidumo (trumpalaikio mokumo) rodikliai	Bendrasis likvidumas	Trumpalaikis turtas / Trumpalaikiai įsipareigojimai
	Einamasis (greitas) likvidumas	(Trumpalaikis turtas – Atsargos) / Trumpalaikiai įsipareigojimai
	Kritinis likvidumas	Grynieji pinigai sąskaitoje ir kasoje / Trumpalaikiai įsipareigojimai
Stabilumo (ilgalaikio mokumo) rodikliai	Įsiskolinimo koeficientas	Visi įsipareigojimai / Visas turtas
	Skolos ir nuosavybės santykis (finansinis svertas)	Visi įsipareigojimai / Nuosavas kapitalas
Pelningumo rodikliai	Bendrasis pelningumas	Bendrasis pelnas / Pardavimo pajamos

Mokslinėje literatūroje aprašomi empiriniai tyrimai patvirtina, jog finansiniai rodikliai, ypač likvidumas ir mokumas labai informatyvios priemonės, nuspėjančios įmonės žlugimą (Jurkaitienė, Kiyak, Bružaitė, 2017). Tai, kad šie rodikliai padeda nuspėti įmonės žlugimą tik įrodo, kad jie yra naudingi ir analizuojant pasirošimą ekonominiam šokui, nes geresnius mokumo rodiklius turinti įmonė ar ekonominis sektorius gali lengviau išgyventi pokyčius. Kiti autoriai naudoja rodiklius, susijusius su įmonės vertės nustatymu, pavyzdžiui, kuo didesnis EBITDA (pelno prieš palūkanas, mokesčius, nusidėvėjimą bei amortizaciją) / EV (įmonės vertės) santykis prieš krizę, tuo tvirtesnė yra įmonės pozicija (Kaczmarek, Perez, Demir, Zaremba, 2020), tačiau kadangi šiame tyrime bus analizuojama ne atskirų įmonių, o ekonominių sektorių finansinė situacija, tokie rodikliai nebus skaičiuojami ir analizuojami.

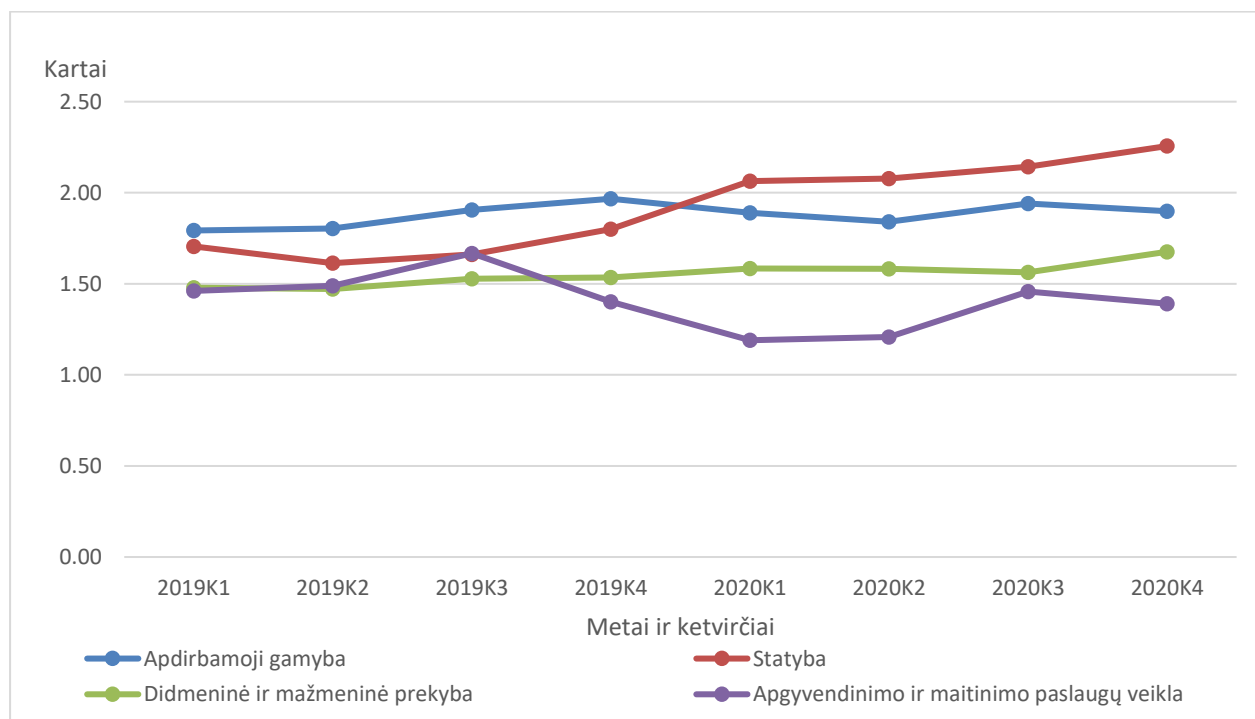
Kalbų apie galimą krizę buvo jau seniai, todėl įmonės turėjo galimybę pasiruošti aplinkos pokyčiams. (analizuojamu atveju ne krizei, o pasaulinei pandemijai). Sisteminės rizikos analizė ir supratimas yra pagrindas priimant sprendimus bei kuriant veiksmingą sistemą krizių prevencijai ir švelninimui bei sistemos atsparumo stiprinimui (Dumičič, 2016). Prieš prasidedant pandemijai įmonės galėjo vengti imti trumpalaikes paskolas, didinti savo trumpalaikį turtą ir taip gerinti likvidumo rodiklius.

Jimenez, Santiago ir Herrera (2021) atliko tyrimą, kurio metu išsiaiškino, kad likvidumo rodikliai lyginant pandeminių laikotarpį su priešpandeminiu sumažėjo daugiau nei per pusę, todėl galime daryti išvadą, kad ekonominio šoko metu įmonės patiria sunkumų dėl kurių prastėja jų trumpalaikio mokumo rodikliai ir įmonėms, kurios prieš prasidedant ekonominiams pokyčiams neturėjo gerų likvidumo rodiklių išgyventi ekonominį šoką gali būti labai sunku.

Ekonominių sektorių finansinių rodiklių palyginamoji analizė

Ekonominių sektorių finansinių rodiklių analizei pasirinktos 4 ekonominės veiklos rūšys. Apdirbamoji gamyba yra viena iš daugiausiai pajamų generuojančių ekonominių sektorių. Pasak Lietuvos statistikos departamento (2021) į šią sekciją įeina fizikinis ar cheminis medžiagų, terpių ar jų sudedamųjų dalių pakeitimas naujais produktais, nors tai negali būti naudojamas kaip vienintelis universalus kriterijus apibrėžiant apdirbamąją gamybą. Statybų ekonominis sektorius yra vienas iš vidutines pajamas generuojančių ekonominių sektorių ir apima pastatų ir inžinierinių statinių bendrąją statybą ir specialiuosius statybos darbus. Didmeninė ir mažmeninė prekyba yra labiausiai išvystytas ekonominis sektorius Lietuvoje. Tai yra paskutinis prekių paskirstymo etapas, kuris taip pat apima ir variklinių transporto priemonių ir motociklų remontą. Paskutinis analizuojamas sektorius yra apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla. Pasirinktas būtent šis sektorius, nes žiniasklaidoje teigiama, jog jis bene labiausiai nukentėjo pandemijos laikotarpiu, žmonės daugiau laiko praleidžia namuose, todėl dažnai gaminasi maistą patys, taip pat yra nemažai keliavimo apribojimų, dėl to kenčia apgyvendinimą teikiančios įstaigos.

Pirmiausia apskaičiuojamas bendrasis likvidumas, kuris parodo, kiek trumpalaikis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus. Kuo didesnis šis rodiklis, tuo daugiau trumpalaikio turto įmonė turi padengti trumpalaikiams įsipareigojimams. Rezultatai pateikti žemiau pateiktame 1 paveikslėlyje.

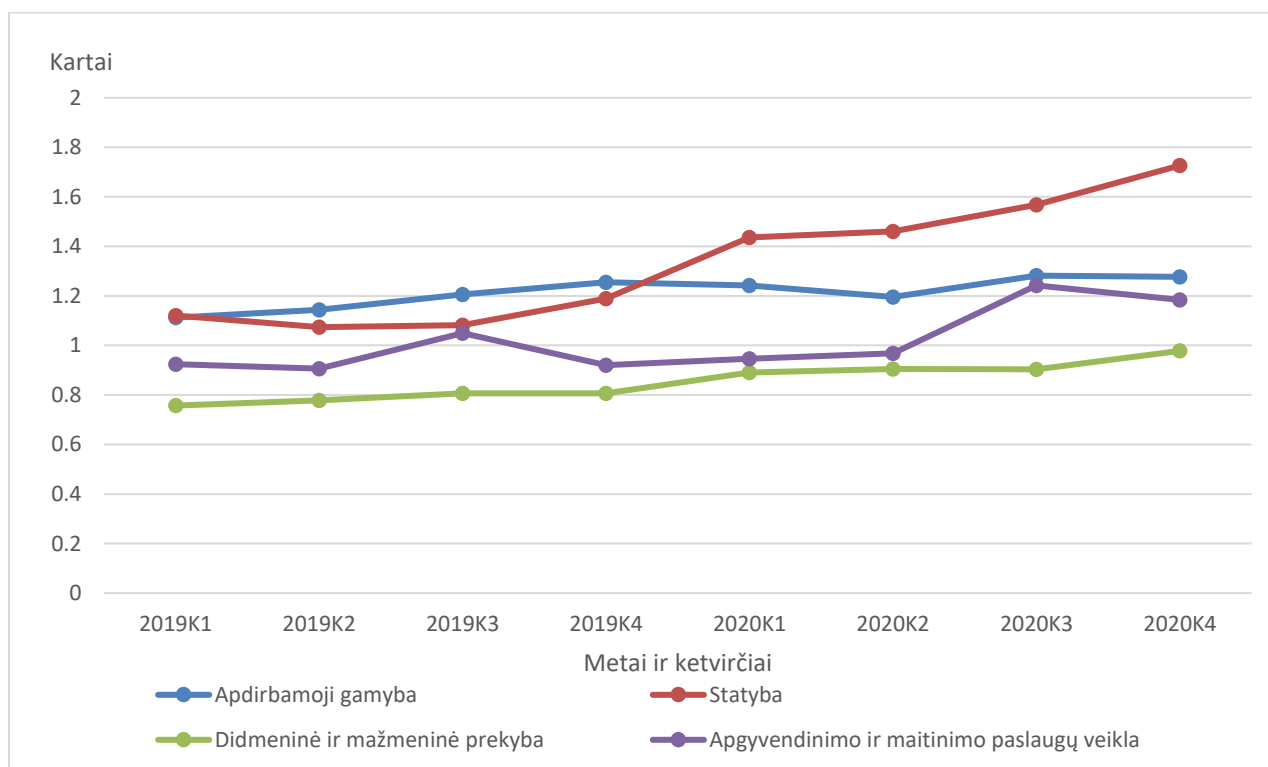

6 pav. Bendrojo likvidumo koeficientas, kartais, 2019 – 2020 m.

Iš pateiktų duomenų galime matyti, kad pagal bendrąjį likvidumo koeficientą artėjančiam ekonominiam šokui geriausiai buvo pasiruošęs apdirbamosios gamybos sektorius. Ši ekonominės veiklos rūšis labai nenukentėjo ir pandemijos laikotarpiu, nors pirmaisiais pandemijos mėnesiais bendrasis likvidumo koeficientas sumažėjo, tačiau jis nebuvo kritiškai mažas ir po keleto mėnesių pagerėjo. Analizuojant statybų sektoriaus bendrąjį likvidumo koeficientą matome, kad pandemijos laikotarpiu jis netgi išaugo ir buvo geresnis nei prieš prasidedant ekonominiam šokui, taip galėjo nutikti todėl, kad šis sektorius nedidino savo trumpalaikių įsipareigojimų, o kaip tik juos išsimokėjo.

Didmeninės ir mažmeninės prekybos bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektorių bendrojo likvidumo koeficientas prieš prasidedant pandemijai buvo panašus, tačiau, prasidėjus pasaulį sukūrusiam šokui, didmeninė ir mažmeninė prekyba savo bendrojo likvidumo koeficientą šiek tiek pagerino, nors visą analizuojamą laikotarpį jis buvo panašus. Tuo tarpu apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla patyrė neigiamus pokyčius. Šio ekonominio sektoriaus bendrojo likvidumo koeficientas 2020 m. pirmame ketvirtyje sumažėjo maždaug 15% lyginant su 2019 m. paskutiniu ketvirčiu. Nuo 1,2 bendrojo likvidumo koeficientas laikomas patenkinamu, apgyvendinimo ir maitinimo sektorius šią ribą peržengė labai nedaug – 2020 m. pirmame ketvirtyje bendrojo likvidumo koeficientas buvo lygus 1,19. Antrajame ir trečiajame ketvirtyje, kai šalyje buvo atlaisvinti karantino ribojimai, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos bendrasis likvidumo koeficientas pagerėjo, tačiau vis tiek buvo mažesnis nei priešpandeminiais metais. Taigi, pagal šį rodiklį galime daryti išvadą, kad geriausiai ekonominiam šokui buvo pasirusęs apdirbamosios gamybos sektorius, bet pandemijos metu geriausiai laikėsi statybų sektorius.

Einamojo (greitojo) likvidumo koeficientas parodo, kiek kartų likvidesnis turtas viršija trumpalaikius įsipareigojimus, kai daroma prielaida, kad atsargos nėra likvidus turtas. Jei likvidaus turto įmonė turi daugiau nei trumpalaikių įsipareigojimų, tai įmonė yra saugi ir neturėtų susidurti su trumpalaikio likvidumo problemomis. Analizuojamų ekonominių sektorių einamojo likvidumo koeficientų dinamikos yra pateiktos 2 paveikslėlyje.

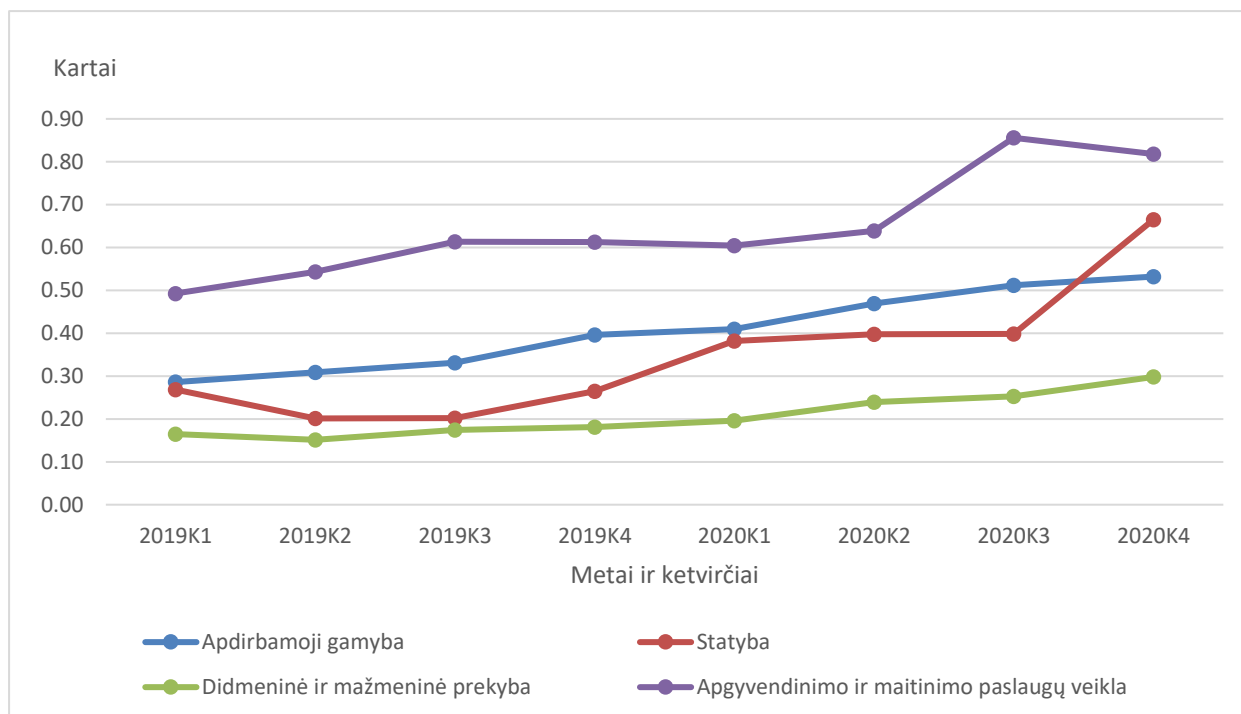

7 pav. Einamojo likvidumo koeficientas

Didmeninės ir mažmeninės prekybos ekonominio sektoriaus einamojo likvidumo koeficientas visą analizuojamą laikotarpį buvo nepatenkinamas ir tik paskutiniame ketvirtyje beveik pasiekė patenkinamą lygį. Verta pabrėžti, kad nors ir jis buvo nepatenkinamas, tačiau vis tiek kiekviename ketvirtyje gerėjo, todėl prasidėjęs ekonominis šokas neturėjo neigiamo pokyčio didmeninės ir mažmeninės prekybos einamojo likvidumo dinamikai. Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektoriaus greitojo likvidumo koeficientas svyravo – pradžioje tiriamo laikotarpio jis buvo nepatenkinamas, vėliau patenkinamas, tuomet dar prieš pandemijos pradžią vėl buvo mažesnis už 1, dėl ko laikomas nepatenkinamu ir tik 2020 m. trečiajame ketvirtyje pakilo tiek, kad buvo laikomas geru, nors paskutiniame 2020 m. ketvirtyje vėl nusileido iki patenkinamo lygio. Apdirbamosios gamybos ekonominis sektorius priešpandeminiais metais turėjo vis gerėjantį einamojo likvidumo koeficientą, tačiau, prasidėjus ekonominiam šokui, šis rodiklis sumažėjo, todėl galime daryti išvadą,

kad pandemija paveikė apdirbamosios gamybos einamojo likvidumo koeficientą. Statybų ekonominio sektoriaus greitojo likvidumo koeficientas pradėjo didėti dar prieš prasidedant ekonominiams pokyčiams ir augo net pandemijos laikotarpiu, todėl pagal šį finansinį rodiklį statybų sektorius buvo pasiruošęs ekonominiam šokui. Taigi, sprendžiant iš einamojo likvidumo koeficiento dinamikos, labiausiai ekonominiam sukrėtimui nepasiruošęs buvo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektorius (šio sektoriaus einamojo likvidumo koeficientas svyravo labiausiai), o mažiausiai paveiktas buvo statybų sektorius.

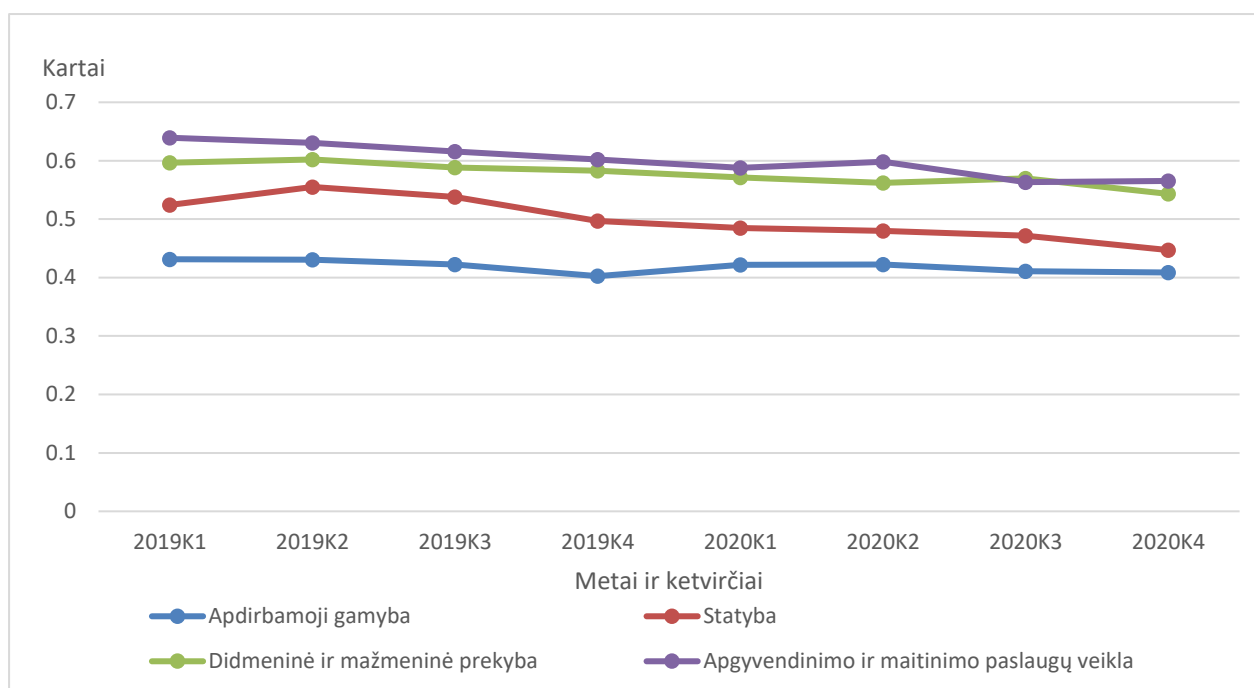
Toliau apskaičiuojamas kritinis likvidumo koeficientas, kuris yra pinigų ir trumpalaikių įsipareigojimų santykis ir parodo, koku laipsniu pinigai padengia trumpalaikius įsipareigojimus. Apskaičiuotų koeficientų dinamika yra pateikta žemiau esančiame 3 paveikslėlyje.

8 pav. Kritinio likvidumo koeficientas

Iš paveikslėlio duomenų galime matyti, kad pagal kritinio likvidumo koeficientą, priešingai nei pagal bendrojo likvidumo koeficientą, geriausioje pozicijoje buvo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla. Per analizuojamą laikotarpį šio sektoriaus turimų pinigų santykis su trumpalaikiais įsipareigojimais netgi didėjo, tai reiškia, kad apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla prireikus galėtų padengti didelę dalį trumpalaikių įsipareigojimų turimais grynaisiais pinigais. Apdirbamosios gamybos sektorius beveik visą analizuojamą laikotarpį turėjo šiek tiek geresnį kritinio likvidumo koeficientą nei statybų sektorius, tik paskutiniame ketvirtyje statybų sektorius pagerino savo kritinio likvidumo koeficientą beveik dvigubai ir aplenkė apdirbamosios gamybos sektorių. Prasčiausius šio finansinio rodiklio duomenis turėjo didmeninės ir mažmeninės prekybos sektorius. Nors per analizuojamą laikotarpį kiekvieną ketvirtį šis rodiklis gerėjo, tačiau jis vis tiek stipriai atsiliko nuo kitų sektorių. Taigi, galime spręsti, kad pandemija neturėjo didelės įtakos kritinio likvidumo koeficientui ir pagal jį visi tiriami sektoriai buvo gerai pasiruošę ekonominiam šokui, nes prasidėjus pandemijai visų analizuojamų sektorių kritinis likvidumo koeficientas išaugo, galimai taip įvyko dėl to, kad įmonės mano, jog situacija pasaulyje gali dar labiau pablogėti ir ruošiasi tam gerindama savo kritinio likvidumo koeficientą.

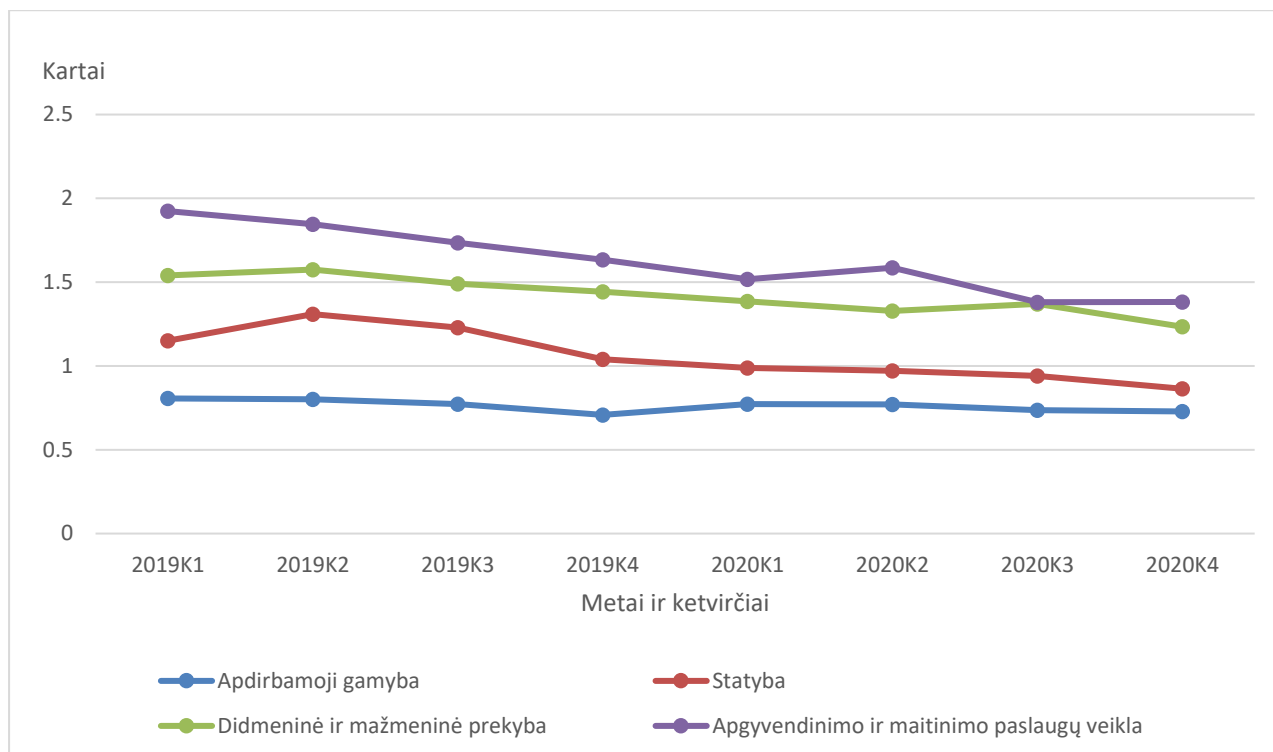
Toliau bus analizuojami ilgalaikio mokumo rodikliai. Įsiskolinimo koeficientas parodo kokia įmonės turto dalis yra įsigyta už skolintas lėšas, jis atskleidžia kreditoriams, kiek apsaugotos jų lėšos. Šio rodiklio dinamika analizuojamuose ekonominiuose sektoriuose prieš pandemiją ir pandemijos laikotarpiu yra pateikta 4 paveikslėlyje.

9 pav. Įsiskolinimo koeficientas

Kaip matome iš paveikslėlio didelių pokyčių įsiskolinimo koeficiento dinamikoje nebuvo. Apdirbamoji gamyba turėjo geriausią įsiskolinimo koeficientą, visą analizuojamą laikotarpį jis buvo lygus arba šiek tik didesnis už 0,4, o 0,3-0,5 intervale įsiskolinimo koeficientas laikomas geru. Statybų sektoriaus įsiskolinimo koeficientas pradėjo mažėti prieš prasidedant pandemijai ir toliau mažėjo visą analizuojamą pandemijos laikotarpį bei iš patenkinamo pasikeitė į gerą, todėl galime teigti, kad pagal šį rodiklį statybų sektoriaus pandemija nepaveikė neigiamai. Didmeninės ir mažmeninės prekybos bei apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriai vis tiriamą laikotarpį turėjo patenkinamą įsiskolinimo koeficientą, kuris drastiškai nekito, tačiau lyginant priešpandeminius metus su pandeminiiais pagerėjo. Taigi, visų tiriamų ekonominių sektorių įsiskolinimo koeficientas per analizuojamą laikotarpį buvo beveik stabilūs, o geriausioje situacijoje buvo apdirbamosios gamybos sektorius.

Toliau skaičiuojamas skolos ir nuosavybės santykis (finansinis svertas), kuris yra vienas svarbiausių kapitalo struktūros rodiklių, nes parodo, kiek įsipareigojimų (skolų) tenka vienam nuosavo kapitalo eurui. Šio rodiklio dinamikos yra pateiktos 5 paveikslėlyje.

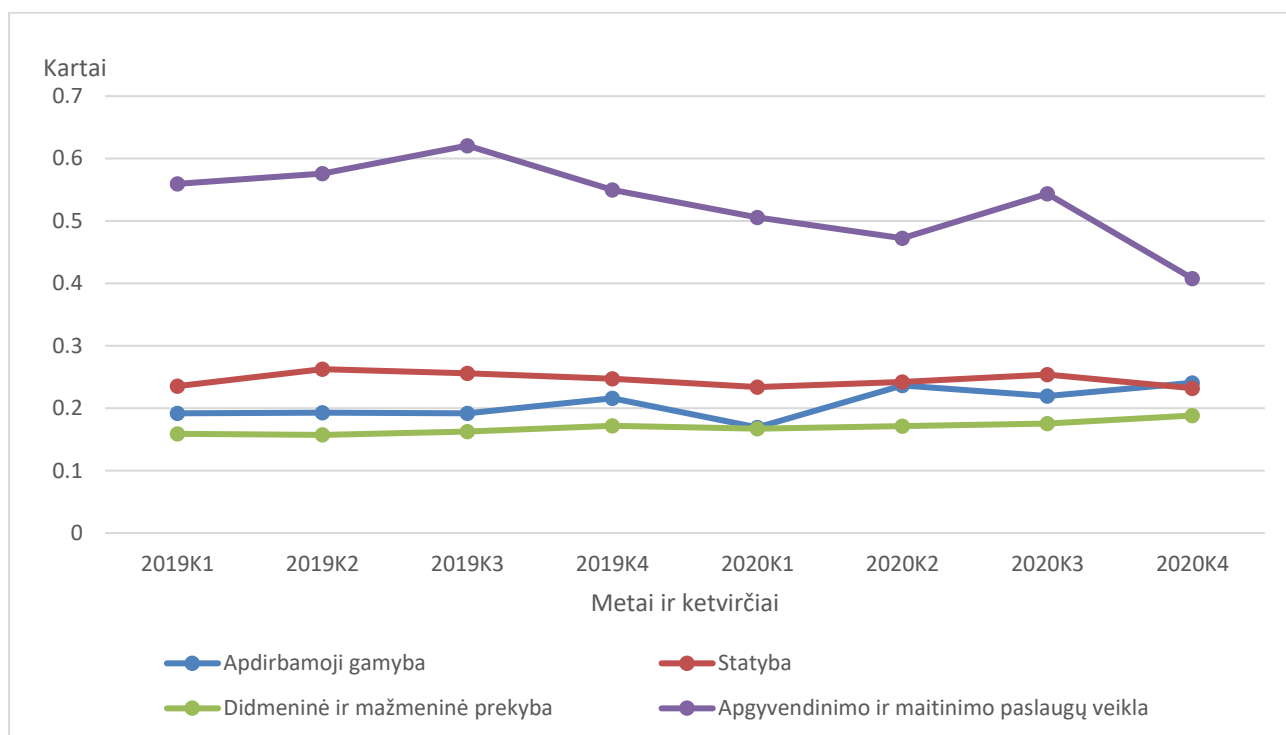
10 pav. Skolos ir nuosavybės santykis

Iš pateiktų duomenų matome, kad geriausioje situacijoje vėl yra apdirbamosios gamybos ekonominės veiklos rūšis. Šio sektoriaus finansinis svertas tiek prieš pandemiją, tiek pandemijos metais buvo beveik stabilus. Statybų sektoriaus skolos ir nuosavybės santykis 2019 m. buvo blogas, 2019 m. 2 ketvirtyje suprastėjo lyginant su pirmu ketvirčiu, vėliau kiekviename ketvirtyje gerėjo ir nuo 2020 m. pirmo ketvirčio buvo laikomas ne blogu, o nepatenkinamu. Didmeninės ir mažmeninės prekybos sektoriaus finansinis svertas buvo labai didelis ir nors beveik visą tiriamą laikotarpį jis gerėjo, tačiau vis tiek išliko blogu. Apgyvandinimo ir maitinimo įstaigų skolos ir nuosavybės santykis 2019 m. pirmame ketvirtyje siekė beveik 2, o tai reiškia, kad šio sektoriaus įsipareigojimai buvo beveik du kartus didesni nei turima nuosavybė. Per 2019 m. apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektorius sumažino savo finansinį svertą, tačiau jis vis tiek buvo didžiausias iš visų tiriamų sektorių. Pagal šį rodiklį galima spręsti, jog apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektorius ekonominiam šokui nebuvo pasiruošęs gerai. Taigi, nė viena iš analizuojamų ekonominės veiklos rūšių neturėjo gero finansinio svorto rodiklio nei prieš pandemiją, nei pandemijos metu.

Toliau bus analizuojama paskutinė finansinių rodiklių grupė – pelningumo rodikliai. Jie geriausiai apibūdina galutinius įmonės veiklos rezultatus, todėl parodys, kaip pasikeitė ekonominių sektorių veiklos rezultatai prasidėjus pandemijai. Skačiuojamas tik turto pelningumo rodiklis. Šio rodiklio dinamika 2019 m. pirmame ketvirtyje – 2020 m. ketvirtame ketvirtyje pateikta žemiau esančiame 6 paveikslėlyje.

Iš aukščiau pateikto paveikslėlio matome, kad patį geriausia bendrąjį pelningumą analizuojamu laikotarpiu turėjo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektorius. Šio sektoriaus tiriamas finansinis rodiklis beveik tris kartus viršina kitų analizuojamų sektorių bendrojo pelningumo rodiklius. Prieš prasidedant ekonominiam šokui apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektoriaus bendrojo pelningumo koeficientas išaugo ir dar daugiau bendrojo pelno teko vienam pardavimų eurui. Nuo 2019 m. trečiojo ketvirčio rodiklis pradėjo mažėti ir 2020 m. antrame ketvirtyje buvo maždaug 18% mažesnis nei 2019 m. tame pačiame ketvirtyje. Vasarą karantino ribojimai buvo sušvelninti ir tas puikiai matosi apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektoriaus bendrojo pelningumo koeficiento dinamikoje – 2020 m. trečiame ketvirtyje jis išaugo 15% lyginant su antru ketvirčiu, tačiau vis tiek buvo mažesnis nei priešpandeminiais metais. Iš to, kad šis sektorius prieš pandemiją palaikė didelius pelningumo rodiklius, galima spręsti, kad jis nesiruošė ekonominiam

šokui. Kitokia situacija yra statybų sektoriaus bendrojo pelningumo dinamikoje, jis visą laikotarpį buvo laikomas geru ir beveik nekito, todėl galime daryti išvadą, kad šis sektorius buvo gerai pasiruošęs artėjančiam ekonominės situacijos pokyčiams. Apdirbamosios gamybos sektoriaus bendrojo pelningumo dinamikoje galime išvelgti šiek tiek pokyčių – prasidėjus pandemijai šis rodiklis suprastėjo, tačiau kitame ketvirtyje pagerėjo ir buvo netgi geresnis nei priešpandeminiais metais, todėl šis sektorius ekonominiams šokui buvo pasiruošęs neblogai ir greitai prisitaikė prie įvykusių pokyčių. Didmeninės ir mažmeninės prekybos ekonominio sektoriaus bendrojo pelningumo rodiklis visą analizuojamą laikotarpį stabiliai augo, todėl galime spręsti, kad didmeninės ir mažmeninės prekybos sektorius buvo gerai pasiruošęs ekonominiam šokui ir pandemija jo nepaveikė. Taigi, pagal bendrojo pelningumo finansinį rodiklį ekonominės situacijos pokyčiams prasčiausiai pasiruošusi buvo apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veikla ir šiame sektoriuje bendrojo pelningumo pokyčiai buvo didžiausi.

11 pav. Bendrojo pelningumo koeficientas

Išanalizavus pasirinktų ekonominių sektorių finansinius rodiklius, galime teigti, kad bendrai vertinant geriausius rodiklius prieš prasidedant pandemijai ir pandemijos metu turėjo apdirbamosios gamybos sektorius, todėl jis visą tiriamą laikotarpį buvo saugiausioje padėtyje. Statybų ekonominis sektorius buvo stabiliausias iš analizuojamų sektorių ir pandemijos metu kai kuriuos iš savo rodiklių netgi pagerino. Apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų sektoriaus finansiniai rodikliai prasidėjus pandemijai suprastėjo, tačiau 2020 m. trečiame ketvirtyje šis sektorius atsigavo, o visą analizuojamą laikotarpį apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų veiklos sektoriaus bendrojo pelningumo koeficientas buvo geriausias, tai reiškia, kad šis sektorius buvo rizikingiausioje padėtyje. Didmeninės ir mažmeninės prekybos, daugiausia pajamų generuojančio sektoriaus, tiriami finansiniai rodikliai buvo prasčiausi.

Išvados

1. Finansiniai rodikliai yra naudojami finansiniam stabilumui analizuoti. Geresni rodikliai yra rizikingesni, todėl, numatant ekonominį šoką, kurio metu dažniausiai įmonės situacija prastėja, įmonės turėtų stengtis nepalaikyti gerų finansinių rodiklių, nes 2020 m Lietuvoje prasidėjusios pandemijos metu vieni iš finansinių rodiklių – likvidumo rodikliai – sumažėjo perpus.

2. Atlikus ekonominių sektorių finansinių rodiklių palyginamąją analizę išsiaiškinta, kad geriausius rodiklius 2019 – 2020 m. turėjo apdirbamosios gamybos sektorius, o prasčiausioje situacijoje buvo didmeninės ir mažmeninės prekybos ekonominis sektorius.

Literatūros sąrašas

1. Aleknevičienė V., Aleknevičiūtė E. (2010). Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos : problemos ir perspektyvos. 2010, Nr. 1 (7), p. 13-19. ISSN 2029-1175. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367187941498/J.04~2010~1367187941498.pdf>
2. Dumičić M. (2016). Financial Stability Indicators – The Case of Croatia. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/handle/10419/217588>
3. Geršl, A., and J. Hermanek (2008). Indicators of financial system stability: towards an aggregate financial stability indicator?, *Prague Economic Papers*, Vol. 17, No. 2, pp. 127–14. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://ideas.repec.org/a/prg/jnlpep/v2008y2008i2id325p127-142.html>
4. Jan O. (2019). Liquidity Ratios [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://xplained.com/734423/liquidity-ratios>
5. Jimenez J., Santiago A., Herrera F. (2021). Measuring the asymmetry level around quarterly reports in the Dow Jones, Nasdaq, and Standard & Poor's: Before and during the COVID-19 pandemic. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10293523.2021.1876826>
6. Jurkaitienė S., Kiyak D., Bružaitė E. (2017). Science and studies of accounting and finance: problems and perspectives, vol. 11, no. 1, 14-23. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/100064/1/ISSN2351-5597_2017_V_11_N_1.PG_14-23.pdf
7. Kaczmarek T., Perez K., Demir E., Zaremba A (2020). How to survive a pandemic: The corporate resiliency of travel and leisure companies to the COVID-19 outbreak. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261517720302077>
8. Lietuvos statistikos departamentas (2021). Ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius 2 redakcija. [žiūrėta: 2021-04-08]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/static/evrk2.htm>
9. Rauch J., Wende S. (2014). Solvency Prediction for Property-Liability Insurance Companies: Evidence from the Financial Crisis. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2014.16>
10. Richter A., Wilson T. (2020). Covid-19: implications for insurer risk management and the insurability of pandemic risk. [žiūrėta: 2021-04-06]. Prieiga per internetą: <https://link.springer.com/article/10.1057/s10713-020-00054-z>

FINANCIAL INDICATORS OF ECONOMIC SECTORS BEFORE AND DURING THE PANDEMIC

Gintarė Vilkaitė

Kaunas University of Technology

Summary

This article analyzes how the financial indicators of economic sectors changed before the beginning of the pandemic (2019) and during the pandemic period (2020) in Lithuania and concludes from this how the analyzed sectors were prepared for economic changes. Selected economic sectors are manufacturing, construction, wholesale and retail trade, accommodation and food service activities. The study found that, in general, the economic sector of manufacturing had the best financial indicators, while wholesale and retail trade had the worst.

Key words: economic shock, financial indicators, pandemic

**FORUM
OF IDEAS**

Vaizduojamieji menai, Dizainas

Visual Arts, Design

DIRBTINIO STOGLANGIO PRITAIKYMAS IR NAUDA BELANGĖSE PATALPOSE

Jonas Ramanauskas¹⁸, dr. Inga Valentinienė¹⁹

Kauno kolegija

Anotacija. Mokslškai įrodyta, jog žmonėms yra svarbu dirbti, gyventi ar kitaip leisti laiką atvirose erdvėse, patalpose su langais, nes tai turi įtakos žmogaus psichologinei ir fiziologinei būsenai. Komerčinės ir viešosios vietos, kurios yra įsikūrusios belangėse, dažniausiai rūšio patalpose susiduria su šia svarbia apšvietimo problema. Daugelis tokių patalpų žmonėms kelia stresą, klaustrofobiją, blogą nuotaiką bei energijos stoką dėl blogo apšvietimo. Šiai problemai išspręsti galima panaudoti dirbtinio stoglangio apšvietimą, kuris tokioms patalpoms suteiktų taip reikiamą erdvės ir atvirumo pojūtį, pagerintų žmonių savijautą suteikdamas natūralios dienos šviesos įspūdį. Pagrindiniai dirbtinio lango, stoglangio elementai yra šviesai pralaidi panelė, šviesos difuzorius ir aukštos įtampos LED šviestuvai. Šiuo metu geriausiai žinoma ir kokybiškiausia savo tikroviškumu yra grupės italų sukurta dirbtinės dienos šviesos sistema „COELUX“. Tai yra nanotechnologijomis paremta optinė sistema, dirbtinai atkurianti natūralią saulės ir dangaus šviesą ir vizualinę išvaizdą, siekiant pagerinti kiekvieno žmogaus, kuris negauna pakankamai saulės, komfortą. Ši technologija yra suderinama su mažai energijos sunaudojamomis fluorescencinėmis lempomis ar šviesos diodais ir buvo sukurta sutelkiant dėmesį į sveikatos priežiūros priemonę, tačiau gali būti panaudojama įvairiais būdais, įskaitant požeminį transportą, biurų bei kitą pramonės aplinką.

Reikšminiai žodžiai: belangė, dienos šviesa, dirbtinis langas, patalpa, stoglangis, vartotojo patirtis

Objektas. Dirbtinio stoglangio technologija.

Hipotezė. Dirbtinio stoglangio technologijos pritaikymas suteiktų uždarom patalpoms atvirumo pojūtį, kuris padėtų žmonėms geriau jaustis belangėje aplinkoje.

Tikslas. Pateikti rekomendacijas, kaip ir kur geriausiai pritaikyti dirbtinio stoglangio technologiją bei įrodyti jos naudą žmonių psichologinei ir fiziologinei būsenai.

Uždaviniai:

1. išnagrinėti apšvietimo svarbą psichologinei ir fiziologinei būsenai.
2. Išnagrinėti apšvietimo reikalavimus belangėms patalpoms.
3. Palyginti tradicinį ir dirbtinės dienos šviesos apšvietimą.
4. Išanalizuoti dirbtinio stoglangio technologiją ir jos pritaikymo būdus, pateikti pavyzdžius.

Metodai: tyrimas atliktas remiantis atvejo analize, kai buvo atliekamas tyrimas sukūrus darbo sąlygas belangėje patalpoje. Taip pat mokslinės literatūros analize, analizuojant darbo patalpos apšvietimui bei ergonomikai keliamus reikalavimus, standartus. Atliktas empirinis tyrimas – atlikti skaičiavimai, parengtos vizualizacijos bei rekomendacijos belangių patalpų apšvietimui, kuriant sveikatai saugią darbo aplinką.

Dienos šviesa atlieka svarbų vaidmenį žmogaus gyvenime. Šviesa kontroliuoja mūsų paros ritmą, 24 valandų ciklą, dar vadinamą vidiniu kūno laikrodžiu. Paprastai tariant, dienos šviesa slopina miego sukeliančio hormono melatonino sekreciją (medžiagų gamybos ir išskyrimo iš ląstelių procesas), taigi šviesa valdo budrumą (Boubekri et al., 2014)²⁰. Be to, ultravioletiniai bangos ilgai dienos šviesoje turi įtakos vitamino D gamybai ir sintezei bei teigiamai veikia imuninę sistemą (Mead, 2008)²¹. Neseniai įrodyta, kad miego ir pabudimo ciklo sutrikimai (pavyzdžiui, dėl desinchronozės ar pamaininio darbo) sutrikdo šimtų genų, kurie paprastai palaiko, atstato ir apsaugo žmogaus kūną, paros ciklus. Moksliniai tyrimai rodo, jog egzistuoja ryšys tarp prieigos prie dienos šviesos ir padidėjusio darbuotojų pasitenkinimo. Apklausti žmonės nuolat išreiškia aiškia pirmenybę natūraliai

¹⁸ Jonas Ramanauskas, jonas.ra9676@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹⁹ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentinieni@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

²⁰ Boubekri, M., Cheung, I. N., Reid, K. J., Wang, C.-H., & Zee, P. C. (2014). Impact of Windows and Daylight Exposure on Overall Health and Sleep Quality of Office Workers: A Case-Control Pilot Study. *Journal of Clinical Sleep Medicine*. <https://doi.org/10.5664/jcsm.3780>

²¹ Mead, M. N. (2008). Benefits of Sunlight: A Bright Spot for Human Health. *Environmental Health Perspectives*, 116(4). <https://doi.org/10.1289/ehp.116-a160>

dienos šviesai biuruose ir kaip pagrindines priežastis nurodo psichologinį komfortą, sveikatą ir estetiką. Taip pat teigiama, kad dienos šviesa turi įtakos produktyvumui, nes laimingi ir patenkinti darbuotojai taip pat yra produktyvesni darbe (*Human factors – Lighting*, 2019)²². Tyrimai pabrėžia, kad dienos šviesos poveikis gali sumažinti stresą, nors tai buvo nustatyta ne visose darbo vietose. Pavyzdžiui, tyrimas, kuriame dalyvavo 141 slaugytoja ligoninėje, parodė, kad asmenys, patyrę daugiau nei 3 valandas dienos šviesos per dieną, pranešė apie žymiai mažiau su darbu susijusį stresą ir aukštesnį pasitenkinimo darbu lygį.

Naujausi tyrimai rodo aiškų dienos šviesos poveikį miego kokybei. Išsamiai ištyrus 49 biurų darbuotojus Ilinojaus universitete, Urbana-Champaign mieste (27 dirbantys kabinetuose be langų ir 22 dirbant biuruose su langais), nustatyta reikšmingų miego kokybės skirtumų. Vidutiniškai darbuotojai darbovietėse su langais miegojo 46 minutes ilgiau nei žmonės, neturintys natūralios dienos šviesos savo darbo vietoje. Darbuotojai, turintys tiesioginę prieigą prie langų, taip pat nurodė aukštesnius Pitsburgo miego kokybės indekso (PSQI) balus. Nepakankamas miegas yra susijęs su daugybe su sveikata susijusių problemų, tokių kaip didesnis kortizolio (Šis hormonas išskiriamas patiriant stresą, esant žemai gliukozės koncentracijai kraujyje) kiekis vakare, sutrikusios gliukozės apykaita, taip pat apetito padidėjimas, kuris yra susijęs su didesniais kūno masės indekso rodikliais. Nepakankama miego kokybė taip pat lemia padidėjusį nuovargį, darbo pablogėjimą, budrumo stoką ir koncentracijos problemas (“Daylight, artificial light and people in an office environment, overview of visual and biological responses,” 1997)²³.

Daugelis pasaulio šalių suprato dienos šviesos svarbą žmonių sveikatai ir priėmė teisės aktus, užtikrinančius prieigą prie dienos šviesos darbo vietose. Europos Sąjungoje pagal 1992 m. ES darbuotojų sveikatos, saugos ir gerovės reglamentus reikalaujama, kad „kiekvienoje darbo vietoje būtų tinkamas ir pakankamas apšvietimas“ ir kad šis apšvietimas „, kiek tai praktiškai įmanoma, būtų natūralios šviesos“ (*The Workplace (Health, Safety and Welfare) Regulations 1992*, 2011)²⁴. Taisyklėse nėra apibrėžta, kas laikoma pakankama, ir neskiriama natūrali šviesa nuo dirbtinės šviesos. Kai kurios šalys žengia toliau saugodamos savo piliečių reguliarią priėjimą prie natūralios dienos šviesos. Vokietijoje 2016 m. buvo sugriežtintos taisyklės, kurios dabar numato, kad darbo vietos leidžiamos tik su pakankamu kiekiu dienos šviesos ir išoriniu vaizdu (išskyrus keletą išimčių). Darbo vietoms rekomenduojamas dienos šviesos koeficientas yra 3%, t.y. dienos šviesos kiekis, išmatuotas kambario centre, turi būti bent 3% lauko apšvietimo, matuoto tuo pačiu dienos metu (*Office Lighting Regulations: How To Comply*, 2019)²⁵. Tai turi įtakos darbo vietos išdėstymui, nes labai gilios grindų plokštės nepasieks reikiamo dienos apšvietimo lygio. Lietuvoje darboviečių įrengimo statybvietėse nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. A1-22/D1-34, nurodoma, kad darbo vietos, kiek įmanoma, turi būti pakankamai apšviestos natūralia šviesa, taip pat turi būti įrengtas dirbtinis apšvietimas, atitinkantis darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų reikalavimus. Tamsiuoju paros metu ir kai nepakanka natūralaus apšvietimo, įrengiamas dirbtinis apšvietimas, jei reikia, kilnojantieji šviestuvai, atsparūs aplinkos poveikiui (II sk. 11.1 p.)²⁶.

Kadangi dauguma pasaulio gyventojų gyvena ir dirba vis labiau urbanizuotoje aplinkoje, kur žvilgsnis pro langus dažnai reiškia betoninių pastatų, automobilių stovėjimo aikštelių ir kelių stebėjimą, pastaraisiais metais buvo sukurtos naujos šviesos technologijos, kurios bando panaikinti šį langų ir šviesos trūkumą naudojant dirbtinės dienos šviesos technologijas. Kad palyginti tradicinį ir dirbtinės dienos šviesos apšvietimą buvo atliktas mokslinis tyrimas, kurio metu 100 sveikų jaunų

²² *Human factors – Lighting*. (2019). Hse.gov.uk. <https://www.hse.gov.uk/humanfactors/topics/lighting.htm>

²³ Daylight, artificial light and people in an office environment, overview of visual and biological responses. (1997). *International Journal of Industrial Ergonomics*, 20(3), 231–239. [https://doi.org/10.1016/S0169-8141\(96\)00053-4](https://doi.org/10.1016/S0169-8141(96)00053-4)

²⁴ *The Workplace (Health, Safety and Welfare) Regulations 1992*. (2011). Legislation.gov.uk. <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/1992/3004/regulation/8/made>

²⁵ *Office Lighting Regulations: How To Comply*. (2019, October 15). Mount Lighting. <https://mountlighting.co.uk/office-lighting-regulations-compliance/>

²⁶ Higienos institutas. (2016). *Lietuvos Higienos normos HN 98:2014 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas. Apšvietos ribinės erdvės ir bendrieji matavimo reikalavimai“ taikymas*. https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Rekomendacijos/Rekomendacijos_Darbo%20vietu%20apsvietimas.pdf

tiriamųjų liko belangėje biuro aplinkoje, kurią apšvietė tradicinės fluorescencinės lempos ir dirbtinio stoglangio sistema, suteikianti virtualaus dangaus ir saulės vaizdo iliuzija (1 – 2 pav.). Tiriamieji įvertino kambario atmosferos parametrus ir jų nuotaikos būsenas bei dalyvavo dviejuose skirtinguose sprendimų priėmimo testuose.

1 pav. Kambarys apšviestas standartiniu apšvietimu.

Šaltinis (2017): Els-Cdn.com. <https://ars.els-cdn.com/content/image/1-s2.0-S036013231730344X-fx1.jpg>

2 pav. Kambarys apšviestas naudojant dirbtinio stoglangio technologija.

Šaltinis (2017): Els-Cdn.com. <https://ars.els-cdn.com/content/image/1-s2.0-S036013231730344X-fx1.jpg>

Rezultatai parodė, kad tyrimo dalyviai jautėsi labiau susiję su gamta ir suvokė, kad bandymų kambarys be langų yra „gyvesnis“ ir mažiau „įsitempęs“ bei „atsiskyres“ jį apšviečiant dirbtiniu stoglangiu, palyginus su fluorescenciniu apšvietimu. Be to, patalpoje su dirbtiniu stoglangiu tiriamieji pranešė apie mažesnę įtampos, nerimo ir klaustrofobinių simptomų jausmą bei geresnę nuotaiką.

Galiausiai tiriamieji priėmė rizikingesnius ir greitesnius sprendimus (Canazei et al., 2015).²⁷ Taigi dienos šviesą pakeičiančios technologijos gali stipriai paveikti nuotaikos būsenas ir turėti įtakos sprendimų priėmimui, tačiau ar dirbtinis stoglangis suteiks aprašytus efektus už laboratorijos ribų, turi būti pagrįsta tolesniuose ilgalaikiuose tyrimuose.

Šiuo metu rinkoje galima rasti įvairiausių dirbtinės dienos šviesos technologijos variantų. Vieni jų yra primityvesni, pigesni, tačiau turi mažiau realistišką efektą - kitus, sunku atskirti nuo tikrovės. Pagrindiniai dirbtinio lango, stoglangio elementai yra šviesai pralaidi panelė, šviesos difuzorius ir aukštos įtampos LED šviestuvai²⁸ (3 pav.).

3 pav. Primityvaus ir paprasto dirbtinio lango pavyzdys.

Šaltinis (2021): Howtogeek.com. <https://www.howtogeek.com/wp-content/uploads/2021/01/fake-window-lights.jpg?trim=1>

Geriausiai žinoma ir kokybiškiausia savo tikroviškumu yra grupės Italų sukurta dirbtinės dienos šviesos sistema „COELUX“ (4-5 pav.). Ši sistema sujungia tris pagrindinius elementus: naujausią LED technologiją, kuri leidžia atkurti saulės spindulių spektrą, sudėtingą optinę sistemą, sukuriančią atstumo tarp dangaus ir saulės iliuziją ir nanostruktūrines medžiagas, tik kelių milimetrų storio, kurios atkuria visą Railio bangos sklaidos procesą, vykstantį atmosferoje. Gryniausios saulės šviesos temperatūra yra apie 5000 laipsnių Kelvino, o spalvų perteikimo indeksas (CRI) yra 100. Spalvų perteikimo indeksas yra skalė nuo 0 iki 100 procentų, kuri nurodo, kaip tiksliai tam tikras šviesos šaltinis suteikia spalvą.

²⁷ Canazei, M., Laner, M., Staggl, S., Pohl, W., Ragazzi, P., Magatti, D., Martinelli, E., & Di Trapani, P. (2015). Room- and illumination-related effects of an artificial skylight. *Lighting Research & Technology*, 48(5), 539–558. <https://doi.org/10.1177/1477153515577852>

²⁸ Fedewa, J. (n.d.). *How to Build Your Own Artificial Natural Light Window*. How-to Geek, 2021, <https://www.howtogeek.com/707537/how-to-build-your-own-artificial-natural-light-window/>

4 pav. Dirbtinės dienos šviesos sistema „COELUX“.
Šaltinis (2021): Lightology.com. <https://www.lightology.com/img/coelux/coelux-ls-ice.jpg>

5 pav. Dirbtinės dienos šviesos sistema „COELUX“.
Šaltinis (2021): Lightology.com. <https://www.lightology.com/img/coelux/coelux-ls-ice.jpg>

Saulės šviesai kontaktuojant su Žemės atmosfera ir ją atspindint bei lūžus vandens ir dulkių dalelėms, spalvos temperatūra iš tikrųjų keičiasi visą dieną, svyruodama nuo 5000 iki 6000 laipsnių Kelvino, priklausomai nuo paros laiko ir debesų dangos kiekio. LED stoglangiai gali skleisti nuo 2500 iki 10 000 laipsnių Kelvino laipsnių šviesą, o spalvų perteikimo indeksas yra 95. „COELUX“

buvo sukurtas sutelkiant dėmesį į sveikatos priežiūros pramonę, tačiau gali būti panaudojamas įvairiais būdais, įskaitant požeminį transportą, biurų ir pramonės aplinką. Jis veikia filtruodamas šviesos šaltinį per nanodalelių sluoksnį, imituojantį Žemės atmosferą. Šiuo metu yra trijų skirtingų konfigūracijų dirbtinės dienos šviesos sistemos, kurios imituoja saulės šviesą įvairiuose Žemės taškuose, kaip tropinę, Viduržemio jūros ir šiaurinę aplinką. Šią sistemą galima pritaikyti įvairiausioms erdvės dėl plataus skirtingo dizaino ir dydžio pasirinkimo.²⁹

Išvados

1. Šviesa kontroliuoja mūsų paros ritmą, 24 valandų ciklą, dar vadinamą vidiniu kūno laikrodžiu. Moksliniai tyrimai rodo, jog egzistuoja ryšys tarp prieigos prie dienos šviesos ir padidėjusio darbuotojų pasitenkinimo. Taip pat teigiama, kad dienos šviesa turi įtakos produktyvumui, nes laimingi ir patenkinti darbuotojai taip pat yra produktyvesni darbe. Tyrimai pabrėžia, kad dienos šviesos poveikis gali sumažinti stresą, nors tai buvo nustatyta ne visose darbo vietose. Naujausi tyrimai rodo aiškų dienos šviesos poveikį miego kokybei. Nepakankamas miegas yra susijęs su daugybe su sveikata susijusių problemų, tokių kaip didesnis kortizolio (šis hormonas išskiriamas patiriant stresą, esant žemai gliukozės koncentracijai kraujyje) kiekis vakare, sutrikusios gliukozės apykaita, taip pat apetito padidėjimas, kuris yra susijęs su didesniais kūno masės indekso rodikliais. Nepakankama miego kokybė taip pat lemia padidėjusį nuovargį, darbo pablogėjimą, budrumo stoką ir koncentracijos problemas.

2. Europos Sąjungoje pagal 1992 m. ES darbuotojų sveikatos, saugos ir gerovės reglamentus reikalaujama, kad „kiekvienoje darbo vietoje būtų tinkamas ir pakankamas apšvietimas“ ir, kad šis apšvietimas „kiek tai praktiškai įmanoma, būtų natūralios šviesos“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. sausio 15 d. įsakymu Nr. A1-22/D1-34, nurodoma, kad darbo vietos, kiek įmanoma, turi būti pakankamai apšviestos natūralia šviesa, taip pat turi būti įrengtas dirbtinis apšvietimas, atitinkantis darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų reikalavimus. Tamsiuoju paros metu ir kai nepakanka natūralaus apšvietimo, įrengiamas dirbtinis apšvietimas, jei reikia, kilnojamieji šviestuvai, atsparūs aplinkos poveikiui (II sk. 11.1 p.)

3. Kad palyginti tradicinį ir dirbtinės dienos šviesos apšvietimą buvo atliktas mokslinis tyrimas, kurio metu 100 sveikų jaunų tiriamųjų liko belangėje biuro aplinkoje, kurią apšvietė tradicinės fluorescencinės lempos ir dirbtinio stoglangio sistema, suteikianti virtualaus dangaus ir saulės vaizdo iliuzija. Tiriamieji įvertino kambario atmosferos parametrus ir jų nuotaikos būsenas bei dalyvavo dviejuose skirtinguose sprendimų priėmimo testuose. Rezultatai parodė, kad tyrimo dalyviai jautėsi labiau susiję su gamta ir suvokė, kad bandymų kambarys be langų yra „gyvesnis“ ir mažiau „įsitempęs“ bei „atsiskyręs“ jį apšviečiant dirbtiniu stoglangiu, palyginus su fluorescenciniu apšvietimu.

4. Pagrindiniai dirbtinio lango, stoglangio elementai yra šviesai pralaidi panelė, šviesos difuzorius ir aukštos įtampos LED šviestuvai. Šiuo metu geriausiai žinoma ir kokybiškiausia savo tikrove žinoma yra grupės Italų sukurta dirbtinės dienos šviesos sistema „COELUX“. Tai yra nanotechnologijomis paremta optinė sistema, dirbtinai atkurianti natūralią saulės ir dangaus šviesą ir vizualinę išvaizdą, siekiant pagerinti kiekvieno žmogaus, kuris negauna pakankamai saulės, komfortą. Ši technologija yra suderinama su mažai energijos sunaudojamomis fluorescencinėmis lempomis ar šviesos diodais ir buvo sukurta sutelkiant dėmesį į sveikatos priežiūros priemonę, tačiau gali būti panaudojama įvairiais būdais, įskaitant požeminį transportą, biurų bei kitą pramonės aplinką.

Literatūros sąrašas

1. *About us.* (n.d.). [Www.coelux.com](http://www.coelux.com). Retrieved April 8, 2021, from <https://www.coelux.com/en/about-us/index>
2. Boubekri, M., Cheung, I. N., Reid, K. J., Wang, C.-H., & Zee, P. C. (2014). Impact of Windows and Daylight Exposure on Overall Health and Sleep Quality of Office Workers: A Case-Control Pilot Study. *Journal of Clinical Sleep Medicine*. <https://doi.org/10.5664/jcsm.3780>

²⁹ Product presentation. *About us.* (n.d.). [Www.coelux.com](http://www.coelux.com). <https://www.coelux.com/en/about-us/index>

3. Canazei, M., Laner, M., Staggl, S., Pohl, W., Ragazzi, P., Magatti, D., Martinelli, E., & Di Trapani, P. (2015). Room- and illumination-related effects of an artificial skylight. *Lighting Research & Technology*, 48(5), 539–558. <https://doi.org/10.1177/1477153515577852>
4. Daylight, artificial light and people in an office environment, overview of visual and biological responses. (1997). *International Journal of Industrial Ergonomics*, 20(3), 231–239. [https://doi.org/10.1016/S0169-8141\(96\)00053-4](https://doi.org/10.1016/S0169-8141(96)00053-4)
5. Fedewa, J. (n.d.). *How to Build Your Own Artificial Natural Light Window*. How-to Geek, 2021, <https://www.howtogeek.com/707537/how-to-build-your-own-artificial-natural-light-window/>
6. Higienos institutas. (2016). *Lietuvos Higienos normos HN 98:2014 „Natūralus ir dirbtinis darbo vietų apšvietimas. Apšvietos ribinės erdvės ir bendrieji matavimo reikalavimai“ taikymas*. https://www.hi.lt/uploads/pdf/leidiniai/Rekomendacijos/Rekomendacijos_Darbo%20vietu%20apsvietimas.pdf
7. *Human factors – Lighting*. (2019). Hse.gov.uk. <https://www.hse.gov.uk/humanfactors/topics/lighting.htm>
8. Mead, M. N. (2008). Benefits of Sunlight: A Bright Spot for Human Health. *Environmental Health Perspectives*, 116(4). <https://doi.org/10.1289/ehp.116-a160>
9. *Office Lighting Regulations: How To Comply*. (2019, October 15). Mount Lighting. <https://mountlighting.co.uk/office-lighting-regulations-compliance/>
10. *The Workplace (Health, Safety and Welfare) Regulations 1992*. (2011). Legislation.gov.uk. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/1992/3004/regulation/8/made>

IŠMANIŲJŲ INFORMACINIŲ PILONŲ DIZAINAS, FUNKCIJA IR REIKŠMINGUMAS KAUNO DAUGIABUČIŲ RAJONUOSE

Alina Fedorinina,³⁰ dr. Inga Valentinienė³¹

Kauno kolegija

Anotacija. Nevietiniams žmonėms sunku rasti reikalingą namą daugiabučių kvartaluose. Žmonės užtrunka nemažai laiko klaidžiojant, kol randa tikslą. Navigacija nenuveda teisingai, o jokių nukreipiamųjų ženklų nėra, be to yra nemažai namų be numeracijos. Kai kuriuose rajonuose namai yra labai panašūs. Su šia problema susiduria ne tik praeiviai, bet ir įvairių specialybių žmonės: kurjeriai, vairuotojai. Naudojant teorinį bei empirinį kiekybinį metodą, atlikus analizę, palyginus 4 sovietmečio daugiabučių rajonus, galima daryti išvadą, jog nėra jokių pagalbinių priemonių susiorientuoti šiuose kvartaluose. Išnagrinėjus Lietuvoje ir užsienyje esančius pilonus galima teigti, kad vis labiau populiarėja išmanūs pilonai. Lietuvos miestuose juos pradėjo naudoti prekybos centrai, bibliotekos, muziejai ir kt. Atsižvelgusi į šiuolaikines technologijas problemą galima išspręsti sukūrus išmanų piloną su nukreipiamomis LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu. Pastačius tokius pilonus visame daugiabučių kvartale, jais naudotis galėtų ne tik Lietuvos piliečiai, bet ir užsieniečiai. Šviečiančios pilono LED rodyklės padėtų žmonėms rasti reikiamą namą net tamsiu paros metu. Ant pilono būtų integruotas virtualus audio žemėlapis, kuriame įvedus arba balsu pasakius reikalingo namo adresą, parodomas kelias kaip pasiekti tikslą. Taip pat ši informacija būtų įgarsinama, kad silpnai matančiam ar prastą orientaciją turinčiam žmogui padėtų rasti reikalingą vietą. Visi duomenys pateikiami įvairiomis kalbomis, kad pilonu galėtų naudotis ne tik Lietuvos piliečiai.

Reikšminiai žodžiai: daugiabučių rajonai, interaktyvūs standai, informacinis standas, šiuolaikiniai pilonai

Straipsnio įvadas. Daugiabučių kvartaluose dauguma namų yra panašūs, sudėtingo ir painaus išplanavimo. Nevietiniams žmonėms sunku rasti ieškomo namo, nes nėra jokių pagalbinių stendų, namo numeracijos ne ant visų namų. Naudojant teorinį ir empirinį, kiekybinį metodą, tyrimo tikslas išspręsti šią problemą, sukūriant išmanų, informacinį, šiuolaikišką piloną skirtą greičiau ir lengviau rasti ieškomo namo daugiabučių rajone. Išanalizavus dabartinius Lietuvoje esančius informacinius pilonus, palyginus Kauno 1970-1980 m. statybos daugiabučių rajonus, galima parengti naujo dizaino pilono ir jo funkcijų projektą ir pateikti naujo dizaino ir funkcijų pilono integravimo Kauno miesto rajonuose vizualizacijas bei planus. Sukurtas išmanusis pilonas su nukreipiamomis LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu, padedantis rasti ieškomo namo daugiabučių rajonuose, išspręstų šią problemą.

Aktualumas. Ši problema yra aktuali žmonėms, kurie apsilanko pirmą kartą nežinomame daugiabučių rajone. Jiems sunku susiorientuoti naujoje aplinkoje, rasti ieškomo namo, nes daugiabučių rajonai yra painūs, o namai panašūs, be jokių numeracijų. Tai užima nemažai laiko klaidžiojant, kol randamas tikslas.

Tikslas. Sukurti išmanų, informacinį, šiuolaikišką piloną skirtą greičiau ir lengviau rasti ieškomo namo daugiabučių rajone.

Objektas. Išmanusis pilonas su nukreipiamomis LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu, padedantis rasti ieškomo namo daugiabučių rajonuose.

Uždaviniai:

1. išanalizuoti dabar Lietuvoje esančius informacinius pilonus.
2. Palyginti Kauno 1970-1980 m. statybos daugiabučių rajonų architektūrinius planus.
3. Parengti naujo dizaino pilono ir jo funkcijų projektą.
4. Pateikti naujo dizaino ir funkcijų pilono integravimo Kauno miesto rajonuose vizualizacijas bei planus.

Metodai: atlikta atvejo analizė, kurios metu buvo analizuojamas didžiuosiuose prekybos ir pramonės centruose „Mega“ bei „Akropolis“ esantys informaciniai pilonai, analizuojamas jų pritaikomumas panaudojimui lauke (funkcionalumas, atsparumas atmosferos poveikiui, konstrukcinių medžiagų tinkamumas). Empirinio tyrimo metu taip pat buvo nagrinėjami išmanūs

³⁰ Alina Fedorinina, alina.fe9028@go.kauko.lt, fedorinininalina@gmail.com, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

³¹ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

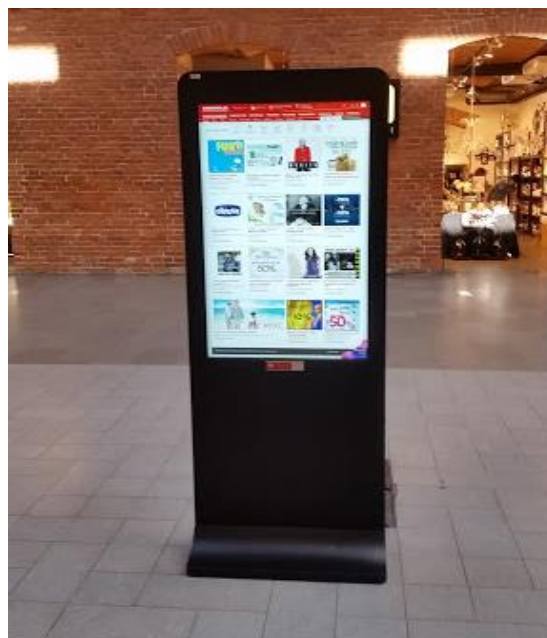
technologijų įrenginiai bei jų pritaikomumo galimybės įprastiniams pilonams. Atlikta mokslinės literatūros analizė, Kauno daugiabučių rajonų teritorijų (bendrųjų) planų analizė.

Analizė. Šiuo metu pilonai dažniausiai naudojami reklamai, tai gera priemonė atkreipti žmonių dėmesį. Šie standai yra dideli, montuojami gan aukštai, šalia gatvių, todėl matomi iš toli. Taip pat jie yra šviečiantys arba specialiai apšviečiami tam, kad būtų matomi tamsiu paros metu. Tokie standai neteikia daug informacijos, ant jų dažniausiai būna užrašytas adresas, pavadinimas ir nukreipta rodyklė į kurią pusę važiuoti (1 pav.). Tokius standus naudoja įvairios įmonės, prekybos centrai ir t.t.

1 pav. Informacinis standas.

Šaltinis: <https://lt.onlinestoreoutlet2021.com/category?name=reklaminiai%20standai>

2 pav. Pilonas prekybos centre.

Šaltinis: <http://www.altumretail.com/lt/sprendimai/profesionaliui-ekranu-sistema/interaktyvus-standai/ekrano-testas/>

3 pav. Parko informacinis standas.

Šaltinis: <https://www.diena.lt/naujienos/kaunas/miesto-pulsas/kaunietis-laukiam-nesulaukiam-draugystes-parko-rekonstrukcijos-pabaigos-889880>

Stendai yra naudojami prekybos centruose, pvz.: Kauno Akropolyje ar Megoje (2 pav.). Šie pilonai yra informaciniai padeda žmonėms susiorientuoti kur yra išėjimai, parduotuvės, WC ir kt. Jų veikimo principas yra paprastas. Pilone yra integruotas išmanus ekranas, jame įvedus reikiamos patalpos pavadinimą iškart, plane parodomas kelias iki jos. Taip pat galima pasižiūrėti kokioje parduotuvėje vyksta išpardavimai.

Parkuose, taip pat, yra naudojami informaciniai stendai, tokie stendai būna apie 2 metrų aukščio, žalios spalvos (3 pav.). Juose parašytas parko pavadinimas, trumpa parko istorija, žemėlapis, aplink esančios gatvės ir draudžiami veiksmai. Šis pilonas yra tinkamas naudoti dieną, tačiau jame nėra jokių išmaniųjų funkcijų, jis nepritaikytas negalią turintiems žmonėms.

Per pastaruosius kelerius metus milijonai vartotojų perėjo prie naujų technologijų, išmaniųjų telefonų.³² Statistika rodo, kad iki 2012 m. 46% JAV mobiliųjų telefonų naudotojų turi išmaniuosius telefonus. Jų naudojimo laikas nuo poros valandų iki 14 valandų per dieną. Žvelgiant iš informacinės sistemos (IS) tyrimų perspektyvos, toks platus ir intensyvus vartojimas galėtų būti laikomas teigiamu rezultatu, atsižvelgiant į tai, kad naudojimas yra vienas iš labiausiai paplitusių IS įgyvendinimo sėkmės rodiklių. Informacinių technologijų naudojimas palengvina spręsti iškilusias problemas ir pagerina asmenų organizacijų veiklą.

Versijos centrinė viešoji biblioteka sukūrė virtualaus žemėlapio prototipą, kuriame daugiausia dėmesio skiriama informacijai susijusiai su Versijos miestu Graikijoje. Tai interaktyvi programa, apimanti įvairias funkcines ar temines sritis, tokias kaip interaktyvus, skaitmeninis Veria žemėlapis, vaizdų galerija, vaizdo įrašai, panoraminės svetainės nuotraukos ir bendra informacija apie Veria miestą.³³ Buvo atliktas tyrimas su tikslu sužinoti kokios kilo problemos naudojant prototipą. Naudingumo testo išvados atskleidė, kad vartotojams kilo tam tikrų sunkumų naudojant naujas skaitmeninio žemėlapio funkcijas (tokias kaip „Rekomenduojami taškai“ ir „Maršrutai“ funkcijos) ir ieškant tekstinės informacijos apie Versijos miesto kultūros paveldą. Tačiau vartotojai buvo patenkinti bendru sistemos naudojimu.

Lietuvoje interaktyvų stendą naudoja Joniškio rajone esanti Jono Avyžiaus viešoji biblioteka.³⁴ Tai mobilus, išmanus, šiuolaikiškas ekranas, kuriame galima susirasti norimą informaciją (4 pav.). Jame yra įdiegtos taikomosios multimedijos programos, kurios leidžia teikti daugiafunkcines paslaugas vartotojams. Jame galima rasti informaciją apie bibliotekos veiklą, naujienas, renginius, virtualias parodas, informaciją jaunimui, animuotą žaidimą apie rašytoją, taip pat, yra galimybė užsisakyti norimą knygą internetu. Stende yra įdiegtas kūno temperatūros jutiklis. Žmogus, pridėjęs delną prie nurodytos vietos, gali pasitikrinti savo temperatūrą, taip pat, yra dezinfekcinis dozatorius tai leidžia saugiai naudotis stendu.

„ALTUM RETAIL“ specialistai suprojektavo šiuolaikiškus, interaktyvius lauko stendus, skirtus susipažinti su miestu (5 pav.). Jie yra pastatyti Druskininkų, Varėnos, Lazdijų savivaldybėse.³⁵ Pilonai gali veikti, bet kuriuo metų laiku. Juose yra integruotas liečiamas ekranas, kolonėlės, internetas, mikrofonas ir akliems pritaikyta klaviatūra. Lankytojai gali rasti maršrutus, lankytinas vietas, objektus bei informaciją. Taip pat yra galimybė skambinti į turizmo centrą. Stendas informaciją gali pateikti 4 kalbomis. Šiuo metu yra 9 tokie stendai. Tai puiki idėja, padedanti žmonėms susiorientuoti svetimame mieste.

³² Lapointe.L Pinsonneault. C Vaghefi. I. (2013). Is Smartphone Usage Truly Smart? A Qualitative Investigation of IT Addictive Behaviours. 46th Hawaii International Conference on System Sciences. [10.1109/HICSS.2013.367](https://doi.org/10.1109/HICSS.2013.367)

³³ Garoufallou, E., Siatiri, R., Balatsoukas, P. (2008). Virtual maps–virtual worlds. 59(4), 591–601. <https://doi.org/10.1002/asi.20768>

³⁴ Joniškio rajono Jono Avyžiaus viešoji biblioteka. Šaltinis: <https://www.joniskis.rvb.lt/apie-mus/>

³⁵ Interaktyvus lauko stendas. Šaltinis: <http://www.altumretail.com/lt/16306/isskirtiniai-interaktyvus-lauko-stendai-druskininku-varenos-ir-lazdiju-savivaldybese/> >;

4 pav. Interaktyvus stendas bibliotekoje.
Šaltinis: Altum Retail.
<https://www.joniskis.rvb.lt/apie-mus/>

5 pav. Interaktyvus lauko stendas.
Šaltinis: Altum Retail. Vytauto Didžiojo karo
muziejus.
<http://www.altumretail.com/lt/16422/interaktyvus-sprendimas-vytauto-didziojo-karo-muziejuje/>

6 pav. Išmanus stendas muziejuje. Šaltinis: Teny, R. Dainavos rajonas.
<https://kaunas.kasvyksta.lt/2021/02/13/miestas/bermudu-trikampis-kaune-lankantis-pirma-karta-pasijunti-lyg-labirinte/>

„Liberty“ pagrindinėje mokykloje, Florencijos piliakalnyje, Teksase, naujausias technologijas naudoja mokymosi tikslams. „Smart Technologies“ sukurta „Smart Board“ yra viena iš kelių interaktyvių lentų, esančių šiandien rinkoje.³⁶ Per „Smart Board“ starteriai gali rašyti, ištrinti ir atlikti pelės funkcijas pirštu, rašikliu ar bet kuo kitu, turėdami manevringą, tvirtą paviršių. Jie taip pat gali rašyti skaitmeniniu rašalu per programas, svetaines ir vaizdo įrašus. Jie gali užfiksuoti savo darbą arba išsaugoti užrašus tiesiai į įvairias programines įrangos programas. Naujausioje 9.5 versijoje jie netgi gali atsisiųsti programinę įrangą į kompiuterį. Tai reiškia, kad mokytojai gali kurti ir pasiruošti pamokoms mokykloje, o studentai - peržiūrėti pamokas ir dirbti namuose. Dar

³⁶ Starkman, N. (2006). The Wonders of Interactive Whiteboards. T.H.E. Journal, 33(10), 36-38.
<https://www.learntechlib.org/p/77102/>

vienas geras dalykas yra tai, kad „Smart Boards“ - interaktyvios lentos apskritai - yra gana lengvai naudojamos.

Kaune visai neseniai pradėtas naudoti interaktyvus sprendimas Vytauto Didžiojo karo muziejuje (6 pav.). Tai yra vienas naujausių sprendimų. „Altum Retail“ specialistai sukūrė, išmanų, interaktyvų stendą su informaciniu turiniu apie karo istoriją.³⁷ Jame galima rasti nuotraukas, video medžiagą, žemėlapius, žaidimus taip pat yra galimybė muziejaus lankytojams nusifotografuoti stende su įmontuota kamera. Šios funkcijos duoda galimybę arčiau susipažinti su karo istorija.

Jungtiniuose Arabų Emyratuose buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas³⁸ įvertinti Abu Dabio valstybinių mokyklų mokytojų suvokimą apie interaktyvias lentas (IWB³⁹) ir sužinoti, kaip ši technologija naudojama klasėse. Šimtas dvidešimt trys mokytojai iš daugelio valstybinių mokyklų atliko struktūrines ikimokyklinio ir po mokymo apklausas ir dalyvavo grupės diskusijos. Tyrimo rezultatas pabrėžė teigiamą daugumos mokytojų požiūrį ir didelį pasitenkinimą IWB. Pamokų rengimas, mokymas, mokinių įtraukimas ir motyvavimas, taip pat vertinimas kartu su IWB pasirodė naudingas valstybinių mokyklų mokytojams. Tyrimas pabrėžė pagrindinius IWB naudojimo pranašumus ir pateikė pasiūlymus dėl IWB profesinio tobulėjimo sesijų, kad jie būtų efektyvesni mokytojų praktikai.

Šis pilonas būtų aktualus viename sudėtingame 1983-1988 m. statybos Kauno daugiabučių rajone. Dainavos mikrorajone yra įsikūręs painus daugiabučių kvartalas. Jis yra vadinamas „Bermudų trikampių“, dėl savo sudėtingo išplanavimo (7 pav.). Šis rajonas žmonėms kelia problemas, nes jame yra sunku rasti reikiamą namą. Ši kvartalą riboja trys gatvės, dėl to šalia esantys daugiabučiai yra skirtingų gatvių adresais. Jame yra 9-aukščių, 5-aukščių ir 12-aukščių namų. 9-aukščiai su 5-aukščiais namais sudaro „C“ formos kompoziciją ir jie yra išdėstyti po visą rajoną identiškai. Žmonės čia jaučiasi, lyg labirinte patekus į šį kvartalą atrodo, kad gatvės sukasi ratu. Taksistai, kurjeriai, kvartalo svečiai čia nuolat klaidžioja, nes ant daugumos namų nėra numeracijos. Didžiausia problema tai, kad kur nenuėisi daugiabučiai atrodo visi vienodai su panašiais kiemais, dėl to sunku rasti ieškomo namo.

7 pav. Dainavos daugiabučių rajonas.

Šaltinis: <https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1134266/silainiu-idomybes-pilkiausias-kauno-rajonas-vertinantis-gamta-ir-sodus>

8 pav. Kauno miesto Eigulių rajonas.

Šaltinis: <https://www.dreamstime.com/multistory-apartments-kaunas-eiguliai-district-lithuania-aerial-view-eiguliai-district-kaunas-lithuania-image142257408>

³⁷ Interaktyvus stendas Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Šaltinis: <http://www.altumretail.com/lt/16422/interaktyvus-sprendimas-vytauto-didziojo-karo-muziejuje/>

³⁸ Samsonova, O. (2020). Educational technology in Abu Dhabi public schools: teaching with interactive whiteboards <https://doi.org/10.1504/IJTEL.2021.111591>

³⁹ IWB - Interactive white board

Kauno Eigulių rajonas 1979 m. statybos, būtų priešingybė Dainavos mikrorajonui. Šiame kvartale yra tvarkingai ir aiškiai išdėstyti 9-aukščiai, 12-aukščiai daugiabučiai. Jie yra pastatyti eilėmis sujungti po kelis namų blokus be jokių painumų (8 pav.). Ant daugiabučių sienų užrašyti dideli, gerai matomi namų numeriai ir gatvių pavadinimai. Palyginus šis kvartalas ne sukelia daug problemų ieškant reikiamo namo, dėl savo paprasto išplanavimo ir namo numerių matomumo.

Kitas žinomas didžiausias, paskutinis sovietmečiu statytas Kauno mikrorajonas – Šilainiai, 1980 m. statybos (9 pav.). Daugiabučių namai yra tankiai pristatyti, tai primena vėlyvojo sovietmečio išdėstymą. Išliko sovietmečio būdingos problemos: medžiagų stoka, pavyzdžiui, asfalto. Šis kvartalas yra labai didelis, tačiau jame nėra sunku susiorientuoti dėl gerai matomų adresų ant namo sienų. Pastatai yra išdėstyti puslankiais, jų vidinėje dalyje – vaikų darželiai, mokykla. Aplink mikrorajono kraštą yra pėsčiųjų zona: gatvė yra per vidurį, o žmonės vaikšto aplinkui. Daugiaaukščių yra daug, skirtingų aukštų, panašių pilkų spalvų, tačiau protingas išdėstymas nesukelia sunkumų.

Kalniečių daugiabučių rajonas pradėtas statyti 1973-1974 m. kai daugiabučių statybos ėmė kraustyti iš Dainavos į Kalniečius (10 pav.). Šis stambus sovietmečio rajonas laikomas labiau pavykęs už Dainavos rajoną, dėl savo infrastruktūros. Kalniečių rajonas pasižymi geresniu vidaus išplanavimu, geresne garso izoliacija, fasadai išsiskiria įdomesnėmis faktūromis. Naujiena buvo tai, jog ant namų sienų pradėta rašyti stambiu šriftu gatves ir numerius. Iki 1983 m. buvo pastatyti 3 daugiabučių mikrorajonai. Kalniečių rajono projektuotojai sukūrė sėkmingą, patogų kvartalą. Daugiabučio rajone yra išlaikyta jauki erdvė, apribota nuo triukšmo, sudarytos geros sąlygos pasivaikščiavimui. Šis rajonas yra tvarkingas, puikaus išplanavimo, kuris nesukelia kvartalo svečiam problemų, ieškant reikalingo namo.

9 pav. Šilainių rajonas.
Šaltinis: <https://www.15min.lt/>

10 pav. Kalniečių daugiabučių rajonas.
Šaltinis: <https://www.15min.lt/tema/kalnieciai-1635>

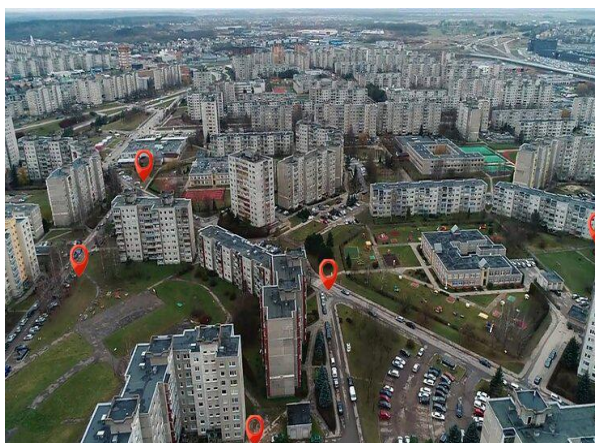
Daroma išvada, kad nėra stendų, kurie padėtų žmogui susiorientuoti daugiabučių kvartale. Išmanus pilonas su LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu. Šiuo pilonu naudotis būtų itin paprasta pritaikytas, bet kokiai amžiaus grupei. Tai būtų šviečiantis dviejų aukščio pilonas ant kurio pritvirtintos šviečiančios ryškios rodyklės (11 pav.). Ant jų - parašyta gatvės pavadinimas ir namo numeris, kiek metrų eiti iki ieškomo namo. Rodyklės nukreiptos reikiamo namo link. Svarbiausia šio stendo funkcija - įmontuotas išmanusis ekranas. Jame, įvedus ieškomo namo adresą, atsidarytų kvartalo žemėlapis su aiškiai parodytu keliu, kaip pasiekti tikslą. Ryški raudona linija rajono žemėlapyje rodytų tikslų kelią ir ėjimo laiką iki namo ar net laiptinės. Taip pat būtina įgarsinimo funkcija, pvz.: eiti tiesiai 200 m, pasukti į dešinę. Taip pat, reikiamo namo adresą galima įvesti balsu, arba parašyti klaviatūra. Stendu būtų galima naudotis, netgi tamsiu paros metu, nes ekranas būtų išmanus, liečiamas, o klaviatūra šviečianti. Dėl įrengto stogelio virš pilono būtų galima naudotis stendu, bet kokiomis oro sąlygomis. Be abejo, informacija galima gauti įvairiomis kalbomis. Pilonai turėtų būti išdėstyti skirtingose kvartalo galuose, kad atėjęs žmogus iš bet kurios pusės galėtų lengvai jį rasti ir pasinaudoti.

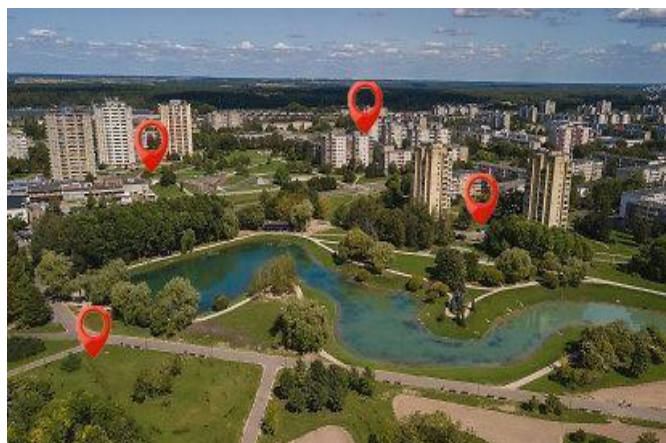
11 pav. Vizualizacija planuojamo pylonais.
Aut. Alina Fedorinina

12 pav. Kauno miesto rajonai su pilonais.
Aut. Alina Fedorinina

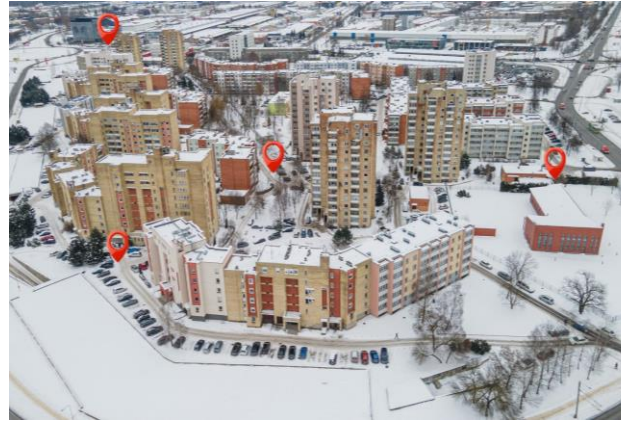
13 pav. Šilainių rajonas su pilonais.
Aut. Alina Fedorinina

14 pav. Kalniečių rajonas su pilonais.
Aut. Alina Fedorinina

15 pav. Eigulių rajonas su pilonais.
Aut. Alina Fedorinina

16 pav. Dainavos rajonas su pilonais.
Aut. Alina Fedorinina

Išmanūs pilonai su LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu būtų pastatyti keturiuose daugiabučių rajonuose – Kalniečių, Dainavos, Šilainių bei Eigulių (12 pav.). Viename kvartale reikėtų pastatyti po 4-5 pilonus skirtingose pusėse. Žmogus atėjęs iš bet kurios pusės galės lengvai rasti piloną (13-16 pav.).

Išvados

1. Lietuvoje šiuo metu yra išmaniųjų ir paprastų stendų. Paprasti stendai naudojami reklamoms, kad atkreiptų žmonių dėmesį arba nurodytų kryptį kur eiti. Taip pat yra naudojami paprasti informaciniai parkuose. Šie stendai yra sunkiai pastebimi tamsiu paros metu, tai sukelia žmonėms nepatogumus. Kuo toliau tuo labiau populiarėja išmanūs, interaktyvūs stendai. Lietuvoje išmaniuosius pilonus pradėjo naudoti bibliotekos, muziejai, prekybos centrai taip pat mokymosi tikslams. Šiuolaikiniai stendai turi nemažai privalumų. Juose galima patalpinti daug informacijos, jie yra lengvai pastebimi, turi įvairių funkcijų yra lengvai naudojami.

2. Sovietmečio daugiabučių rajonai iš dalies yra panašūs. Vieni yra mažiau painūs kiti daugiau, dėl savo išdėstymo. Išanalizavus 4 daugiabučių kvartalus, daroma išvada, jog Dainavos mikrorajonas yra pats painiausias. Jame susipina trys gatvės, ant namų nėra numeracijos, daugiabučiai yra identiški. Žmonės šiame kvartale jaučiasi lyg labirinte, ieškant reikiamo namo, užtrunka nemažai laiko. Daugiabučių kvartaluose nėra jokių pagalbinių stendų, kurie padėtų susiorientuoti.

3. Parengtas išmanus pilonas su LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu pasižymėtų savo funkcionalumu. Jis padėtų žmonėms greičiau surasti ieškomą namą daugiabučių kvartale. Pilonas pritaikytas bet kokioms oro sąlygoms. Stende įmontuotas, liečiamas ekranas rodo kur ir kiek eiti. Visa informacija yra įgarsinta keliomis kalbomis, taip suteikiama galimybė juo naudotis užsieniečiams. Pilonas yra šviečiantis, dėl to jis lengvai matomas tamsiu paros metu. Juo naudotis būtų labai paprasta, pritaikytas įvairaus amžiaus grupei. Išmanusis pilonas ne tik sutaupytų nevietinio žmogaus laiką, bet ir supažindintų su svetimu rajonu.

4. Išmanūs pilonai su LED rodyklėmis ir virtualiu audio žemėlapiu, įrengti rajonų skirtingose – strateginėse vietose, padėtų žmogui lengvai jį rasti.

Literatūros sąrašas.

1. Garoufallou, E., Siatri, R., Balatsoukas, P. (2008). Virtual maps–virtual worlds: 59(4), 591–601. <https://doi.org/10.1002/asi.20768>
2. Interaktyvus lauko stendas. Šaltinis: <http://www.altumretail.com/lt/16306/isskirtiniai-interaktyvus-lauko-stendai-druskininku-varenos-ir-lazdiju-savivaldybese/>
3. Interaktyvus stendas Vytauto Didžiojo karo muziejuje. Šaltinis: <http://www.altumretail.com/lt/16422/interaktyvus-sprendimas-vytauto-didziojo-karo-muziejuje/>
4. Joniškio rajono Jono Avyžiaus viešoji biblioteka. Šaltinis: <https://www.joniskis.rvb.lt/apie-mus/>
5. Lapointe, L., Pinsonneault, C., Vaghefi, I. (2013). Is Smartphone Usage Truly Smart? A Qualitative Investigation of IT Addictive Behaviours. 46th Hawaii International Conference on System Sciences. 10.1109/HICSS.2013.367
6. Samsonova, O. (2020). Educational technology in Abu Dhabi public schools: teaching with interactive whiteboards <https://doi.org/10.1504/IJTEL.2021.111591>
7. Starkman, N. (2006). The Wonders of Interactive Whiteboards. T.H.E. Journal, 33(10), 36-38. <https://www.learntechlib.org/p/77102/>

KULTŪRINĖS BENDRUOMENINĖS ORGANIZACIJOS „MUILO LABORATORIJA“ PREKĖS ŽENKLO IR FIRMINĖS PAKUOTĖS DIZAINAS

Vilma Bagdonavičiūtė⁴⁰, dr. Kristina Budrytė Genevičė⁴¹, lekt. Gerūta Sprindytė⁴²
Kauno kolegija

Anotacija. Muilo laboratorija - kūrybinis, kultūrinis, bendruomeninis verslas Kauno senamiestyje, kurio vizija – įgalinta, sustiprinta ir apjungta, kūrybinga senamiesčio bendruomenė. Socialinio verslo Lietuvoje pradžia, egzistavimas kartu su „Kaunas 2022“ iškeltais kultūros miesto tikslais atskleidžia temos aktualumą, kuomet tokio tipo organizacijai unikalūs, šiuolaikiniai vizualiniai stiliai veiklos pradžioje atveria kelią į žinomumą ir pripažinimą, bendruomenės norą įsitraukti į kultūrinę veiklą. Padeda profesionaliai pristatyti savo verslą sujungiant idėją su kultūrinio paveldo kontekstu. Todėl prekės ženklo vizualinis identitetas yra ypač svarbus naują veiklą pradedančiai organizacijai. Moksliniame darbe buvo apžvelgiami socialiniai verslai, muilo produkcijos pakuotės ir vizualiniai identitetai, tvaraus dizaino pavyzdžiai, taip pat naudojant analogiškų dizainų analizę, lyginamuoju aspektu gretinamos skirtingos praktikos, aiškinamasi vartotojo sąsajos ir prekės vizualinio identiteto aspektai. Pagrindinis tyrimo tikslas yra sukurti tinkamiausią šiuolaikišką ir atvirą bendruomeninės organizacijos „Muilo laboratorija“ vizualinį stilių ir firminę pakuotę, kuris atspindi organizacijos vertybes, paslaugas ir bus atpažįstamas vartotojams.

Reikšminiai žodžiai: dizainas, socialinis verslas, tvari pakuotė, vartotojų sąsajos, vizualinis identitetas

Temos aktualumas. Bendruomeninis verslas yra ganėtinai nauja sąvoka mūsų šalyje. Toks verslas yra plačiai paplitęs vakarų kraštuose. 2020 metais, išitraukus į „Kaunas 2022 mokymus“, skirtus stiprinti vietos bendruomenes, bendraminčių iniciatyva pradėtas kurti kūrybinis, kultūrinis, bendruomeninis verslas Kauno senamiestyje, kurio vizija – įgalinta, sustiprinta ir apjungta, kūrybinga, socialiai atsakinga senamiesčio bendruomenė. Siekis yra veiklose apjungti kultūros, meno ir turizmo sektorius, įtraukti senamiesčio bendruomenę, įstaigas, organizacijas. Užtikrinti kultūros prieinamumą kiekvienam. Organizacijai unikalūs šiuolaikiniai vizualiniai stiliai veiklos pradžioje atveria kelią į žinomumą ir pripažinimą, bendruomenės norą įsitraukti į kultūrinę veiklą. Padeda profesionaliai pristatyti savo verslą sujungiant idėją su kultūrinio paveldo kontekstu. Todėl prekės ženklo vizualinis identitetas yra ypač svarbus naują veiklą pradedančiai organizacijai.

Tikslas. Sukurti tinkamiausią šiuolaikišką ir atvirą bendruomeninės organizacijos „Muilo laboratorija“ vizualinį stilių ir originalią pakuotę, kuris atspindi organizacijos vertybes, paslaugas ir bus atpažįstama vartotojams.

Uždaviniai:

1. Aprašyti „Muilo laboratorijos“ veiklą ir socialinio verslo situaciją Lietuvoje.
2. Išanalizuoti jau sukurtus socialinių verslų, muilo prekės dizaino analogus.
3. Analizuoti prekės ženklo svarbą ir esminius elementus.
4. Apžvelgti tvaraus dizaino pakuočių pavyzdžius.
5. Parengti eskizinius vizualinio stiliaus pasiūlymus.

Metodai: darbe taikomi įvairūs tyrimo metodai: aprašomuoju ir istoriniu metodu apžvelgiami įvairūs socialiniai verslai ir tvaraus dizaino pavyzdžiai, taip pat naudojant analogiškų dizainų analizę, lyginamuoju aspektu gretinamos skirtingos praktikos.

2017 m. gruodžio 13 d. priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1031 „Dėl Europos kultūros sostinės 2022 vardo suteikimo Kauno miestui“. Kaip tikina patys organizatoriai laikotarpis iki 2022-ųjų – tai bendra miesto ir gyventojų kelionė „iš laikinosios į šiuolaikinę“. Pati programa iš esmės kalba apie laikinosios sostinės gyvavimo laikotarpį (1919–1940 m.), kuomet

⁴⁰ Vilma Bagdonavičiūtė, bagd.vilma@gmail.com, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakultetas, Menų akademija, Dizaino studijų programos III kurso studentė, menų sritis, dizaino kryptis.

⁴¹ dr. Kristina Budrytė Genevičė, kristina.budryte@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakultetas, Menų akademija, docentė (tiriamosios dalies vadovė), menų sritis, dizaino kryptis.

⁴² Gerūta Sprindytė, geruta.sprindyte@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakultetas, Menų akademija, lektorė (kūrybinės dalies vadovė), menų sritis, dizaino kryptis.

Kaunas tapo Europoje gerai žinomu moderniu miestu ir dabartį, kurioje miesto gyventojai yra įgalinti pažadinti modernistus savyje ir garsinti miestą ir rajoną kultūriniame Europos kontekste. 2020 metais, įsitraukus į „Kaunas 2022 mokymus“, skirtus stiprinti vietos bendruomenes, bendraminčių iniciatyvą pradėtas kurti kūrybinis, kultūrinis, bendruomeninis verslas Kauno senamiestyje – „Muilo laboratorija“, kurio vizija – įgalinta, sustiprinta ir apjungta, kūrybinga senamiesčio bendruomenė. Siekis yra veiklose apjungti kultūros, meno ir turizmo sektorius, įtraukti senamiesčio bendruomenę, įstaigas, organizacijas. Idėją paskatino Kauno miesto tarpukario istorija, kai čia, senamiestyje, veikė įvairūs muilo fabrikėliai, kosmetikos ir parfumerijos laboratorijos. Šią miesto istorijos dalį norima atgaivinti ir šiuolaikinėmis kultūros, meno priemonėmis ją pristatyti. Muilo laboratorijos veiklos yra skirtos sutelkti senamiesčio bendruomenę, todėl pelno dalis bus skirta kultūrinėms ir kūrybinėms veikloms senamiesčio bendruomenėje ir su bendruomene įgyvendinti. Muilo laboratorijos numatomos veiklos: muilo gamyba ir pardavimas (muilas, pasakojantis Kauno miesto tarpukario istoriją gyventojams, miesto svečiams, tinkamas dovanoti verslo partneriams). Tarpukario muilo ir parfumerijos kultūriniai istoriniai maršrutai – ekskursijos, vieši kultūros ir meno renginiai.

Norint sukurti efektyvų muilo laboratorijos vizualinį stilių pravartu išsiaiškinti socialinio verslo apibrėžimą ir situaciją Lietuvos kontekste. „Kiekvienas gali būti didelis“ kūrėjų inicijuotame interneto seminare, susitikę įvairių sričių specialistai dalijosi įžvalgomis apie regionų bendruomenių verslus. Svarbu paminėti, jog Lietuva palyginti su kitomis valstybėmis, bendruomenių verslai yra pradinėje stadijoje. Skirtingai nuo įprastų įmonių, korporacijų, socialinio verslo organizacijų pagrindinis siekis yra ne pelnas, o teigiami pokyčiai visuomenėje taip pat kultūros išsaugojimas. Žinoma, pelnas taip pat svarbus, kad organizacija galėtų būti nepriklausoma. 2021 metų pradžioje „Versli Lietuva“ visuomenei pristatė socialinio verslo platformą - „socialinisverslas.verslilietuva.lt“. Šios platformos misija yra: atskleisti socialinių verslų indelius į visuomenę, skatinti socialinio verslo idėjas ir ugdyti reikiamas kompetencijas. Šios platformos sukūrimas ir joje užsiregistravusių verslų sąrašas leidžia priimti akivaizdų teiginį, jog socialinis verslas yra aktuali tema mūsų šalyje. Tačiau reiktų paminėti, jog tik maža dalis tokių verslų yra žinomi platesnei auditorijai. Žvelgiant per dizaino prizmę organizacijos vizualinio stiliaus neegzistavimas užkerta kelia platesnės auditorijos pasiekiamumui, valstybės ar užsienio masto pripažinimui ir idėjų sklaidai.

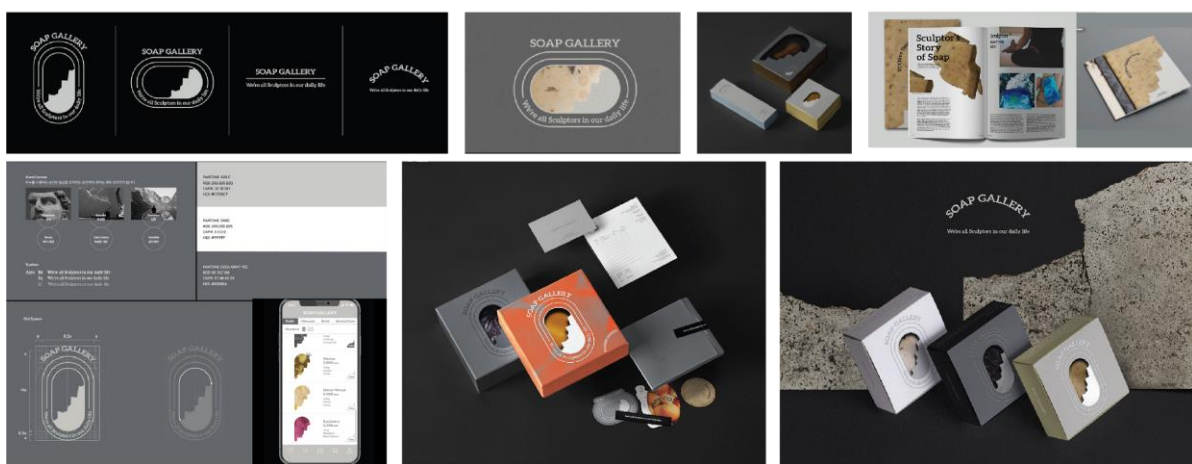
Socialinio verslo ir muilo produkcijos analogų vizualinio identiteto analizė

„Kūrybos kampas 360“ pristato save kaip „socialinė iniciatyva, plėtojanti darnaus vartojimo ir antrinio dizaino idėjas, besirūpinanti švaresnės ir sveikesnės aplinkos kūrimu ir saugojimu“ *Vizualinio stiliaus dizaino analizė*: Pats stilius jaukus, traukiantis akį. Pasirinktos iliustracijos kartu su žalia spalva, puikiai perteikia gyvybingumą, žaliųjų idėjų sklaidą. Formuojamas atvirumo įvaizdis, kitaip tariant, vartotojui informacija pateikta paprastai ir suprantamai. Vos pažvelgę į bet kurį plakatą suprantame apie ką yra kalbama. Logotipo idėja taip pat yra lengvai skaitoma, 360 laipsnių simbolizuoja pačią žemę. Trejetas kaip perdirbimo ženklas rodo, jog organizacija užsiima antrinių žaliavų panaudojimu, kovoja už gamtą. Organizacijoje viskas sukasi aplink žemę, žaliųjų idėjų sklaidą per edukacijas renginius ar paskaitas. Logotipe ir vizualiniame stiliuje netrūksta apvalių formų, kurios kildinamos iš žemės, kaip moteriškos lyties, motinos simbolikos skleidžiančios saugumą ir atvirumą. Vizualinis stilius yra minimalus, priešingas perdėtam vartotojiškumui (1 pav.).

„Muilo galerija“ (angl. „Soap Gallery“) yra prekės ženklas skirtas žmonėms, norintiems rasti vertybių savo įprastame gyvenime. Dėmesys sutelkiamas į naudojimo procesą ir į naudojimo momentą, o ne į patį muilą. Muilo dėvėjimas tapatinamas su kasdienio gyvenimo procesu. *Vizualinio stiliaus dizaino analizė*: Dizainas išsiskiria tuo, jog neapibrėžia lyties, čia gilinamasi į muilo faktūrą, formą. Asociacijų ieškoma antikos skulptūrų formoje ir medžiagoje. Muilas išskirtine savo elemento forma ir spalva kontrastuoja su minimalistine pakuotės išvaizda. Šis elementas atsikartoja ir visame vizualiniame stiliuje. Pagrindinės spalvos tamsios, suteikia prabangos, estetiškumo ir profesionalumo pojūtį (2 pav.).

1 pav. „Kūrybos kampas 360°“ dizaino objektai. Šaltinis: <https://www.kuryboskampas360.lt/>

2 pav. „Muilo galerija“ dizaino objektai. Šaltinis: <https://www.behance.net/gallery/102725073/SOAP-GALLERY-BRANDING-PROJECT>

Prekės ženklo vizualinis identitetas ir jo elementai

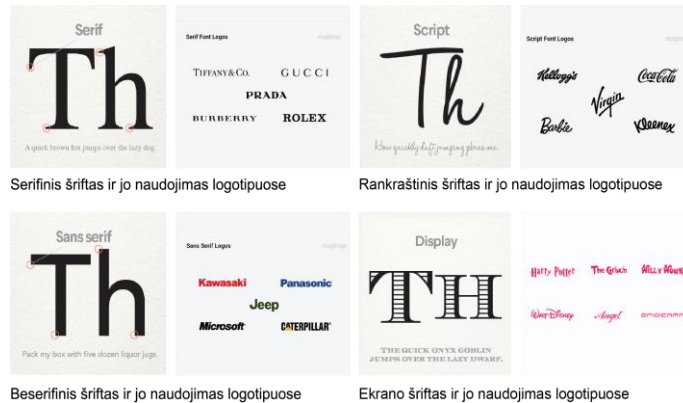
Slade, C. knygoje „Prekės ženklo tapatybės kūrimas: vadovas dizaineriams“ (Angl. „*Creating a Brand Identity: A Guide for Designers*“) prekės ženklo tapatybę nusako kaip neatsiejama šiuolaikinės vartotojų visuomenės dalį. Prekės ženklas gali reklamuoti viską: maistą, batus, Didžiosios Britanijos karališkąją šeimą ir t.t.. Prekės ženklas tai daugiau nei perkamas produktas ar paslauga. Tai taip pat daugiau nei pavadinimas, logotipas. Prekės ženklai siekia emociškai bendrauti ir užmegzti ryšį su vartotojais, taip užtikrindami viso gyvenimo bendrystę. Pasitikėjimas yra viena iš pagrindinių priežasčių, kodėl žmonės renkasi prekės ženklą. Todėl prekės ženklas apima ne tik logotipą, bet ir visą produkto koncepciją, vertybes taip pat pažadą užtikrinti kokybę ir nuolatinį klientų lūkesčių tenkinimą. Taigi visas prekės ženklo kūrimo procesas - jo dizainas ir rinkodara - tapo gyvybiškai svarbus bet kurio naujo produkto, paslaugos ar įmonės sėkmei. Galime suprasti, jog prekės ženklo vertybės formuojamos atsižvelgiant į vartotojo gyvenimą, poreikius, norus ir lūkesčius, kurių jie sąmoningai ar nesąmoningai ieško prekės ženklo produkte, paslaugoje. Todėl svarbiu aspektu tampa prekės ženklo asmenybė, vizualinis identitetas, skirtas pritraukti norimą vartotojų grupę.

Vizualinio identiteto elementai

Kaip ir minėjome anksčiau prekės ženklas tampa lyg asmenybė su unikaliomis vertybėmis ir unikalia nuo konkurentų išsiskiriančia ir lengvai atpažįstama išvaizda. Vizualinį identitetą formuoja pagrindiniai dizaino elementai: kompozicija, tipografija, spalva ir forma.

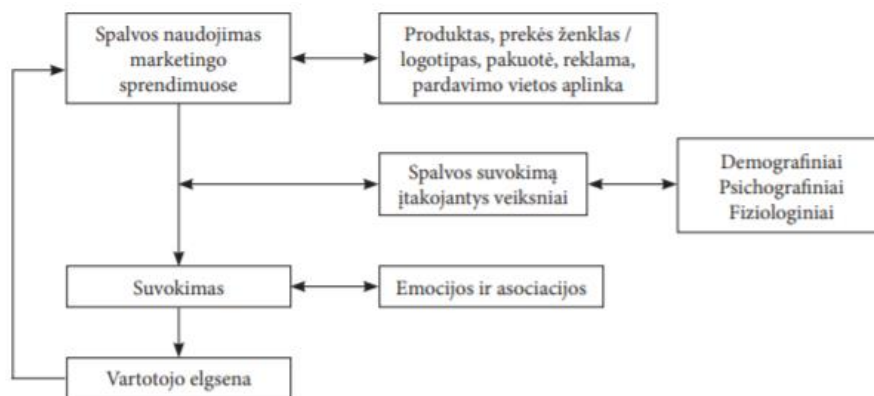
Kompozicija – tai vizuali dizaino struktūra ir elementų išdėstymas. Būdas kuriuo puslapyje išdėstomi dizaino elementai, privalo būti galutinio darbo nurodymas erdvei, vizualumui, stiliui ir dydžiui bei formatui. Bet kuris objektas privalo būti sukurtas išlaikant elementų svarbą, darniai

komponuojamas kartu su tekstu, vaizdu ir kitais papildomais elementais. **Tipografija** – „tai raidžių, žodžio ir teksto komponavimas beveik bet kuriame įmanomame kontekste: ji yra visur“. Dabner, David, Calvert, Scheena, & Casey, Anoki. (2010). Pasirinkta tipografija gali daug pasakyti apie prekės ženklą, todėl būtina apgalvotai pasirinkti šriftus. Šriftai klasifikuojami pagal jų naudojimo istoriją ir yra glaudžiai susiję su architektūra, įvairiais kultūriniais bei meniniais judėjimais. Pavyzdžiui „Serifiniai šriftai (pvz., „Times New Roman“ ar „Garamond“). Tai klasikinė tipografija, kuri tinkama, jei norima, kad prekės ženklas pasirodytų patikimas ir tradicinis. Beserifiniai šriftai (pvz., „Helvetica“ ar „Franklin Gothic“) suteikia aptakesnį, modernesnį prekės ženklo pojūtį. Rankraštiniai šriftai (pvz., „Allura“ ar „Pacifico“) gali pridėti prabangos ar moteriškumo pojūtį prekės ženklui. Ekraniniai šriftai (angl. Display fonts) turi specializuotą elementą, nesvarbu, ar tai neįprasta raidžių forma, kontūrai, šešėliai ar labiau meniškas, ranka pieštas vaizdas (pvz., „Metallica“ žaibo formos šriftas). Toks šriftas leidžia drąsiai kurti unikalų prekės ženklo tapatybę, kurios vartotojai greitai nepamirš (3 pav.).

3 pav. Tipografijos pavyzdžiai

Šliburytė, L., Skėrytė, I. (2017) Straipsnyje „Spalvos suvokimo poveikis marketingo sprendimuose“ teigia, jog „spalva yra nebrangi ir efektyvi priemonė kurti teigiamai vartotojų nuomonei apie prekės ženklą“. Spalva ir jos psichologinis poveikis yra svarbus norint užtikrinti, kad pasąmonės lygiu spalvos pagalba būtų perduodama tinkama nuotaika, o spalvinė gama atitiktų tikslią auditoriją, taip tapdama veiksminga priemone marketinge (4 pav.).

4 pav. Spalvos sąsajos su vartotoju pagal Šliburytė, L., Skėrytė, I. (2017).

Šaltinis: ŠLIBURYTĖ, L., & SKĖRYTĖ, I. (2017). Spalvos suvokimo poveikis marketingo sprendimuose. *Management of Organizations: Systematic Research*, 77, 169–184. <https://doi.org/10.1515/mosr-2017-0010>

Grafinio dizaino elementai vizualiniame identitete

Slade, C. knygoje „Prekės ženklo tapatybės kūrimas: vadovas dizaineriams“ (Angl. *Creating a Brand Identity: A Guide for Designers*) logotipą įvardija kaip paprasto dizaino figūrų, spalvų, simbolių, raidžių ar žodžių derinį simbolizuojantį produkto ar paslaugos gamintojų siūlomas vertybes, kokybę ir pažadus. Taip pat knygoje aptariami sėkmingo logotipo kriterijai. Toks logotipas turi siųsti aiškią žinutę apie įmonę ir jos vertybes. Taip pat jis turi būti vizualiai patrauklus: paprastas, švarus ir

neperkrautas, tačiau paliekantis įspūdį auditorijai. Tuo pačiu jis turi būti universalus savo stiliumi, ne vienadienės mados ar iškrentantis iš bendro konteksto. Svarbu, jog logotipas būtų funkcionalus ir įskaitomas įvairiuose dydžiuose, kadangi bus naudojamas įvairiuose objektuose, nuo vizitinių kortelių iki reklaminių iškabų. Autoriaus nuomone „Tvirtas logotipas, kuriame naudojamas išskirtinis dizainas, taip pat gali peržengti nacionalines ir kultūrinės ribas, nes vaizdai, kitaip nei tekstas, yra universali kalba“. (Slade. C , 2016)

Pakuotė kaip jausminga patirtis, tiesiogine to žodžio prasme įtraukianti vartotoją per visus jutiminius pojūčius. Juslių marketingas, tai nauja, inovatyvi koncepcija, raginanti apjungti visas vartotojų jusles: tokias kaip rega (geriausiai atsispindinti per spalvą kartu su tipografija), lytėjimas (pakuotės tekstūra), uoslė (priklausomai nuo produkto, ir pakuotės interakcijos su vartotoju), klausa (pasireiškia kaip pats prekės ženklas nori kalbėti su vartotoju) ir skonis (vaizdingais vaizdais ir aprašais gali būti perteiktas pakuotėje). Toks metodas kuria emocines sąsajas su vartotoju. Visa pakuotės dizaino informacija padeda suprasti, kam skirtas produktas, kaip jis turėtų būti naudojamas, kas jį turėtų naudoti ir svarbiausia, ar turėtume pirkti produktą, ar ne. Knygoje „Geriausia praktika grafikos dizaineriams, pakuotės: esminis efektyvių pakuočių dizaino sprendimų įgyvendinimo vadovas“ (Angl. „Best Practices for Graphic Designers, Packaging: An Essential Guide for Implementing Effective Package Design Solutions“) išskiriami du pagrindiniai komponentai, kurie kartojasi ir daro įtaką elgesiui: tipografija ir tekstūra. Dizaineriai, nustatydami produkto tipą ir auditoriją supranta, kaip sukurti produkto asmenybę pakuotėje atrodančia prabangiai, pigiai, nuotaikingai ar net maištingai, naudojant tik šrifto tipą. O tekstūra verčia vartotojus liesti, paimti į rankas, vien tik produkto paėmimas yra milžiniškas šuolis įsigijimo link.

Tvarūs produktų pakuočių pavyzdžiai

Kadangi dizainas ir pats dizaineris turi įtakos vartotojų elgesiui iškyla ir atsakomybės klausimų, tokių kaip ekologija ir tvarumas. Todėl dizainerių bendruomenė jaučia turintys galią šiuo klausimu nukreipti vartotojus teisinga linkme. Knygos „Geriausia praktika grafikos dizaineriams, pakuotės: esminis efektyvių pakuočių dizaino sprendimų įgyvendinimo vadovas“ (Angl. „Best Practices for Graphic Designers, Packaging: An Essential Guide for Implementing Effective Package Design Solutions“) autoriai giria perdirbimo naudą, tačiau jų nuomone geriausia pakuotės ateitis, tai pakartotinis jos naudojimas, kuris apsaugo nuo atliekų didinimo ir to paties produkto išsigijimo iš naujo. Taip pat knygoje primenama, jog „Mes gyvename ribotų išteklių pasaulyje, ir tai pripažinti yra dalis tapimo puikiu dizaineriu“ Grip, (2013). Apibendrinant galima teigti, jog tvarumas ir dizainas turi eiti kartu, o ne atskirai ir dizaineris kaip kultūros ir estetikos formuotojas yra įgalintas tai daryti. Pasaulinės kosmetikos pramonės sausio numerio straipsnyje „Tvari pakuotė: 2021 m. Ir už jos ribų: Ką apie 2020 metus pasakoja apie ateinančius metus“ (angl. „Sustainable Packaging: 2021 & BEYOND: What 2020 tells us about the year ahead“) aptariami jau sukurti tvarūs pakuočių dizainai, įvardijami nauji ir jau pasaulyje ir rinkoje įsitvirtinę ženklai išleidžiantys tvarių produktų arba visiskai tampantys tvarūs. Vieni iš jų yra „L’Oreal’s Garnier“, „Covergirl“, „Oral-B“ ir „Blend-a-mend“ prekės ženklai.

„L’Oreal’s Garnier“ atveju pasaulinio masto natūralaus grožio prekės ženklas, prisiima atsakomybę už savo poveikį planetai ir kuria naujoves tvariai ateičiai. „L’Oreal’s Garnier“ tvarus požiūris prasideda nuo pat proceso pradžios iki pat pabaigos (angl. end-to-end (E2E)) šis požiūris apima visą procesą. Pradedant projektavimu, žaliavų rinkimu, gaminimu, produkcijos pristatymu ir t.t. 2019 m. Tvarumo pažangos ataskaitoje vienu iš tikslų tampa iki 2025 metų produktų pakuotes gaminti be grynojo plastiko, perdirbamas, kompostuojamas arba pakartotinai naudojamas. Pavyzdžiui, „L’Oreal’s Garnier“ „Ultimate Blends“ šampūnas pirmasis kompanijos kietas šampūnas, kuriame yra nulis plastiko atliekų. 100% perdirbto kartono pakuotė, kurioje yra 94% augalinės kilmės ingredientų. Palyginus su įprasto šampūno buteliu, kietas šampūnas užtikrina 80% mažiau pakuočių ir 70% mažiau sunaudojamos iškastinės energijos gabenant. „L’Oreal’s Garnier“ žino, kad jų auditorijai rūpi aplinka, kad jų klientai vertina prekės ženklus su ekologiškais ir tvariais pakavimo sprendimais. Todėl tvarus dizainas, turint omenyje, augalinės kilmės ingredientų naudojimą pakavime ir pačiuose produktuose padidina jų auditorijos lojalumą prekės ženklui (5 pav.).

5 pav. „L’Oreal’s Garnier“ „Ultimate Blends“ kietasis šampūnas.

Šaltinis: Sustainable Packaging: 2021 & BEYOND: What 2020 tells us about the year ahead. (2021). Global Cosmetic Industry, 189, 52-S5. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=148177686&site=ehost-live>. Acesso em: 7 abr. 2021

„Monday’s Child“ yra Didžiosios Britanijos įmonė, parduodanti mergaičių drabužius ypatingoms progoms. Šie drabužiai pagaminti iš kokybiškų ir natūralių medžiagų. Drabužių dizainas klasikinis, kartu nešantis tvarumo idėja būti perduotiems iš kartos į kartą. Produkto pakuotė pagaminta iš perdirbto kartono ir atlieka kelias funkcijas: pakavimo ir žaislo – dėžė, kurioje atkeliauja drabužis tuo pačiu yra lėlių namelis. Toks pakuotės funkcionalumas paverčia ją tvaria ir mezgą tvirtą ryšį visuose vartotojų sąlyčio taškuose (6 pav.).

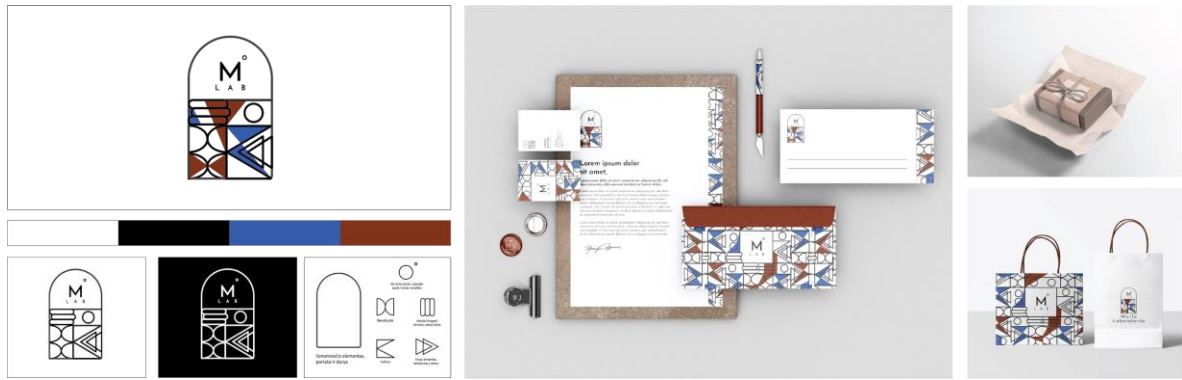

6 pav. „Monday’s Child“ tvari pakuotė.

Šaltinis: Monday’s Child. <https://mondayschildlondon.com/pages/about-us-2>

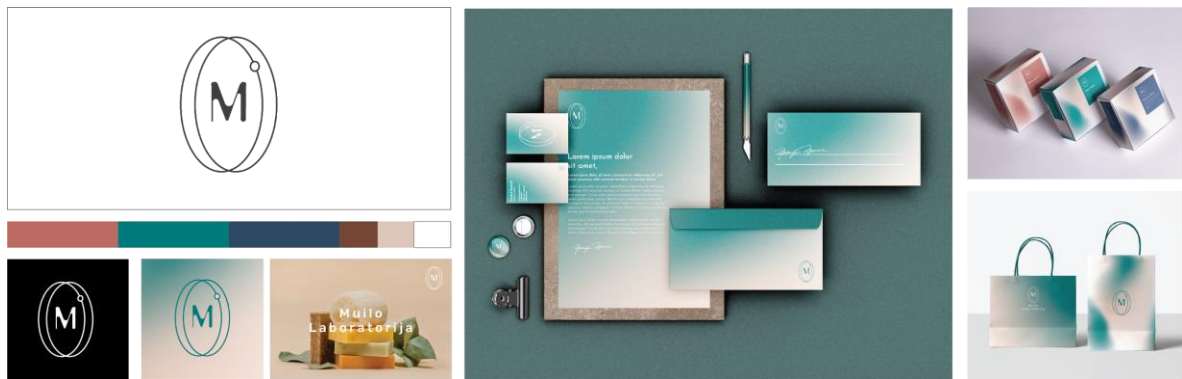
Asmeniniai meniniai sprendimai

Pirmasis pasiūlymas sukuria modernų, tačiau tradicijomis besiremianti vaizdą. Logotipui sukurtos individualios ikonas, elementai, kurie taip pat atgyja ir vizualiniame stiliuje. Kiekvienas toks elementas simbolizuoja vis kitą vertybę. Logotipo visuma primena senamiesčio architektūros detales, stogų vėliavėles, atgimstantį art deco stilių, kuris ir anuomet, tarpukario laikotarpiu, buvo itin populiarus. Spalvos taip pat pasirinktos susiejant jas su vietoje, raudonų plytų statiniais, Neries ir Nemuno santaka, pačiu vandeniu (7 pav.).

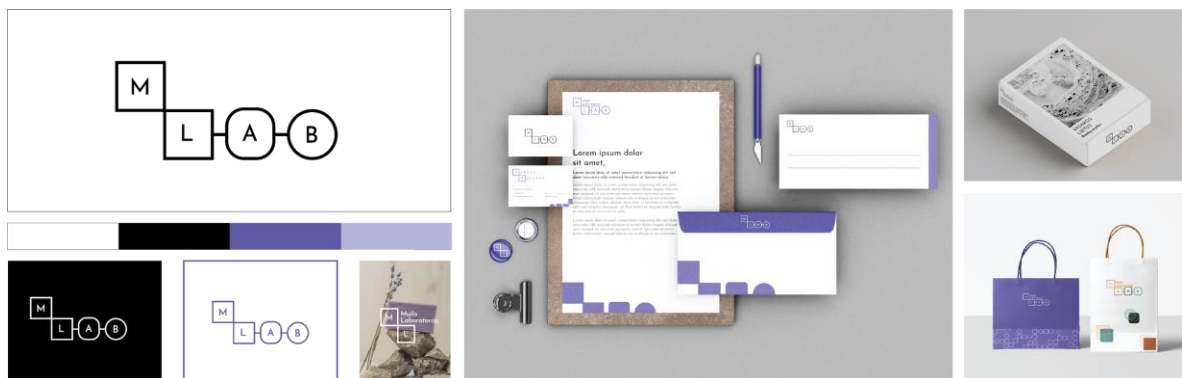
7 pav. Pirmasis pasiūlymas. Aut. V. Bagdonavičiūtė

Antrasis pasiūlymas kilo iš idėjos sukurti individualų tipografijos sprendimą remiantis tarpukario parfumerijos etiketėmis ir reklaminiais plakatais. Ženklas susideda iš pirmosios pavadinimo raidės, kuri yra personalizuota, primenanti aptakias rankų nugludintas muilo formas. Aplink esančios elipsės padeda išlaikyti centrišką kompoziciją, jos taip pat formuoja aptakią muilo formą. Apskritimas viršuje primena muilo burbuliuką, nusakanti gyvenimo dinamiškumą, lengvumą taip suveddamas logotipą į vientisą kompoziciją. Spalvų paletėje figūruoja prislopintos spalvos neapibrėžiančios nei vyriškosios nei moteriškosios lyties (8 pav.).

8 pav. Antrasis pasiūlymas. Aut. V. Bagdonavičiūtė

Trečiasis pasiūlymas – tai moderniosios laboratorijos vaizdas. Čia vyrauja eksperimentai ir visagalis smalsumas. Skirtingos formos simbolizuoja individualias asmenybes, kurios susijungia į vieną visumą, bendruomenę. Švelni violetinė, primena levandas ir pavasarines alyvas, taip kelianti asociacijas su gaiviu kvapu ir natūralumu (9 pav.).

9 pav. Trečiasis pasiūlymas. Aut. V. Bagdonavičiūtė

Išvados

1. Apžvelgus „Muilo laboratorijos“ veiklą, matyti, kad kultūrinės bendruomenės atsiradimą ir augimą, paskatino „Kaunas 2022“ kuriama programa ir jos tikslai. Muilo laboratorija – kūrybinis, kultūrinis, bendruomeninis verslas Kauno senamiestyje, kurio vizija – įgalinta, sustiprinta ir apjungta, kūrybinga senamiesčio bendruomenė.

2. Išanalizavus Socialinio verslo ir muilo produkcijos analogų vizualinius identitetus galima pastebėti bendrą bruožą – tai spalvos, kaip efektyvios priemonės naudojimą. Socialinio verslo analogai nebijo modernaus, dažnai jaunatviškai laisvo stiliaus, o muilo produkcijos analogai žvelgia į produktą per kūrybos prizmę ir pasakoja savitą istoriją, naudojant kompozicijos harmonizavimo priemones, spalvą ir tekstūrinius sprendimus.

3. Analizuojant prekės ženklo svarbą ir esminius elementus, atskleidžiamas prekės ženklo, kaip asmenybės, vizualinio identiteto aktualumas, kuris kartu su vertybėmis, vizualu, kompozicijos elementų kuriama nuotaika ieško sąsajų su vartotoju, pritraukia norimą vartotojų grupę ir užmezga bendrystę.

4. Tvarūs produktų pakuočių pavyzdžiai rodo tvarumo ir dizaino sąsajas, kurios šiuolaikiniame pasaulyje negali būti pamirštos, o dizainerį išskiria kaip kultūros ir estetikos formuotoją. Taip pat išskiriama pakartotinio naudojimo nauda, kuri apsaugo nuo atsinaujančių atliekų. Tvaraus pakavimo sąvoka šių dienų prekinių ženklų kontekste užima svarbią poziciją, todėl naujai besikuriantis ženklas turi tenkinti pirkėjų lūkesčius ir pradėti mąstyti kaip įtraukti tvarumo principus į savo prekės ženklo misiją.

5. Asmeniniai meniniai sprendimai sudaryti atsižvelgus į atliktą tyrimą ir muilo laboratorijos veiklas, vertybes. Todėl sukurti dizainai pasižymi individualumu, dinamika, kuriu moderniu vaizdu, artimomis, turinčiomis sąsajų su veikla spalvomis, ieškoma atvirumo, vaizdo skatinančio bendruomenės įsitraukimą.

Literatūros sąrašas

1. Nutarimas Dėl Europos kultūros sostinės 2022 vardo suteikimo Kauno miestui. 2017 m. gruodžio 13 d. Nr. 1031. [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-29]. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/09c95b60e16f11e7b3f0a470b0373cb2>
2. Galutinė Kauno miesto paraiška Europos kultūros sostinės 2022 vardui gauti (2017) [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-29] 2-9 Prieiga per internetą: https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Kaunas_2022_EKS_paraiska_galutine_LT.pdf
3. Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-29] Prieiga per internetą: <https://kaunas2022.eu/apie-europos-kulturos-sostine/>
4. Swedbank (2017), *Specialistai: bendruomenių verslas – galimybė regionams neatsilikti nuo didmiesčių*, Swedbank [žiūrėta 2021 kovo 29 d.] Prieiga per internetą: <https://blog.swedbank.lt/verslas/specialistai-bendruomeniu-verslas-galimibe-regionams-neatsilikti-nuo-didmiesciu>
5. VšĮ „Versli Lietuva“ [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-31] Prieiga per internetą: <https://www.verslilietuva.lt/naujienos/startuoja-socialinio-verslo-platforma-skaitmenizuotas-irankis-poveikio-kurimui-matavimui-ir-kompetenciju-ugdymui/>
6. Versli Lietuva. Socialinis verslas [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-31] Prieiga per internetą: <https://socialinisverslas.verslilietuva.lt/businesses/>
7. Kurybos kampas 360 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-03-31] Prieiga per internetą: <https://www.kuryboskampas360.lt/>
8. Slade, C. (2016). *Creating a Brand Identity: A Guide for Designers*. Laurence King Publishing. [interaktyvus], [žiūrėta 2015-11-25]. Prieiga per duomenų bazę EBSCO Publishing: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=1234833&site=ehost-live>
9. Dabner, David, Calvert, Scheena, & Casey, Anoki. (2010). *Grafinio dizaino mokykla: grafinio dizaino teorija ir elektroninė leidyba: [mokymo priemonė]* (p. 192). Žara.
10. ŠLIBURYTĖ, L., & SKĖRYTĖ, I. (2017). Spalvos suvokimo poveikis marketingo sprendimuose. *Management of Organizations: Systematic Research*, 77, 169–184. <https://doi.org/10.1515/mosr-2017-0010>
11. Grip. (2013). *Best Practices for Graphic Designers, Packaging: An Essential Guide for Implementing Effective Package Design Solutions*. Rockport Publishers. Beverly, MA. [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-02]. Prieiga per duomenų bazę EBSCO Publishing: <http://search.ebscohost.com.db.kaunokolegija.lt/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=709342&site=ehost-live>. Acesso em: 2 abr. 2021.

12. Monday's Child [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-01]. Prieiga per internetą: <https://mondayschildlondon.com/pages/about-us-2>
13. Sustainable Packaging: 2021 & BEYOND: What 2020 tells us about the year ahead. (2021). *Global Cosmetic Industry*, 189, 52-S5 [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=148177686&site=ehost-live>. Acesso em: 7 abr. 2021
14. Garnier_Sustainability Progress Report 2019 FINAL, interneto prieiga. (2019). [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-07]. : Garnier. Prieiga per internetą: file:///C:/Users/HP/Downloads/Garnier_Sustainability%20Progress%20Report%202019%20FINAL_light.pdf
15. Cambridge Dictionary [interaktyvus], [žiūrėta 2021-04-07]. Prieiga per internetą: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/end-to-end>

MAŽAS IR FUNKCIONALUS: OPTIMALŪS DIZAINO SPRENDIMAI MAŽO PLOTO VONIOS KAMBARIUI

EMA POŠKUTĖ⁴³, DR. INGA VALENTINIENĖ⁴⁴

Kauno kolegija

Anotacija. Prieš 100 metų žmonės gyveno erdviau. Aukštos lubos, daug erdvės ir dideli langai buvo bene privalomas dalykas gyvenamose erdvėse, būtent tai ir suteikė daug žavesio seniems butams. Šiuo laikotarpiu pastebima, kad butų plotai mažėja. Ploto mažėjimas nėra pastebimas erdviuose ir didelio ploto butuose, tačiau mažo ploto butuose tai jaučiasi stipriai. Pasaulyje ne visi žmonės turi galimybes gyventi 300 kvadratinį metrų name. Lietuvos miestuose vyrauja ekonominio tipo butai, nes pragyvenimo lygis nėra išpūdingai didelis. Taigi, faktas, kad daugiabučiuose dažnai žmonės gyvena mažuose plotuose, tuo pačiu turi ir mažos kvadratinės vonios kambarius. Tačiau, ar jie atlieka funkciją? Labai svarbu nepamiršti, kad vonios kambaryje vyrauja ne viena funkcija. Visų pirma, vonios kambarys neišsivaizduojamas be vietos nusiprausti, nes tai yra kiekvieno žmogaus dienos rutinoje. Mažos kvadratinės vonios kambariuose dažniausiai renkama dušo kabina. Taip yra todėl, kad vonia užima daugiau vietos nei dušo kabina. Funkcija išpildoma ir išsaugoma papildomai erdvės. Vonios kambarys neišsivaizduojamas ir be tualetu, prie kurio rekomenduojama kriauklė, rankų nusplovimui, dantų valymui ir t. t. Vis dėl to labai daug funkcinių dalykų, kurie dažniausiai būna žmonių vonios kambariuose. Ergonomika yra labai svarbi kiekviename interjere, ne išimtis ir vonios kambarys. Ne gana to, kad daug skirtingų funkcijų reikia sutalpinti viename mažame kambaryje, tai dar kai kuriems iš jų reikia papildomos erdvės aplink, kad jie galėtų pilnai funkcionuoti. Žmonės turi gyventi patogiai, nes tai funkcijos, kuriomis naudojasi kiekvieną dieną. Ką daryti, jeigu įsigytame būste vonio kambarys yra mažos kvadratinės ir to pakeisti negalima. Tokiu atveju reikėtų labai gerai apgalvoti ar visos funkcijos įsitenka jūsų vonios plote. Taigi, planuojant mažą vonios kambarį, labai svarbu apgalvoti visas galimybes, kurias padėtų sutaupyti erdvės. Kuo daugiau erdvės sutaupysite, tuo mažiau jausis, kad jūsų vonios kambarys yra mažas ir suspaustas.

Reikšminiai žodžiai: ergonomika, funkcionalumas, išplanavimas, mažas plotas, vonios kambarys

Aktualumas. Ergonomika svarbi visų tipų patalpų interjero planavime, ne išimtis ir vonios kambarys. Daugiabučiuose dažnai žmonės gyvena mažuose plotuose, tuo pačiu turi ir mažos kvadratinės vonios kambarius. Ne gana to, kad daug skirtingų funkcijų reikia sutalpinti viename mažame kambaryje, tai dar kai kuriems iš jų reikia papildomos erdvės aplink, kad jie galėtų pilnai funkcionuoti. Pagal parengtas rekomendacijas gyventojai, įrengdami mažo ploto vonios kambarį, galės parinkti optimaliai patogią bei pilnai funkcionuojančią vonios kambariui skirtą įrangą.

Tikslas. Parengti rekomendacijas teisingam mažo ploto vonių kambarių įrangos planavimui

Objektas. Kauno daugiabučių vonios kambarių plotas, įranga ir funkcionalumas.

Uždaviniai:

1. išanalizuoti būtinas vonios kambario funkcijas.
2. Apibrėžti ergonominius reikalavimus mažo ploto vonios kambariui.
3. Parengti rekomendacijas mažo ploto vonios kambario išplanavimui ir funkcionalios įrangos parinkimui.

Metodai: Atliktas empirinis tyrimas, kurio metu atlikti realūs daugiabučio vonios matavimai, atlikti skaičiavimai vonios įrangos optimizacijai bei sudaryti vonios interjero elementų brėžiniai. Kokybinio tyrimo metu buvo atliekama funkcionaliausio interjero įrangos schemos pritaikomumo analizė. Atlikta mokslinės literatūros, skirtos ergonominių reikalavimų, konstrukcinių medžiagų techninių bei saugumo reikalavimų ir standartų, analizė. Atvejo analizės metu atliktas realios Kauno miesto daugiabutyje optimaliai pagal visus reikalavimus įrengtos vonios vertinimas bei sudarytas elementų aprašymas

Analizė. Prieš 100 metų žmonės gyveno erdviau. Aukštos lubos, daug erdvės ir dideli langai buvo bene privalomas dalykas gyvenamose erdvėse, būtent tai ir suteikė daug žavesio seniems butams. Prasidėjus sovietmečiui būsto dydžiai pradėjo mažėti, vėliau, atgavus nepriklausomybę, būstai pradėjo didėti. Šiuo laikotarpiu pastebima, kad butų plotai mažėja. Labiausiai tai jaučiasi vieno arba

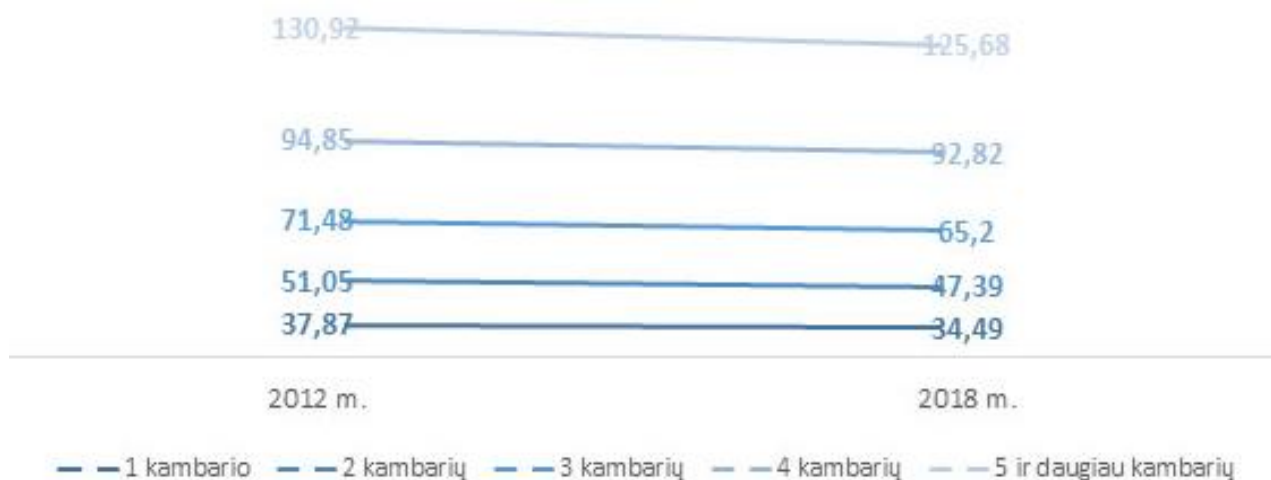
⁴³ Ema Poškutė, ema.po9216@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentė. Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁴⁴ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

trijų kambarių butuose. Nekilnojamo turto paslaugų tiekėjai „INREAL“ (2018) savo tinklaraštyje skelbė, kad nuo 2012 metų iki 2018 metų, butų plotai sumažėjo 10 procentų. Trijų kambarių buto plotas pamažėjo apie 6,5 kvadratinį metrą (1 pav.). Ploto mažėjimas nėra pastebimas erdviuose ir didelio ploto butuose, tačiau mažo ploto butuose tai jaučiasi stipriai.⁴⁵ Internete galime rasti ne vieną pavyzdį suprojektuoto interjero, kuris atrodo pritrenkiamai. Funkcija išpildyta 100 procentų ir žmogui gyvenimas tokiuose namuose yra atgaiva. Tačiau, pasaulyje ne visi žmonės turi galimybes gyventi 300 kvadratinį metrų name. Lietuvos miestuose vyrauja ekonominio tipo butai, nes pragyvenimo lygis nėra išpūdingai didelis. Taigi, faktas, kad daugiabučiuose dažnai žmonės gyvena mažuose plotuose, tuo pačiu turi ir mažos kvadratūros vonios kambarius. Tačiau, ar jie atlieka funkciją?

Vonios kambarys yra labai svarbus kiekvienuose namuose. „Vonios kambarys – svarbi namų vieta, nes čia mes pradedame ir užbaigiame veiklįją paros dalį. Tai – viena pirmiausiai apžiūrimų erdvių ieškant būsto. Šiandien įprasta suplanuoti bendrą vonios ir tualetų kambarį, kurio plotas siekia apie 5 kv. m. Įrengiant vonią vietos reikia daugiau, dušo kabinai – mažiau. Vonios naujuose projektuose statomos daug rečiau nei prieš keletą dešimtmečių. Didesnės kvadratūros būstuose yra vertinamas kelių sanitarinių mazgų įrengimas.“ (INREAL, 2018). Labai svarbu nepamiršti, kad vonios kambaryje vyrauja ne viena funkcija. Visų pirma vonios kambarys neįsivaizduojamas be vietos nusiprausti, nes tai yra kiekvieno žmogaus dienos rutinoje. Mažos kvadratūros vonios kambariuose dažniausiai renkama dušo kabina, kaip rašė ir „INREAL“ tinklaraštyje. Taip yra todėl, kad vonia užima daugiau vietos nei dušo kabina. Funkcija išpildoma ir išsaugoma papildomai erdvės. Vonios kambarys neįsivaizduojamas ir be tualetų, prie kurio rekomenduojama kriauklė, rankų nusiplovimui, dantų valymui ir t. t. Rekomenduojama vonioje turėti ir rankšluosčių džiovintuvą, vietą susidėti nešvariems drabužiams, namų valymo įrangą, veidrodį, skalbimo mašiną ir dar kelias papildomas smulkmenas. Vis dėl to labai daug funkcinių dalykų, kurie dažniausiai būna žmonių vonios kambariuose.

NAUJO BŪSTO VIDUTINIS PLOTAS VILNIUJE 2012 IR 2018 M. (KV.M)

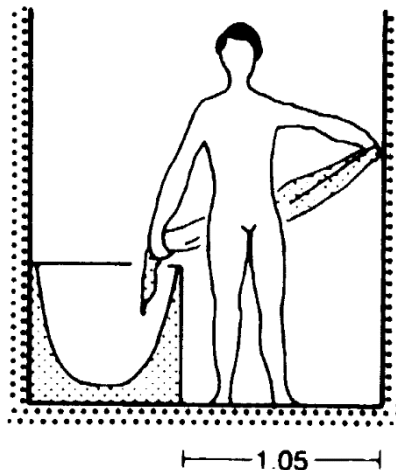

1 pav. Butų plotų mažėjimas 2016 – 2018 metais. Šaltinis: Nekilnojamo turto paslaugų tiekėjai „INREAL“ (2018). <https://blog.inreal.lt/butu-dydziau-ir-suplanavimu-tendencijos/>

Ergonomika yra labai svarbi kiekviename interjere, ne išimtis ir vonios kambarys. Ne gana to, kad daug skirtingų funkcijų reikia sutalpinti viename mažame kambaryje, tai dar kai kuriems iš jų reikia papildomos erdvės aplink, kad jie galėtų pilnai funkcionuoti. Viena iš pirmaujančių gamybos įmonių

⁴⁵ Nekilnojamo turto paslaugų tiekėjai „INREAL“ (2018). *Butų dydžių ir suplanavimo tendencijos*. <https://blog.inreal.lt/butu-dydziau-ir-suplanavimu-tendencijos/>

„Cersanit“ teigė, kad labai svarbu išsiaiškinti žmonių poreikius, tuomet matoma realybė.⁴⁶ Labai svarbu yra ir kiek šeimoje yra žmonių, nes suprojektavus kambarį dviem suaugusiems žmonėms, didelė tikimybė, kad jis netiks šeimai su vaikais. Dar vienas aspektas, jei šeimoje yra 5 asmenys, tai didelė tikimybė, kad vieno mažo vonios kambario tai šeimai neužteks. Paprastas pavyzdys, jei šeima kartu keliasi į darbus ir mokyklas, tai tikėtina, kad prie vonios kambario susidarys eilės arba grūstis, nes penki asmenys per trumpa laiko tarpa norės pasinaudoti vonios kambariu, ar tai tualetu, dušu ar kriaukle. Taip atsiranda pykčiai arba vėlavimai. Tokiu atveju reikėti apgalvoti apie du vonios kambarius arba bent atskirą tualetą. Labai svarbu yra ir ergonominiai dalykai, kurie taip pat priklauso nuo šeimos. Knygoje „Human Dimension & Interior Space: A Source Book of Design Reference Standards“ rašė, kad šeimoje, kurioje yra vaikai arba kurioje gyvena aukštesni žmonės nei nustatyta standartuose, suspausta įranga tikrai nepriduos patogumo, arba labai sužeminti baldai, dėl to vaikams dažnai yra atskiros kėdutės, kurios leidžia jiems pasiekti reikiama aukštį prie praustuvo ar tualetu.⁴⁷ Aukštiesiems žmonėms rekomenduojama rinktis didesnio aukščio praustuva su spintele, aukščiau kabinti dušo galvą, galbūt pakelti ir tualetą keliais centimetrais ar dešimtėmis aukščiau. Žmonės turi gyventi patogiai, nes tai funkcijos, kuriomis naudojasi kiekvieną dieną. Taip pat, nesinorėtų trankyti rankos į sieną ar dušo kabiną plaunantis rankas. Norint nesudaryti tokios situacijos rekomenduojama palikti optimalius atstumus, palikti tam tikra plotą, kuriame galėtų laisvai judėti. Rekomenduojamas laisvas plotas remiantis „Neufert Architects' Data“ knyga 100-120 x 70-100 (2 pav.).⁴⁸ Mažiausias dušo dydis siūlomas 90x90 cm, galima rinktis ir vonia, tačiau jai reikia daugiau vietos (3 pav.). Vonios kambaryje būna tualetas, kurio dydis siūlomas 55x65 cm (4 pav.). Taip pat, vonioje reikalinga kriauklė, kuri patogiausia, kai būna įmontuota spintelėje, nes taip mes turime daugiau vietos susidėti vonios kambaryje reikalingiems daiktams. Nepaisant šių visų funkcijų, vonios kambaryje žmonės renkasi turėti skalbimo mašiną, kuri mažiausia galima 40x60 cm arba 60x60 cm. Rekomenduojama šalia skalbimo mašinos turėti ir nešvarių rūbų krepšį. Be to, vonios kambaryje reikalingas ir rankšluosčių džiovintuvas, kuris mažiausias gali būti 25x60 cm.

2 pav. Rekomenduojamas laisvas plotas.

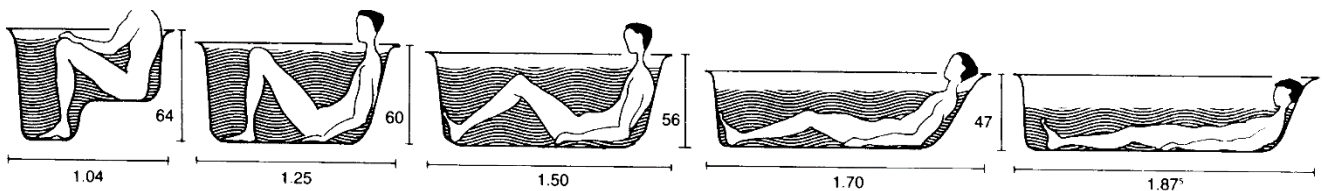
Šaltinis: Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys „Neufert Architects' Data“

⁴⁶ „Cersanit“ - viena iš pirmaujančių gamybos įmonių. *Ergonomika vonios kambaryje.*

<https://www.cersanit.com/inspirations-and-tips/ergonomics-in-the-bathroom.45.html>

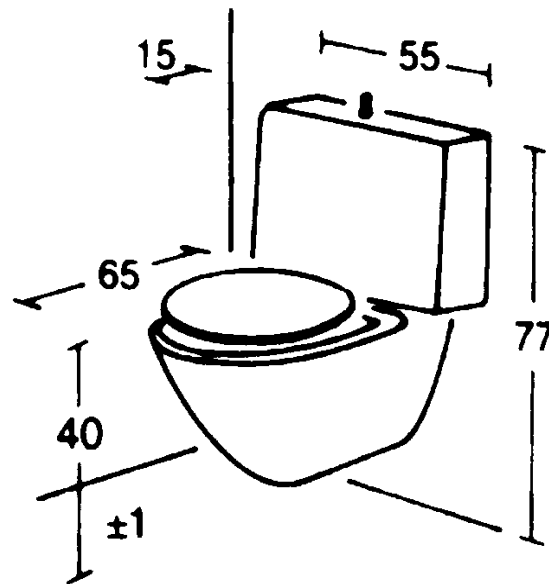
⁴⁷ Julius Panero, Martin Zelnik (2014) „Human Dimension & Interior Space: A Source Book of Design Reference Standards“. Antropometrijos pritaikymas projektavimo procesui.

⁴⁸ Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys „Neufert Architects' Data“. Pastatų projektavimo ir teritorijų planavimo erdviųjų reikalavimų informacinė knyga.

3 pav. Vonios ergonomika.

Šaltinis: Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys „Neufert Architects' Data“.

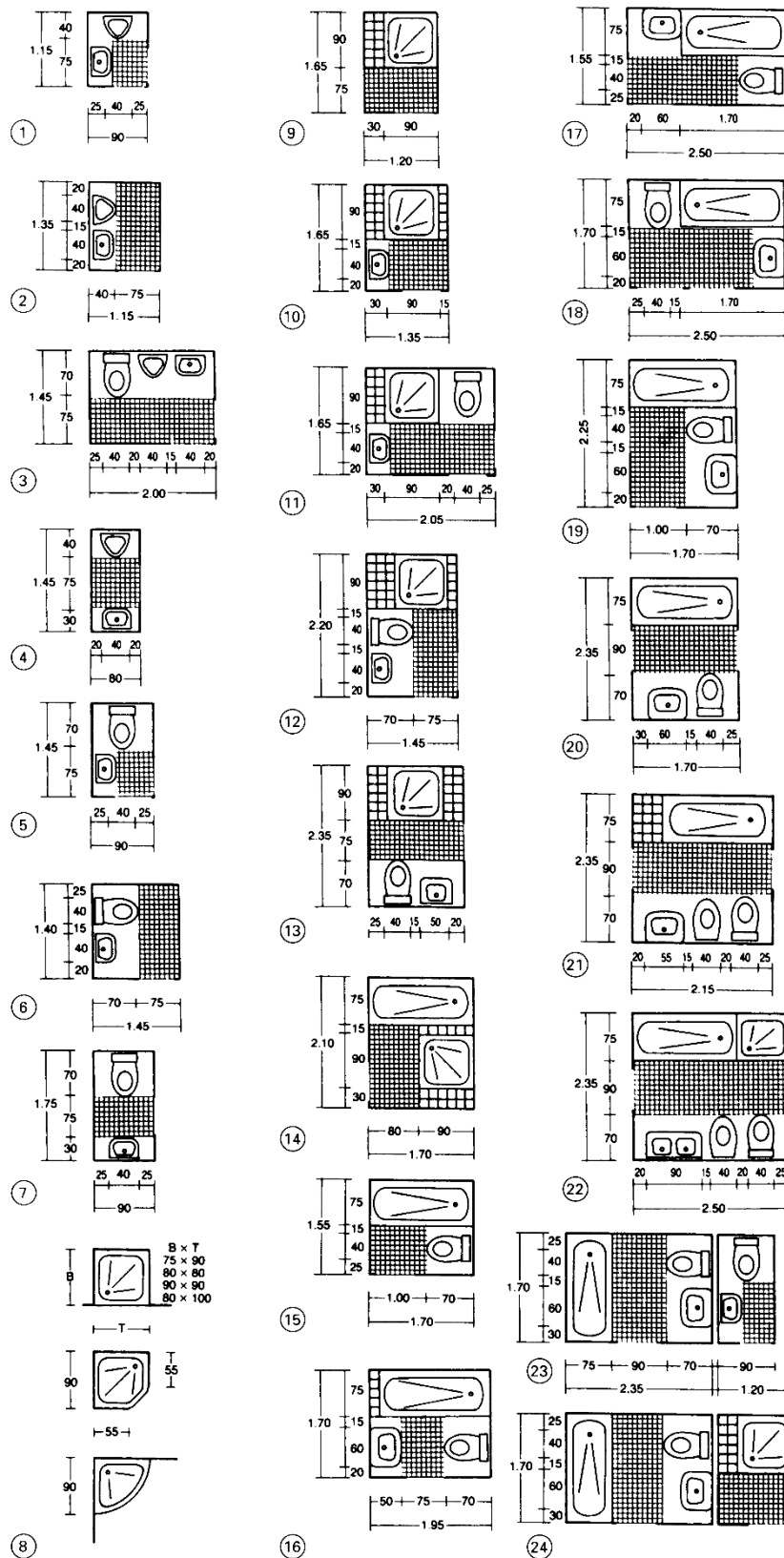
4 pav. Tualetui reikalinga erdvė.

Šaltinis: Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys „Neufert Architects' Data“.

Ką daryti, jeigu įsigytame būste vonio kambarys yra mažos kvadratūros ir to pakeisti negalima. Tokiu atveju reikėtų labai gerai apgalvoti ar visos funkcijos įsitenka jūsų vonios plote. Kai kurie žmonės norėdami sutaupyti vonios erdvės, skalbimo mašina perkeliama į virtuvės zoną. Tai nėra geriausias pasirinkimas, tačiau jeigu nėra kitos išeities rekomenduojama taip pasielgti. Nepaisant šito pasirinkimo yra daug informacijos internete, kaip būtų galima sutaupyti vietos, bet neprarasti funkcijos. Pavyzdžiui, remiantis „Neufert Architects' Data“ jeigu leidžia santechninė dalis, yra daug variantų kaip galima išplanuoti vonios kambarį (5 pav.). Remiantis „NKBA Kitchen and Bathroom Planning Guidelines with Access Standarts“ rekomendacijomis, geriau būtų naudoti tualetą su įmontuojamu į sieną bakeliu, taip turėsite išpildytą funkciją ir daugiau vietos, nes tualetu bakelis bus sienoje.⁴⁹ Virš tualetu rekomenduojama pasidaryti lentynas, kurios pagal jūsų norus, gali būti atviros arba uždaros. Juose galėsite susidėti savo daiktus. Pavyzdžiui, tualetinį popieriui, oro gaiviklį, tueto valymo priemones ar kitas higienos priemones. Tęsian toliau, patogiu yra kai, skalbimo mašina yra įmontuojama spintoje, kadangi išnaudojama erdvė esanti virš skalbimo mašinos. Kai kurie žmonės ant skalbimo mašinos pastato skalbinių džiovyklą. Galima pasidaryti ir lentynas virš skalbimo mašinos, kuriuose susidėtų tokie daiktai, kaip skalbimo priemonės, rankšluosčiai ar net nešvarūs rūbai paruošti skalbimui. Skalbyklės dydi taip pat galima pasirinkti pagal turima erdvę, nes skalbimo mašinos yra gaminamos dviejų pločių: 60 cm arba 40 cm. Rekomenduojama praustuvą pirkti su spintele, nes taip išnaudosite erdvę esančia po praustuvu ir pridengsite santechninius mazgus, taip

⁴⁹ NKBA (National Kitchen and Bath Association) (2016) „NKBA Kitchen and Bathroom Planning Guidelines with Access Standarts“. Virtuvės ir vonios planavimo gairės pagal standartus.

išsaugodami estetiką vonios kambaryje. Virš praustuvo dažnai kabinami veidrodžiai, kurie vizualiai padidina erdvę.

5 pav. Vonios kambario išplanavimo galimybės.
Šaltinis: Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys „Neufert Architects' Data“

Planuojant vonios kambarį, reikėtų apgalvoti iš anksto dušo kabinos vietą. Dušo kabinos dažniausiai įrengiamos kažkurianme kampe, renkamosi patogiausia paal santechnikos išvedžiojimą. Tuomet yra galimybė, dušo kabinos vietoje, pasidaryti nišą sienoje, kurioje galima laikyti higienos priemonės, tokias kaip šampūnai, dušo želė it t. t. Šitaip išsaugosite dušo kabinos erdvę ir nereikės kabinti papildomų lentynų joje, kiekvienas mažas dalykas prisideda prie erdvės sumažėjimo. Taigi, planuojant mažą vonios kambarį, labai svarbu apglavoti visas galimybes, kurios padėtų sutaupyti erdvės. Kuo daugiau erdvės sutaupysite, tuo mažiau jausis, kad jūsų vonios kambarys yra mažas ir suspaustas.

Išvados.

1. Vonios kambarys yra viena svarbiausių namų vietų. Ten pradeda ir užbaigiama diena. Vonios kambaryje yra ne viena funkcija. Tai ir yra didžiausias keblumas norint suprojektuoti mažą vonios kambarį. Pagrindiniai funkciniai įrenginiai : tualetas, praustuvas, dušas arba vonia, skalbimo mašina. Visi šie įrenginiai yra talpinami mažos kvadratūros kambaryje

2. Nei vienas pastatas neapsieina be ergonominių taisyklių. Ergonomika nėra lanksti, yra pagrindiniai standartai, kurių laikosi visi, tiek architektai, tiek dizaineriai. Vonios kambarys ne išimtis ergonomikai. Kadangi, vonioje yra ne viena funkcija, tai tos funkcijos turi savo ergonominius reikalavimus. Norint turėti patogų ir funkcionalų vonios kambarį privalome atsižvelgti į tų funkcinių įrenginių ergonomiką.

3. Norint įsirengti vonios kambarį reikėtų pradėti nuo išplanavimo, o tuomet apmąstyti galimybes sutaupyti erdvę. Nepamiršti galimybės pasinaudoti internetu ir pasisemti įkvėpimo taupant erdve, bet neprarandant funkcijos. Nepamiršti, kad vonia yra viena iš svarbiausių namų vietų.

Literatūros sąrašas.

1. „Cersanit“ - viena iš pirmaujančių gamybos įmonių. Ergonomika vonios kambaryje. <https://www.cersanit.com/inspirations-and-tips/ergonomics-in-the-bathroom,45.html>
2. Ernsts Neufert (2012). Architektų duomenys, dar kitaip vadinami „Neufert“. [Pastatų projektavimo ir teritorijų planavimo](#) erdvinių reikalavimų informacinė knyga.
3. Julius Panero, Martin Zelnik (2014) „Human Dimension & Interior Space: A Source Book of Design Reference Standards“. Antropometrijos pritaikymas projektavimo procesui.
4. Nekilnojamo turto paslaugų tiekėjai „INREAL“ (2018). Butų dydžių tendencijos. <https://blog.inreal.lt/butu-dydziau-ir-suplanavimu-tendencijos/>
5. [NKBA \(National Kitchen and Bath Association\)](#) (2016) „NKBA Kitchen and Bathroom Planning Guidelines with Access Standarts“. Virtuvės ir vonios planavimo gairės pagal standartus.

MOKOMŪJŲ PLAKATŲ DIZAINO SPECIFIŠKUMAS

Andrijana Vansevičiūtė⁵⁰, dr. Inga Valentinienė⁵¹,
Kauno kolegija

Anotacija. Mokomasis plakatas yra auklėtojų, mokytojų ir tėvų dažnai naudojamas įrankis ugdant ir mokant ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikus. Tokio plakato tikslas – perteikti informaciją vaizdais.

Žmonės, pasitelkę vizualines priemones, įsimena daug geriau. Mokomojo plakato dizainas svarbus, nes nulemia, ar informacija pasieks vaiką, ar jis ją supras ir įsimins. Efektyvus mokomasis plakatas turi sudominti vaiką ir informaciją pateikti aiškiai. Tam pasiekti, mokytojai plakatai turi būti kuriami pagal grafinio dizaino taisykles, remiantis vaikų psichologijos, spalvotvos žiniomis.

Vaikų smegenys dar formuojasi ir nesugeba selektyviai susikaupti ties vienu dalyku esant kitiems, ypač vizualiems, dirgikliams. Būtent dėl šios vaikų savybės, mokomųjų plakatų dizainas turi būti neperkrautas spalvų ir kitų vaizdinių elementų, o būti informatyvus, suprantamas ir tik tiek vaizdingas, kiek reikia, kad vaikas susidomėtų.

Straipsnyje aptariama vaizdinių priemonių svarba vaikų mokymosi procese, pateikiamos efektyvių mokomųjų plakatų kūrimo gairės.

Reikšminiai žodžiai: efektyvus mokymasis, informacijos įsisavinimas, mokymo priemonės, mokomasis plakatas, plakatų dizainas, vaikų mokymosi priemonės

Objektas. Mokytojai plakatai, sukurti atsižvelgus į vaikų kognityvinius gebėjimus.

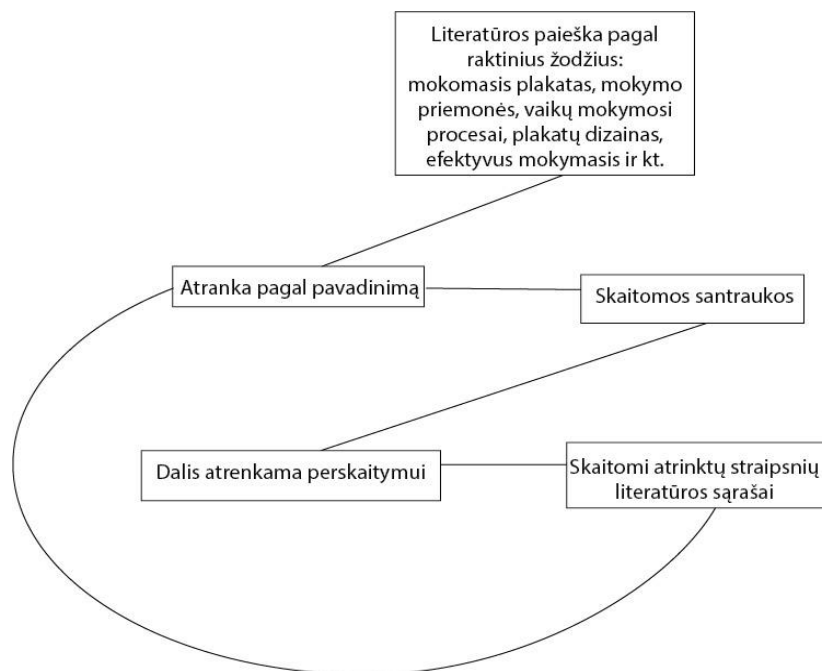
Hipotezė. Mokymo(si) procese naudojant plakatus, sukurtus pagal vaikų psichologinius poreikius ir grafinio dizaino taisykles, žinių įsisavinimo efektyvumas padidės.

Tikslas. Pateikti mokomųjų plakatų dizainui skirtas gaires, kuriomis remiantis būtų kuriami vaikams įdomūs ir mokymosi efektyvumą didinantys plakatai.

Uždaviniai.

1. Apibrėžti efektyvių mokomųjų priemonių savybes.
2. Išanalizuoti esamų mokomųjų plakatų dizainą.
3. Išanalizuoti vaikų mokymosi procesus.
4. Parengti rekomenduojamas mokomųjų plakatų dizaino gaires.

Metodai: Atlikta mokslinės literatūros analizė (1 pav.).

⁵⁰ Andrijana Vansevičiūtė, andrijana.va9304@go.kauko.lt, andri.vanseviciute@gmail.com, Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino specialybės II kurso studentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁵¹ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt, Kauno kolegijos Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, (vadovė), Menų sritis, Dizaino kryptis.

Analizė. Mokymasis. Mokymasis šiandieniniame pasaulyje yra neatsiejama gyvenimo dalis. Luizianos (JAV) Plėtros ir mokymosi centras (CDL) išskiria šešis interaktyvius mokymosi proceso komponentus⁵²: dėmesį, atmintį, kalbą, apdorojimą ir organizavimą, grafinį variklį (rašymą) ir aukštesnės pakopos mąstymą. Šie procesai mokinių gyvenimuose sąveikauja ne tik tarpusavyje, bet ir su emocijomis, klasės klimatu, elgesiu, socialiniais įgūdžiais, mokytojais ir šeima. Vaikų asmenybės formavimuisi, žinių priėmimui įtaką daro mokymo turinys ir mokymo metodai, mokytojo kompetencijos ir pasiruošimas. Švietimo įstatymas nustato mokytojo teisę pasirinkti pedagoginės veiklos būdus ir formas, taip pat mokytojo prievolę užtikrinti geros kokybės ugdymą. Galimybė pasirinkti ir naudoti reikalingas mokymo priemones – svarbus pamokos kokybės aspektas.

Žinias suprasti ir perimti padeda tikslingas vaizdinių ir techninių mokymo priemonių naudojimas. Žmogus mokosi žiūrėdamas, rašydamas / skaitydamas, klausydamas ir per dalyvavimą, tačiau geriausiai – šiuos procesus apjungiant (Lentelė nr.1).

1 lentelė Informacijos įsisavinimo efektyvumas (Adaptuota iš Dale, 1969)⁵³

Pateikimo tipas	Įsisavinimas (atsiminimas)	
	Po 3 valandų	Po 3 dienų
Klausoma pamoka	25%	10-20%
Rašyta / perskaityta pamoka	72%	10%
Klausoma ir vizuali (su vaizdinėmis priemonėmis)	80%	65%
Dalyvaujamo pobūdžio (vaidinamieji žaidimai, atvejo analizė)	90%	70%

Itin įtraukiančios pamokos, kuriose kiekvienas mokinys galės išmokti per dalyvavimą būtų labiausiai naudingos, tačiau sunkiai įgyvendinamos, nes tai reikalauja daug papildomų pastangų ir reikėtų iš pagrindų keisti nusistovėjusią tradicinio švietimo pamokų tvarką. Tad kitas, ne daug prastesnis variantas yra į mokymo procesą įtraukti papildomas vizualines priemones.

Vizualinės mokomosios priemonės naudingos dar ir dėl vaikų savybės išmokti visai netikėtai. Atsitiktinis mokymasis yra netyčinis ar neplanuotas mokymasis, atsirandantis dėl kitos veiklos. Tai dažnai įvyksta darbo vietoje, naudojantis kompiuteriais ir atliekant užduotis. Atsitiktinis mokymasis vyksta įvairiais būdais, įskaitant šiuos dalykus: stebint, kartojant, socialiai bendraujant ir sprendžiant problemas. Vaikai gali įsisavinti informaciją vien pamatę ją, mokojojo plakato pavidalu, kabant ant sienos.

Papildomos mokomosios priemonės. Dr. Albino Kalvaičio tyrimai rodo, kad net trečdalyje stebėtų pamokų yra naudojamos papildomos priemonės be vadovėlio⁵⁴. Švietimo aprūpinimo standartuose yra išvardinami pagrindiniai bendrojo ugdymo mokykloje naudojamų ir padedančių įgyvendinti ugdymo turinį mokymo ir mokymosi priemonių tipai:

1. bendrojo ugdymo dalyko vadovėlis;
2. vadovėlių papildančios (spausdintos ar skaitmeninės) mokymo priemonės;
3. daiktai, medžiagos ir įranga;
4. skaitmeninės mokymo priemonės;
5. ugdymo procesui reikalinga literatūra.

⁵² <https://www.cdil.org/understanding-the-learning-process-to-effectively-differentiate-instruction>

⁵³ Dale, E. (1969). *Audio-Visual Methods in Teaching* (3rd ed., p. 108). Holt, Rinehart & Winston, New York: Dryden Press.

⁵⁴ Kalvaitis, Albinas. "Vadovėlių papildančių mokymo priemonių naudojimo tendencijos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pamokose." *Acta paedagogica Vilnensia*, 2014, t. 32, pp. 147-160.

Vadovėlio reikšmė. Vadovėliai iš esmės lemia ne tik tai, kokios temos ir idėjos yra dėstomos klasėje, bet ir tai, kaip jos pateikiamos mokiniams⁵⁵. Pasak Morgan, K.E.⁵⁶, gerai sukurti vadovėliai gali paversti mokymąsi įdomesniu, prasmingesniu nes taiko vizualinio apdorojimo, analitinio mąstymo skatinimo, klausimų pateikimo mechanizmus. Mokslinėje literatūroje nurodomos tokios vadovėlio funkcijos: motyvacijos, informacijos, sisteminimo, koordinacijos, diferenciacijos, vadovavimo mokymui, mokymo strategijos, įsivertinimo, mokymo vertės ir estetinė⁵⁷. Tačiau Dr. Albino Kalvaičio tyrimo⁵⁸ išvadose nurodyta, kad Lietuvos mokytojams paprastai pamokoje nebeužtenka naudoti vien tik vadovėlių ir uždavinyną.

Kitos mokomosios priemonės. Dr. Albinas Kalvaitis⁵⁹ teigia, kad didelę papildomų mokomųjų priemonių dalį sudaro skaitmeninis ugdymo turinys. Taip pat pabrėžiama, kad „pamokos stebėjimo protokolų analizė parodė, kad vis daugiau pamokoje naudojamų mokymo priemonių yra mokytojo surandamos elektroninėje erdvėje ir/arba pačio mokytojo parengiamos. Taip surastomis ar parengtomis priemonėmis naudojasi praktiškai kiekvienas bendrojo ugdymo mokyklos mokytojas. Kita vertus, šioms pačio mokytojo sukuriams ar elektroninėje erdvėje surandamoms mokymo ar mokymosi priemonėms paprastai nėra taikomi kokie nors deramos kokybės kriterijai (...) ir tokioms mokymo priemonėms turėtų galioti šiuo metu tik vadovėliams keliami baziniai vertinimo kriterijai: medžiagos tinkamumas vertybinėms nuostatomis ugdytis, atitiktis bendrajai programai, dalykinis tikslumas, tinkamumas amžiaus tarpsniui ir metodinis tinkamumas.“⁶⁰ Taigi, papildomos mokomosios priemonės turėtų atitikti dalį Svėrienės⁶¹ išskiriamų vadovėlių funkcijų: motyvacijos, informacijos, sisteminimo, koordinacijos, diferenciacijos, mokymo vertės ir estetinė.

Vaikų psichologiniai poreikiai. Vaikų įsiminimo ir išmokimo mechanizmai tokie kaip ir suaugusiųjų, tačiau dalis šių procesų dar nėra pilnai išsivystę, todėl kuriant dizaino objektus vaikams, labai svarbu suprasti kaip vaikai mokosi. Psichologas Vladas Rajeckis nurodo, kad viena iš svarbiausių sąlygų, į kurią turi atsižvelgti mokytojas rengdamasis pamokai – siekti kuo geriau suvokti, kas naujojoje mokymo medžiagoje yra svarbiausia, kas sudaro temos esmę. Toks turinio pateikimas lengvina mokymo procesą, nes pašalinus perteklinę informaciją mokiniams reikia išmokti ir suvokti mažiau. Mokant reikia eiti nuo žinomo prie nežinomo, nuo paprasto prie sudėtingo, nuo lengvesnio prie sunkesnio⁶².

Vaizdų panaudojimas mokomosiose priemonėse. Vladas Rajeckas (2000) teigia, kad vaizdumas lengvina mokymą, jo dėka susidariusios asociacijos ilgiau išlieka atmintyje, be to, lavinamas pastabumas, mąstymas, skatinamas domėjimasis. Todėl vaizdumas tiesiogiai turi įtakos žinių perėmimo kokybei, padeda geriau suprasti mokymo medžiagą. Richard E. Mayer sukūrė pažintinę daugialypės terpės mokymosi teoriją⁶³, kurioje aptariama, kaip žmonės efektyviai mokosi. Daugialypės terpės mokymasis įvyksta, kai besimokantysis iš pateiktų žodžių ir paveikslėlių susikuria psichinę reprezentaciją. Taigi vaizdai mokymo(si) priemonėse turi būti atsakingai atrinkti, nes turi atlikti ne tik estetinę ir sudominimo funkciją, bet ir palengvinti informacijos įsisavinimą.

⁵⁵ Stern, L. and Roseman, J.E. (2004), Can middle-school science textbooks help students learn important ideas? Findings from project 2061's curriculum evaluation study: Life science. *J. Res. Sci. Teach.*, 41: 538-568. <https://doi.org/10.1002/tea.20019>

⁵⁶ Morgan, K.E. (2014). Decoding the Visual Grammar of Selected South African History Textbooks. *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 6(1), pp.59 – 78.

⁵⁷ Vadovėlio aspektai / Audronė Svėrienė. *Knygotyra*. 2006, t. 47, p. 28-47.

⁵⁸ Kalvaitis, Albinas. "Vadovėlių papildančių mokymo priemonių naudojimo tendencijos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pamokose." *Acta paedagogica Vilnensia*, 2014, t. 32, pp. 147-160.

⁵⁹ *Ten pat*

⁶⁰ *Ten pat*

⁶¹ Vadovėlio aspektai / Audronė Svėrienė. *Knygotyra*. 2006, t. 47, p. 28-47.

⁶² Teoriniai mokyklinio vadovėlio aspektai. Rajeckas, V. (2000). Mokymo turinio prieinamumo ir išmokimo pamokoje sąlygos. *Pedagogika*, 43, 103-111

⁶³ Richard E. Mayer, *Multimedia learning, Psychology of Learning and Motivation*, Academic Press, Volume 41, 2002, Pages 85-139, ISSN 0079-7421, ISBN 9780125433419, paimta iš [https://doi.org/10.1016/S0079-7421\(02\)80005-6](https://doi.org/10.1016/S0079-7421(02)80005-6).

Grafinio dizaino principai. Profesionalūs grafikos dizaineriai, kurdami dizaino objektus, elementus plokštumoje išdėsto ne atsitiktinai. Jie siekia harmonijos, teisingo informacijos perdavimo žiūrovui, vadovaujasi keliais gerai žinomais principais, dalis jų:

1. Tuščia erdvė. Lee Dong Hyun⁶⁴ tyrimo rezultatai rodo, kad tuščios erdvės naudojimas grafinio dizaino objektuose gali gerinti įskaitomumą ir turinio suvokimą: suteikiant akims poilsio, išryškinant esminius elementus, vedant žiūrovo akis iki reikiamų elementų, pažymint teksto bloką pradžia ir pabaiga.

2. Hierarchija. Vizualinė hierarchija yra turinio išdėstymo įrankis, kuriuo siekiama efektyviai perduoti informaciją ir perteikti prasmę. Vizualinė hierarchija nukreipia žiūrovus pirmiausia į svarbiausią informaciją, o tada į antrinį turinį. Tinkamai naudojami kontrastuojantys elementų dydžiai, spalvos, formos, tarpusavio atstumai, proporcijų ir orientacijos skirtumai lemia vizualinę hierarchiją, atskleidžia turinio prasmę.

3. Tipografika. Tipografika – objekto apipavidalinimas tipografinėmis priemonėmis, meniškai išdėstant rinktą tekstą, parenkant šriftą, popierių, spaudos techniką, teksto toninį intensyvumą, jo dalių proporcijas ir ritmą plokštumoje. Esminis tipografikos principas yra derinti informacinį ir meninį leidinio aspektus – vizualine menine kalba išreikšti racionalią informaciją. Anglijos tipografinio atgimimo sąjūdžio lyderis Stanley Morisonas (1889–1967) 1929 m. sukūrė klasikinį tipografikos apibrėžimą: *tipografika – tai deramai išdėstyto teksto rinkinio menas, atitinkantis konkrečią paskirtį*⁶⁵.

Tekstas ir vaizdai plakatų dizaine yra glaudžiai susiję. Tarp gerai žinomų ir plačiai naudojamų dizaino principų yra Geštalo vaizdų suvokimo principai. Geštalo (vok. *gestalt* - figūra) psichologiją 1910 m. įkūrė vokiečių psichologai Max Wertheimer, Kurt Koffka ir Wolfgang Köhler. Geštalo suvokimo principų tikslas rodo, kad kuo paprastesnė vaizdinė forma, tuo lengviau ją suvokti. Geštalo principai – tai teorijos, paaiškinančios kaip galima pakeisti tai, kaip žmonės suvokia vizualius objektus, keičiant jų išdėstymą, perspektyvas, matmenis ir t. t. Iš esmės jais pagrįstos dauguma pagrindinių dizaino taisyklių. Geštalo principai⁶⁶ paremti tuo, kad žmogaus smegenys nepaprastai gerai užpildo vaizdus ir sukuria visumą, didesnę už jo dalių sumą. Štai kodėl mes matome veidus tokiuose dalykuose kaip medžių lapai ar šaligatvio įtrūkimai.

1. Dėmesio centras (angl. focal point). Židinio taško principas (2 pav.) teigia, kad viskas, kas vizualiai išsiskirs, pirmiausia patrauks ir sulauks žiūrovo dėmesio.

2. Objektas/pagrindas (angl. figure-ground). Pagrindinis geštalo dėsnis, kuris padeda mums identifikuoti objektus atskiriant juos nuo jų fono. Šis suvokimo dėsnis priklauso nuo kontrasto. Vaizdai ir tekstas turi būti matomi, kad būtų suprasti. Įvairaus laipsnio kontrastas gali sumenkinti arba pagerinti įskaitomumą (3 pav.).

3. Artumas (angl. proximity). Daiktai, esantys arti vienas kito, atrodo kaip grupės dalis, o daiktai, tarp kurių yra atstumas, suvokiami kaip atskiri. Mes skaitome žodžius kaip atskirtus, nes jų raidės yra arčiau viena kitos nei paskutinė ir pirmoji dviejų žodžių raidė. Lygiai taip pat mes suprantame ir kitų elementų grupes: artimai sudelioti jie atrodo turintys bendrą ryšį, o didesniais atstumais dėliojami gali būti interpretuojami kaip tarpusavyje nesusiję (4 pav.)

4. Panašumas (angl. similarity). Vizualiniai elementai, panašūs savo forma, dydžiu, spalva, artumu ar kryptimi yra suvokiami kaip grupės dalis, net jei daiktai yra erdviškai atskirti (5 pav.).

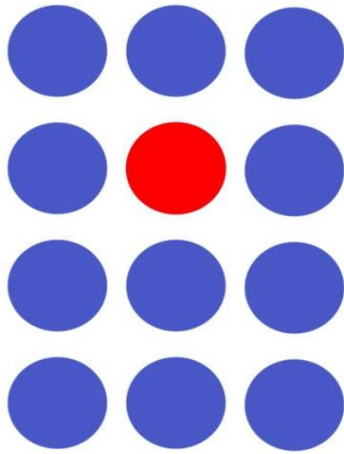
5. Tęstinumas (angl. continuity). Žmogaus akis ieško formų santykių: tęsinys įvyksta tada, kai akis seka išilgai linijos, kreivės ar formų sekos, net kai ji kerta per kitus elementus. Tęstinumo dėsnis taip pat galioja graduojant ar progresuojant atspalvį, vertę ir sodrumą. Akis juda pagal atspalvio arba vertės gradacijos kryptį (6 pav.).

6. Užbaigtumas (angl. closure). Užbaigtumo principas teigia, kad žmogaus smegenys visuomet užpildo tuščias vietas, kad sukurtų suvokiamą vaizdą (7 pav.).

⁶⁴ Lee, Dong Hyun, "Effective use of negative space in graphic design" (2007). Thesis. Rochester Institute of Technology

⁶⁵ MORISON, Stanley. The first principles of typography. Cambridge, 1930, no. 7.

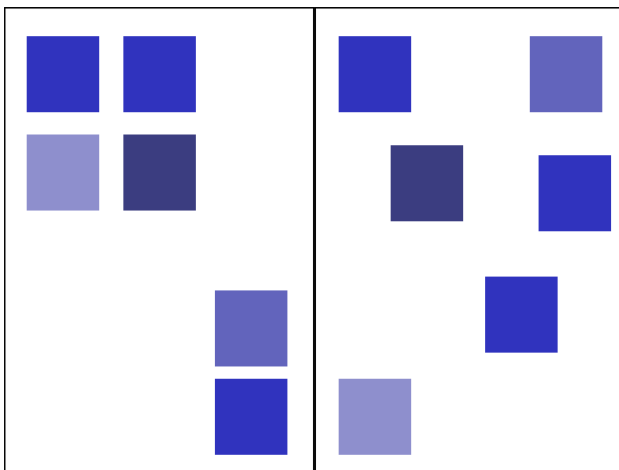
⁶⁶ Koffka, K., Principles of Gestalt Psychology. (London: Routledge & Kegan Paul, 1935)

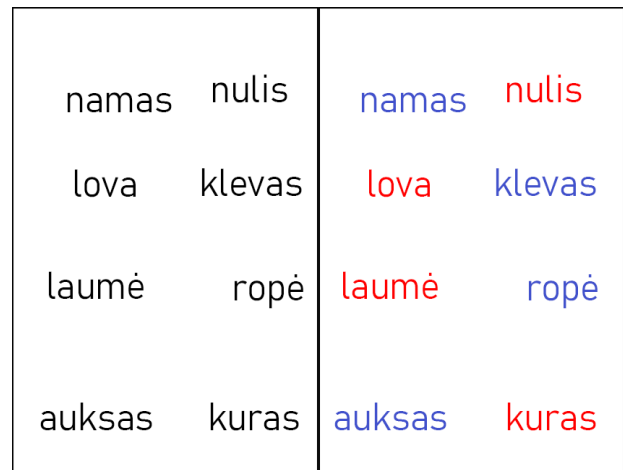
2 pav. Dėmesio centras.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

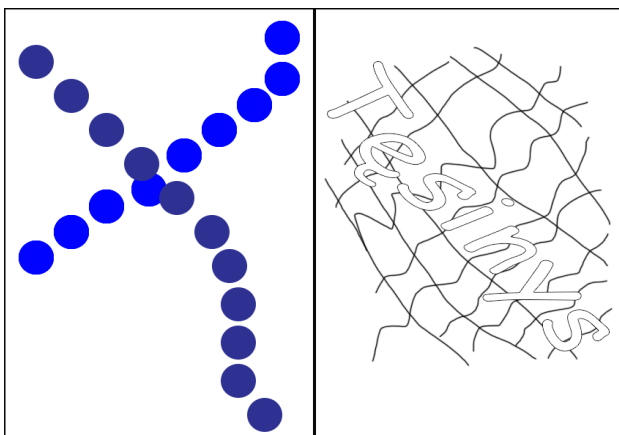
3 pav. Objektas / pagrindas.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

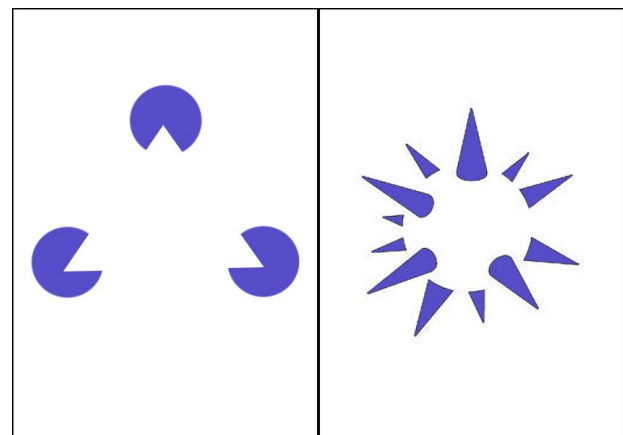
4 pav. Artumas.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

5 pav. Panašumas.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

6 pav. Tęstinumas.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

7 pav. Užbaigtumas.
Aut. Andrijana Vansevičiūtė, 2021

Efektyvaus plakato dizainas. Plakatas – didelio formato spaudos lakštas su tekstu ir vaizdu leidžiamas agitaciniais, reklaminiais, informaciniais arba mokymo tikslais. „Educ Health“ leidinyje publikuoti efektyvaus plakato dizaino kriterijai⁶⁷:

⁶⁷ Jan Van Dalen J, Gubbels H, Engel C, Mfenyana K. Effective poster design. Educ Health (Abingdon). 2002;15(1) 79-83. doi:10.1080/13576280110108241. PMID: 14741991 Burt, Cyril Lodowicz, Sir, 1883-1971. Psychological study of typography. Cambridge.

1. Aiškumas. Pagrindinė plakato žinutė žiūrovui turi būti iš karto aiški. Paprastai žmonės gali prisiminti septynių elementų vidurkį plus/minus dar du. Geriau yra vardinti ne daugiau kaip penkis informacijos elementus. O jei neišvengiamai reikia adresuoti daugiau elementų, būtina grupuoti ir skirstyti juos į medžio struktūrą su antraštelėmis ir poraštelėmis.

2. Aktualumas. Kiekvienas plakato žodis turėtų būti svarbus. Plakate neturi būti mažiau svarbios, perteklinės informacijos.

3. Trumpumas. Plakate turėtų būti kuo mažiau informacijos tam, kad iliustracijas ir tekstus būtų galima pateikti didelius, gerai matomus iš toli.

4. Pritaikymas. Plakatas turėtų atrodyti gražiai ir kviečiamai. Jis turi pritraukti žiūrovo dėmesį ir jo išvaizda neturi atstumti. Paprastas, neapkrautas dizainas paprastai yra geriausias.

5. Įskaitomumas. Užrašai turėtų būti pakankamai dideli, kad būtų įskaitomi 1-2 metrų atstumu. Dažnai yra sumažinamas šrifto dydis, kad būtų galima pateikti daugiau informacijos plakate, tačiau tai gali atstumti.

Mokomųjų plakatų tekstiniai elementai. Psichologo Cyril Burt⁶⁸ apie psichologinį tipografikos poveikį nurodoma, kad vaikų skaitymui edukacijos ekspertai rekomenduoja naudoti šriftus be serifų (mažos užkardėlės raidžių ir kai kurių linijų galuose). Tyrimuose⁶⁹ buvo palygintas šriftai „Sassoon Primary“ ir „Verdana“ ir įrodyta, kad „Verdana“ buvo skaitoma greičiau ir šiuo šriftu užrašyta informacija tekste surandama greičiau.

Mokomųjų priemonių spalvos. Spalvos mokomajame plakate turi patikti vaikams ir pritraukti jų dėmesį. Tyrimė⁷⁰ apie spalvas mokykliniuose vadovėliuose nurodoma, kad vaikai teikia pirmenybę antrinėms ir tretinėms spalvoms ir daug mažiau mėgsta pirmines. Tai reiškia, kad jie aktyviau žiūri į maišytas, o ne grynas spalvas.

Mokomųjų plakatų analizė. Pav. 8 pateiktas plakatas, skirtas daugybės lentelės kartojimuisi, įsiminimui. Jame matoma:

1. daug spalvingų iliustracijų, kurių visai nereikia mokantis daugybės lentelės. Jos neturi ryšio su rodoma informacija ir gali blaškyti žiūrovą.

2. Skaičiai yra maži ir gali būti prasčiau matomi iš toli.

3. Naudojamos ryškios spalvos, itin aktyvūs kontrastai tarp skaičių ir foninių spalvų. Tai gali varginti akis.

Paveikslėlyje Nr. 9 pateiktas plakatas, skirtas mokyti vaikus atpažinti raides. Šiame plakate matoma:

1. asociatyvūs paveikslėliai, kurių objektų pavadinimų pirmosios raidės atitinka kažkurią iš lietuviškos abėcėlės raidžių. Toks metodas skatinti pažinimą yra geras, tačiau kai kurie objektai (pvz., yla) gali būti nežinomi tam tikro amžiaus vaikams, o dalis jų pavaizduoti neaiškiai ir neatpažįstamai.

2. Rašytinės raidės, kurios nemokančiam spausdintinių raidžių vaikui yra perteklinė informacija, kadangi mokymasis turi prasidėti nuo lengvų dalykų ir eiti prie sunkių, o ne mokytis abu dalykus iš karto.

3. Šviesiai mėlyna spalva išskiriamos balsės, kas yra tikslinga, tačiau bendrame plakato kontekste mažai reiškia, kadangi dėl neaiškių priežasčių išskiriama (tamsiai mėlyna spalva) yra ir dalis kitų raidžių. Taigi matomos trys skirtingomis spalvomis nuspalvintos raidės, todėl balsių išryškinimas netenka prasmės.

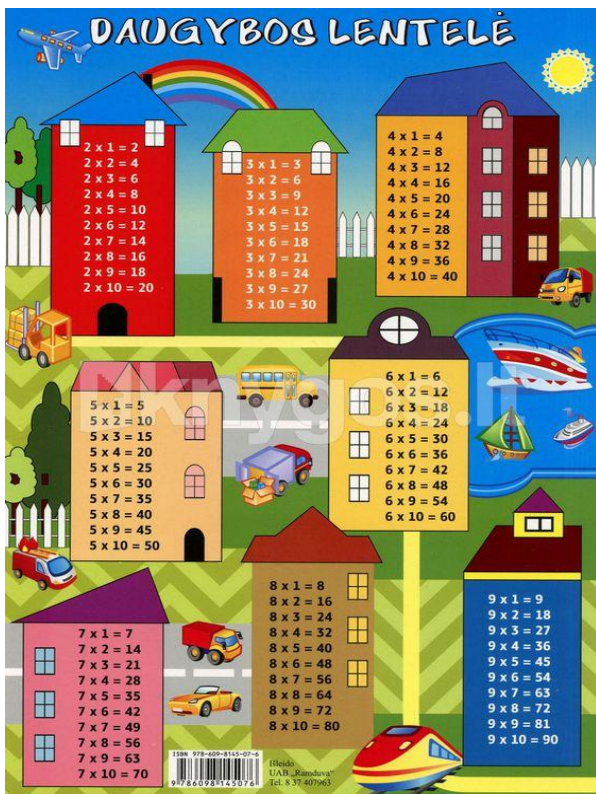
4. Elementai fone, kurie nekuria jokios vertės, o tik apkrauna ir taip apkrautą kompoziciją.

5. Objektai išdėstyti tarsi atsitiktinai: objektai nėra aiškiai grupuojami, trūksta tuščios erdvės.

⁶⁸ BURT, C., COOPER, W. F., & MARTIN, J. L. (1955). A psychological study of typography. *British Journal of Statistical Psychology*, 8(1), 29-56. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8317.1955.tb00160.x>

⁶⁹ Wilkins, A., Cleave, R., Grayson, N. and Wilson, L. (2009), Typography for children may be inappropriately designed. *Journal of Research in Reading*, 32: 402-412. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2009.01402.x>

⁷⁰ Journal of Studies in Education ISSN 2162-6952 2017, Vol. 7, No. 4

8 pav. Plakato pavyzdys Nr. 1.
Daugybės lentelės plakatas.
Šaltinis: www.knygos.lt

9 pav. Plakato pavyzdys Nr. 2.
Abėcėlės plakatas.
Šaltinis: www.mokomiejiplakatai.lt

Išvados

1. Efektyvios mokomosios priemonės yra kuriamos atsižvelgiant į vaikų turimas žinias, psichologinius poreikius, reikalavimus (jei yra) ir laikantis elementarių dizaino ir kompozicijos taisyklių.
2. Ne visi kuriami mokomieji plakatai skatina efektyvų mokymą(si). Dažnai jie yra perkrauti ryškių, nereikalingų elementų, kurie gali blaškyti mokymo(si) procesą, taip pat pastebimi neaiškiai grupuojami elementai ir vaiko amžiui nepritaikytas turinys.
3. Vaikų, kaip ir suaugusiųjų, mokymosi procese dalyvauja dėmesys, atmintis, kalba, informacijos apdorojimas ir organizavimas, mąstysena, tačiau vaikams taip pat būdingas netyčinis informacijos įsisavinimas.
4. Teisingam grafinio dizaino objektui yra svarbi harmoninga kompozicija, jo elementai kartu kuria jo funkciją: pateikiama informacija aiškiai grupuojama ir hierarchiškai išdėstoma naudojant tinkamus tekstinius ir vaizdinius elementus, tarp jų paliekama tuščia erdvė yra apgalvota, o turinys ir informacija žiūrovui yra aiškiai suvokiama. Efektyvus plakatas yra aiškus, visa jame pateikiama informacija turi būti svarbi, rekomenduojama komponuoti mažiau teksto, kad naudoti didesnius vaizdinius elementus. Teisingai sukurtas plakatas turi būti estetiškas, traukti dėmesį ir būti įskaitomas 1-2 metrų atstumu.

Rezultatai

Vadovaujantis apžvelgta literatūra, efektyvių mokomųjų plakatų kūrimo gairėmis laikomos šios sąlygos:

1. Aiškumas ir paprastumas. Mokomajame plakate informacija (tekstas ir iliustracijos) turi būti aiškiai maketuojama ir grupuojama taikant Geštalo psichologijos principus: susiję objektai dėliojami kartu, ryškinami vienodomis spalvomis, apgalvotai kuriami, kad atrodytų turintys ryšį. Kiekvieno elemento prasmė turi būti aiški kitų elementų kontekste: antraštės turi skirtis nuo poraščių ir pagrindinio teksto, turi būti aišku kurią teksto dalį aiškina konkreti iliustracija. Be dizaino sprendimų,

pateikiama informacija turi atitikti žiūrovų turimas žinias, jos neturi būti per daug. Kuriant ir pateikiant informaciją vaikams būtina eiti nuo lengvo į sunkų, nuo žinomo į nežinomą.

2. Estetika ir įdomumas. Kaip ir vadovėliai, mokytojai plakatai turi turėti estetinę funkciją. Labai svarbu, kad į plakatą vaikui būtų malonu žiūrėti, kad jis atkreiptų žiūrovo dėmesį einant pro šalį. Estetiškas plakato dizainas neatrodo chaotiškai ir neatgraso žiūrovo.

3. Tinkamas šriftas. Plakatuose rekomenduojama naudoti šriftus be serifų.

4. Tinkamos spalvos. Remiantis tyrimais vaikus labiau traukia antrinės ir tretinės spalvos, todėl rekomenduotina naudoti būtent jas.

Literatūros sąrašas

1. Kalvaitis, Albinas. "Vadovėlių papildančių mokymo priemonių naudojimo tendencijos Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų pamokose." *Acta paedagogica Vilnensia*, 2014, t. 32, pp. 147-160.
2. Dale, E. (1969). *Audio-Visual Methods in Teaching* (3rd ed., p. 108). Holt, Rinehart & Winston, New York: Dryden Press.
3. Stern, L. and Roseman, J.E. (2004), Can middle-school science textbooks help students learn important ideas? Findings from project 2061's curriculum evaluation study: Life science. *J. Res. Sci. Teach.*, 41: 538-568. <https://doi.org/10.1002/tea.20019>
4. Morgan, K.E. (2014). Decoding the Visual Grammar of Selected South African History Textbooks. *Journal of Educational Media, Memory, and Society*, 6(1), pp.59 – 78.
5. Vadovėlio aspektai / Audronė Svėrienė. *Knygotyra*. 2006, t. 47, p. 28-47.
6. Teoriniai mokyklinio vadovėlio aspektai. Rajeckas, V. (2000). Mokymo turinio prieinamumo ir išmokimo pamokoje sąlygos. *Pedagogika*, 43, 103-111
7. Richard E. Mayer, *Multimedia learning, Psychology of Learning and Motivation*, Academic Press, Volume 41, 2002, Pages 85-139, ISSN 0079-7421, ISBN 9780125433419, paimta iš [https://doi.org/10.1016/S0079-7421\(02\)80005-6](https://doi.org/10.1016/S0079-7421(02)80005-6).
8. Lee, Dong Hyun, "Effective use of negative space in graphic design" (2007). Thesis. Rochester Institute of Technology
9. Morison, Stanley. *The first principles of typography*. Cambridge, 1930, no. 7.
10. Koffka, K., *Principles of Gestalt Psychology*. (London: Routledge & Kegan Paul, 1935)
11. Jan Vvan Dalen J, Gubbels H, Engel C, Mfenyana K. Effective poster design. *Educ Health (Abingdon)*. 2002;15(1) 79-83. doi:10.1080/13576280110108241. PMID: 14741991
12. Wilkins, A., Cleave, R., Grayson, N. and Wilson, L. (2009), *Typography for children may be inappropriately designed*. *Journal of Research in Reading*, 32: 402-412. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.2009.01402.x>
13. *Journal of Studies in Education* ISSN 2162-6952 2017, Vol. 7, No. 4

NAUJO DIZAINO SKARDINĖS SU UŽDARYMO FUNKCIJA - ALTERNATYVA PLASTIKINIAMS BUTELIAMS

Elvina Gasparyan⁷¹, dr. Inga Valentinienė⁷²
Kauno kolegija

Anotacija. Dažnas žmogus pasirenka skardines dėžutes dėl daugelio privalumų, tačiau atsiranda ir trūkumų, dėl kurių dažnai pasirenkama kita, praktiškesnė alternatyva. Tokie trūkumai, kaip tiesioginis kontaktas su bakterijomis, negalėjimas uždaryti skardinės dėžutės po atidarymo ir kt., provokuoja poreikį kurti naujo dizaino skardines su galimybe jas uždaryti. Dažnai žmonės išvengia skardinių, dėl bakterijų kiekio, su kuriais vėliau tenka tiesiogiai susidurti: žmonės parduotuvėje praeidami, visuomet turi galimybę pasiimti skardinę ar bet kurį kitą daiktą į rankas ir apčiuopti ją, dėl šios priežasties, atsidarius skardinę ir pradėjus iš jos gerti, bakterijos turi tiesioginį kontaktą su geriančiojo lūpomis. To galima išvengti kaskart prieš geriant išvalius skardinę, tačiau tam, kad išvengti papildomo laiko švaistymo, dažnai pasirinkama kita, patogesnė alternatyva. Taip pat, atidarius skardinę, jos uždaryti nebegalima, kadangi skardinė tokios funkcijos paprasčiausiai neturi. Dėl to, atsiranda didelė tikimybė, jog į gėrimą gali patekti aplinkoje esančių dulkių bei, gėrimas gali išsipilti. Taip pat, jeigu gėrimas gazuotas - atvirame ore burbuliukai netrukus išgaruoja. Skardinė dėžutė - patogi dėl kompaktiškumo, tačiau tiesioginio naudojimo pagal paskirtį (gėrimo) - ne visada: skardinių geriamoji ertmė, taip pat kaip ir pati skardinė, yra iš plono, aliuminio metalo, kuri nėra apsaugota minkštesnės medžiagos patogesniai naudojimui, dėl šios priežasties atsiranda rizika susižeisti, įsipjauti. Žiedas skirtas skardinės dėžutės atidarymui, dažnai nulūžta, tad tenka imtis kitų priemonių, tam, kad ją atidaryti. Galiausiai, skardinės dažnai pasirenkamos vykstant į keliones, jos dažnai būna nedidelės talpos, tad jas patogiau laikyti mašinoje, tačiau vairuojant automobilį, pasiėmus skardinę į ranką, ne visuomet iš pirmo karto randame geriamąją ertmę, kadangi ji užima tik ketvirtadalį skardinės dėžutės paviršiaus, dėl to, dažnas vairuotojas, turi nukreipti dėmesį nuo važiuojamosios dalies, arba čiupinėti pirštais geriamąją dalį, tam, kad ją surasti.

Reikšminiai žodžiai: aliuminės skardinės, naujas dizainas, plastikiniai buteliai, praktiška alternatyva, uždarymo funkcija

Hipotezė. Sukurta naujo dizaino skardinė dėžutė su uždarymo funkcija - praktiškesnė alternatyva plastikiniams buteliams.

Tikslas. Sukurti naujo dizaino skardinę dėžutę su uždarymo funkcija, kurios dėka būtų išvengta problemų, būdingų aliuminio skardinėms be kamštelių (dangtelių).

Objektas. Skardinės dėžutės, turinčios uždarymo funkciją.

Uždaviniai:

1. nustatyti, kodėl aliuminės skardinės dėžutės medžiaga yra geresnė plastikinių butelių alternatyva.
2. Išanalizuoti konstrukcines medžiagas, dažniausiai naudojamas aliuminių gertuvių gamybai.
3. Parengti rekomendacijas naujo dizaino skardinės dėžutės su uždarymo funkcija projektavimui.
4. Pateikti skardinės dėžutės, sukurtos pagal tyrimo rekomendacijas, eskizus ar kitą vaizdinę medžiagą.

Metodai: mokslinės literatūros analizės metu išanalizuota gertuvių ergonomika ir skysčiams laikyti skirtų talpų bei konstrukcinių medžiagų techniniai reikalavimai. Empirinio tyrimo metu atlikti skardinės tipo talpos su ertme ir dangteliu techniniai skaičiavimai, parengti brėžiniai bei vizualizacijos naujo dizaino skardinei, atlikta palyginamoji skirtingų skardinių dangtelių dizaino analizė.

Per pastaruosius kelerius metus buvo parašyta šimtai straipsnių apie plastiko gamybą, taršą, bei jo augimą. Plastiką žmonijai bei jų kasdieniniam gyvenimui suteikė daug naudos, tačiau plastiko trūkumas - didelis: gaminiai, pagaminti iš šios medžiagos niekuomet iki galo neišnyksta. Plastiką vis dar gaminamas masiniais kiekiais ir žmonės reguliariai juo naudojami. Būtent dėl šios priežasties,

⁷¹ Elvina Gasparyan, elvina.ga9605@go.kauko.lt /elvsswork@gmail.com, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁷² Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

plastikas turi būti laikomas teršalu, kurio kelias turėtų būti užkirstas, naudojant kitas, saugesnes, praktiškesnes alternatyvas.

Pagal statistinius duomenis, (remiantis 2020-tų metų straipsniu)⁷³ per daugiau nei 50 metų, globalinė plastiko gamyba bei naudojimas išaugo 20-ia kartų: nuo 15 milijonų tonų 1964 m. iki 311 milijonų tonų 2014 m. Spėjama, kad per artėjančius 20 metų, pastarasis kiekis padidės dvigubai. Europoje kasmet sukuriama apie 25,8 milijonų plastikinių šiukšlių ir tik 30 proc. jų yra išrūšiuojama. Visas likęs plastikas kaupiasi gamtoje, kuris neyra ir kenkia žmonių sveikatai. Net 85 proc. vandens telkinių taršos sudaro plastikas. Taigi, plastiko žala jau gerokai viršija naudą, kurią ši medžiaga atneša visuomenei. Dėl to ES ėmėsi veiksmų ir 2019 m. patvirtino dar 2018 m. pasiūlytą direktyvą, kovojančią su plastiko tarša.

Direktyva - balionų lazdelių, vienkartinį indų, įrankių ir kt. prekybos draudimas, bus įgalinta 2021 m. liepos mėn. Tačiau tai ne vienintelė direktyva, jų daugelis. Kitos direktyvos dalys taip pat yra labai svarbios ne tik politikams ir įmonėms, bet ir vartotojams.⁷⁴

Vandens butelių pramonė vis labiau stengiasi bei siekia plastikinius butelius (1 pav.) pakeisti lengviau perdirbamomis medžiagomis - aliuminėmis skardinėmis (2 pav.).⁷⁵ Ir kai kurios kompanijos jau gali pasigirti pasiekimais: Prancūzijos kompanija „Danone“ tapo naujausia kompanija, kuri žengė svarbų bei įtakingą žingsnį link šviesesnės ateities. „Reuters“ praneša, kad ši kompanija pradėjo plastikinius butelius keisti aliuminėmis skardinėmis, vietinėms vandens prekių ženklams Didžiojoje Britanijoje, Lenkijoje ir Danijoje. Taip pat, tokios kompanijos, kaip „Coca-Cola“, „PepsiCo“ ir „Nestle“ taip pat pradėjo naudoti aliuminių skardinių gamybą bei jomis prekiauti.⁷⁶

1 pav. Plastikiniai buteliai. Šaltinis:
https://earthbuddies.net/paper-bottle-project/water-19659_1280/

2 pav. Aliuminės skardinės. Šaltinis:
<https://cantabseal.com/why-cans-are-better/>

Plastiko perdirbimas yra sudėtingesnis, bei jo pakartotinio naudojimo lygis yra mažesnis nei aliuminio, todėl metalas laikomas kaip ekologiškesnė plastiko alternatyva. Aplinkosaugos agentūros duomenys rodo, kad skardinėse yra vidutiniškai 68 procentų perdirbto turinio, lyginant su plastikumu (tik 3 proc.).⁷⁷

Jungtinėse Amerikos Valstijose kiekvieną minutę perdirbamos 105 784 aliuminių skardinių - tai reiškia, kad bendras perdirbimo lygis yra beveik 50 procentų, o tai yra aukščiausia bet kokio gėrimų taros perdirbimo norma. Be to, dėl begalinio aliuminio perdirbamumo, 75 proc. viso pagaminto

⁷³ Marija Šilinskytė (2020). *Kaip ES kovoja su plastiko tarša ir ką mes – vartotojai – galime padaryti?* <http://www.circulareconomy.lt/kaip-es-kovoja-su-plastiko-tarsa-ir-ka-mes-vartotojai-galime-padaryti/>

⁷⁴ Ten pat

⁷⁵ Caty Weaver (2019). Aluminum Cans or Plastic Bottles? <https://learningenglish.voanews.com/a/aluminum-cans-or-plastic-bottles-5130092.html>

⁷⁶ Eric Onstad (2018). Plastic bottles vs. aluminum cans: who'll win the global water fight? <https://www.reuters.com/article/us-environment-plastic-aluminium-insight-idUSKBN1WW0J5>

⁷⁷ Caty Weaver (2019). Aluminum Cans or Plastic Bottles? <https://learningenglish.voanews.com/a/aluminum-cans-or-plastic-bottles-5130092.html>

aliuminio vis dar yra apyvartoje. Kiekvienoje aliuminėje skardinės dėžutėje yra vidutiniškai 73 procentai perdirbto turinio, o tai reiškia, kad daug perdirbimo vyksta iš konservų skardinių. Skardinių gamyba naudojantis senomis skardinėmis, sunaudoja 90 procentų mažiau energijos ir generuoja 90 procentų mažiau teršalų, lyginant su tos pačios skardinės gamyba iš grynos medžiagos.⁷⁸

„The Alminum“ kompanija ir „Can Manufacturers“ institucija (CMI), įsikūrę Vašingtone, išleido atnaujintą ataskaitą apie „Aliuminių skardinių privalumus: pagrindiniai tvarumo rodikliai 2020 m.“, kurioje demonstruojamas aliuminių skardinių taros tvarumas, lyginant su kitomis, konkuruojančiomis pakuočių rūšimis. Ataskaitoje nustatyta, kad aliuminės skardines perdirbamos beveik dvigubai greičiau nei plastikiniai buteliai.⁷⁹

Taigi, remiantis įvairiais straipsniais, galima daryti išvadą, jog aliuminės skardinės dėžutės - praktiškesnė bei naudingesnė plastikinių butelių alternatyva.

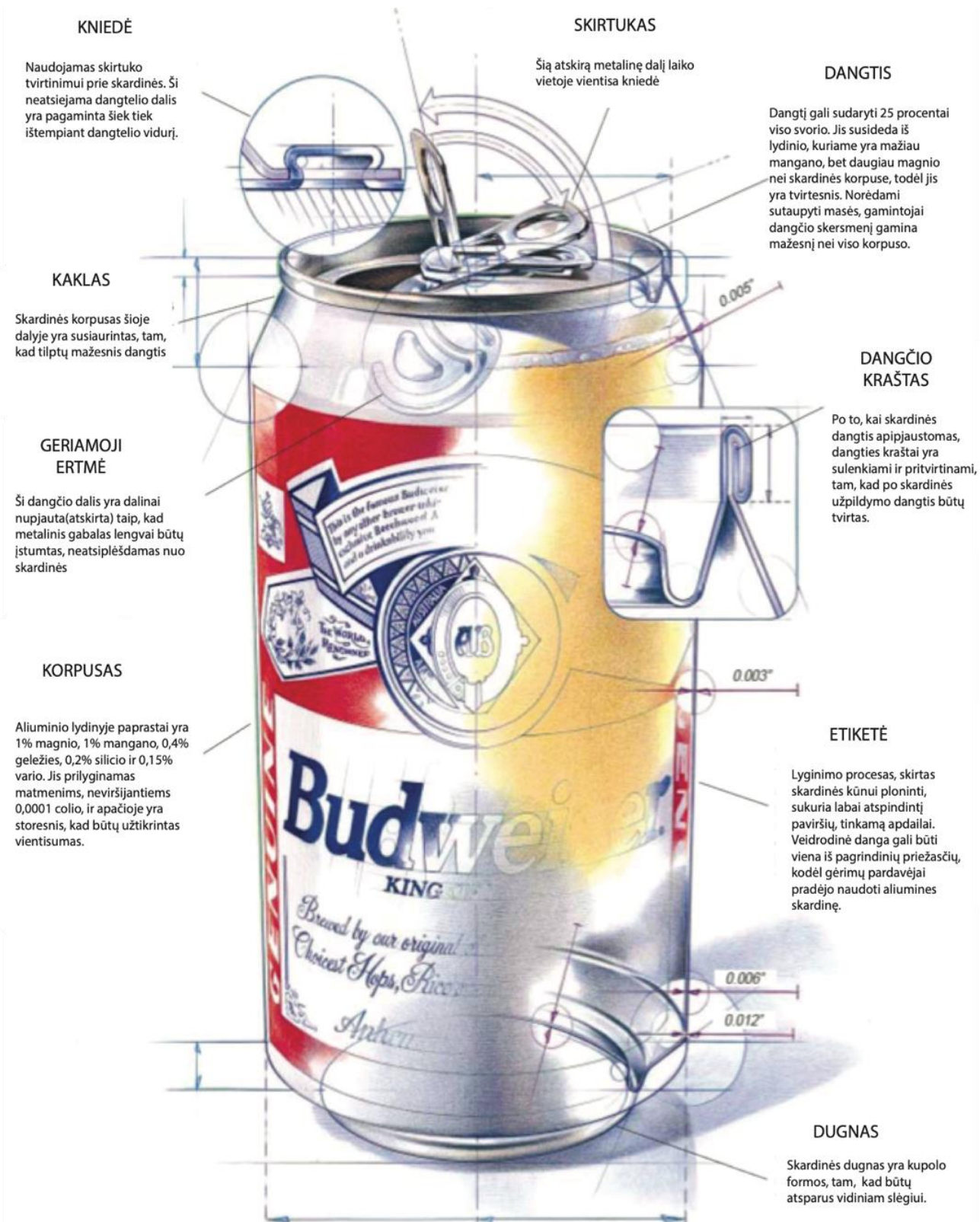
Aliuminio pakuotė pasižymi atsparumu korozijai. Tai suteikia optimalias apsaugos savybes, nes suteikia nepralaidų metalinę kliūtį šviesai, ultravioletiniams spinduliams, vandens garams, aliejui ir riebalams, deguoniui ir mikroorganizmams. Naudojant aliumines skardines jautriems produktams, tokiems kaip gėrimai ir maistas, aliuminė pakuotė yra higieniška, netoksiška ir išlaikanti produkto skonį. Aliuminė skardinė taip pat atlieka esminį vaidmenį, išlaikant šviežią produktą ir apsaugant jį nuo išorinių poveikių, taip užtikrinant ilgą galiojimo laiką. Be to, aliuminė skardinė, taip pat yra lengviausia pakavimo medžiaga. Pavyzdžiui, 4,8 g. aliuminė skardinė su vaisių sultimis yra 33 kartus lengvesnė nei tradicinis butelis, o standartinis 10 ml. aliuminio gėrimas dabar gali sverti tik 14 g. ar mažiau, įskaitant dangtį ir atidarymo skirtuką. Kai naudojami laminatai, kartais pakanka net mažiausio 0,006 mm aliuminio storio, kad būtų užtikrintos reikiamos savybės. Aliuminė skardinė yra pavyzdys, kaip „padaryti daugiau su mažiau“ mažinant pakuočių šaltinius. Tai taupo tiek žaliavų sąnaudas, tiek energijos išteklius.⁸⁰

Šiuolaikinės aliuminės skardinės kuriamos naudojant naujausius įrankius, tokius kaip baigtinių elementų analizė ir pažangiausi gamybos procesai. Aliuminės skardinės šiandien yra ne tik lengvos ir tvirtos, bet ir patrauklios klientams bei efektyviai išlaiko maistą ir gėrimus šviežius. 3 paveikslėlyje parodyta šiuolaikinės aliuminio gėrimų skardinės anatomija. Šiuolaikinės aliuminio gėrimų skardinės susideda iš 2 pagrindinių dalių, korpuso ir dangtelio (įskaitant skirtuką ant laikiklio). Korpusas pagamintas naudojant smūginį ekstruzijos procesą, kurį pirmą kartą pristatė „Reynolds Metal Company“ 1963 m. Korpusas pagamintas iš aliuminio lydinio AL3004, kurio sudėtyje yra 1% mangano, 0,4% geležies, 0,2% silicio ir 0,15% vario. Jo storis yra apie 0,003 colio, skardinė yra storesnė apatinėje dalyje, kad būtų užtikrintas didesnis skardinės tvirtumas.

⁷⁸ Gina Lee (2019). The aluminum can: America's most successful recycling story that you've never heard <https://www.greenbiz.com/article/aluminum-can-americas-most-successful-recycling-story-youve-never-heard>

⁷⁹ Kaily Cunningham (2020). Report finds aluminum cans remain most sustainable package <https://www.recyclingtoday.com/article/aluminum-cans-recycled-twice-plastic-bottles/>

⁸⁰ AZO materials (2002). Aluminium Packaging (Focus on Europe) <https://www.azom.com/article.aspx?ArticleID=1396>

3 pav. Aliuminės skardinės anatomija. Aut. Elvina Gasparyan, 2021, remtasi šaltiniu: https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1374&context=gradschool_theses

Skardinės konstrukcinę tvarumą padidina dugno forma, kuri lenkiasi į vidų, kad įgautų pusrutulio formą. Skardinės viršutinė dalis paprastai būna nukirsta, tam, kad tilptų dangtis. Dugnas arba skardinės apatinė dalis yra neatsiejama skardinės dalis, pagaminta iš aliuminio lydinio AL5182. Jame yra mažiau mangano ir daugiau magnio, todėl jis yra tvirtesnis už skardinės kūną. Dangtelio centras

paprastai yra ištrauktas, kad būtų pagaminta kniedė skirtukui. Skirtukas naudojamas skardinei atidaryti.⁸¹

Gėrimai aliuminio skardinėse yra plačiai prieinami, o patogumui, gėrimai dažnai vartojami tiesioginiu būdu - tiesiai iš skardinės. Gamybos, sandėliavimo ir gabenimo metu, skardinėms yra daroma įtaka įvairios aplinkos: jų metu skardinių dangtys dažnai būna užterštos mikroorganizmais.⁸²

4 pav. Skardinė dėžutė už uždarymo funkcija. Aut. Elvina Gasparyan, 2021

Remiantis aukščiau minimais teiginiais, galima daryti prielaidą, kad aliuminės skardinės - praktiškesnė plastikinių butelių alternatyva dėl daugelio priežasčių. Tačiau nepaisant to, plastikiniai buteliai turi didelį privalumą - uždarymo funkciją, kurios aliuminės skardinės dėžutės neturi: kuomet skardinė dėžutė atidaroma, jos uždaryti nebegalima. Būtent dėl šios priežasties, naujo dizaino tikslas: sukurti skardinę dėžutę su uždarymo funkcija (4 pav.), kurios dėka būtų išvengta problemų, būdingų aliuminio skardinėms be kamštelių (dangtelių).

Išvados

1. Plastiko perdirbimas yra sudėtingesnis, bei jo pakartotinio naudojimo lygis yra mažesnis nei aliuminio, todėl metalas laikomas kaip ekologiškesnė plastiko alternatyva. Aplinkosaugos agentūros duomenys rodo, kad skardinėse yra vidutiniškai 68 proc. perdirbto turinio, lyginant su plastikumu - tik 3 proc.

⁸¹ Jason Chun Tchen Liew (2005). Innovative product design for sustainability enhancement in aluminum beverage cans based on design for sustainability concepts

https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1374&context=gradschool_theses

⁸² Dawson P., Aljeddawi W., Buyukyavuz A., Han I. & Martinez-Dawson R. (2018). Bacteria on Can Lids

<https://www.longdom.org/open-access/bacteria-on-can-lids-42656.html>

2. Keletas metalų, paprastai naudojamų aliuminio lydiniams gaminti, yra boras, varis, litis, magnis, manganas, silicis, alavas ir cinkas.

3. Naujas skardinės dėžutės dizaino projektas reikalauja minimalių pokyčių - pakeisti dangčio erdvėje esančią detalę - skirtuką, kuris naudojamas skardinę dėžutę atidaryti, praktiškesne alternatyva: užsukamu metaliniu kamšteliu. Šios uždarymo funkcijos dėka, būtų išvengta problemų, būdingų aliuminio skardinėms be kamštelių.

4. Naujas skardinės dėžutės dizaino eskizas, sukurtas pagal tyrimo rekomendacijas.

Literatūros sąrašas

1. Marija Šilinskytė (2020). Kaip ES kovoja su plastiko tarša ir ką mes – vartotojai – galime padaryti? <http://www.circulareconomy.lt/kaip-es-kovoja-su-plastiko-tarsa-ir-ka-mes-vartotojai-galime-padaryti/>
2. Caty Weaver (2019). Aluminum Cans or Plastic Bottles? <https://learningenglish.voanews.com/a/aluminum-cans-or-plastic-bottles-5130092.html>
3. Eric Onstad (2018). Plastic bottles vs. aluminum cans: who'll win the global water fight? <https://www.reuters.com/article/us-environment-plastic-aluminium-insight-idUSKBN1WW0J5>
4. Gina Lee (2019). The aluminum can: America's most successful recycling story that you've never heard <https://www.greenbiz.com/article/aluminum-can-americas-most-successful-recycling-story-youve-never-heard>
5. Kaily Cunningham (2020). Report finds aluminum cans remain most sustainable package <https://www.recyclingtoday.com/article/aluminum-cans-recycled-twice-plastic-bottles/>
6. AZO materials (2002). Aluminium Packaging (Focus on Europe) <https://www.azom.com/article.aspx?ArticleID=1396>
7. Jason Chun Tchen Liew (2005). Innovative product design for sustainability enhancement in aluminum beverage cans based on design for sustainability concepts https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1374&context=gradschool_theses
8. Dawson P., Aljeddawi W., Buyukyavuz A., Han I. & Martinez-Dawson R. (2018). Bacteria on Can Lids <https://www.longdom.org/open-access/bacteria-on-can-lids-42656.html>

PATIRIAMŲ PATYČIŲ PROBLEMOS SPRENDIMAS SPECIALIZUOTOMIS VIZUALINĖMIS PRIEMONĖMIS

Gabrielė Mončytė⁸³, dr. Inga Valentinienė⁸⁴

Kauno kolegija

Anotacija. Bendrojo lavinimo mokyklos sutelkia dėmesį į kovos su patyčiomis taikomųjų strategijų skaičių, o ne į jų kokybę ir veiksmingumą. Įvairių, Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad patyčios mokykloje tampa kasdieniais reiškiniais. Patyčios tai piktnaudžiavimas galia, atkaklūs ir nuolat pasikartojantys veiksmai, kurie yra nukreipti į kitą asmenį su motyvu jį įskaudinti ir pažeminti. Taigi, tai yra rimta problema, todėl reikalingi efektyvūs šios problemos sprendimo būdai. Šiomis dienomis mobilusis telefonas ir internetas nėra prabanga, o kokybiškas ir informatyvus plakatas yra viena iš pastebimiausių reklamos priemonių. Pastaruoju metu gimę vaikai atranda pasaulį, kurio kasdienybė neįsivaizduojama be šiuolaikinių informacinių technologijų, todėl jie noriai naudojami išmaniaisiais įrenginiais. Atsižvelgus į prevencinių priemonių analizę, reikėtų tobulinti vieną iš esančių prevencinių priemonių - plakatą, kuris būtų informatyvus ir aiškus su nuoroda į kitą siūlomą prevencinę priemonę prieš patyčias - mobiliąją aplikaciją. Mobilioji programėlė - modernaus dizaino, paprastas naudoti komunikacijos kanalas įvairaus amžiaus grupėms. Atsižvelgiant į tai, kad dėl patyčių pasekmių vaikai ir paaugliai nenoriai parodo savo jausmus bei turi baimę prašyti pagalbos, nes bijo būti pastebėti ar nugirsti polinkį patyčioms turinčių vaikų, šis komunikacijos kanalas suteikia galimybę bendrauti anoniminiu būdu su tais pačiais mokyklos mokiniais, mokytojais ir psichologais. Tai būtų daug efektyvesnis būdas sprendžiant patyčių problemą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Reikšminiai žodžiai: mobilioji aplikacija, mokykla, patyčios, prevencija, socialinis plakatas, vizualinės priemonės

Patyčios – tai piktnaudžiavimas galia, atkaklūs ir nuolat pasikartojantys veiksmai, kurie yra nukreipti į kitą asmenį su motyvu jį įskaudinti ir pažeminti. Pagrindinis tikslas – suteikti emocinį ir fizinį skausmą kitam asmeniui, taigi toks elgesys yra žalojantis. Vaikų, patiriančių patyčias, viktimizacija gali prisidėti prie vėlesnių sveikatos ir gerovės sunkumų, vaikai neturi pakankamai motyvacijos mokytis, pasidaro uždari ir emociškai nestabilūs, o pats polinkis patyčioms numato vėlesnę asocialų ar smurtinį elgesį.

Aktualumas. Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad patyčios mokykloje tampa kasdieniais reiškiniais. Socialinis plakatas ir patogiai naudoti, greita, moderni, patrauklaus dizaino mobilioji aplikacija, skirta bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, padės spręsti patyčių problemą.

Tikslas. Sukurti specializuotas vizualines patyčių prevencines priemones, skirtas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams.

Objektas. Mobilioji programėlė ir informacinis plakatas patyčių mažinimui Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Uždaviniai:

1. nustatyti esamų patyčių specializuotų priemonių privalumus ir trūkumus.
2. Išanalizuoti socialinių tinklų naudingumą vaikams ir paaugliams.
3. Pateikti eskizinių specializuotų priemonių – mobiliosios programėlės ir informacinio plakato pavyzdžius.

Metodai: atlikta palyginamoji specializuotų plakatų analizė, mokslinės literatūros, skirtos vizualinio dizaino priemonių įtakos žmogui, analizė. Pagal optimalaus poveikio principus, empirinio tyrimo metu kurtos vaizdinės priemonės – plakatai ir mobiliosios aplikacijos versijos.

Analizė. Patyčios yra socialinis reiškinys, kuris mokykloje yra didelė problema. Šis socialinis reiškinys sukelia nuolatinių bei laikinų nepalankių psichologinių, socialinių, fizinių ar emocinių padarinių tiek patyčių aukai, tiek polinkį patyčioms turinčiam vaikui. Vaikas ar paauglys, kuris nuolat patiria patyčias yra nelaimingas, dažnai jaučiantis liūdesį, vienišumą, nesaugumą, bejėgiškumą, nerimą

⁸³ Gabrielė Mončytė, gabriele.mo9128@go.kauko.lt / g.moncyte@gmail.com, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino studijų programos II kurso studentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁸⁴ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

(Girdvainis, Pocevičienė, 2009).⁸⁵ Pasak Vareikienės ir Zaborskio (2008), atlikto tyrimo duomenimis – 70 % Lietuvos mokyklų moksleivių yra patyrę bendraamžių patyčias. Ne rečiau kaip 2–3 kartus per mėnesį patyčias teko patirti daugiau kaip pusei (52,3 proc.) Lietuvos moksleivių, kurie arba buvo kitų moksleivių patyčių aukomis (18,3 proc.), arba patys tyčiojosi iš kitų moksleivių (17,9 proc.), arba patyrė viena ir kita (16,1 proc.).⁸⁶ Dažnai atvejais apie esamą patyčių problemą ir jos paplitimo mastą tėvai ir mokytojai net nežino. Mokiniai mato, kaip yra tyčiojama iš jų bendraamžių, bet nesiima jokių veiksmų, kurie galėtų sustabdyti patyčias, nes bijo patys tapti patyčių aukomis arba paprasčiausiai nežino kaip padėti patyčių aukai (Rigby, 1999).⁸⁷ Anot autoriaus, respektuojant šią situaciją, mokyklose yra būtina nustatyti veiksmingas patyčių mažinimo (prevencines) programas, vykdyti ultimatyvią patyčių netoleravimo politiką.

Prevencinė programa – suplanuotą ir sistemiskai atrinktų priemonių, kurios padeda stiprinti mokinių asmenybės bruožus bei mažina aplinkos veiksnių įtaka, visuma. Lietuvos mokykloms yra siūlomos 22 prevencinės programos. Vienas iš prevencijos programų sudarančių komponentų yra vizualinės priemonės (Nacionalinė švietimo agentūra, n. d.).⁸⁸ Viena iš vizualinių priemonių yra plakatas. Prevencijai prieš patyčias yra naudojami informaciniai plakatai kuriuose yra pateikiama įvairaus pobūdžio medžiaga, pavyzdžiui, pagalbos linijų telefonai, su sveikata ir ligų prevencija susijusi informacija, kvietimai prisidėti prie įvairių akcijų, su švietimu ir mokslu susijusi informacija ir t. t. (1 pav.).

1 pav. Plakatas prevencijai prieš patyčias

Šaltinis: <https://www.bepatyciu.lt/news/2017/3/14/kvieciame-atsisisti-veiksmo-savaitei-be-patyci-2017-sukurta-plak/>

Dažniausiai tokios informacijos pateikėjai būna viešosios įstaigos, organizacijos, valstybinės institucijos ir pan. Plakatas tai tarsi socialinių, kultūrinių, ekonominių įvykių barometras ir intelektualinės ir praktinės veiklos veidrodis (Brockmann, 2004).⁸⁹

⁸⁵ Girdvainis G., Pocevičienė R (2019). *Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė*. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6107173/datastreams/MAIN/content>

⁸⁶ Zaborskis A., Vareikienė L, 2008, *Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvenimu*. Medicina. Nr. 44 (3). P. 232-239; https://iamnotscared.pixel-online.org/data/database/publications/85_3.%20School%20bullying%20and%20its%20association%20with%20health%20and%20lifestyle%20among%20schoolchildren.pdf

⁸⁷ Rigby K., 1999, *What harm Does Bullying Do?* Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane, 17–18 June 1999. P. 2–12; https://www.researchgate.net/publication/242084964_WHAT_HARM_DOES_BULLYING_DO

⁸⁸ Nacionalinė švietimo agentūra. Prevencinės programos. <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalbos-departamentas/psichologijos-skyrius/prevencija/prevencines-programos/>

⁸⁹ Brockmann, M. (2004). *History of the poster*. Zurich, Switzerland: Paperback;

Informacinis plakatas yra neabejotinai veiksminga priemonė kovojant su visuomenę slegiančiomis problemomis. Įtraukiantis, efektyvus plakatas vienija arba skirsto žmones, taip pat daro įtaką mūsų elgesiui, moralei ir etikai (Bear, 2016).⁹⁰ Pasak Švagždienės, Pauliukaitienės bei kitų leidinio *Socialinės reklamos „stop – karui keliuose“*, komunikacinis poveikis autorių (2011), jei reklama išskirtų charakteringomis savybėmis, būtų išskirtinė, atkreipianti dėmesį, įsimintina, patyčių problemos sprendimas taptų efektyvesnis. Nepakanka tik to, kad reklama būtų tinkamai paruošta, svarbu, jog ji būtų matomoje vietoje, tinkamoje aplinkoje. Priešingu atveju, plakato skleidžiama žinutė gali nepasiekti tikslinės auditorijos. Kokybiškas ir įdomus plakatas gali padaryti didelę įtaką žmonių grupei, kuriai plakatu siekiama skleisti informaciją.⁹¹

Madalyn Marcus ir kt. (2016) atiko tyrimą, kurio respondentai – 97 grupių 5-8 klasių mokiniai. Tyrimas parodė, jog 69 % respondentų padarė išvadą, kad vizualinės priemonės nesugeba įtraukti mokinių. Vaikai pastebėjo, kad plakatai neretai skleidžia pasikartojančią žinutę ir plakatų skaičius mokykloje yra per didelis. Tokiu atveju vaikai ir paaugliai ima nekreipti dėmesio į plakatus ir jie tampa visiškai neefektyvūs, nes nepatraukia dėmesio. Aštuntos klasės vaikinai sakė: „yra tiek daug plakatų, jog kartais tu tiesiog į juos nereaguoji“. Taip pat vaikai pastebėjo, jog plakatų turinys visuomet yra tas pats. Aštuntos klasės mokinė apibūdino plakatuose pasikartojančius pranešimus: „kai perskaitai juos (aut. patyčių prevencinius plakatus), pavyzdžiui, keturis kartus, tu tikrai nenori jų daugiau skaityti“. Taip pat aštuntos klasės mokinė pasidalino savo nuomone: „[...] plakatai yra tokie pasikartojantys, nesišaipek [...] man jie nepatinka“. Vaikai sako, jog jiems tokie plakatai atrodo kvaili ir nepatrauklūs.⁹² Taigi, blogas dizainas ir įgyvendinimas gali apriboti kovos su patyčiomis programų rezultatus ir sukelti neigiamas emocijas tiems, kurių dėmesio ir veiksmų daugiausiai tikimasi.

Interneto ryšys ir mobilusis telefonas šiomis dienomis nėra prabanga. Lietuvos mastu, internetu kasdien naudojasi 90 % 16-29 metų gyventojų (Oficialios statistikos portalas, 2015).⁹³ Pasak Grigutytės (2018), interneto prieinamumas kiekvienoje šalyje vis didėja, o interneto vartotojų amžius darosi vis mažesnis, vaikai vis daugiau laiko skiria naršymui internete.⁹⁴ Visame pasaulyje milijonus vartotojų vienija socialiniai tinklai. Niekam nėra paslaptis jog daugelis vaikų ir paauglių internetą naudoja bendravimui būtent tokiuose tinkluose. Juose žmonės komunikuoja, jungiasi į virtualias grupes ir bendruomenes, dalijasi informacija, pomėgiais bei interesais. Paaugliai ir vaikai komunikuodami virtualiose socialinėse platformose siekia dalintis žiniomis, informacija bei nuomone, palaiko tarpusavio ryšius. Pasak Wartella ir Jennings (2000), komunikacija socialiniuose tinkluose stiprina vaiko ir paauglio komunikacines kompetencijas, socialinės virtualios platformos suteikia galimybių sukurti naujų ryšių.⁹⁵

Taigi, vaikai ir paaugliai komunikuodami virtualiu būdu jaučiasi mažiau varžomi, leidžia sau geriau atsiskleisti ir pasakyti daugiau, nei išdrįstų ne virtualioje erdvėje, laisvai komunikuoja. Bendraudamas interaktyviu būdu, jaunas žmogus gali geriau apsvarstyti savo mintis, siunčiamų pranešimų turinį. Jaunuolis bendraudamas virtualiai, turi galimybę komunikaciją padaryti intensyvesnę.

Vienas pastebimiausių ir paveikiausių reklamos kanalų yra plakatai, todėl yra siūlomas sprendimas sukurti modernių, informatyvių plakatų grupę, kuri būtų aiški ne tik paaugliams, bet ir vaikams. Abu plakatai skleidžia tą pačią žinutę, tačiau kreipiasi į skirtingo amžiaus grupės mokinius, todėl priimtas

⁹⁰ Bear, R. E. (2016). *The value of posters*. Journal New Horizons for Learning, 30(1), 23-30. <https://cavebearltd.com/files/Value-of-Posters.pdf>

⁹¹ Švagždienė B., Pauliukaitienė J., Stupurienė V., Milašauskienė G. (2011). *Socialinės reklamos „stop – karui keliuose“*, komunikacinis poveikis // Journal of Management, Vol. 19, No. 2. ; <https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/Vadyba%202011%2019.pdf>

⁹² Cunningham C.E., Mapp C., Rimas H., Cunningham L., Mielko S., Vaillancourt T. (2016). *What Limits the Effectiveness of Antibullying Programs? A Thematic Analysis of the Perspective of Students*. Psychology of Violence. American Psychological Association 2016, Vol. 6, No. 4, 596–606. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039984>; <https://psycnet.apa.org/fulltext/2016-01650-001.html>

⁹³ Oficialios statistikos portalas. (2015). *Lietuvos jaunimas – vienas aktyviausių kompiuterių naudotojų ES*. <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=65701>

⁹⁴ Grigutytė N., Raižienė S., Pakalniškienė V., Povilaitis R. (2018). *Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas*. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2018.3>; <https://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/12331>

⁹⁵ Wartella E.A., Jennings N. (2000). *Children and Computers: New Technology. Old Concerns*. <https://www.jstor.org/stable/1602688?seq=1>

sprendimas sukurti ne vieną plakatą, o du. Abu plakatai kreipiasi ne į skriaudžiančiuosius, tėvus ir mokytojus, o į nuskriaustuosius. 2 paveiksle kreipiamasi į paauglius, o 3 paveiksle skleidžiama žinutė skirta vaikams. Abiem plakatais siekiama skleisti mintį, tiek vaikams, tiek paaugliams, jog abi amžiaus grupės kenčia patyčias, todėl reikia kuo greičiau kreiptis pagalbos, kad tai nesitęstų. Plakatas yra labai paprastas tuo, jog jame nėra nereikalingos informacijos. Šių plakatų intensyviu koloritu bei emocijas keliančiomis fotografijomis siekiama sukurti ryšį su nuskriaustuoju, o moderniais spalvų kontrastais pritraukti auditoriją. Plakatuose dominuojanti spalva yra mėlyna ir jos tonai, kurie simbolizuoja ramybę, dėkingumą, sąžiningumą, draugiškumą. Abu plakatai turi QR kodą – optinę etiketę, kuri yra kaip nuoroda į kitą siūlomą prevencinę priemonę – komunikacijos kanalą (mobiliają programėlę). QR kodas – įprastas kvadratas, turintis nuskaitomą skaitmeninį kodą, kuriame užšifruojama informacija. QR kodo pagalba mokiniai nesudėtingai gali atsisiųsti mobiliają programėlę. Plakatų dešiniajame viršutiniame kampe yra vaizduojamas šios programėlės logotipas. Plakato koloritas derinamas prie mobiliosios programėlės dizaino ir logotipo atspalvių.

Programėlės pavadinimas yra „Dedu.“ („dedu tašką“). Šis programėlės pavadinimas atsispindi ir abiejuose plakatuose, tik kita formuluote. Ne tik plakatai bei mobilioji programėlė, bet ir programėlės pavadinimas diktuoja paskatą nuskriaustajam imtis veiksmų.

2 pav. Prevencinis plakatas, skirtas paaugliams.
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

3 pav. Prevencinis plakatas, skirtas vaikams.
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

Šios plakatų grupės paskirtis – reklamuoti, t. y. informuoti apie mobiliają programėlę, skirtą patyčių problemos mažinimui Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Plakatai turi būti pateikiami mokyklos teritorijoje, atsižvelgiant į intensyviausią mokinių srauto vietą. Plakatų formatas A2.

Programėlė „Dedu.“ – modernus, patrauklaus dizaino, anoniminis komunikacijos kanalas. Šios programėlės dėka mokiniai, anoniminiu būdu, gali susisiekti su mokyklos mokytojais, psichologais ar socialiniais darbuotojais, su tikslu kreiptis pagalbos dėl mokykloje vyraujančių patyčių. Pirmiausia ką mokinys turėtų padaryti – nusiskenuoti QR kodą, tokiu būdu atsisiųsti programėlę į savo mobilųjį telefoną ir prisiregistruoti. Atsidarius programėlę, iš karto matomas jos logotipas (4 pav.). Logotipas sudarytas iš 3 dalių: taško, kuris graduojamas mėlynos spalvos tonais, pokalbių burbulo (angl. *chat bubble*) ir programėlės pavadinimo. Programėlė pritaikyta ne tik kalbantiesiems lietuviškai mokiniams, bet

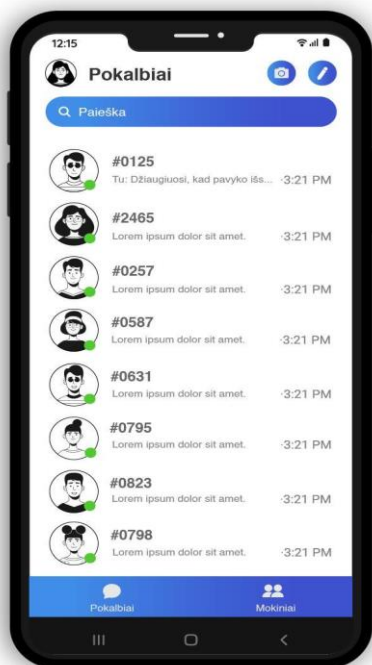
ir iš užsienio atvykusiems ar sugrįžusiems jaunuoliams. Programėlė siūlo anglų bei rusų kalbas (5 pav.). Programėlėje mokinys gali pasirinkti mokyklos darbuotoją (mokytoją, socialinį darbuotoją ar psichologą) ir su juo pasidalinti savo sunkumais mokykloje.

4 pav. Logotipas programėlėje.
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

5 pav. Kalbų parinktys.
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

6 pav. Pokalbių istorija.
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

7 pav. Pokalbio langas,
Aut. Gabrielė Mončytė, 2021

Mokyklos darbuotojas mobiliojoje programėlėje negali matyti mokinio tapatybės. Tapatybę atskleisti mokinys gali tuomet, kai jaučia pasitikėjimą tam žmogui, kurio pagalbos yra tikimasi. Atskirti mokinius, kurie nori pasikalbėti, pagalbą suteikiantis darbuotojas gali pagal kodus su grotaziu ir asmens pasirinktą profilio paveikslėlį. Pokalbių lange visi asmenys gali matyti savo pokalbių istoriją (6 pav.).

Pokalbio lange asmuo gali ne tik rašyti žinutes, bet ir siųsti balso žinutes, nuotraukas bei skambinti (7 pav.). Programėlė turi funkcionalumą susirašinėjimą pagyvinti jaustukais. Mobiliosios programėlės ir plakatų rinkinio koloritas apjungia šias dvi prevencines priemones ir taip sudaro patyčių prevencinių priemonių grupę.

Programėlė yra intuityvaus ir suprantamo dizaino, paprasto valdymo bei greita, todėl ši idėja net jei ir nebūtų pigi investicija švietimo įstaigoms, padėtų spręsti patyčių problemą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Išvados

1. Viena iš prevencinių priemonių prieš patyčias – plakatas. Plakatai, kurių skleidžiama žinutė yra pasikartojanti, nuobodė, o jų skaičius mokykloje yra didelis – tai prasto sprendimo kovai prieš patyčias pavyzdys. Plakatas yra neabejotinai veiksminga prevencinė priemonė, tačiau, kad būtų pasiektas teigiamas rezultatas svarbu ne tik atsižvelgti į plakato kokybę, jo dizainą, bet ir į vietą ir aplinką, kurioje plakatas būtų pateikiamas. Efektyvus plakatas turi išsiskirti charakteringomis savybėmis, būti išskirtinis, atkreipiantis auditorijos dėmesį, bei įsimintinas. Priešingu atveju ši prevencinė priemonė netenka savo prasmės.

2. Vaikai ir paaugliai dalį savo laiko praleidžia internete. Vieną iš veiklų internete jaunuoliai pasirenka socialinius tinklus, kuriuose komunikuoja, dalijasi bendrais pomėgiais bei jungiasi į įvairias grupes. Vaikų ir paauglių siekis virtualioje erdvėje yra dalintis žiniomis, nuomone bei palaikyti ryšius. Socialinės platformos padeda jaunuoliams sukurti daugiau ryšių, stiprina vaiko ir paauglio komunikacines kompetencijas. Bendraudami virtualiai, moksleiviai geriau atsiskleidžia ir pasako daugiau nei bendraudami ne virtualioje erdvėje, laisvai komunikuoja. Bendraudamas interaktyviai, jaunas žmogus turi galimybę geriau apsvarstyti savo mintis bei siunčiamų pranešimų turinį.

3. Prevencinių plakatų grupė yra aiški tiek paaugliams, tiek vaikams, nes juose yra tik reikalinga ir aktuali informacija. Plakatų kolorito kontrastais siekiama pritraukti auditoriją. Plakatai kreipiasi į skirtingo amžiaus grupių moksleivius – vienas plakatas skirtas vaikams, o kitas paaugliams. Tokiu būdu siekiama pasakyti, jog visi vaikai mokykloje kenčia patyčias, nepriklausomai nuo jų amžiaus, todėl turėtų kreiptis pagalbos, kad ši problema nesitęstų. Plakatų grupė turi nuorodą į kitą siūlomą prevencinę priemonę – mobiliąją programėlę „Dedu.“. Abu plakatai turi QR kodą – optinę etiketę, kurios pagalba moksleiviai gali nesudėtingai atsisiųsti programėlę į savo mobilųjį telefoną. Prevencinė programėlė „Dedu.“ yra anoniminis komunikacijos kanalas, kurio pagalba Lietuvos bendrojo lavinimo mokinys gali prašyti pagalbos mokyklos mokytojo, socialinio darbuotojo ar psichologo pagalbos dėl mokykloje vyraujančių patyčių. Ši programėlė turi galimybę ne tik siųsti pranešimus, bet ir įrašyti garso žinutes, siųsti paveikslėlius ar skambinti. Tiek programėlės, tiek plakatų koloritas koreliuoja tarpusavyje sudarydamas specializuotų prevencinių priemonių grupę. Šios prevencinės priemonės padėtų spręsti patyčių problemą Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose.

Literatūros sąrašas

Knygos:

1. Brockmann, M. (2004). *History of the poster*. Zurich, Switzerland: Paperback;

Šaltiniai internete (tarptautiniai):

2. Girdvainis G., Pocevičienė R. (2019). *Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje analizė*. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:6107173/datastreams/MAIN/content>
3. Grigutytė N., Raižienė S., Pakalniškienė V., Povilaitis R. (2018). *Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas*. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2018.3;https://www.zurnalai.vu.lt/psichologija/article/view/12331>
4. Nacionalinė švietimo agentūra. *Preveninės programos* <https://www.nsa.smm.lt/svietimo-pagalbos-departamentas/psichologijos-skyrius/prevencija/previncines-programos/>
5. Oficialios statistikos portalas. (2015). *Lietuvos jaunimas – vienas aktyviausių kompiuterių naudotojų ES* <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?eventId=65701>
6. Švagždienė B., Pauliukaitienė J., Stupurienė V., Milašauskienė G. (2011). *Socialinės reklamos „stop – karui keliuose“, komunikacinis poveikis // Journal of Management, Vol. 19, No. 2*. <https://www.ltvk.lt/file/zurnalai/Vadyba%202011%2019.pdf>
7. Zaborskis A., Vareikienė L, 2008, *Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvenimu*. Medicina. Nr. 44 (3). P. 232-239; https://iamnotscared.pixel-online.org/data/database/publications/85_3.%20School%20bullying%20and%20its%20association%20with%20health%20and%20lifestyle%20among%20schoolchildren.pdf

Šaltiniai internete (užsienio):

8. Bear, R. E. (2016). *The value of posters*. Journal New Horizons for Learning, 30(1), 23-30. <https://cavebearltd.com/files/Value-of-Posters.pdf>
9. Cunningham C.E., Mapp C., Rimas H., Cunningham L., Mielko S., Vaillancourt T. (2016). *What Limits the Effectiveness of Antibullying Programs? A Thematic Analysis of the Perspective of Students*. Psychology of Violence. American Psychological Association 2016, Vol. 6, No. 4, 596–606. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039984;https://psycnet.apa.org/fulltext/2016-01650-001.html>
10. Rigby K., 1999, *What harm Does Bullying Do?* Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane, 17–18 June 1999. P. 2–12; https://www.researchgate.net/publication/242084964_WHAT_HARM_DOES_BULLYING_DO
11. Wartella E.A., Jennings N. (2000). *Children and Computers: New Technology. Old Concerns* <https://www.jstor.org/stable/1602688?seq=1>

PRODUKTYVUS DAUGIABUČIŲ BALKONŲ IŠNAUDOJIMAS: SODININKYSTĖ PRITAIKYTO DIZAINO PADĖKLUOSE

Ligita Kovalevskytė⁹⁶, dr. Inga Valentiniienė⁹⁷
Kauno kolegija

Anotacija. Daugybė visame pasaulyje atliktų tyrimų patvirtina, jog darbas bei poilsis sode ar darže duoda daug naudos: nuo fizinio aktyvumo gerinimo iki vitamino D pasisavinimo bei savo rankomis užauginto ir vitaminų, mineralų, antioksidantų, skaidulų ir mikroelementų kupino maisto auginimo. Nereikia pamiršti ir apie šios veiklos pavojus: neatsargūs pasikartojantis judesiai kelia grėsmę mūsų sąnariams, raumenims ir kaulams. Elgiantis saugiai, sodininkystė yra puikus užsiėmimas, tačiau miesto gyventojams jis vis dar sunkiai pasiekiamas dėl produktų, pritaikytų daržininkystei mieste (balkone, terasoje) stygiaus. Šią situaciją galima pakeisti sukuriant mažoms erdvėms pritaikytą lysvių padėklą. Padėklas turėtų būti patogaus aukščio, lengvai surenkamas bei nereikalaujantis montavimo prie sienų, t. y. laisvai pastatomas. Toks gaminytis padarytų daržininkystę prieinamą bet kam ir galbūt paskatintų kuo daugiau žmonių išmėginti užsiauginti savų daržovių ar uogų bei pailsėti nuo rūpesčių „sukišant rankas į žemę“.

Reikšminiai žodžiai: balkonas, daržas, lysvė, sodininkystė

Objektas. Lysvių padėklai, pritaikyti sodininkystei sovietmečiu statytų ir naujai renovuojamų Elektrėnų savivaldybės daugiabučių balkonuose.

Hipotezė. Sukurti specialūs padėklai lysvėms suteiks galimybę miesto gyventojams, neturintiems savo žemės sklypo, produktyviai išnaudoti balkonų erdves ir užsiauginti daržovių, prieskonių ar uogų.

Tikslas. Sukurti patogius, saugiam naudojimui skirtus, kompaktiškus padėklus lysvėms, tinkamus naudoti daugiabučių balkonuose.

Uždaviniai:

1. nustatyti daržininkystės butų balkonuose privalumus ir trūkumus.
2. Išanalizuoti jau esamus gaminių, skirtų sodininkystei butuose ar balkonuose, analogus.
3. Išsiaiškinti technines lysvių padėklų montavimo galimybes Elektrėnų savivaldybės daugiabučių balkonuose.
4. Pateikti eskizinius naujo dizaino lysvių padėklų pavyzdžius.

Metodai: atliktas empirinis tyrimas, kurio metu atlikti realūs daugiabučių balkonų matavimai bei galimybių pritaikyti daržininkystei analizė. Atlikti skaičiavimai lysvių įrangos optimizacijai bei sudaryti jų brėžiniai. Atlikta literatūros, skirtos daržininkystei dirbtinėse lysvėse bei laidų apie sveikatą, įvertinant daržininkystės fizinį ir psichinį poveikį žmogui, analizė. Atvejo analizės metu atlikti realių Elektrėnų savivaldybės daugiabučio balkone optimaliai, pagal visus reikalavimus įrengtų, lysvių padėklų brėžiniai bei naudojimo ir priežiūros aprašymas.

Laiko leidimas sode ar darže yra teigiamai susijęs su sveikata ir gerove. Pagal nacionalinės apklausos Anglijoje duomenis, žmonės, turintys prieigą prie privačių erdvių kaip balkonai, kiemai ar terasos, labiau atitiko fizinio aktyvumo gaires. Respondentai, kurie atsakė, jog soduose tiek dirba, tiek ilsisi, taip pat pranešė apie geresnę sveikatą ir savijautą, daugiau fizinio aktyvumo ir daugiau apsilankymų gamtoje nei tie, kurie to nedarė (de Bell ir kt., 2020). Doktoras Alvydas Unikauskas laidoje „Klauskite daktaro“⁹⁸ taip pat paminėjo daugybę sodininkystės privalumų. Kaip vieną svarbiausių privalumų A. Unikauskas išskyrė reikiamo vitamino D kiekio gavimą dirbant lauke. Doktoras taip pat sako, jog savo sode užaugintos uogos ir vaisiai turi daugiau vitaminų, mineralų, antioksidantų, skaidulų ir mikroelementų nei daržovės, kurios atkeliavo iš kitų kraštų. Nors sodo ir daržo darbai turi daugybę privalumų, šis užsiėmimas turi ir trūkumų. Klūpėjimas, tupėjimas, pasilenkimas bei kiti pasikartojantys ir neatsargūs judesiai gali žaloti sąnarius, kaulus bei raumenis (Park, Shoemaker 2009). Mažiau žinomas trūkumas yra infekcijos. Jos nėra dažnas reiškinys, bet

⁹⁶ Ligita Kovalevskytė, ligita.ko9739@go.kauko.lt Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁹⁷ Dr. Inga Valentiniienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

⁹⁸ LRT televizija (2017) *Klauskite daktaro*. Prieiga per internetą:

< <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013664755/klauskite-daktaro-sodininkystes-nauda-sveikatai> >

kiekvienas daržininkas turėtų susipažinti su stabligės⁹⁹ pavojumi, laimo liga¹⁰⁰, legionelioze¹⁰¹, leptospiroze¹⁰² bei grybelinėmis infekcijomis, kurios gali tapti kvėpavimo takų ligų priežastimis. Nepaisant kelių neigiamų aspektų, sodininkystė ir daržininkystė yra puikus hobis, tačiau, deja, nelabai populiarus.

Mažam susidomėjimui šia sritimi daug įtakos turi tai, jog mieste gyvenantys žmonės neturi prieigos prie nuosavo žemės sklypo. Visiems žmonėms keltis į kaimus ar pirkti sodybas tiesiog nėra realu, o stebint šiuolaikinio žmogaus įpročius, idealiausias variantas būtų daržo lysvę „atgabenti“ į miestą. Rinkoje produktų, skirtų sodinimui balkonuose ar terasose nėra daug. Populiariausi šios kategorijos gaminiai yra prie turėklų tvirtinami loveliai bei vazonai, tačiau jie yra skirti gėlėms arba nedidelėms prieskoninėms žolelėms (1 pav.).

1 pav. Ant turėklo tvirtinami gėlių vazonai. Aut. Elho. <https://www.elho.com/en/collection/corsica/>

Internete galima rasti daug pavyzdžių, primenančių „daržo“ idėją, tačiau beveik visi sprendimai yra kūrybiškai pagaminti žmonių savomis rankomis arba lysvių dėžėms yra panaudojami tam specialiai nesukurti, antram gyvenimui prikelti objektai (2 pav.).

⁹⁹ Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Stabligė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/S/stablige> >

¹⁰⁰ Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Laimo liga*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/laimo-liga> >

¹⁰¹ Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Legioneliozė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/legionelioze> >

¹⁰² Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Leptospirozė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/leptospiroze> >

2 pav. Savadarbiai lysvių padėklai.

Šaltinis: <https://coodecor.com/2019/07/14/20-comfy-diy-raised-garden-bed-ideas-that-looks-cool/>

Pasigaminti savo lysvių padėklą nėra visiems įgyvendinama užduotis, kadangi tam reikia kokybiškų medžiagų, įrankių, laiko, įgūdžių. Internete gausu instrukcijų ir pamokų, kaip tai padaryti, tačiau dauguma jų yra orientuoti į dekoratyvius variantus arba vertikalias erdves (3 pav.), siekiant išnaudoti kuo mažiau ploto, bet ne visuose balkonuose yra šoninių sienų (4 pav.), taigi, šie variantai nėra pritaikyti visiems.

3 pav. Dekoratyvus vertikalus sprendimas.

Šaltinis: <http://designandlab.info/2019/05/03/>

4 pav. Balkonas be šoninių sienų.

Šaltinis: <https://lt.onlinestoreoutlet2021.com/content?c=langu%20sistemas%20atsiliepimai&id=14>

Patį profesionaliausią bei labiausiai daržininkystei tinkamą produktą siūlo „Lidl“ parduotuvė (5 pav.)¹⁰³. Jų parduodama pakelta lysvė, panašu, yra iš plastiko. Tai yra vandens nesugerianti medžiaga, todėl ji, kitaip nei, pavyzdžiui, medinės lysvės, nepradės pūti dėl drėgmės pertekliaus, joje bus

¹⁰³ „Lidl“ sodo prekių katalogas (2021). *Atverk duris į naują pradžią*. Prieiga per internetą: <https://www.lidl.lt/leidinys/sodo-prekiu-katalogas-2021/view/flyer/page/28>

sunkiau atsirasti pelėsiui. Drėgmei reguliuoti taip pat padeda reguliuojamos ventiliacinės angos. Pusiau skaidrus gaubtas leidžia sukurti šiltnamio efektą. Nedidelis lysvės dydis (79,5 x 39 x 88 cm) suteikia galimybę naudoti produktą mažose erdvėse, tačiau nedidelis jos aukštis atrodo nepatogus suaugusiam žmogui. Norint dirbti prie tokios lysvės, tektų būti pasilenkus, o tai ilginiui gali pakenkti stuburo būklei. Vandens nubėgimo angos, saugančios nuo permirkimo ir vandens pertekliaus yra lysvės kojose. Tai nurodo, kad gaminyje buvo kurtas naudojimui lauke, taigi, balkonams ir terasoms jis nėra tinkamas.

5 pav. „Lidl“ parduodama pakelta lysvė su gaubtu.

Šaltinis: <https://www.lidl.lt/leidinys/sodo-prekiu-katalogas-2021/view/flyer/page/28>

Elektrėnų savivaldybės statinių naudotojų sąrašė įrašyti 296 daugiabučiai namai, kuriems yra pradėta energinio efektyvumo didinimo programa (modernizavimas)¹⁰⁴, į kurią yra įtrauktas ir visų balkonų stiklinimas, tai reiškia, jog balkonų būklė pagerės ir juos bus galima efektyviai išnaudoti tokiems užsiėmimams, kaip daržininkystė. Elektrėnų savivaldybės daugiabučių statybos metų vidurkis yra 1978 m., taigi, nepaisant balkonų ilgių, daugumos balkonų gylyai yra vienodi. Siekiant sukurti lengvai naudojamą bei patogų produktą, lysvių padėklai turėtų būti lengvai ir greitai surenkami bei laisvai pastatomi. Taip bus išvengta problemų dėl padėklo dydžio neatitikimo, siekiant jį pritvirtinti tarp sienos ir turėklo. Laisvo pastatymo būdas taip pat užtikrintų lengvą naudojimą tiems, kurie butą nuomojasi ir negali pažeisti sienų gręžiant varžtus.

Laisvai pastatomi padėklai būtų puikus variantas bet kokio dydžio balkonams, bei žmonėms, neturintiems įgūdžių ir kantrybės bandant patiems susikonstruoti savos gamybos lysvės padėklą. Padėklas galėtų būti patogiam ir saugiam¹⁰⁵ turėklų aukštyje, siekiant išvengti bereikalingo lankstymosi. Būtų galima palikti vieną siaurą lysvę, arba laiptų principu ištraukti dar vieną išvažiuojančią dalį (6 pav.).

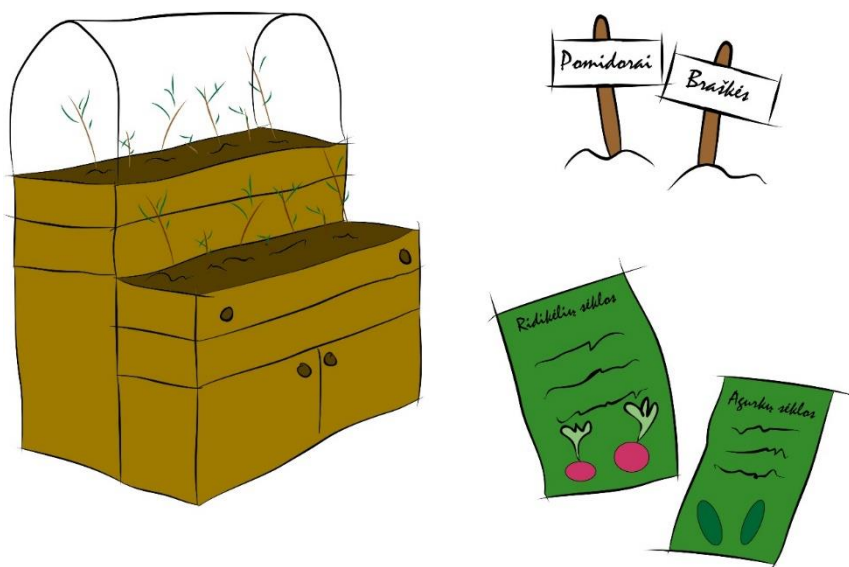
¹⁰⁴ Elektrėnų savivaldybė (2016). *Elektrėnų savivaldybės kvartalinės renovacijos galimybių studija*. Prieiga per internetą:

< <https://elektrenai.lt/> >

¹⁰⁵ LR Statybos techninis reglamentas 2.02.02:2004. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230706>>

6 pav. Išskleistas (kairėje) ir suskleistas (dešinėje) lysvės padėklas.
Aut. Ligita Kovalevskytė, 2021

7 pav. Padėklo priedai: dangtis, žymekliai, sėklų pakeliai.
Aut. Ligita Kovalevskytė, 2021

Likusiam aukštyje galima padaryti spintelę arba atvirą lentyną, kurioje būtų galima susidėti įrankius, laistytuvą ir kitas papildomas priemones. Padėklas galėtų būti parduodamas su priedais, pavyzdžiui, dangčiais, sukuriančiais šiltnamio efektą, žymekliais, įvairių sėklų pakeliais bei nedideliu bukletu, su patarimais pradedančiajam sodininkui (7 pav.). Toks rinkinys padėtų nepasimesti bei neprarasti motyvacijos dėl priemonių stygiaus. Savų daržovių užsiauginimas taptų lengvai prieinamas kiekvienam žmogui, net neišeinant iš namų.

Išvados

4. Yra atlikta jau nemažai tyrimų, kurie patvirtina daugybę sodininkystės ir daržininkystės privalumų, tokių kaip reikiamo vitamino D kiekio gavimas, geresnis fizinis aktyvumas bei daugiau vitaminų, mineralų, antioksidantų, skaidulų ir mikroelementų turintis savo rankomis užsiaugintas maistas. Nepaisant visų teigiamų aspektų, būtina žinoti ir apie didžiausius trūkumus, tokius kaip sąnarių, kaulų ir raumenų žalojimas dėl pasikartojančių mechaninių judesių bei ligų ir infekcijų pavojus (laimo liga, legioneliozė, leptospirozė, grybelinės infekcijos).

5. Internete rasti analogai yra per daug primityvūs. Sodininkystei balkonuose siūlomi gaminiai yra skirti vazoninėms gėlėms, nedideliems prieskoniniams augalams. Galima rasti daug savadarbių variantų, tačiau tai nėra prieinama kiekvienam žmogui dėl priemonių, įrankių ar įgūdžių stokos. Šiuo metu profesionaliausių produktą siūlo „Lidl“ parduotuvė. Jų parduodamos pakeltos

lysvės atrodo kokybiškos ir galėtų būti gera alternatyva žmonėms, turintiems itin mažas erdves, tačiau nedidelis jų aukštis reiškia, jog suaugusiems žmonėms jomis naudotis gali būti nelabai patogiu, o vandens nubėgimo angos, esančios lysvių kojose, nurodo, kad gaminys nėra tinkamas naudoti balkonuose ar terasose.

6. Elektrėnų savivaldybės daugiabučių namų renovavimo programa suteiktų galimybę visiems gyventojams efektyviai išnaudoti savo balkonų erdves (pvz., užsiimti daržininkyste). Siekiant išvengti tokių problemų, kaip konstrukcijų montavimas gręžiant į sienas ar produktų dydžių neatitikimai, tinkamiausias variantas „daržui“ balkone būtų laisvai pastatomas lysvių padėklas.

7. Norint sukurti patogų, lengvai naudojamą gaminį, lysvės padėklas turėtų būti laisvai pastatomas bei patogaus, balkonų turėklų aukščio. Būtų galima palikti tik vieną lysvę, arba ištraukti papildomą dalį ir turėti dvi lysves. Apačioje liktų vietos papildomų daiktų sandėliavimui. Su padėklų parduodami priedai (dangčiai šiltnamio efektui, žymekliai, sėklos, bukletai) padėtų pradedantiesiems daržininkams nepasimesti ir neprarasti įkvėpimo. Taigi, savų produktų užsiauginimas taptų prieinamas bet kokio amžiaus ir bet kokio įgūdžių lygio žmonėms.

Literatūros sąrašas

Knygos:

1. de Bell, S., White, M., Griffiths, A., Darlow, A., Taylor, T., Wheeler, B., & Lovell, R. (2020). *Landscape and Urban Planning*. < <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103836> >
2. Park, S., Shoemaker, C. A. (2009). *Observing Body Position of Older Adults While Gardening for Health Benefits and Risks*. < <https://doi.org/10.1080/01924780902718582> >

Šaltiniai internete:

3. Elektrėnų savivaldybė (2016). *Elektrėnų savivaldybės kvartalinės renovacijos galimybių studija*. Prieiga per internetą: < <https://elektrenai.lt/> >
4. „Lidl“ sodo prekių katalogas (2021). *Atverk duris į naują pradžią*. Prieiga per internetą: < <https://www.lidl.lt/leidinys/sodo-prekiu-katalogas-2021/view/flyer/page/28> >
5. LR Statybos techninis reglamentas 2.02.02:2004. Prieiga per internetą: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.230706> >
6. LRT televizija (2017). *Klauskite daktaro*. Prieiga per internetą: < <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/1013664755/klauskite-daktaro-sodininkystes-nauda-sveikatai> >
7. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Laimo liga*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/laimo-liga> >
8. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Legioneliozė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/legionelioze> >
9. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Leptospirozė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/L/leptospiroze> >
10. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras (n.d.) *Stabligė*. Prieiga per internetą: < <http://www.ulac.lt/ligos/S/stablige> >

REKLAMA – ĮRANKIS, TEIGIAMAM VISUOMENĖS POVEIKIUI KURTI

Viktorija Samėnaitė¹⁰⁶, Inga Valentiniene¹⁰⁷

Kauno kolegija

Anotacija. Įvairiose medijose bei televizijoje galima dažnai pamatyti reklamas apie lošimo punktus. Kokie tai yra lengvi pinigai, kaip už mažą sumą, galima „uždirbti“ daug pinigų. Reklamos idėja – pritraukti kuo daugiau žmonių prie tam tikro produkto, parduotuvės ar kt. Šios reklamos nereprezentuoja tikslingos informacijos, taip pat internete jos pateikiamos gana „pikantiškai“, t. y. jos pateikiamos kaip lengvas būdas užsidirbti daug pinigų bei tokiose reklamose yra visad vaizduojamos iššaukiančios išvaizdos merginos, kurios savo išvaizda suteikia neigiamą poveikį jauno amžiaus vaikui. Daugelis vaikų lankosi internete labai dažnai, o būtent tokių reklamų, internetas yra pilnas. Taip pat, reklamos sudomina ne tik vyresniąją žmonių auditoriją, bet ir mažesnius vaikus, kuriems tai yra kaip smagus žaidimas. Reklamą reikia pateikti aiškiai, neapgaulingai, su tikslia informacija, kuri nekelia dvejonų. Taip pat jos vaizdavimas negali būti keliamas ar vaikams lengvai prieinamoje vietoje. Pateikus reklamą taip, kad ji parodytų, jog ne visiems žmonėms pasiseka laimėti tam tikrą pinigų sumą, sustabdytų daugelį žmonių nuo priklausomybės ir azarto lošti bei pralošti dideles pinigų sumas. Reklamos esmė turėtų būti kaip kvietimas apsilankyti ar nusipirkti, tačiau kvietimas negali reprezentuoti šimtaprocentinės sėkmės, toks reklamos ištransliavimas neatitinka tikrovės.

Raktiniai žodžiai: azartas, internetas, lošimas, pinigai, pralošimas, priklausomybė, reklama, vaikai

Straipsnio įvadas. Ši tema nėra nauja, bet dar vis kuriantis skaudžias pasekmes visuomenei. Daugelis lošiančių žmonių tampa priklausomi nuo azartinių žaidimų, ypač vaikai. Atsižvelgiant į įstatymus, reklamos neturėtų skatinti priklausomybės azartiniams lošimams, kurie pakenktų žmonių gerovei. Pagal tyrimo metu sudarytas rekomendacijas, teisingai sukurta lošimo punkto reklama, nebus patalpinta į nemokamai prieinamas socialinio tinklo vietas, taip pat nesukels neigiamo poveikio vaikams ir privers pagalvoti suaugusių žmonių auditoriją, apie lošimo pasekmes. Objektas: Lošimo punktų reklamos sukūrimas ir pateikimas internete. Naudoti tyrimo metodai: Mokslinės literatūros analizės metu išanalizuoti lošimo reklamų tipai, išryškinti neigiamo poveikio visuomenei aspektai bei išanalizuotos lošimo reklamų skatinimo lošti motyvai. Atlikta palyginamoji skirtingų tipų reklamos poveikio analizė.

Hipotezė. Teisingai sukurta lošimo punkto reklama, nebus patalpinta į nemokamai prieinamas socialinio tinklo vietas, taip pat nesukels neigiamo poveikio vaikams ir privers pagalvoti suaugusių žmonių auditoriją, apie lošimo pasekmes.

Uždaviniai:

1. išanalizuoti lošimo reklamų neigiamo poveikio visuomenei aspektus.
2. Išanalizuoti lošimo reklamų skatinimo lošti priemonės.
3. Sudaryti rekomendacijas teisingam lošimo punktų reklamos pateikimui.

Metodai: mokslinės literatūros analizės metu išanalizuoti lošimo reklamų tipai, išryškinti neigiamo poveikio visuomenei aspektai bei išanalizuotos lošimo reklamų skatinimo lošti motyvai. Atlikta palyginamoji skirtingų tipų reklamos poveikio analizė.

Analizė. Azartiniai lošimai yra viena iš sparčiausiai augančių pramonės šakų pasaulyje. Tyrimai rodo, jog nepilnamečiai, kurie užsiima lošimu (internetiniai žaidimai, nutrinamos kortelės ir kt.), yra didesnė problema, nei bet kuri kita amžiaus grupė. Tyrimai iš Kanados, JAV, Jungtinių Karalysčių, Norvegijos ir Australijos rodo, kad 63-82 %¹⁰⁸ paauglių (nuo 12 iki 17 metų amžiaus) lošia kiekvienais metais, o 4-7 % iš jų, pasireiškia rimtas patologinis lošimo sutrikimas – priklausomybė. Šis tyrimas parodo, kad lošimo reklamos daro neigiamą poveikį jauno amžiaus auditorijai, kuriai ši

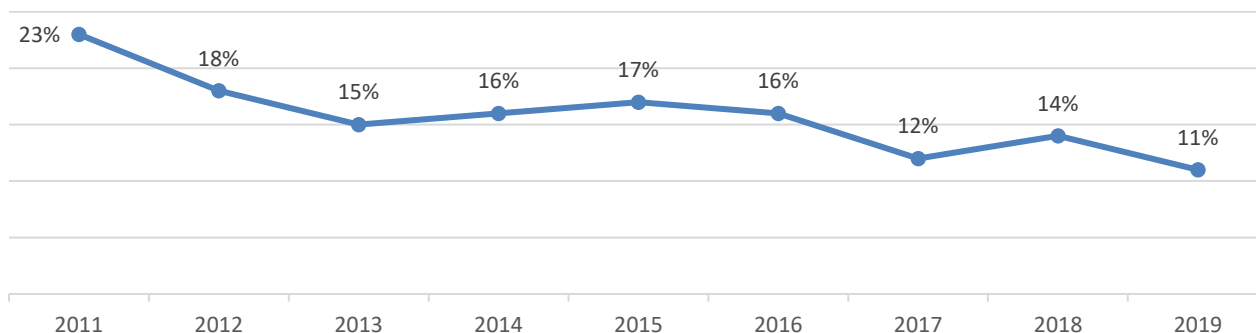
¹⁰⁶ Viktorija Samėnaitė, viktorija.sa9850@go.kauko.lt / viktorijasamenaite@gmail.com Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹⁰⁷ Dr. Inga Valentiniene, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹⁰⁸ Alan M Emond, Mark D Griffiths (2020). *Gambling in children and adolescents*. <https://academic.oup.com/bmb/article/136/1/21/5905949>

problema pasireiškia dar ankstyvoje paauglystėje. Pagal tyrimą, tokie rezultatai pranoksta net ir suaugusiųjų žmonių lošimo procentą. Tai kelia didelį nerimą, turint omenyje, kad azartiniai lošimai daro tikrai nemenką įtaką jauno žmogaus elgsenai, kuri vėliau asocijuojasi su didesniu nusikalstamumu (vagystės, alkoholis, prastesni mokymosi rezultatai, savižudybė ir kt.). Tyrimai taip pat rodo, kad lošimų reklamos ne tik daro įtaką jauno žmogaus elgesiui, tačiau taip pat netiesiogiai skatina vartoti greitą maistą ar tabako gaminius. Jaunas žmogus yra greitai paveikiamas reklamos, kuri parodo praturtinto gyvenimo fantaziją. Tai yra dėl pažinimo nebrandumo bei draugų įtakos. Pasak specialistų, jauno asmens pagrindiniai pokyčiai vyksta smegenyse brendimo metu, paauglystėje vykdomoji funkcija nėra iki galo išsivysčiusi, dėl to padidėja impulsyvumas bei rizikingas elgesys.

2019 metais, Jungtinėje Karalystėje (UK) buvo atliktas tyrimas, kurio esmė buvo nustatyti kiek procentų vaikų lošė per paskutiniuosius metus. Tyrimas rodo, kad 36 % , 11-16 metų amžiaus vaikų lošė per paskutiniuosius metus. Taip pat tyrimas buvo atliekamas ir dėl savaitės lošimo. Rezultatai parodė, kad vaikų, kurie yra jaunesni nei 16 metų, lošimo procentas nukrito iki 11%, kadangi 2012 metais buvo surengtas panašus tyrimas, kuris parodė, kad tuo metu, lošiančių vaikų procentas buvo 23 % (1 pav.).

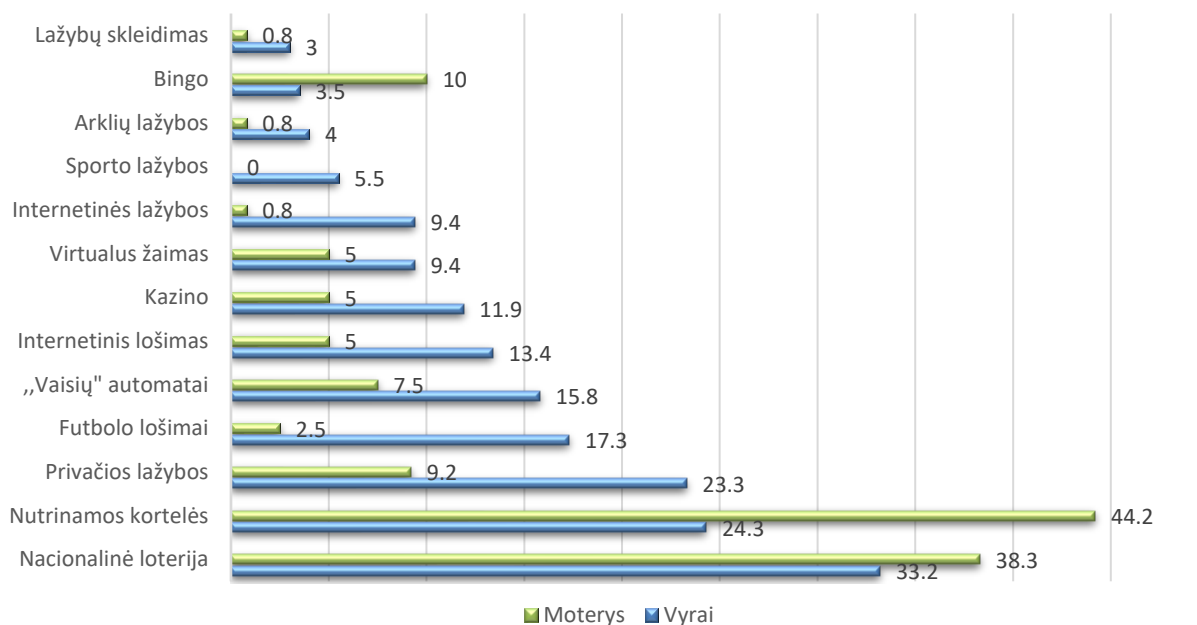
1 pav. UK vaikų lošimų dažnumas, nuo 2011-2019 m.

Aut. Viktorija Samėnaitė, remiantis šaltiniu: Alan M Emond, Mark D Griffiths (2020). *Gambling in children and adolescents*. <https://academic.oup.com/bmb/article/136/1/21/5905949>

Statistika pagal lyčių pasiskirstymą azartiniuose lošimuose buvo atlikta ne tik su suaugusiais, bet ir su vaikais. Statistika rodo, kad per savaitę berniukai (13 %) lošė beveik dvigubai daugiau nei mergaitės (7 %). Labiausiai paplitę azartiniai žaidimai buvo automatai, loterijos arba nutrinamos kortelės. 2019 metais, toks lošimas išaugo, 7 % vaikų pasisakė apie žaidimą internete ir 5 % vaikų, kurių amžius 11-16 metų, kurie pranešė apie Nacionalinės Loterijos žaidimą internete ir/arba kitose internetinių lošimų svetainėse. Pasak tyrimo, šios loterijos internete yra mokamos, dėl to išsiaiškinta, kad vaikai prašydavo tėvų pinigų šiems lošimams, o tėvai suteikdavo finansavimą, žinodami tiksliai kokiai „pramogai“ jie skiriami.

„Avon Longitudinal Study of Parents and Children“ (ALSPAC) yra tyrimo organizacija, kuri atlieka tyrimus su vaikais (2 pav.). Ši organizacija dar kitaip yra vadinama „Devyniasdešimtųjų vaikai“. ALSPAC atliko tyrimą¹⁰⁹, jame dalyvavo 3 757 septyniolikmečiai, kurių buvo paprašyta atlikti apklausą internetu apie lošimą per pastaruosius metus. Rezultatai rodo, kad 54 % vaikų (nepriklausomai berniukai ar mergaitės), dažniausiai žaisdavo su nutrinamomis kortelėmis, loterijose arba privatūs lošimai tarp draugų.

¹⁰⁹ Alan M Emond, Mark D Griffiths (2020). *Gambling in children and adolescents*. <https://academic.oup.com/bmb/article/136/1/21/5905949>

2 pav. ALSPAC atlikto tyrimo rezultatai, septyniolikmečių apklausoje.

Aut. Viktorija Samėnaitė, remiantis šaltiniu: Alan M Emond, Mark D Griffiths (2020). *Gambling in children and adolescents*. <https://academic.oup.com/bmb/article/136/1/21/5905949>

Lošimų priežiūros tarnyba bendradarbiaujant su Vilniaus priklausomybės ligų centru, parengė leidinį „Azartiniai lošimai. Ką svarbu žinoti paauglių tėvams.“¹¹⁰. Leidinyje teigiama, kad paauglių lošimas bei įsitraukimas į tai, priklauso nuo daugelio aspektų: amžius, raidos stadija, lytis bei azartinių lošimų prieinamumas artimoje aplinkoje. Leidinyje pabrėžiama, kad dažniausiai į lošimus įsitraukia vaikinai nei merginos, vien dėl laimėjimo teikiamo azarto. Lošiantys paaugliai nuo savo bendraamžių dažniausiai išsiskiria savižudybės mintimis. Atlikus tyrimą, kuriame buvo analizuojami paaugliai susidūrę su lošimo žaidimais, buvo pastebėta, kad daugelis paauglių (53,9 %) buvo bent kartą žaidę TV loterijoje, o 36,8 % buvo žaidę kitose loterijose (nutrinamos kortelės, automatai ir kt.). Atliekant tyrimą buvo remtasi tyrimo įrankio DSM-IV-MR-J („*DSM-IV-MR-J*“ atsakymų variantai, lošiantiems nepilnamečiams) kriterijais, dauguma paauglių (51,4 %) lošia lošimo automatais, kita dalis (17,1 %) – kortomis.

Azartinių lošimų reklama yra potenciali visuomenės sveikatos problema. Reklama daro tiek materialų, tiek tiesioginį poveikį ir įtaką probleminiams lošimams. Žmonių grupės (anti lošimo grupės, religinės grupės ir kt.) teigia¹¹¹, kad azartinių lošimų reklama suvaidino vaidmenį plačiai paplitusiame kultūriniame lošimo pripažinime. Dabar azartinių lošimų žaidimai yra lengviau prieinami nei anksčiau, dėl to anti lošimo bei religinės grupės sako, kad tokių reklamų uždraudimas yra žingsnis teisingos krypties link. Azartinių lošimų reklamose yra naudojami spalvingi vaizdai, dailios ir dažnai iššaukiančia išvaizda patraukiančios akį merginos, tai suteikia norą žmogui apsilankyti lošimo punkte arba internetinėje svetainėje (3 pav.).

¹¹⁰ Lošimų priežiūros tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Vilniaus ligų centras (n.d.). *Azartiniai lošimai. Ką svarbu žinoti paauglių tėvams*. <http://www.sauletekis.org/images/dokumentai/Tevams/Azartiniai-lošimai-Ka-svarbu-zinoti-paaugliu-tevams.pdf>

¹¹¹ Griffiths, M. D. (2005). *Does gambling advertising contribute to problem gambling? Does Gambling Advertising Contribute to Problem Gambling?* (ucalgary.ca)

3 pav. Internetinio kazino reklama Singapūre.

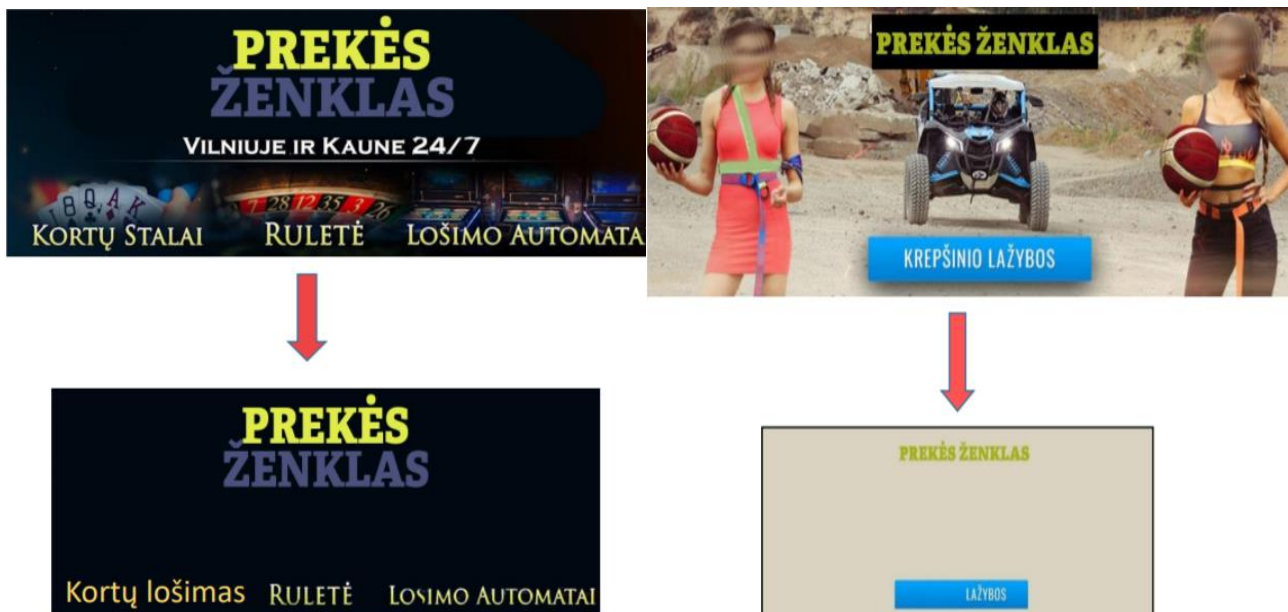
Šaltinis: https://miro.medium.com/max/1838/1*uYr1onUF9EUmugdUIUfiEw.jpeg

Taip pat galima pastebėti, kad rodomi žmonės su pluoštu pinigų, nauju automobiliu, turint omenyje, kad už vieną pasukimą, galima gauti ir pinigus, ir naują automobilį. Nepaisant visko, žaidžiant azartinius žaidimus laimėti galima, tačiau dažniausiai tai būna atsitiktinumas arba sėkmės niuansas. Reklamos pateikiami vaizdai sukelia neatitinkančios tikrovės viltis laimėti, tačiau to nesupratus, išsivysto priklausomybė azartiniams žaidimams. Vien tik uždraudus lošimų reklamas, lošiančių žmonių nepamažės, jie vis tiek ras būdą, kaip sužaisti dar bent kartelį. Buvo nuspręsta pašalinti viliojančias azartinių žaidimų reklamas tam, kad labiau pažeidžiami asmenys (jaunoji vaikų auditorija) būtų labiau apsaugoti, tačiau nuo reklamų niekas nėra apsaugotas.

Lošimų priežiūros tarnyba, išleido konsultacinį aprašą, kuriame rašoma apie azartinių lošimų reklamos viešinimą nuo 2019 m. lapkričio 1 d. „Lošimų organizatoriai savo interneto svetainėse, joms priklausančiose socialinių tinklų paskyrose ir lošimo organizavimo vietose gali reklamuoti lošimus neatsižvelgdami į šią konsultaciją ir Azartinių lošimų įstatyme nustatytus reikalavimus azartinių lošimų reklamai“¹¹² (Lošimų priežiūros tarnyba 2019 m.). Reklamoje, kurioje skelbiama apie lošimus, galima rodyti tik bendrovės pavadinimą, prekės ženklą ir organizuojamo lošimo rūšį:

- lošimai automatu,
- bingas,
- stalo lošimai,
- totalizatorius,
- lažybos,
- nuotolinis lošimas.

¹¹² Lošimų priežiūros tarnyba (2019). *Konsultacija dėl azartinių lošimų reklamos skelbimo nuo 2019 m. lapkričio 1 d.* <https://lpt.lrv.lt/uploads/lpt/documents/files/reklamos%20konsultacija%2010%2004.pdf>

4 pav. Reklama prieš ir po naujų reikalavimų įsigaliojimo.

Šaltinis: <https://lpt.lrv.lt/uploads/lpt/documents/files/reklamos%20konsultacija%2010%2004.pdf>

Reklamos negali būti skelbiamos su papildoma informacija (rašytine, vaizdine ir garsine). Jei reklamuojant lošimo organizacijos prekės ženklą yra naudojamas muzikinis, garsinis fonas ar dar kiti įvairūs pašaliniai garsai, tokia priemonė laikoma papildoma informacija ir toks pateikimas yra draudžiamas. „Jaunesniems kaip 18 metų asmenims skirtose interneto svetainėse skelbti bet kokią su azartiniais lošimais susijusią informaciją draudžiama“ (Lošimų priežiūros tarnyba 2019 m.). Konsultaciniame įrašė nurodyta kaip keitėsi reklamos po reikalavimų įsigaliojimo (4 pav.).

Išvados

1. Pagal atliktą tyrimą, lošimo reklamos daro neigiamą poveikį jauno amžiaus vaikams. Sukelia pataloginį sutrikimą – priklausomybę. Atlikus tyrimą rezultatai pranoksta net ir suaugusiųjų apklausos rezultatus. Gauti rezultatai kelia didelį nerimą visuomenei, žinant kaip greitai paveikiamas jauno žmogaus mąstymas. Tokie azartiniai lošimai sukeldami paaugliui priklausomybę, su laiku padaro nemenką įtaką jo elgsenai, kuri vėliau yra asocijuojama su nusikalstamumu. Vaikai domisi ir dalyvauja lošimuose tik dėl pažinimo nebrandumo bei draugų įtakos. Į azartinių žaidimų/lošimų industrijos įsitraukimą lemia daug faktorių: amžius, raidos stadija, lytis bei azartinių lošimų prieinamumas artimoje aplinkoje.

2. Reklama daro tiek tiesioginį, tiek materialų poveikį žmogui. Reklamoje vaizduojami žmonės su pinigais, naujais automobiliais, tai sudaro iliuziją, kad vienu lošimo automato pasukimu, galima visą tai iš kart laimėti. Reklamos esmė yra parodyti produktą, pritraukti lankytojų ir t.t. Tačiau reklama negali būti klaidinanti. Tokios reklamos (pinigai, merginos, automobiliai) sukelia norą lošti, kuris po to išsivysto į didelę priklausomybę, nuo kurios nukentčia žmogaus visavertis gyvenimas.

3. Reklamuojant azartinius lošimus, reikia atsižvelgti į tam tikras taisykles, kurių privaloma laikytis. Laisvai reklamuoti tam tikrą lošimo punktą ir t. t. galima tik lošimų organizatorių sukurtose svetainėse. Jei reklama yra keliami kažkur kitur (ne į prieš tai minėtą organizatoriaus svetainę), privalu laikytis Lošimų priežiūros tarnybos išleistu konsultaciniu aprašu. Reklamuojant lošimą, galima rodyti tik bendrovės pavadinimą, prekės ženklą ir organizuojamo lošimo rūšį. Jei reklamoje naudojama rašytinė, vaizdinė ar garsinė informacija, jos viešinimas yra draudžiamas.

Literatūros sąrašas

1. Lošimų priežiūros tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir Vilniaus ligų centras (n.d.). *Azartiniai lošimai. Ką svarbu žinoti paauglių tėvams.*

- http://www.sauletekis.org/images/dokumentai/Tevams/Azartiniai-losimai_Ka-svarbu-zinoti-paaugliu-tevams.pdf
2. Griffiths, M. D. (2005). *Does gambling advertising contribute to problem gambling?*
[Does Gambling Advertising Contribute to Problem Gambling? \(ucalgary.ca\)](#)
 3. Alan M Emond, Mark D Griffiths (2020). *Gambling in children and adolescents.*
<https://academic.oup.com/bmb/article/136/1/21/5905949>
 4. Gainsbury, Sally & Derevensky, Jeffrey & Sklar, Alyssa. (2008). *Impact of Gambling Advertisements and Marketing on Children and Adolescents: Policy Recommendations to Minimise Harm.*
https://www.researchgate.net/publication/46302105_Impact_of_Gambling_Advertisements_and_Marketing_on_Children_and_Adolescents_Policy_Recommendations_to_Minimise_Harm
 5. Lošimų priežiūros tarnyba (2019). *Konsultacija dėl azartinių lošimų reklamos skelbimo nuo 2019 m. lapkričio 1 d.*
<https://lpt.lrv.lt/uploads/lpt/documents/files/reklamos%20konsultacija%2010%2004.pdf>
 6. Atte Oksanen, Lina Savolainen, Anu Sirola & Markus Kaakinen (2018). *Problem gambling and psychological distress: a cross-national perspective on the mediating effect of consumer debt and debt problems among emerging adults.*
[Problem gambling and psychological distress: a cross-national perspective on the mediating effect of consumer debt and debt problems among emerging adults | Harm Reduction Journal | Full Text \(biomedcentral.com\)](#)

TINKAMO ATLIEKŲ RŪŠIAVIMO PASEKMIŲ INFORMACIJOS PATEIKIMAS SPECIALIOJE REKLAMOJE

Arnas Steponaitis¹¹³, dr. Inga Valentinienė¹¹⁴

Kauno Kolegija

Anotacija. Nuo 20 a. žmonės pradėjo domėtis apie savo netinkamo elgesio sukeltą poveikį aplinkai, įkurtos gamtos saugos organizacijos pradėjo įvairiais būdais informuoti ir skatinti žmonės keisti savo požiūrį ir pradėti tinkamai atsikratyti atliekomis. Prie butų įrengiami pusiau požeminiai konteineriai ir „varpeliai“, ant kurių paviršiaus būna priklijuotos tam tikromis spalvomis paženklintos instrukcijos tam tikrų atliekų skirstymui. Vilniuje pradėta siūlyti nemokama išvežimo paslauga stambioms atliekoms. Daugelyje parduotuvių pastatyti taromatai kurie siūlo pinigine kompensaciją už tinkamą plastiko rūšiavimą. Įvairiuose produktuose užkoduoti produktai tinkami rūšiavimui ir tuo pačiu uždedami simboliai, kurie lengviau užfiksuojami. Tačiau, nors didelė dalis žmonių tvirtina, jog pateikiama informacija apie rūšiavimą yra pakankama, ne visi gyventojai pilnai stengiasi užsiimti gamtos sauga, o dalis atsisako tinkamo rūšiavimo dėl įvairių priežasčių. Dažnai, tai būna dėl neteisingą informaciją sklaidžiančių mitų, kurie plinta socialiniuose tinkluose arba dėl pačių gyventojų apatiško požiūrio. Dėl šios priežasties siūloma informuoti apatiškus žmones ne apie gamtai sukeliamas problemas, bet apie sau patiems sukeltas rizikas, kai atsisakoma ugdyti tinkamo rūšiavimo įpročių. Šią informaciją siūloma pateikti plakato būdu autobusų stotelėse bei pačiuose autobusuose, kadangi didžiausioji dalis nerūšiuojančių asmenų yra jaunimas, kurie pagal statistikas dažniausiai naudojami viešuoju transportu. Šis plakatas negali būti agresyvus, tačiau turi perduoti žinią apie apatijos pasekmes.

Reikšminiai žodžiai: atliekų rūšiavimas, mokestis, reklama viešajame transporte, specialios reklamos priemonės

Originalumas ir / arba praktinis reikšmingumas. Netinkamai atliekas rūšiuojantiems žmonėms suteikta informacija apie nenorą prisidėti prie rūšiavimo, pinigine kaina skatins juos apsvarstyti sau bei planetai keliamą žalą. Nuolat ir tinkamai visuomenei sklaidžiant šią informaciją, daugės rūšiuojančių žmonių.

Objektas. Atliekų rūšiavimo reikšmingumo reklamos priemonės viešame transporte.

Tikslas. Parengti veiksmingas – rūšiavimą skatinančias reklamines priemones, skirtas viešinti viešajame transporte.

Uždaviniai:

1. Ištirti statistikas, atskleidžiančias Lietuvos rūšiavimo lygį lyginant su kitomis šalimis.
2. Išanalizuoti priežastis, kurios mažina nerūšiuojančių žmonių skaičių.
3. Argumentuoti kur ir kokiomis priemonėmis geriausia skatinti rūšiavimo įpročių formavimąsi.
4. Sukurti veiksmingų – rūšiavimą skatinančių reklaminių priemonių vizualizacijas, sukurtas pagal atlikto tyrimo rezultatus.

Metodai: atlikta mokslinės literatūros analizė, išanalizuoti statistiniai atliekų rūšiavimo duomenys. Atliktas empirinis tyrimas, kurio metu pagal informacinių vaizdinių priemonių kūrimo principus sukurti rūšiavimą skatinančios reklamos pavyzdžiai. Atliekant kokybinį tyrimą išanalizuota veiksmingiausios rūšiavimą skatinančios vaizdinės priemonės.

Šiuolaikinės atliekų rūšiavimo bei tvarkymo paslaugų teikėjai nepilnai arba neteisingai taikosi į žmonių psichologiją, kad užtikrintų didesnę skaičių rūšiuojančių asmenų Lietuvoje. Pradedant 20 a. iki dabar pradėta rimčiau stebėti mūsų planetos gyvenamąsias sąlygas. 1975 metais buvo fiksuojami faktai apie jūrų taršą įvairiomis atliekomis (plastiku, metalu, atominėmis liekanomis ir kt.). Nuo 2007 metų pradėta stropiai mažinti anglies dioksido taršą ir rūšiuojančių žmonių skaičius kyla (atmosfera teršta apie 1 milijonu mažiau anglies dioksidu). 2011 metais pradėtas aktyvesnis teisingo rūšiavimo

¹¹³ Arnas Steponaitis, arnas.st9802@go.kauko.lt Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentas. Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹¹⁴ Dr. Inga Valentinienė, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

įpročių skatinimas, kadangi tuo metu pagal Kauno kolegijos studentų analizę buvo nustatyta, jog 23 % Lietuvos gyventojų, dalyvavusių tyrime, niekada nerūšiuoja atliekų (**Technologijos, 2011**).¹¹⁵ Pagal tyrimą, atliktą „Global Waste Index“ organizacijos, Lietuva yra svyruojanti iš 15 į 14 vietą pagal aplinkos priežiūrą pasaulyje. Šis tyrimas buvo atliktas 2017-2019 m. apklausus gyventojus. Lietuva išlieka pagirtinoje pozicijoje globaliai, ypač palyginus su kai kuriais Baltijos šalių kaimynais (Latvija - #02) (**SENSONEO, 2019 m.**).¹¹⁶

Pagal atliktus „Žaliojo taško“ organizacijos skaičiavimus, vienas gyventojas Lietuvoje išrūšiuoja apie 10 kg atliekų, nors teigiama, jog vienas gyventojas gali rūšiuoti iki 60 kg. Remiantis šiais skaičiavimais, reikia ieškoti visų įmanomų būdų, versiančių gyventojus atsakingiau pažvelgti į rūšiavimo problemas.

Pagal statistiką, tokia maža šalis, kaip Lietuva, kurioje gyvena tik 3 milijonai, yra žemesnėje reitingų pozicijoje, nei Jungtinės Amerikos valstijos (#12 vietoje globaliai), kuriose gyvena daugiau negu 300 milijonų žmonių. Tad kyla klausimas – kokia priežastis įtakoja šiuos rūšiavimo pasiekimus, vertinant globaliai? Informacijos stoka, apatija ar tinginystė? Lietuvoje bandoma suteikti kiek įmanoma daugiau informacijos apie tinkamą rūšiavimą. Rūšiavimo įpročių skatinimui įrengtos bendro naudojimo atliekų surinkimo konteinerių aikštelės bei taromatai. Ant rūšiavimui skirtų konteinerių, vadinamųjų „varpelių“ yra spalvomis suskirstyti atliekų skyriai, o ant požeminių konteinerių papildomai pateikta informacija - kokias atliekas galima rūšiuoti ir kurių ne.

1 pav. Kauno Švara. „Rūšiavimo instrukcija“. Šaltinis: <https://www.svara.lt/rusiavimas/>

¹¹⁵ Technologijos (2011). Studentų tyrimas: dalis kauniečių neskiria ir nerūšiuoja pavojingų atliekų. Prieiga per internetą: <http://m.technologijos.lt/cat/1/article/S-17958>

¹¹⁶ Sensoneo (2019). The biggest waste producers worldwide: Global Waste Index. Prieiga per internetą: <https://sensoneo.com/sensoneo-global-waste-index-2019/>

Pagal 2016 metais „Spinter” atliktą tyrimą dėl rūšiavimo, apie 80 % gyventojų teigia, jog apie tai informacijos įvairiuose šaltiniuose yra pakankamai. Tačiau, nepaisant visos teikiamos informatyvios medžiagos, kai kurie žmonės atsisako aktyviai rūšiuoti. Ši elgesį įtakoja gyventojų nepasitikėjimas vyriausybe, t. y. netiki, kad gyventojų išrūšiuotos atliekos keliauja į skirtingus perdirbimo taškus ir nėra sumaišomos arba paprasčiausiai neapsikrauna papildomu rūpesčiu dėl rūšiavimo, nes neturi įsirengę skirtingų šiukšlių dėžių namuose, už tai nėra baudžiama ir pan. 40 % gyventojų atsakė, jog patogiausia mesti visas šiukšles viename maiše (**Spinter, 2016 m.**).¹¹⁷ Šis požiūris jau yra sukėlęs problemą Šiauliuose. Pagal Šiaulių regionų tvarkos specialistus, jų organizacija yra ne kartą sulaukus skundų apie šiukšlių krūvas kurios būna paliekamos prie bendrų atliekų konteinerių. Tarp šių šiukšlių dažniausia yra didelės kartono pakuotės, kurias buvo galima pirmiausia sulankstyti ir tada išmesti į popieriui skirtą „varpelį“. Dėl šių neplanuotų šiukšlynų kyla rinkliavos kaina, kadangi privaloma tvarkos darbuotojams atvykti ir atlikti papildomus tvarkymus. Tokiu atveju netinkamas rūšiavimas panašiai kenkia aplinkai, kaip ir nerūšiavimas. Netinkamai rūšiuojantys žmonės, tai asmenys, kurie meta į konteinerius netinkamas medžiagas ir tie, kurie palieka šiukšles šalia konteinerio. Abiejų grupių gyventojų elgesys sukelia neigiamą poveikį rūšiavimo organizacijų pastangoms (**Šiaulių rajono savivaldybė, 2012 m.**).¹¹⁸

30% asmenų pareiškė nepasitikėjimą atliekų perrūšiavimo organizacijomis, teigė, jog visos atliekos yra akivaizdžiai supilamos į vieną sunkvežimį. „VSA Vilnius” pašnekovas Martynas Siurplys teigė, jog šis internete paplitęs mitas prilygsta pasiteisinimui tinginyse. **„Pirmiausia, mes net vežame jas atskirai. Išimant atliekas iš viešųjų antrinio rūšiavimo konteinerio, į šiukšliavežius talpinama tik viena frakcija. Pavyzdžiui, vieną savaitę renkame tik popierių, kitą savaitę tik plastiką. O stiklas renkamas dar su kitu automobiliu, nes jo turi būti kita konstrukcija. Taigi tarpusavyje atliekos tikrai nemaišomos.”** Martynas Siurplys (2016 m.). Todėl, galima teigti, jog pagrindinė priežastis, kodėl lietuviai pamažu meta rūšiavimo įprotį, tai apatija. Kasdieniniam žmogui nekyla poreikis praleisti papildomas kelias minutes atliekų išskirstymui. Kai kurie asmenys netgi laiko tai kaip prabanga, kadangi rūšiavimui reikia daugiau vietos namuose, negu įprasta. Nežinojimas šiuo atveju labiau „apsimoka“ neatsakingiems. Tad, į kurią grupę žmonių yra geriausia taikyti, kad šią apatiją būtų galima panaikinti efektyviausiai? Pagal statistiką aktyviausiai rūšiuojantys asmenys yra išsilavinę asmenys, vyresni negu 56 m. Pasyviausiai rūšiuojantys yra jaunimas, kuris sudaro tik 14 % rūšiuojančiųjų. Duomenys atskleidžia, jog jaunimas - didžioji dauguma iš apatiškai nusiteikusių žmonių. Tad, kaip suteikti informacija apie rūšiavimo kainą jaunimui (**PTO, 2013**)¹¹⁹?

Pagal pateiktą statistiką, kurioje buvo apklausta apie 1200 žmonių, 73 % atsakė, jog aktyviai naudojami viešosiomis transporto priemonėmis. Daugiausiai viešajam transportui išleidžiantys asmenys yra taip pat jaunimas - nuo 18 iki 24 m. Dauguma jų mokosi arba studijuoja (**UAB „RAIT“ 2013**)¹²⁰. Tad, galima siūlyti rūšiavimo skatinimo sprendimus spręsti naudojantis viešam transportui tinkamomis priemonėmis, jame pateikiamos informacijos kanalais. Galbūt tokie patys ugdymo principai galėtų būti taikomi ir traukiniuose. Atsakymas yra „Vilniaus metro“ analizėje, kurioje atsižvelgę į „Eurostat” duomenis sužinota, jog Lietuva užima paskutiną vietą Europoje, pagal pervežamų keleivių kiekį traukiniais. Visose kelionėse pervežama žmonių tik 0,8 % **BNS Spaudos centras (2020)**¹²¹. Taigi, galima teigti, jog autobusai yra tinkamiausia vieta informacijos platinimui.

¹¹⁷ Spinter (2016). Atliekų rūšiavimas – kas trukdo: tinginystė ar žinių stoka?. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/zalias/atlieku-rusiavimas-kas-trukdo-tinginyste-ar-ziniu-stoka-1007-702105>>

¹¹⁸ Šiaulių rajono savivaldybė (2012). Neterškime aplinkos patys ir neleiskime to daryti kitiems: Fiksuokime pažeidėjus. Prieiga per internetą: <https://www.siauliuaraj.lt/aktualu_sena/naujienos/1/neterskime-aplinkos-patys-ir-neleiskime-to-daryti-kitiems-fiksuokime-pazeidejus:1715>

¹¹⁹ PTO (2013). Apklausa: atliekų rūšiavimas Lietuvoje labiau rūpi pensininkams, o ne jaunimui. Prieiga per internetą: <<https://pto.lt/apklausa-atlieku-rusiavimas-lietuvoje-labiau-rupi-pensininkams-o-ne-jaunimui/>>

¹²⁰ UAB RAIT (2013). Transporto naudojimo lygis ir vartotojų nuomonės tyrimas. Prieiga per internetą: <http://www.vilniustransport.lt/uploads/docs/Gyventoju_apklausa_del_viesojo_transporto_naudojimosi.pdf>

¹²¹ BNS Spaudos centras (2020). Lietuva pagal keleivių pervežimą geležinkeliais yra paskutinė tarp ES šalių. Prieiga per internetą: <<https://sc.bns.lt/view/item/335269>>

Tyrimo metu taip pat buvo analizuojama kokia informacija yra iki šiol nepateikiama informaciniuose plakatuose, nors jų gausa ir paskirtis tikrai plati ir įvairi. „Swedbank“ atliktas tyrimas teigia, jog du trečdaliai studentų, gyvenantys vieni, susiduria su pinigų stygiumi. „Swedbank“ karantino metu peržiūrėjo duomenis ir pastebėjo, **kad per pirmą karantino mėnesį, tai yra 2020 me. kovo 20 - balandžio 20 dienomis, aktyviai taupančių banko klientų skaičius išaugo daugiau nei tris kartus. Atsidėti daugiau pinigų taupymui paskatino ir pernai stebėtas sparčiausias per pastaruosius ketverius metus vidutinių pajamų „į rankas“ augimas, siekęs beveik 14 procentų. Swedbank (2020)¹²²**. Remiantis šia informacija galima teigti, jog verta informuoti jaunimą apie rūšiavimo įpročių naudą taupymui. Galima šį skatinimą vykdyti viešojo transporto ekranuose, naudojant plakatus ant sienų arba autobusų stotelėse. Ši informacija būtų skirta viešuoju transportu besinaudojantiems moksleiviams bei studentams.

Pagal Šiaulių regiono atliekų tvarkymo direktorių Žilviną Šilgailį **„didžioji dalis Lietuvos gyventojų, įskaitant ir Šiaulių regioną, dar neįsigilino, kad pirkdami bet kokią prekę mes jau sumokame ir už pakuotės sutvarkymą t. y. perdirbimą. Jei pakuočių atliekas nerūšiuodami išmetame į mišrių (buitinių) atliekų konteinerį, jos keliauja į atliekų apdorojimo įrenginius, po to į deginimą ir dalis į sąvartyną, ir todėl už jų sutvarkymą gyventojai turi sumokėti antrą kartą. Deginimo įkainiai auga, kaip ir taršos mokestis už sąvartyne šalinamas atliekas. Todėl atliekų, kurias metame į mišrius atliekų konteinerius, sutvarkymas yra ir brangus, ir kenksmingas aplinkai.“ ŠRAT (2020)¹²³**. Pamačius tokią informaciją, jaunimas galimai pagalvotų apie rūšiavimo naudą sau, kas tuo pačiu galėtų skatinti gilesnį pasidomėjimą ir be galo padėtų gamtai. Jeigu jaunimas būtų informuotas, galimai perduotų šiuos pozityvius įgūdžius vėlesnėms kartomis, kas padėtų Lietuvos tvariam vystymuisi globalia prasme.

Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog šios informacijos greitai ir efektyviai sklaidai tinkamiausia priemonė – internetas. Egzistuoja begalė svetainių, kurios sukurtos ir palaikomos įvairių Lietuvos miestų savivaldybių, kurios nuolatos stengiasi informuoti žmonės apie tinkamą rūšiavimą. Tačiau, tai yra ne pats tinkamiausias sprendimas, kadangi virtualioje erdvėje yra didelė tikimybė išbalansuoti dėmesį per didelio informacijos kiekio platybėse. Socialiniuose tinkluose siūloma įvairiausių laiką naudojančių pramogų tokių, kaip vaizdo klipai, mobilieji žaidimai ir t. t. Internetu vartotojai lankosi dažniausiai dėl darbo reikalų arba malonaus laiko leidimo. Abejais atvejais skleidžiama informacija virstų papildomu „baltuoju triukšmu“, kurio svetainės lankytojai greitai stengtųsi atsikratyti. 54 % asmenų netoleruoja reklamų todėl, jog trukdo tam, ką norėjo veikti internete. Amerikoje buvo prarasta 35 milijardai dolerių dėl reklamą naikinančių programėlių (**Vieodesign, 2018**)¹²⁴. Tyrimo metu atskleista, kad reklama apie atliekų rūšiavimą, į kurią būtų sudėtos ne mažos investicijos, internete susidomėtų jau tuo užsiimantys – suinteresuoti asmenys, o tie, kurie apatiški šioms klausimams, šios srities reklamos tiesiog nesektų ir netoleruotų. Apie 68 % asmenų pripažino, jog dėmesys nuo tikslingos informacijos internete dažnai nukreipiamas dėl aktyviai skleidžiamos socialinių tinklų informacijos (**Sputnik, 2019**)¹²⁵. Pagal svetainės „Perficient“ surinktą amerikiečių interneto lankymosi informaciją, internetinėse svetainėse 58 % lankosi telefonu ir 42 % kompiuteriu, tačiau socialiniuose tinkluose daugiau laiko praleidžiama naudojant kompiuterį. Pagal sekundes, praleistas svetainėje, kompiuteris laimi prieš telefoną - atitinkamai 58 % prie 42 % (**Perficient, 2019**)¹²⁶.

¹²² Swedbank (2020). Tyrimas: taupo mažiau nei pusė šalies gyventojų, investuoja – tik 2 proc. Prieiga per internetą: <<https://blog.swedbank.lt/taupymas-investavimas/tyrimas-taupo-maziau-nei-puse-salies-gyventoju-investuoja-tik-2-proc>>

¹²³ ŠRAT (2020). Atliekų rūšiavimas - girdėta, bet vis dar nesuvokiama nauda. Prieiga per internetą: <<http://www.sratc.lt/news/516/44/Atlieku-rusivimas-girdeta-bet-vis-dar-nesuvokiama-nauda/>>

¹²⁴ Vieodesign (2018). New Data on Why People Hate Ads: Too Many, Too Intrusive, Too Creepy. Prieiga per internetą: <<https://www.vieodesign.com/blog/new-data-why-people-hate-ads>>

¹²⁵ Sputnik (2019). Paaiškėjo, kiek Lietuvos gyventojų turi prieigą prie interneto. Prieiga per internetą: <<https://sputniknews.lt/society/20190823/10024008/Tapo-zinoma-kiek-Lietuvos-gyventoju-turi-prieiga-prie-interneto.html>>

¹²⁶ Perficient (2019). Tyrimas: taupo mažiau nei pusė šalies gyventojų, investuoja – tik 2 proc. Prieiga per internetą: <<https://blog.swedbank.lt/taupymas-investavimas/tyrimas-taupo-maziau-nei-puse-salies-gyventoju-investuoja-tik-2-proc>>

Turint omenyje, kad dėl objektyvių priežasčių, viešajame transporte daugiau laiko praleidžiama naršant telefonu, o ne kompiuteriu, šį faktą galima išnaudoti tiksliai – socialinių plakatų ir žinučių apie atliekų rūšiavimo naudą juose, panaudoti plakatų ir video reklamos pavidalu. Ne tik jau važiuojant, bet ir belaukiant viešojo transporto stotelėse, keleiviai nuolat žvalgosi, skaito ir stebi įvairiais būdais pateikiamą informaciją. Tuomet atsiranda galimybė reali galimybė perteikti informaciją ir apie atliekų rūšiavimą nuolat besikartojančios reklamos būdu.

2 pav. Plakato eskizinis variantas. Aut. Arnas Steponaitis, 2021

Toks socialinis plakatas turėtų būti neperkrautas papildomais elementais, privalo būti absoliučiai minimalaus dizaino, aiškus, kad skaitančiųjų dėmesys nebūtų nukreipiamas nuo teksto. Tačiau tuo pačiu, plakatas turi būti sudarytas iš patrauklių elementų, spalvotas, gali būti ir intriguojantis, kad patrauktų keleivių dėmesį.

Išvados

1. Nors teigiama, jog kiekvienais metais lietuviai rūšiuoja vis aktyviau ir atsakingiau, Lietuva globaliuose rūšiavimo reitinguose krenta. Tyrimais atskleista, kad po kurio laiko net ir rūšiaavę atliekas gyventojai ima atsisakyti šios veiklos. Akivaizdu, jog šiuo metu taikomos rūšiavimą skatinančios priemonės nėra efektyvios. Lietuvoje esančios rūšiavimo organizacijos privalo siekti kitokių būdų informacijos įtaigumui ir perteikimui visuomenei.

2. Įvairių produktų pakuotėse, ant konteinerių ir internete pateikiama informacija neskatina žmonių prisidėti prie atliekų rūšiavimo. Didelė dalis gyventojų teigia, jog rūšiavimo informacija yra pateikiama pakankamai gerai, tačiau dažnai nerūšiavimo priežastys slypi apatijoje, atsiradžiusioje dėl klaidinančių mitų, jog vėliau atliekos utilizavimui vežamos vis tiek į vieną tašką.

3. Daugelis gyventojų šiais laikais naudojami internetu, tačiau socialiniuose tinkluose sklaidžiama informacija nepadėtų mažinti nerūšiuojančiųjų kiekio. Tiems, kuriems nekyla noras lavinti gero rūšiavimo įgūdžius, ši informacija virst „baltuoju triukšmu“ ir ją užmirš. Norint patraukti dėmesį, reikia teikti tik koncentruotą informaciją ir tik tada, kai tikimybė išbalansuoti dėmesį yra mažiausia. Informacija, pateikta viešojo transporto vietose, skatintų keleivius šviestis tvarių sprendimų temomis.

4. Plakatų ar video reklamos dizainas neturi būti perkrautas vaizdiniais ir tekstu. Dizainas – minimalistinis, bet aiškus ir lengvai suprantamas. Turėtų būti kuo patrauklesnis, todėl siūloma naudoti spalvas ir intriguojančius, temą suaištrinančius, vaizdinius reklamos iliustravimui.

Literatūros sąrašas

1. BNS Spaudos centras (2020) *Lietuva pagal keleivių pervežimą geležinkeliais yra paskutinė tarp ES šalių.*
2. PTO (2013) *Apklausa: atliekų rūšiavimas Lietuvoje labiau rūpi pensininkams, o ne jaunimui.*
<https://pto.lt/apklausa-atlieku-rusivimas-lietuvoje-labiau-rupi-pensininkams-o-ne-jaunimui/>
3. Perficient (2020) *Mobile vs. Desktop Usage in 2020.*
<https://www.perficient.com/insights/research-hub/mobile-vs-desktop-usage>
4. Spinter (2016) *Atliekų rūšiavimas – kas trukdo: tinginystė ar žinių stoka?*
<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/zalias/atlieku-rusivimas-kas-trukdo-tinginyste-ar-ziniu-stoka-1007-702105>
5. Sensoneo (2019) *The biggest waste producers worldwide: Global Waste Index*
<https://sensoneo.com/sensoneo-global-waste-index-2019/>
6. Sputnik (2019) *Paašikėjo, kiek Lietuvos gyventojų turi prieigą prie interneto.*
<https://sputniknews.lt/society/20190823/10024008/Tapo-zinoma-kiek-Lietuvos-gyventoju-turi-prieiga-prie-interneto.html>
7. Swedbank (2020) *Tyrimas: taupo mažiau nei pusė šalies gyventojų, investuoja – tik 2 proc.*
<https://blog.swedbank.lt/taupymas-investavimas/tyrimas-taupo-maziau-nei-puse-salies-gyventoju-investuoja-tik-2-proc>
8. Šiaulių rajono savivaldybė (2012) *Neterškime aplinkos patys ir neleiskime to daryti kitiems: Fiksuokime pažeidėjus*
https://www.siauliuraj.lt/aktualu_sena/naujienos/1/neterskime-aplinkos-patys-ir-neleiskime-to-daryti-kitiems-fiksuokime-pazeidejus:1715
9. ŠRAT (2020) *Atliekų rūšiavimas - girdėta, bet vis dar nesuvokiama nauda.*
<http://www.sratc.lt/news/516/44/Atlieku-rusivimas-girdeta-bet-vis-dar-nesuvokiama-nauda/>
10. Technologijos (2011) *Studentų tyrimas: dalis kauniečių neskiria ir nerūšiuoja pavojingų atliekų.*
<http://m.technologijos.lt/cat/1/article/S-17958>
11. UAB „RAIT“ (2013) *Transporto naudojimo lygis ir vartotojų nuomonės tyrimas*
http://www.vilniustransport.lt/uploads/docs/Gyventoju_apklausa_del_viesojo_transporto_naudojimosi.pdf
12. Vieoedesign (2018) *Consumers Have the Power*
<https://www.vieoedesign.com/blog/new-data-why-people-hate-ads>

VAZONŲ DIZAINAS KULTŪRINIŲ AUGALŲ AUGINIMUI DAUGIABUČIŲ BALKONUOSE

Radvilė Sarapinaitė¹²⁷, dr. Inga Valentiniene¹²⁸

Kauno kolegija

Anotacija. Šiais laikais parduotuvėse galime rasti viską, ką tikėtai norime maisto atžvilgiu, retas kuris kažką auginasi pats sau, tam nėra tikslo kuomet galima nueiti į parduotuvę ir tiesiog nusipirkti. Nors visuomet norima kuo skanesnio vaisiaus ar daržovės, tokio kokį rasi tik ekologiškuose ūkiuose. Visgi patys augintis nenori, o pagal statistiką vis daugiau ir daugiau žmonių kraustosi gyventi į miestus, kur statomi daugiabučiai, taigi dirbamos žemės vis mažėja. Žinoma reikėtų neatmesti, kad daugiau nei pusė savo laiko žmogus praleidžia namuose, o ypač šiuo pandemijos laikotarpiu. Viena iš galimų veiklų kuria galima būtų užsiimti būnant namuose yra sodininkystė, tai hobis, kuris yra visapusiškai naudingas. Auginant kultūrinius savo kultūrinius augalus, suvartojama daugiau šviežių vaisių ir daržovių, pats sodininkystės procesas gerina žmogaus psichinę sveikatą. Tam, kad žmonės paskatinti daugiau auginti įvairius kultūrinius augalus net ir neturint tam vietos, o auginti balkonuose specialiai tam skirtuose vazonuose. Jis yra patogus, lengvas, paprasto, universalus dizaino, tačiau tuo pačiu ir patrauklus akiai, minimalistinio dizaino, lengvai pritaikomų spalvų, tokių kaip juoda ar pilka, skatinantis žmones juo naudotis bei neužimantis daug vietos kuomet nenaudojamas. Tam įgyvendinti naudojamas bioplastikas, tai vandens nepraleidžiantis, lengva bei tvirta medžiaga, kuri pagaminta iš atsinaujinančios biomasės šaltinių. Sukurtas vazono dizainas patogus naudoti, patrauklaus, lakoniško dizaino, neužimantis daug vietos netgi nenaudojamas taigi, pritrauktų daugiau žmonių auginti savo daržoves, net ir neturint tam vietos. Šalia jo taip pat yra daigykla, be kurios sunku apsieiti sodininkystėje bei komposto dėžė.

Reikšminiai žodžiai: balkonų apželdinimas, daigykla, kompostas, moduliniai vazonai, urbanistinė sodininkystė, vazono dizainas

Hipotezė. Sukurtas vazono dizainas bus patogus auginti kultūrinius augalus balkone ir taip sudomins daugiau žmonių praktikuoti sodininkystę namuose.

Tikslas. Sukurti kultūrinių augalų auginimui daugiabučių balkonuose skirtą naujo dizaino vazonų kolekciją, pritraukiančią gyventojus užsiimti sodininkyste namuose.

Objektas. Vazono, skirto auginti daržoves daugiabučių balkonuose, funkcija ir dizainas.

Uždaviniai:

1. išanalizuoti kokia nauda žmogui bei aplinkai iš kultūrinių augalų auginimo namuose.
2. Išsiaiškinti kompostavimo svarbą žmogui ir aplinkai.
3. Išanalizuoti kitus, dažniausiai gėlėms skirtus, balkonų vazonus.
4. Pateikti naujo dizaino vazonų, skirtų kultūrinių augalų auginimui, vizualizacijas.

Metodai: empirinio tyrimo metu buvo atlikti naujo dizaino objektas – modulinis vazonas, pritaikytas sodininkystei daugiabučių namų balkonuose. Parengti brėžiniai bei vizualizacijos. Atvejo analizės metu atlikti realaus daugiabučio balkono matavimai bei remiantis atliktais skaičiavimais, išanalizuota naujo dizaino vazonų adaptacija balkone. Atlikti kokybiniai tyrimai bei mokslinės literatūros analizė, konstrukcinių medžiagų tinkamumo sulginimui, jų charakteristikų bei pagrindinių reikalavimų surinkimui.

Šiais laikais didelės dalies žmonių žinias apie tai iš kur atsiranda maistas galima būtų pavadinti netgi absurdiškomis. 2017 metais „The Innovation Centre for U.S. Dairy“ atliko tyrimą, kurio metu išsiaiškino, kad 7% amerikiečių galvoja, kad šokoladinis pienas atsiranda iš rudų karvių, šis procentas sudaro 16,4 mln. gyventojų. Kitas 2014 metais „Journal of Agricultural Education“ vykęs tyrimas, kuriame buvo apklausiami ketvirtų, penktų ir šeštų klasių mokiniai parodė, jog 4 iš 10 mokinių nežino, kad mėšainiai gaminami iš karvių, pusė nežinojo jog salotos ir svogūnai yra daržovės, o 3 iš 10 nežinojo, kad sūris gaminamas iš pieno (Hess, Trexler C. J., 2011)¹²⁹. Tai parodo, koks mažas

¹²⁷ Radvilė Sarapinaitė, radvile.sa9699@go.kauko.lt/radvilesarap@gmail.com, Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, Dizaino (grafinio) studijų programos II kurso studentė. Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹²⁸ Dr. Inga Valentiniene, inga.valentiniene@go.kauko.lt (vadovė). Kauno kolegija, Menų ir ugdymo fakulteto Menų akademija, docentė, Menų sritis, Dizaino kryptis.

¹²⁹ Hess A. J., Trexler C. J. (2011). A Qualitative Study of Agricultural Literacy in Urban Youth: What Do Elementary Students Understand about the Agri-food System? *Journal of Agricultural Education*, 61(4), 5-6. <https://doi.org/10.5032/jae.2011.04001>

žmonių supratimas apie tai iš kur atsiranda jų maistas ir kad iš tiesų per mažai apie tai kalbama. Turbūt sunku suvokti, kaip galima turėti tiek mažai žinių tokia svarbia tema, su kuria susiduriame kiekviena dieną. Visgi žmonių sąmoningumas didėja ir vis daugiau ir daugiau susirūpinama iš kur atsiranda maistas ir kokią tai daro jų sveikatai.

Sodininkystė turi nemažai privalumų. Gerinama oro kokybė ko pasėkoje sumažėja kvėpavimo sutrikimų, chroninių galvos skausmų galimybė. Sumažėja galimybė suvartoti netinkamas medžiagas, kurios atsivežamos transportuojant maistą į parduotuves. Svarbu paminėti ne tik fizinius sveikatos privalumus, bet ir psichologinius, augalų auginimas, rūpinimasis jais, sustiprina empatiją ir užuojautos jausmą, taip pat gerina produktyvumą ir bendrą psichologinę savijautą. Urbanistinė sodininkystė daro ekonominę ir sveikatos įtaką. Užsiaugindamas maistą pats žmogus sutaupo pinigų, susidaro didesnis prieinamumas maistui, didesnis daržovių ir vaisių suvartojimas, geresnis raštingumas maisto ir sveikatos atžvilgiu.

Sodininkystė taip pat daro tam tikras paslaugas ekologijai, pavyzdžiui, miesto azoto fiksavimas, biologinė kenkėjų kontrolė, energijos išsaugojimas, visą tai galima pamatyti žvelgiant į derlingumą (Židak, Bedenik, 2019)¹³⁰. Būtina atsižvelgti į tai, kad vis daugiau ir daugiau žmonių kraustosi gyventi į miestus, apie 80% visos populiacijos gyvena mieste. Nors patys miestai užima tik 3% viso Žemės paviršiaus, tačiau jie yra atsakingi už netvarų išteklių vartojimą, aplinkosaugos problemas. Dėl šių priežasčių yra labai svarbu surasti būdą kaip palengvinti bei paskatinti kultūrinių augalų auginimą miestuose.

Kompostavimas yra puikus būdas perdirbti atliekas ir prisidėti prie gamtos saugojimo. Įvairūs maisto likučiai tokie kaip – kiaušinio lukštai, kavos tirščiai, daržovių lupenos ar net arbatos maišeliai, gali būti perdirbami į kompostą. Taip pat galima kompostuoti ir jau blogų augalų šaknis, taip jie perdirbami atgal į žemę. Po ilgo proceso galiausiai kompostas virsta humusu, šis turi daug naudingų savybių. Tai yra trąša kupina azoto, anglies ir fosforo, ji suminkština dirvą ir pagerina jos struktūrą, geriau palaikoma drėgmė, sukuriama namai milijardams mikroorganizmų, kurių daugelis kovoja prieš fitopatogenus arba skatina augalo augimą (Sofa, Sofa, 2020)¹³¹. Vis dėlto kompostavimas ne tik tai naudingas augalams, bet turi ir ekologinių privalumų. Organinės atliekos sąvartynuose išskiria metaną, o tai vienos iš šiltnamio efektą sukeliančių dujų. Kompostuojant sumažinamas šių dujų išmetimas į aplinką. Taip pat organinės atliekos yra dalis ekosistemos, todėl turi būti atiduodamos atgal į žemę kaip kompostas (1 pav.) (Paul, 2009)¹³².

Prieš pradėdant sodinti svarbu prisiminti, kad ne visi augalai yra tinkami auginimui balkone, todėl reikia juos kruopščiai pasirinkti. Taip pat kiekvienai daržovei reikalingos skirtingos auginimo sąlygos. Galima rinktis iš nemažai skirtingų daržovių ir jų rūšių. Pomidorai, galima pasirinkti iš paprastų arba iš nykštukinių rūšių, sprendžiant pagal tai kiek vietos turima, didesnėms reikalingas bent 30 cm. gylio vazonas, taip pat kaip ir čili pipirams bei baklažanams. Burokų ir pupų auginimui užtenka šiek tiek mažesnių 25,5 cm. gylio vazonų. Salotos, labai paprastai auginama daržovė nereikalinga daug vietos, užtenka 15 centimetrų gylio vazonėlio, jie taip pat tinka česnakams ir ridikėliams (Bal, Pal, 2020)¹³³. Prieš sodinant augalus į didesnius vazonus, pirmiausia sėklos yra pasodinamos į daigyklą, kur tik išdygus sėklai ir užaugus iki tam tikro dydžio, jis yra persodinamas.

Vazonams skirtiems kultūrinių augalų auginimui nėra tam tikrų griežtų reikalavimų iš ko jie turi būti pagaminti, žinoma tai neturėtų būti toksiška medžiaga, galinti pakenkti augalui. Svarbūs tik keli faktoriai, nuo kurių priklauso augimo procesas. Dydis, vazonas turi būti pritaikytas savo dydžiu prie auginamo augalo, tam kad užaugtų sveiki ir gražūs vaisiai. Labai svarbu yra, kad vazone būtų vandens

¹³⁰ Židak N., Bedenik N. O. (2019). Urban gardening: an integrative approach. *Holistic Approach to Environment*, 9(2), 28-30. <https://doi.org/10.33765/thate.9.2.2>

¹³¹ Sofa, A., Sofa, A. (2020). Converting Home Spaces into Food Gardens at the Time of Covid-19 Quarantine: all the Benefits of Plants in this Difficult and Unprecedented Period. *Hum Ecol* 48, 131–139. <https://doi.org/10.1007/s10745-020-00147-3>

¹³² Paul, J. (2009). Why Composting Organic Waste Builds Healthy Communities. In *Transform Compost Systems*. <http://transformcompostsystems.com/articles/Why%20Composting%20Organic%20Waste%20Builds%20Healthy%20Communities.pdf>

¹³³ Bal S., Pal S. (2020). Balcony gardening of vegetable crops. *Agriculture & Food: E-newsletter*, 2(6), 421-423. https://www.researchgate.net/publication/341778484_Balcony_Gardening_of_Vegetable_Crops

išbėgimo sistema, kadangi augalo šaknys negali stovėti vandenyje ilgą laiką, o jos dydis priklauso nuo vazono dydžio¹³⁴.

1 pav. Kompostavimo procesas.

Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021. Remtasi šaltiniu: <https://mywastewell.com/how-does-composting-work/>

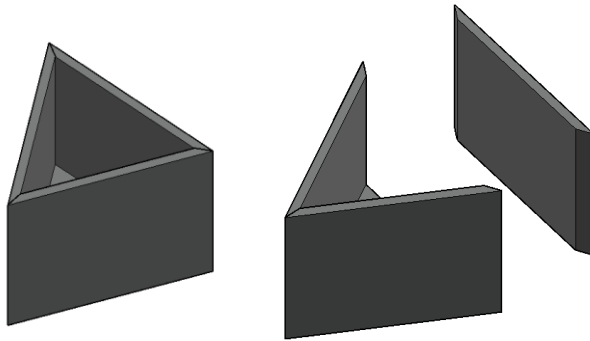
Tyrimo metu suprojektuotas naujo dizaino vazonas yra modulinio tipo vazonas, pagamintas iš bioplastiko, kurį susirinkti galima pačiam tuomet kada jis reikalingas. Kadangi jis sudarytas iš atskirų plokščių detalių, tai tuomet kuomet jis nenaudojamas, galima jį patogiai pasidėti, neužimant daug vietos. Tai būtų ne vienas vazonas, o jų kompleksas į kurį įeina keliu skirtingų dydžių vazonai, kompostavimo dėžė ir daiginimui skirti vazonėliai. Kiekviena vazoną galima stilizuoti pagal norint, parenkant skirtingų spalvų detales, taip lengvai priderinant jį prie aplinkos.

Pirmiausia reikia pradėti nuo daigyklų. Daiginimo procesas labai svarbus sodininkystėje, o jam reikalingos daigyklos, kurios neretai yra didelės, nepatogios, užimančios daug vietos, sunkiai įtalpinamos ten, kur yra ribotai vietos. Mano sukurto dizaino daigykla susidaro iš daug skirtingų detalių, ji labiau prisitaiko prie turimos vietos dydžio ar formos (2 pav.). Šios detalės viena su kita sukimba magnetais, todėl galima išdėlioti norimą formą, iš norimo kiekio detalių. Taip pat jas galima

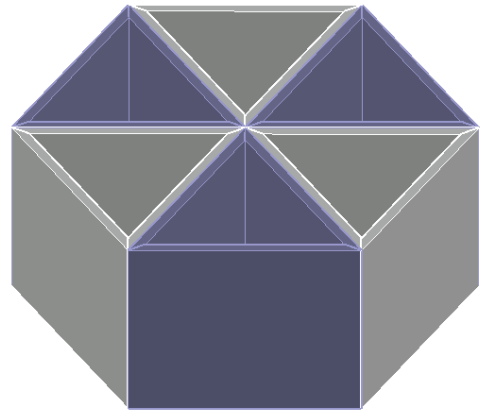
¹³⁴ Publication 426-336 Vegetable Gardening in Containers. (n.d.).

<https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/75458/426-336.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

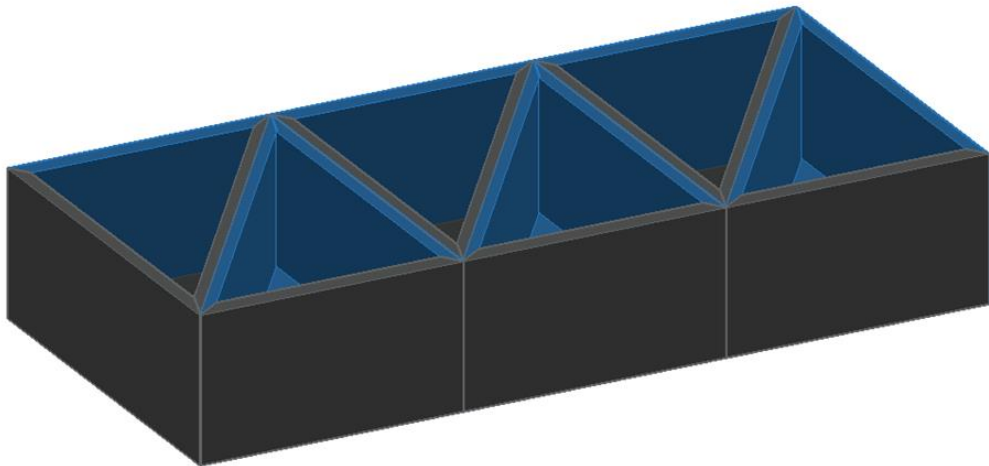
panaudot begalę kartų Šios daigyklos ne tik sodininkystės įrankis, tačiau taip pat gali tapti puiki interjero detalė. Priderinus detalių spalvas, kurias galima pasirinkti individualiai, ji įsilies į interjerą (3 ir 4 pav.).

2 pav. Viena modulinė daigyklos detalė.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

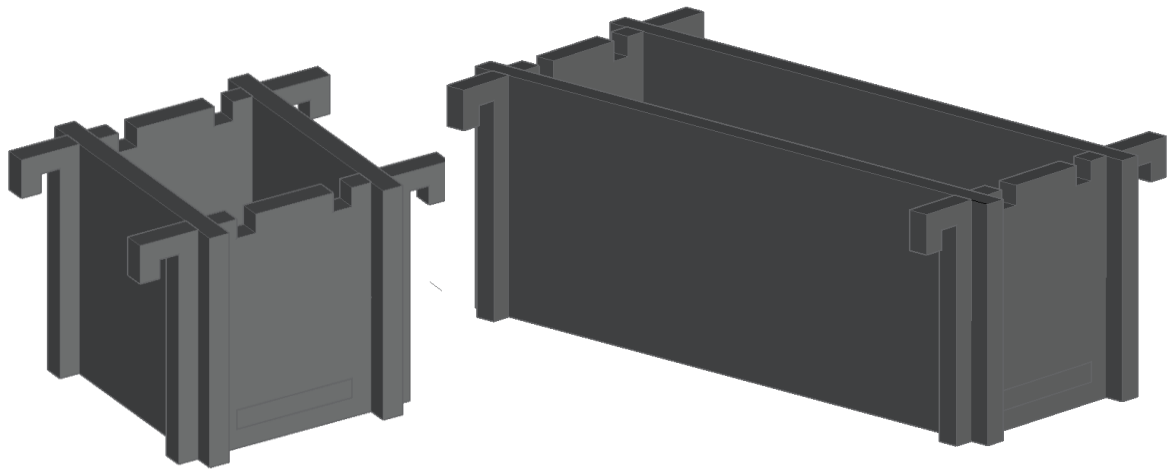

3 pav. Daigyklos komponavimo pavyzdys.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

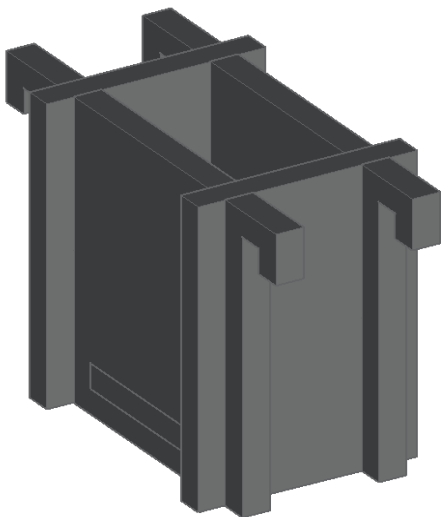
4 pav. Daigyklos komponavimo pavyzdys.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

Pats vazonas susideda sumaunant detales viena su kita, taip yra užtikrinamas tvirtumas. Vazono detales taip pat galima išsirinkti atskirai, pasirenkant norimus spalvų derinius ir priderinant prie interjero. Vazonas gali būti surenkamas tik jo prireikus, kitu metu jis išardomas ir talpiai padedamas, taip neužimama daug bereikalingos vietos (5 pav.).

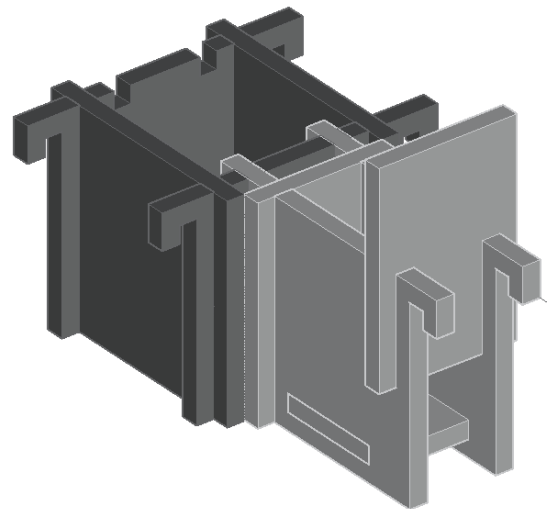

5 pav. Vazono dizainai.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

Sodininkystėje taip pat svarbu kompostavimas, o tam reikalinga atskira talpa (6 pav.). Ši panašaus dizaino kaip vazonas, sudaryta iš atskirų detalių ir tuo pačių suteikiamas paprastesnis būdas išimti patį kompostą tiesiog pakeliant vieną iš sienelių. Ši dėžutė prisikabina prie pačio vazono, todėl nereikia atskiros kabyklos (7 pav.).

6 pav. Komposto dėžė.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

7 pav. Vazonas su komposto dėže.
Aut. Radvilė Sarapinaitė, 2021

Visi šių vazonų kolekciijoje esantys objektai išsiardo į lengvai talpinamas, daug vietos neužimančias ir magnetais sujungiamas plokštes, kurių spalva yra pasirenkama individualiai.

Išvados

1. Šiais laikais didelė dalis žmonių yra nesusipažinę iš kur atsiranda jų maistas ir apie tai net nesusimąsto, kadangi sudarytos paprastos sąlygos viską įsigyti parduotuvėse. Užsiimant sodininkyste namuose išaugtų žinios apie tai kaip auginamas maistas. Taip pat tai prisidėtų prie gerinamos oro kokybės, o tai sumažintų įvairių ligų tikimybę. Augalų auginimas ir priežiūra gerina ne tik fizinę, bet ir psichologinę sveikatą. Svarbu paminėti ir tai, kad užsiauginus patiems vaisius ir daržoves sutaupoma pinigų.

2. Kompostuojant yra perdirbamos organinės atliekos. Galima perdirbti įvairius maisto likučius ar senus augalus. Kompostas tai trąša kupina azoto, anglies ir fosforo, kuri suminkština dirvą ir pagerina jos struktūrą. Taip pat šis procesas sumažina metano dujų, kurios sukelia šiltnamio efektą, išskyrimą į aplinką. Šiuo būdu organinės atliekos, kaip dalis ekosistemos yra atiduodamos atgal į aplinką.

3. Kultūriniais augalams auginti skirtiems vazonomis griežtų reikalavimų nėra, svarbiausia, kad jie būtų pagaminti iš netoksiškos medžiagos ir būtų vandens išbėgimo sistema. Pats dydis ir forma priklauso nuo norimų auginti augalų.

4. Tyrimo metu suprojektuotų vazonų kolekcija, kurią sudaro dviejų tipų vazonai, daigykla ir kompostavimo dėžė yra modulinio. Visi joje esantys objektai išsiardo į lengvai talpinamas, daug vietos neužimančias plokštes, kurių spalva yra pasirenkama individualiai. Daigyklos sienelės viena su kita susijungia magnetais, kiekviena daigyklos dalelė galima jungti tarpusavyje ir taip sukurti norimo dizaino objektą, kuris galbūt netgi taptų interjero detale. Vazonas ir kompostavimo dėžė sudaryta iš detalių kurios susimauna tarpusavyje, taip užtikrinamas tvirtumas. Komposto dėžė prisitvirtina prie vazono, todėl jam nereikia atskiros kabyklos.

Literatūros sąrašas

1. Bal S., Pal S. (2020). Balcony gardening of vegetable crops. *Agriculture & Food: E-newsletter*, 2(6), 421-423. https://www.researchgate.net/publication/341778484_Balcony_Gardening_of_Vegetable_Crops
2. Hess A. J., Trexler C. J. (2011). A Qualitative Study of Agricultural Literacy in Urban Youth: What Do Elementary Students Understand about the Agri-food System? *Journal of Agricultural Education*, 61(4), 5-6. <https://doi.org/10.5032/jae.2011.04001>
3. Paul, J. (2009). Why Composting Organic Waste Builds Healthy Communities. In Transform Compost Systems. <http://transformcompostsystems.com/articles/Why%20Composting%20Organic%20Waste%20Builds%20Healthy%20Communities.pdf>
4. Publication 426-336 Vegetable Gardening in Containers. (n.d.). <https://vtechworks.lib.vt.edu/bitstream/handle/10919/75458/426-336.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Sofo, A., Sofo, A. (2020). Converting Home Spaces into Food Gardens at the Time of Covid-19 Quarantine: all the Benefits of Plants in this Difficult and Unprecedented Period. *Hum Ecol* 48, 131–139. <https://doi.org/10.1007/s10745-020-00147-3>
6. Židak N., Bedenik N. O. (2019). Urban gardening: an integrative approach. *Holistic Approach to Environment*, 9(2019), 28-30. <https://doi.org/10.33765/thate.9.2.2>

Konferencijos mokslinis komitetas:

Doc. dr. Inga Valentinienė, Kauno kolegija (mokslinio komiteto pirmininkė)

Doc. dr. Sigita Saulėnienė, Kauno kolegija

Doc. dr. Rima Jasnauskaitė, Kauno kolegija

Doc. dr. Kristina Budrytė-Genevičė, Kauno kolegija

Doc. dr. Algimantas Bagdonas, Kauno kolegija

Doc. dr. Aušra Rimkutė-Ganusauskienė, Kauno kolegija

Doc. dr. Mārīte Opincāne, Rezeknės technologiju akadēmija (Latvija)

Prof. dr. Tija Zirina, Rygos pedagogu rengimo ir švietimo vadybos akadēmija (Latvija)

Dr. Theodor Liho, Nacionalinė dailės akadēmija (Bulgarija).